

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

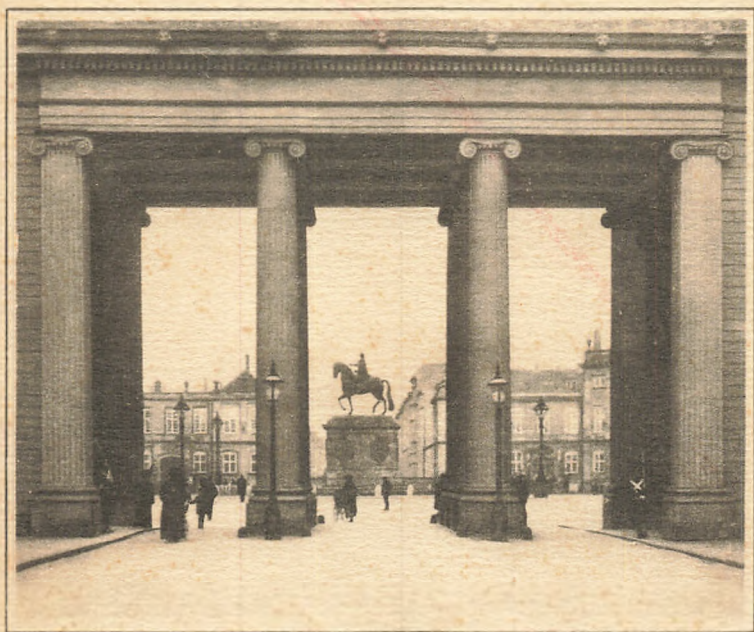
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

KØBENHAVN

TURISTFORENINGEN FOR DANMARK

AARBOG 1928

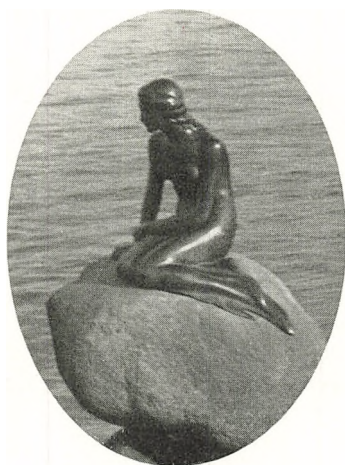
UDGIVET UNDER REDAKTION AF
THORKILD GRAVLUND

KØBENHAVN

TURISTFORENINGEN FOR DANMARK:

KØBENHAVN

AARBOG 1928

UDGIVET UNDER REDAKTION AF
THORKILD GRAVLUND

KØBENHAVN

EGMONT H. PETERSENS KGL. HOF-BOGTRYKKERI

1 9 2 8

INDHOLD

	SIDE
DEN DANSKE TURISTBEVÆGELSE Gennem fyrretyve Aar.....	7
EMIL AARS: KONGENS KØBENHAVN	101
HANS KJÆR: UNDER ASFALT OG BROSTENEN	108
C. KRAEMER: KØBENHAVN TIL KOFFARDIS OG ORLOGS.....	122
ARNE STEVNS: FRA HÆRENS OVERDREV	144
ELNA MYGDAL: GAMLE MODER OG MODERNE DRAGTER.....	157
SVEND BORBERG: I BYEN »HAVN«	171
ADAM POULSEN: TEATER	176
THORKILD ADAMSEN: GÆSTGIVERIET I DANMARK.....	181
JØRGEN OLRIK: DANSK FOLKEMUSEUM.....	202
SØREN VASEGAARD: LIDT OM STORBYENS UDVIKLING.....	214
HARALD SLOTT-MØLLER: KUNSTEN I KJØBENHAVN	236
V. BRUNCKHORST: NY CARLSBERG GLYPTOTEK	251
MOGENS DAM: KØBENHAVNERVERISE — MUSIK AF EMIL REESEN...	259
THORKILD GRAVLUND: KØBENHAVNERE.....	263

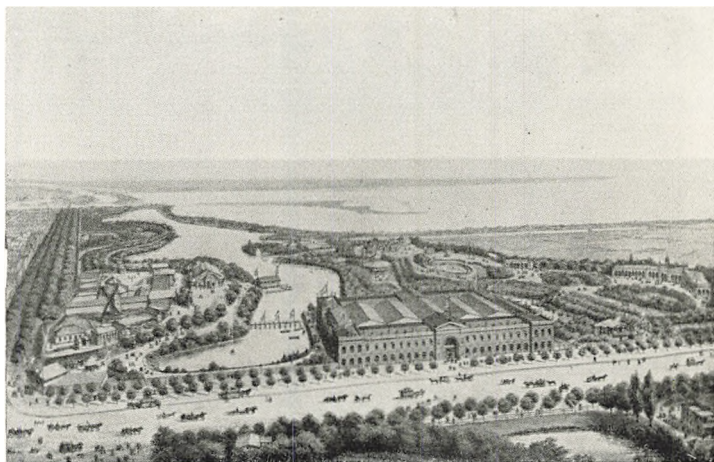

DEN DANSKE TURISTBEVÆGELSE GENNEM FYRRETYVE AAR

TURISTSAGEN er i Danmark som „Sag“ ikke mere end fyrretyve Aar gammel. Ved første Øjekast kan dette Faktum vække Undren. Danmark drager mange fremmede til sig, de befinder sig vel, og de kommer igen. Som gammelt Kulturland byder vort Fædreland paa ordnede Tilstande, grundfæstet Retssikkerhed, gode Bolig- og Rejseforhold, der tiltaler ethvert Medlem af Kultursamfund. Vor Hovedstad er ikke alene en smuk By, men ogsaa en By med mange Seværdigheder, vort Land med dets lyse Bøgeskove, dets blinkende Bælter og Søer byder en rig Sum af Skønhedsindtryk, og vor Befolkning er baade vennesæl og gæstfri, ligesom vi Danske af Hjertet ønsker, at de fremmede skal lære vort Lands Skønheder at kende, forstaa vor Kærlighed til vort Fædreland og vor Stolthed over det, vi har at vise frem.

Vi har ikke de snedækte Bjerge, der kalder Turisten til Schweiz og Norge; Italien med dets rige Sæmmenspil mellem Natur og Mennesker, med den ældgamle Kunst og de tusindaarige Mindesmærker vil altid som Turistland være vort Land langt overlegent, og de ubeboede Egnes Farer og Æventyr lokker ikke den vovelystne til Sjølund's Sletter, men som sagt, der er mere end nok at se herhjemme, og det har der været gennem Tiderne.

Det er ikke i disse Omstændigheder, vi skal søge Aarsagen til, at Turistsagen først saa sent har vakt Opmærksomhed i og om vort Fædreland. For Europa var Danmark som

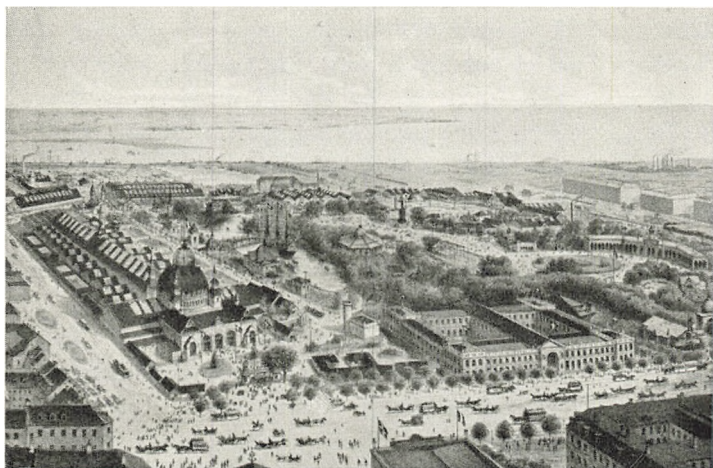

Tivoli og den skandinaviske Kunst- og Industriudstilling i 1872.

Sverige og Norge saa sent som langt ind i det nittende Aarhundrede „det yderste Thule“. „Nordens Is“ — selv om den antog æventyrlig Form i Sydboernes Fantasi — skulde først brydes, og det varede en rum Tidsrække, inden den blev brudt.

Danmark er maaske det Land, der gennem Aarhundreder har de færreste „Rejsende“ at opvise, den sparsomste Litteratur om Rejser og Ekspeditioner, men hvilket Folk har haft stærkere Samfærd med den vide Verden end Danskerne. Litterære „Rejser i Danmark“ er kun faa, men Gæsterne, som kom og saa — uden bagefter at sige, hvad de saa — var altid saare mange. Kulturelt havde vi Samspil med hele Verden, men det skrives der ikke Rejseskildringer om.

Den tidligste Rejsebog, vi kender, er fra 1615, forfattet af Englænderen *Lithgow*. Fra 1640 har vi Franskmanden *Aubery du Maurier* og fra 1656 den ret velkendte og ofte citerede *Ogier*. Fra 1664 foreligger *Baron de Courmesvins* Rejse i Danmark, fra 1669 Gesandten *Carlisles* og fra 1681 *Reynards*, der i 1909 er udgivet paa Dansk. Endelig bør nævnes Gesandten *Molesworths* „Denmarc as it was in 1692“, der vakte en heftig Storm mod Forfatteren og gav Anledning til talrige diplo-

Tivoli og Udstillingen i 1888.

matiske Forhandlinger. En pudsig Skildring af Danmark findes i den polske Soldat og Eventyrer Jan Passeks' Memoirer, der delvis er udgivne paa Dansk i 1892 af Professor Rosniecki og giver fortræffelige Skildringer fra Jylland og særlig Egnen om Aarhus og Ebeltoft.

I det attende Aarhundrede bliver Bøgerne flere, og samtidig optræder danske Rejser i Danmark, der adskiller sig fra det foregaaende Aarhundredes topografiske Beskrivelse — som f. Eks. *Arent Bernts* frugtbare Herligheder fra Midten af det syttende Tarhundrede. Det attende Aarhundredes Rejsebøger: *Comte de Vrigny* 1706, *Johan Dyssel*: Forsøg paa en indenlandsk Rejse 1763, *Kroymans* Prøve 1789, *Ramdohrs* Rejse 1792 og *Lavaters* 1793 (paa Dansk 1898) er Prøver paa saadan Litteratur fra dette Aarhundrede.

Efter Napoleonskrigene er Nationalfølelsen vakt, og nu kommer der en Række „danske Rejser“, blandt hvilke Præsten Wedels og Professor Molbechs kan nævnes, men iøvrigt bliver Rejselitteraturen paa alle Sprog saa rig og omfattende, at det bliver umuligt i disse Linier at gaa ind paa den.

Det danske Folk var efter Vikingetiden aldrig noget meget rejsende Folk. Ganske vist rejste den unge Adel i Tiden efter

Reformationen overordentlig meget, og vore Digtere med Holberg i Spidsen har givet os en lang Række Skildringer af Rejser, men uden for de allerhøjeste Samfundslag og Haandværkerstanden med sine farende Svende var det danske Folk ikke meget ivrige efter at udsætte sig for Rejsers Besværlighed. Besøg udefra var af de føromtalte Grunde heller ikke overvættets hyppige, og det er ikke underligt, at Turistbevægelsen i Danmark først saa sent som i 1888 formaar at samle endda kun en meget begrænset Del af det danske Folk.

Sports-Turismen, den angelsachsiske Form for Turisme, søgte mod fiskerige Elve eller Jagtegne og høje udfordrende Bjergtinder, den videnskabelige Turisme søgte til gamle Byer og minderige Landskaber i Syden, til Kunstens Hjemsteder eller til primitive Folk i ukendte Verdensdele, hvor den mødtes med Sports- og Jagtturismen.

Til Danmark kom kun Diplomater og Købmænd — ja, og saa desværre fra Tid til anden bevæbnede fjendtlige Soldater. Selv efter det nittende Aarhundredes Midte, da Jernbanerne og Dampskibene havde revolutioneret Rejselivet, blev Danmark ret upaaagtet, ja, selv inden for Landets Grænser rejste man kun, naar Nødvendigheden bød det, eller Slægtskabsforbindelser kaldte.

Den første store Strøm af Turister, der lededes til Danmark, skyldtes Udstillingen i København i Aaret 1888, da Fremmedbesøget steg til 120,000 Mennesker, og Staden en hel skøn Sommer igennem blev Samlingsstedet for Europas Fyrster og det rejsende Publikum i de mellem- og vesteuropæiske Lande.

Ved denne Lejlighed blev Danmark opdaget, og dets Navn gled ind i forlængst organiserede europæiske Rejsebureauers Lister og Beretninger. Og fra dette Aar stammer ogsaa det første Forsøg paa at tage Turistsagen op i Danmark og organisere et maalbevidst og planmæssigt Arbejde for at fremme Besøget af udenlandske Gæster og lære de danske deres Fædrelands Naturskønheder at kende ved Selvsyn. Fra den Tid begynder den danske Rejselitteratur at blive omfattende og

Vesterbros Passage 1888.

FLINDT-FLINDTHOFF PHOT.

planmæssig, og fra den Tid stammer Arbejdet for at udvikle Samkvemsmidlerne og ordne Hotel- og Rejsevæsnet efter de bedste udenlandske Mønstre.

Den danske Turistforenings Opstaaen og Organisation.

Da Udstillingens Pavilloner faldt, og dens Terræn blev overgivet til Bebyggelse, mens Livet i Hovedstaden fortsattes med de vundne Erfaringer, bredte Storstadsfornemmelserne sig lidt efter lidt i dens Befolkning, og det begyndte at dæmre for de gode Københavnerne, at deres Stad var en Verdensby.

I Mindet om, hvad København var i Efteraaret 1888, og hvad Byen nu er, maa vi smile. Indbyggerantallet var knapt 350,000 for den egentlige By, Frederiksberg kunde til Nød regnes med og derved bringe Tallet op til 400,000, men de andre Landkommuner laa endnu fjerne og afsondrede, skilte fra Staden ved Haver og Marker.

Byen selv havde kun ét Centrum: Kongens Nytorv, der, hvad Bebyggelsen angaar, omtrent saa ud som nu, Gaderne var smalle med toppede Brosten og urenlige Rendestene. Spredte Gaslygter med svage Blus skabte Dunkelhed efter

Vesterbros Passage omkring Aarhundredskiftet.

FLINDT-FLINDTHOFF PHOT.

Solens Nedgang. Butikkernes Vinduer var smaa, deres Udstillinger fattige, Reklamer fandtes ikke. I Gaderne rullede kun yderst faa Køretøjer, et Hundrede Drosker, faldefærdige og skæve, forspændt med den skindmagre „Lotte“ og hendes Søskende, Hestesporgvogne, for hele Byen kun 5 à 6 Linier, og Østergades røde Rumlekasser. Caféeer og Restaurationer var skumle, tilrøgede Ølstuer, der kun besøgte af Mandfolk, næppe mere end tre virkelige Hoteller havde Byen, dens Forlystelser bestod i tre til fire Teatre, nogle Danselokaler og Sangerindebuler — og saa om Sommeren det ærværdige Tivoli, som Udstillingen havde gjort verdensberømt. Men selv i 1900 klager Turistforeningens daværende Formand, Kammerherre Krogh, over Gadernes Urenlighed, Droskernes usle Udseende og Hotellernes manglende Renlighed og Komfort.

En By uden Elektricitet, uden W. C., uden Kloaker, uden Samfærdselsmidler, Gadeliv, Telefoner, Butiksllys og Reklamer, saa faa Aar før Aarhundredskiftet.

Hertil kom endnu et Faktum, der i vor Forbindelse har afgørende Betydning. I Firsernes Danmark rasede en forbitret politisk Kamp, der skilte Folket i to næsten fjendtlige Lejre.

Rådhuset set fra Axelborg.

Om Hoffet og Regeringen med dens Embedsmænd og Hærens og Flaadens Officerer samledes en Kreds, der tilhørte det politiske Højre og ialt væsentligt udgjorde Overklassen, hvortil Universitetet, Kirken, den højere Skole, Handelsstandens Spidser og de store Fabrikanter sluttede sig. Godsejerne, der efter Grundloven havde politisk Overvægt paa Landet, var sluttede om Hoffet, ligesom den københavnske Haandværker og Detailhandlerstand med samt Byens lavere Bestillingsmænd saa godt som udelukkende tilhørte Højrepartiet.

Socialdemokratiet: Arbejderne var en fjendtlig Skare i Alliance med Venstrebønderne ude fra Landet, og saa dyb var den politiske Kløft, at den fuldkommen umuliggjorde alt Samarbejde mellem de to kæmpende Fraktioner. Udstillingen i 1888 var Overklassens sidste store Kraftudfoldelse, før den demokratiske Æra efter Aarhundredskiftet blev indledet og i Løbet af faa Aar omformede Landet og ikke mindst „Kongens København“.

Paa denne Baggrund er Turistforeningens Dannelse og dens Liv i det første Tiaar let forstaaelig. Udstillingen, hvis straa-

Den gamle Hovedbanegaard.

FLINDT-FLINDTHOFF PROT.

lende Centrum havde været Hoffet med dets mægtige Gæster, Kongeparrets Svigersønner Czar Alexander III og Prinsen af Wales, med den unge impulsive Kejser Vilhelm II, der søgte at bygge Bro til det danske Kongehus, kaldte en straalende Kreds af Udlændinge til København. De udtalte sig med Begejstring om den prægtige Rhed og Langelinie med de kejserlige Yachter og hele Lystsejladslotillen, om vore enestaaende Seværdigheder, Nationalmusæet med den Oldnordiske Samling, Rosenborg med Kongernes Samling, Thorvaldsens Musæum, om det pragtfulde Frederiksborg, om Fyrstehjemmet paa Fredensborg, Kronborg Slot med Hamletminder, Kongegravene i Roskilde Domkirke og endelig ikke mindst de dejlige Bøgeskove ved det blaa Sund og det herlige Tivoli, svejst set til ét med det store Udstillingsterræn.

Jo vist havde vi noget at vise frem, hvorfor var det dog aldrig faldet Udlandets Turister ind at søge til disse Herligheder?

Saa meldte sig Aarsagerne: Mindre gode Samkvemsmidler, mindre gode Hoteller, Vanskeligheder ved at herbergere og

Den nye Hovedbanegaard.

STENDER PHOT.

bespise et forvænt Turistpublikum og endelig ikke mindst: Europas totale Uvidenhed om disse Herligheders Eksistens.

Her har vi Tanken: Dannelsen af en Forening, der afhjalp disse Mangler og slog Porten op for Turisterne. Med andre Ord: En dansk Turistforening. *Den danske Turistforening.*

Men til at føre en Plan ud i Livet hører *Mænd*, og det blev da ogsaa de *Mænd*, der samledes om Tanken, der kom til at præge dens Udførelse.

Den 25. Oktober 1888, lige efter Udstillingens Afslutning, traadte i Industriforeningen en Komité sammen for at drøfte Planen. Selve Tanken skyldes næppe de „store“ Navne blandt disse *Mænd*, det er naturligere at tænke sig, at det var de mere „beskedne“ Deltagere, der var Planens Fædre, thi derved forklares bedst, at de i det hele taget kom med. Cand. jur.. C. Rasmussen, der senere blev Herredsfoged i Rønne, var den, der indledede Mødet, hvorved Foreningen endelig stiftedes, og alt taler for at give ham Æren for at være Ideens egentlige Fader. Iøvrigt viser Listen over Deltagerne nærmere, hvad der har ligget til Grund for Planen.

Den gamle Hovedbanegaard.

FLINDT-FLINDTHOFF PHOT.

To adelige Politikere, den danske Adels største Jorddrot, Lensgreve Mogens Kragh Juel Vind Frijs til Frijsenborg og den jyske Godsejer, Kammerherre Sophus Skeel til Birkelse, supplerede med endnu en Politiker, Landstingsmand A. Dam. Det var Estrups regerende Landsting, der afgav Politikerne. Men helt højre vilde man ikke være, man medtog den københavnske liberale Patricier, Grosserer C. Hage, og Venstresagføreren, Overretssagfører V. M. Amdrup, sikkert ogsaa en af Tankens Fædre. Udstillingen blev repræsenteret ved Fabrikant E. Meyer. Tilslutningen til Udlandet ved Oberst Hoskjær, dansk Pariser og Idrætsforeningens Formand. Desuden er nævnt den unge, lige fra Paris hjemvendte Genremaler Hans Nikolaj Hansen, Formanden for Københavns eneste Badeanstalt, Overretssagfører Ole Jensen og Boghandler Paulsen.

Men da Komiteen blev endelig dannet, kom den til yderligere at rumme en Repræsentant for Skibsfarten, Grosserer E. Svitser-Lyngby, Amtmand, Kammerherre T. Wolfhagen, og Apoteker Alfred Benzon, dengang en liberal ung Mand, der stod langt fremme i den københavnske Sejlsport.

Den ny Hovedbanegaard (Afgangshal).

STENDER PHOT.

Komiteen havde sat sig til Formaal: „at lette og befordre Fremmedbesøget i Danmark og samtidig fremme dansk Turistliv“. Den udstedte et Opraab, der i Løbet af 2 Maaneder skaffede et Par Hundrede Medlemmer og en Sum af 7,000 Kr.

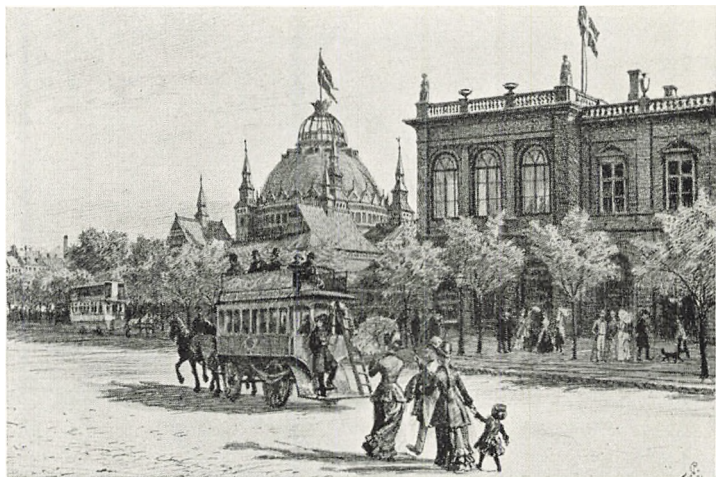
Det blev Kammerherre Skeel, der dirigerede det første Møde, og Komiteens Formand blev Lensgreve Frijs.

Love blev vedtagne, og en Bestyrelse paa 15 Medlemmer blev foreslaaet, saa Foreningen den 17. Januar 1889 kunde træde ud i Livet som en fuldbyrdet Kendsgerning:

Dens første Formand blev Lensgreve F. Raben Levetzau, og til Bestyrelsen valgtes de førnævnte Komitémedlemmer samt Godsejeren, Kammerherre Lüttichau til Tjele, Grosse- rer v. Mehren og Kommandør Irminger. Apoteker Benzon og Landstingsmand Dam ønskede ikke Valg, men Dam tilbød at være Foreningens Kasserer.

Betegnende er det, at man til Revisorer valgte Højreredaktøren E. Carstensen („Dagens Nyheder“) og Overretssagfører Phister, mens selveste Københavns Finansborgmester Borup blev Decisor. En pudsig Episode med Redaktøren af Morgenbladet, den senere Professor Otto Borchsenius, der blev

Vesterbrogade ved Industriforeningen (tilh. Industriforeningen).

fornærmet over ikke at være opfordret til at være med, men alligevel kom med, kan nu saa mange Aar efter nævnes som et Tidens Tegn.

Blandt de Mænd i Tiden, der uden at træde ind i Ledelsen støttede Opraabet og meldte sig ind i Foreningen, kan nævnes Politikerne N. Andersen Sjøholm, Frede Bojsen, W. Dinesen (Boganis), Professor V. Falbe Hansen, Grev Louis Holstein-Ledreborg, Viggo Hørup, Christoffer Krabbe, Lensbaron Tage Reedtz Thott, Amtmand Rump, Professor W. Scharling og Godsejer E. Tutein, desuden Professor P. Hansen (Cabiro), Forlagsboghandlerne Jacob Hegel og Gustav Philipsen, Medlemmer af Københavns Borgerrepræsentation, P. F. Koch, Ingeniør Hammerich og Nationalbankdirektør Strøm, samt af andre betydelige Mænd Berlingske Tidendes Redaktør E. Manicus, Grosserer Holger Petersen, Højesteretsassessor C. V. Nyholm og Brygger Carl Jacobsen.

Et Blik paa Foreningens første Medlemsliste giver i Flæng en Række Navne paa Mænd, der dels spillede, dels kom til at spille en vis Rolle i Samtidens Liv: Direktør H. Bing, Redaktør Rs. Clausen, Nykøbing p. F., Bankdirektør I. Glückstadt, Lensgreve Holstein Holsteinborg, Overretssagfører An-

Hovedindgang til Tivoli (tilv. Industriforeningen).

der Hvass, Oberst N. P. Jensen, Overretssagfører Viggo Lachmann, Hofjuvelerer Michelsen, Grosserer Moresco, Redaktør N. Neergaard (nu Finansminister), Forfatteren Henrik Pontoppidan, Apoteker Rink fra Helsingør, Redaktør Ove Rode, Forfatteren Palle Rosenkrantz, Borgmester Sylow, Herman Trier, Grossererne E. Vett og Th. Wessel, samt Højesteretssagfører Fr. Zahle. Ialt var der 673 Medlemmer.

Men af de førende i Staten og de ledende Handelsmænd var der kun faa, ligesom Foreningen i det hele maa siges ved sin Stiftelse at være en københavnsk Forening, der ganske vist allerede fra første Færd havde Repræsentanter i alle de betydeligere Provinsbyer, og disse endda saagodt som i alle Tilfælde blandt de paagældende Byers ledende Mænd.

I Virkeligheden var Foreningen dog nærmest en „Højreforening“ fylket om Landstingets Godsejere og Københavns højeste Bourgeoisi, og derved var det paa Forhaand udelukket, at den kunde træde i Forbindelse med den liberale Intelligens („Politiken“), endsige med det brede Folk, Landbrugets Bønder og Stadens Arbejderkredse, selvom den, som det foregaaende viser, talte enkelte betydelige „Venstremænd“.

De Planer, der paa Komiteens konstituerende Møder var

Fra Bygningen af den nye Personbanevagt.

FLINDT-FLINDTHOFF PHOT.

drøftet, ligger ogsaa væsentlig vidt fra det, der nu maa fremtræde som en Turistforenings Opgaver, og efter at et Forretningsudvalg var nedsat den 24. Januar — selvfølgelig blev C. Rasmussen Sjælen i dette — var det første, man foreslog, at afholde en stor Fest i Casino for at skaffe den nye Forening Penge.

I Aarene fra 1900 var det Vejen til at skaffe Overskud at holde Fester: *tempora mutantur*. Men Festen gav et Under-skud af 3336 Kr. 81 Øre.

Lensgreve Raben Levetzau som Formand 1889—1895.

Set paa Baggrund af Tiden og Forholdene var Grev Raben den bedste Formand, den nydannede Forening kunde faa. Han var i sin bedste Alder, knap et halvt Hundrede Aar, Besidder af mange og store Landejendomme og derfor vænnet til at administrere og forhandle; desuden var han ved Ægteskab knyttet til internationale Diplomat kredse, selv uddannet som Diplomat, vidt berejst og kendt med Turistlivet i de store Lande, ligesom han endelig var en Mand med megen Smag og et betydeligt Talent for at arrangere og organisere. I de Aar, han ledede Turistforeningen, deltog han ivrigt i dens

Hotel Knapstedgaard (Paludshotellets Plads).

RAADHUSFORVALTEREN PHOT.

Arbejde og gav den ved hele sin Fremtræden et diskret, fornemt Præg, der bidrog til at skaffe den Tilslutning og lette Arbejdet over for de Autoriteter og Institutioner — ikke mindst i Udlandet — hvormed den efter sit Formaal maatte træde i Forbindelse. Vigtigt var det ogsaa, at Grev Raben ikke var aktiv Politiker og derfor kunde holde Foreningen uden for den politiske Kamp, der satte Spor i alle Tidens Foreninger og Virksomheder.

Allerede i 1889 udgives den første Aarsberetning, der angiver, hvad man ønsker at opnaa, og hvad man havde foretaget sig i det første Aar.

Naturligt vilde man lede en Strøm af Turister gennem Landets seværdigste Egne. Det skulde ske ved „Rundrejseruter“, og saadanne fik man Statsbanerne til at indføre saavel som en Kombination med de bestaaende internationale Rundrejsebilletter. Man opnaaede Forbedring af Esbjerg-ruten og havde Opmærksomheden rettet paa Jernbanevognenes tarvelige Belysning saavel som paa de yderst tarvelige Restaurationsforhold paa vore Banegaarde. Statsbanerne bevægedes til at udgive praktiske Køreplaner, og man satte et stærkt Arbejde ind paa at reformere Hotelvæsnet og sørge

for Hoteller i de naturskønne Egne, idet man dog var paa det rene med, at dette Arbejde vilde tage Tid. En dansk Rejsebog, en Bädecker, blev sat i Arbejde, og man udgav et Turistkort over Nordsjælland, ligesom man gik i Gang med Udflugninger, Udsigtsforbedringer, Veje og Vejvisertavler paa de Steder, hvor Turisterne søgte hen.

Desuden arbejder man for Rejser i Udlandet — en Følge af, at Ledelsen bestod af Mænd, der havde rejst meget og ansaa Udenlandsrejser for et betydeligt Led i dannede Menneskers Liv. Man søgte Samarbejde med de udenlandske Rejsebureauer, navnlig Thomas Cook og Stangen i Berlin, og dermed blev det internationale Rejseliv sat i System, der senere kom til at spille saa stor en Rolle for Turistsagen. I de første Aar havde man ret betydelige Midler til Disposition. Det er saaledes ret mærkeligt at se, at Turistforeningens Regnskab i 1889 balancerer med 15,157 Kroner: Ordinaire Bidrag 2,841 Kr., ekstraordinære over 12,000 Kr., alt saa omtrent det samme Beløb, der figurerer paa Regnskabet i 1922 før den sidste Reorganisation af Foreningen.

I 1890 blev Fanø Vesterhavsbad skabt. Turistforeningen arbejdede ihærdigt, for at Selskabet kunde blive et dansk Selskab; det blev tysk, men ganske vist af Navn dansk, og Turistforeningen blev knyttet til det store nye Foretagende, hvis store Kapital var rejst i Hamburg. Badehotellerne i Gilleleje ved Møens store Klint, paa Helligdommen paa Børnholm og i Almindingen blev i dette Aar til ved Foreningens Arbejde. De første gennemgaaende Vogne indførtes paa Statens Banner, og Foreningen tog det store Arbejde op at bevare Kysten ved Sundet for Turisterne, et Arbejde, der aldrig blev gennemført, fordi det krævede en Kapital, der ikke kunde rejses.

Rejserne til Udlandet blev foretagne, de gik til Østrig-Ungarn og til Harzen og vandt en Del Tilslutning — men skabte ogsaa en Del Kritik, der særlig rettedes mod Foreningens Sekretær, den virksomme Lars Kristensen, som i 80'erne spillede en betydelig Rolle bag de politiske Kulisser, men hvis Navn nu forlængst er glemmt.

Paladshotellet, Raadhuspladsen.

Aarets Regnskab var beskedent, kun 6,706 Kr., og det bliver i Resten af denne Periode mindre og mindre Tal, man regner med, i 1891: 6,102 Kr., i 1892: 4,019 Kr. og endda Gæld ca. 1,400 Kr., i 1893: 3,341 Kr. dog uden Gæld og i 1894: 2,824 Kr. 66 Øre med en lille Formue paa 871 Kr. 77 Øre.

Det kan ikke forundre, at en Forening, der virker med saa faa Pengemidler, ikke kan udrette store Ting, og det fremgaar af disse Tal, at Interessen, der i 1888 var vakt, ikke rigtig kunde holdes i Live. Ikke desto mindre viser Aarsberet-

Hotel d'Angleterre 1867 med Hovedvægten.

FLINDT-FLINDTHOFF PHOT.

ningen, der i 1892 blev afløst af „Dansk Turistforenings Medlemsblad“, der udgik første Gang 1. November 1892 og fortsattes med maanedlige Numre til 1. December 1895, da det afløses af „Aarsskriftet“, at man har arbejdet hæderligt i disse fire Aar.

Man holdt Foredrag: W. Scharling om Jernbanetakster og Kammerherre Krogh om en Rejse omkring Jorden; man arbejdede paa at formaa Statsbanerne til bedre Opvarmning af Kupeerne og Etablering af bedre gennemgaaende Ruter, og man havde den Glæde, at det elektriske Lys indførtes i Togene.

Hotelforholdene drøftedes energisk. Som et Kuriosum kan fremhæves, at W. C. Systemet endnu i 1891 er ukendt i København, og at man paa en hygiejnisk Kongres i London anmeldte en Afhandling om Danmarks Hygiejne med Ordene: „This is rather fearful reading.“

Arbejdet i Provinserne for Udsigter m. m. gaar langsomt. Foreningen arrangerer en Række Fællesrejser i Danmark og Ture til Konstantinopel, Bosnien og Thüringen, der indbragte Ledelsen ikke ringe Kritik.

Hotel d'Angleterre 1927.

Hvad Fremmedbesøget angaar, da paavises i 1891 en betydelig Stigning paa de to foregaaende Aar, men Opmærksomheden henledes paa Udlandets skarpe Kritik over vore daarlige Hoteller og slette Samkvemsforhold. En pudsig Konflikt mellem Thomas Cook og de prøjsiske Banemyndigheder resulterer i, at Englændere, der skal til Norden, føres over Norge.

Foreningen havde lagt Grunden til en god Bogsamling af Rejselitteratur, der stadig gennem Aarene er vokset. Man fortsætter med Foredrag — mest om Udlandet — og Foreningens Blad bliver et Talerør for Kritik af Turistforholdene ude og hjemme — dog mest hjemme.

En vellykket Islandstur præger Aaret 1893; den planlagdes længe forud.

Spørgsmaalet om Hovedstadens Forskønnelse har beskæftiget Foreningen, og det er vel mest fra denne, at en Bevægelse blev rejst, der samlede sig til en betydelig selvstændig Forening. Lars Kristensen hypper sine egne Kartofler ved at skrive vidt og bredt om Rejser til Amerika — han var Agent for et Dampskibsselskab — og der rejste sig en Del Misstem-

Ved JONAS CO. PHOT.
Christiansborg Slot. Frederik VII's Statue.

ning imod ham. Han traadte tilbage som Sekretær i 1893 og erstattedes af C. F. Carstensen af Postetaten.

Et smukt Udslag af Foreningens Arbejde er i 1893: Henrik Pontoppidans paa Tysk udgivne „Reisebilder aus Dänemark“, Danmarks største Prosaforfatter gennem en Menneskealder har saaledes været med i Foreningens Arbejde for Turistsagens Fremme.

I 1894 optræder Rejsebureaulederen Direktør S. Ritter, der til en vis Grad erstatter Lars Kristensen, men

det kan ikke nægtes, at en Sammenblanding af ideel Stræben og Forretning paa Turistlivets Omraade var en af de Omstændigheder, der skaffede Foreningens idealistisk anlagte Ledelse en Række af dens bitreste Vanskeligheder.

Det lykkedes Foreningen at sætte Offentliggørelsen af Hotellister i System, knyttet til et Rabatsystem, der i Tidens Løb fik overordentlig praktisk Betydning, ligesom man fik Statsbanerne til at oprette et billigt Abonnement. Det synes, som om Foreningen i denne Periode arbejdede fortræffeligt sammen med Jernbanevæsnet. Dette skulde desværre i en senere Periode blive helt anderledes. Aarene 1894 og 95 byder paa de sidste store Turistforeningsrejser til Finland og St. Petersborg samt til Orienten.

Men Aaret 1894 var i det hele taget præget af Træthed og manglende Initiativ hos Ledelsen og Medlemmerne.

I Marts 1895 meddelte Grev Raben, at han ønskede at træde tilbage som Formand. I en i Aarsskriftet for 1900 indeholdt Artikel om Foreningens første Tiaar udtaler dens da-

værende Sekretær, nuværende Oberstløjtnant Holten Nielsen, at Foreningen ved at ville fremme dansk Turistliv var kommet til den Opfattelse, at det ogsaa paa hvilede den at føre Danske til Udlandet, og at denne Del af dens Virksomhed i Tidens Løb havde bragt Foreningen i Miskredit baade i Ind- og Udlandet. En Gennemgang af Foreningens Bestyrelsesprotokol viser, at den egentlige Aarsag til de Lovændringer og den Kursændring, der indlededes ved Grev Rabens Fra-

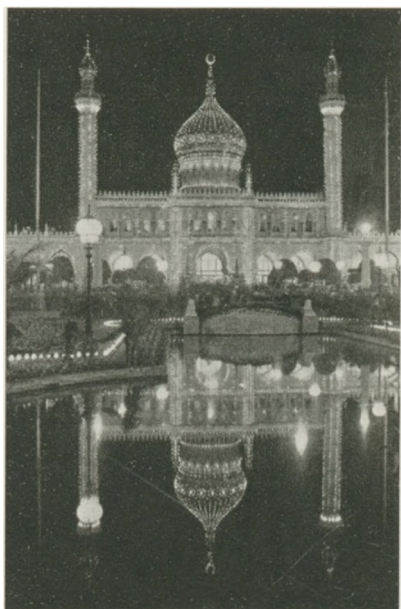

*Lurblæserne
paa Raadhuspladsen.* HILFELT PHOT.

træden nok saa meget var Uoverensstemmelser inden for Bestyrelsen, bevirkede ved nye Mænd og nye Planer. Da Rasmussen maatte forlade sit Arbejde for at blive Herredsfoged paa Bornholm, var de arbejdende Mænd blevet andre end de oprindelige, og Politikerne blandt Godsejerne, Grev Frijs og Kammerherre Skeel, saavel som Grosserer Hage udtraadte samtidig med Formanden af Bestyrelsen.

Den fungerende Næstformand, Kammerherre C. Krogh, blev Formand, og i de afgaaedes Sted valgtes Højesterets-sagfører Bagger, hvorhos man, da „Foreningen for Berejste“ sluttede sig til Turistforeningen, tog dennes Bestyrelsesmedlemmer, Overretssagfører Amdrup, Skrædermester Boysen og Grosserer Nielsen op i Bestyrelsen.

Foreningen havde nu faaet et noget andet Præg end det oprindelige; der var foretaget et Skridt henimod en mere demokratisk Ordning, der stemte ret godt med Udviklingen i Tiden, nu da den Estrupske Regering var traadt tilbage, og Forsoningen mellem Partierne var indledt.

Tivoli.

THV. LARSEN PHOT.

Ligesom Bestyrelsen i 1896 fremtræder som udgaaet af Københavns højere Middelstand uden nogen Tilslutning til Hoffet eller Landadelen eller overhovedet noget „officielt“ Præg, giver Listen over Medlemmerne ganske det samme Billede. I Provinsen er det Embedsmænd, Sagførere, Læger, Apotekere og en Del Hotelejere, yderst faa Godsejere og Landbrugere, i København er det særlig Grosserere, Sagførere, Bankmænd, Fabrikanter og Embedsmænd samt et

ikke ubetydeligt Antal Damer af det københavnske Bourgeoisi, medens Kunst, Videnskab og Litteratur er meget sparsomt repræsenteret, Haandværkere, Detailhandlere og Arbejdere slet ikke, saa lidt som de aktive Politikere, der i Aarhundredets sidste Aar prægede Staden.

Det kan om Turistforeningen ved Udløbet af dens første Periode siges, at den var bleven en „privat Forening“, at den havde mistet den Tilslutning i Landets højeste Kredse og i Embedsstanden, der havde muliggjort dens Dannelse, uden at det var lykkedes den at vinde Udbredelse i bredere Lag, og at dens Mænd ikke længere hørte til de toneangivende i Landet, uden at den endnu havde knyttet til sig nogen af den nye politiske Æras Mænd. Men ikke desto mindre var der skabt et Grundlag, hvorpaa der kunde arbejdes videre, selv om man maatte være klar over, at det vilde blive vanskeligt for Foreningen at skabe sig et solidt økonomisk Grundlag: De før omtalte nødvendige Pengemidler.

Med Pressen havde Foreningen ikke nogen Forbindelse af Betydning.

*Kammerherre C. Krogh
som Formand
1895—1906.*

Kammerherre C. Krogh, der døde 1910 i en Alder af 78 Aar, var oprindelig Officer. Han tilhørte det statelige Hestgarderregiment, traadte efter dets Opløsning i praktisk Virksomhed og blev ved et Giftermaal med en engelsk Dame en uafhængig, meget velstillet Mand, knyttet til den københavnske Handelsstands første.

Som ivrig Turist og vidtberejst Mand var han velegnet til at overtage Hvervet i Turistforeningen, og da han besad megen Forhandlingsdygtighed og Evne til at vælge Medarbejdere, lykkedes det ham at udføre et betydeligt Arbejde i de 10 Aar, i hvilke han fungerede som Formand. Det er i den Kroghske Periode, at „det indre Turistliv“ i Danmark tager et mægtigt Opsving, og den Række af Lokalforeninger opstaar, der lægger et Net af Turistforeninger over det hele Land og løser den første og nødvendigste Del af den danske Turistsags Arbejde. Hvad der i den første Periode har været Genstand for Diskussion og Forsøg, vokser nu frem i Realiteter, og ikke mindst skabes der en Turistlitteratur, der gør sit store Arbejde ud over Landets Grænser.

Kammerherre Kroghs Medarbejdere inden for Bestyrelsen blev selvfølgelig afgørende for Foreningens Arbejde, og uden at berøve Kammerherren nogen Del af den Ære, der tilkom-

Runde Taarn.

FLFFLT PHOT.

Gammeltorv 1892.

FLINDT-FLINDTHOFF PHOT.

mer ham, kan det vel nok siges, at den aktivt bevægende Kraft inden for Bestyrelsen i den Kroghske Periode blev Højesteretssagfører Johannes Herman Bagger, der straks blev Viceformand, Leder af Forretningsudvalget og Kasserer.

Højesteretssagfører Bagger, der døde 1919 i en Alder af 78 Aar, er en af Højesteretsskrankens ejendommeligste Mænd i den Periode, hvor han virkede, fra 1874—1915. En impulsiv, højtbegavet Mand, altid rede til at tage et Særstandpunkt, ofte Frondør, en ypperlig Selskabsfælle, en dygtig Debattør, et i Ordets egentligste Forstand lyst Hoved, men ikke uden det, man kalder en Kunstnernatur, for hvem Kancelli og pinlig Orden kun spillede en underordnet Rolle.

Af Turistsagen har Bagger gjort sig i høj Grad fortjent, og det mærkedes meget hurtigt, at Foreningens Forretningsudvalg havde faaet en Leder, der kendte sin Tid, sine Medborgere og de Midler, der skal anvendes for at naa sit Maal.

Højesteretssagfører Bagger saa straks, hvad Foreningen manglede: Forbindelse med Samtidens ledende Mænd, med Pressen, med Autoriteterne og med Befolkningen ude i Landet, de enkelte smaa Samfund, der levede deres eget Liv i

»Hesten«, Kongens Nytorv.

ELFELT PHOT.

deres egen By. Han saa ogsaa Midlerne til at bøde paa disse Mangler og traf et afgjort heldigt Valg ved som Sekretær at faa ansat Premierløjtnant E. Holten Nielsen, en begavet og kundskabsrig Officer, der netop ejede det Kancelli, som han selv savnede.

Allerede i 1896 fremkom Foreningens første „Aarskrift“, endnu præget af Overgangstiden, men med betydelige Spor af det energiske Arbejde, der nu blev indledet, og der foreligger en Række statelige Aarskrifter fra 1896—1906, der gør det muligt for Eftertiden at følge det Arbejde, der i dette Tiaar førte Turistsagen mægtigt frem og aabnede saavel Autoriteternes som Borgernes Øjne for denne Sags store Betydning for vort Fædreland.

Betegnende for Højesteretssagfører Baggers praktiske Greb er de Valg af Medarbejdere inden for Bestyrelsen, han træffer og successive gennemfører. Den „private Kreds“ udvides til at omfatte Mænd, der ved deres Virksomhed har vist, at de havde Evner og betød noget for deres Samtid. Allerede i 1897 træffer vi som nye Bestyrelsesmedlemmer Dr. med. Ehlers, der i sit lange Liv har spillet en betydelig Rolle i Hoved-

„Hesten“, Kongens Nytorv.

JONALS CO. PHOT.

stadens praktiske Foreningsliv og i Landets Repræsentation udadtil, vi træffer Politikeren Christoffer Krabbe, da Herredsfoged i Kjellerup, i mange Aar en af Venstres første Mænd paa Rigsdagen og i 1908 Minister i det første radikale Ministerium, og endelig af ansete Jurister Kammeradvokat Hindenburg. I 1898 finder vi af nye Kræfter Forlagsboghandler E. H. Hagerup, der knytter sin Erfaring fra Bogverdenen til Sagen, Redaktør C. Carstensen, en af Landets bedst begavede Journalister, der i en Aarrække var sin Stands Tillidsmand i den officielle Forening og for Turistforeningen betød den længe savnede Forbindelse med Presse og det mægtige Ferslewske Bladforetagende. I 1899 finder vi Søofficeren Kaptein A. P. Hovgaard, hvis Navn var verdenskendt fra Nordenskiöld's Ekspedition, og endelig i 1900 Godsejerstanden igen repræsenteret ved Hofjægermester T. C. A. Honnens de Lichtenberg samt en ny Mand, der kom til at spille en større Rolle inden for Turistsagen end nogen af de tidligere nævnte: Professor Karl Larsen, der den 7. Oktober 1898 af Bestyrelsen var optaget som supplerende Medlem.

Kongens Nytorv.

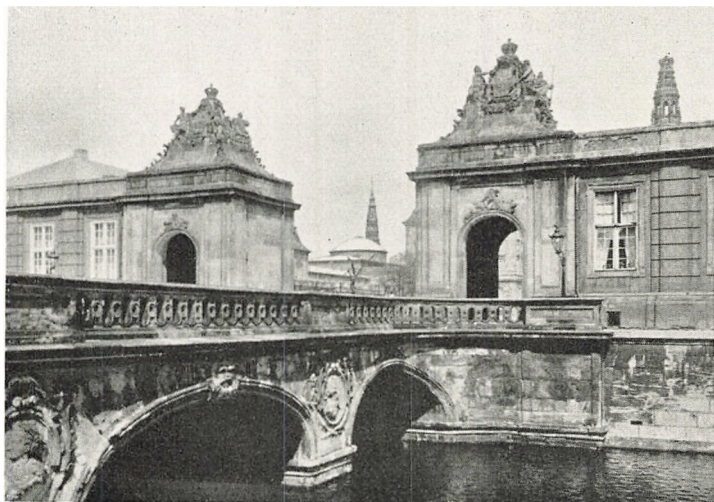
JONALS CO. PHOT.

Samtidig med denne Erhvervelse af betydelige Mænd til Foreningens Bestyrelse gik et energisk Arbejde for at skaffe Repræsentanter ude i Landet og en Styrkelse af Foreningen ved Oprettelse af Afdelinger og Filialer, der dog vil finde en nærmere Omtale senere i denne Oversigt. Paa Island virkede Konsul D. Thomsen som Foreningens Repræsentant, i Sønderjylland var to Repræsentanter, og 11 Repræsentanter virkede i Udlandet, blandt dem den senere Handelsminister Vilh. Weymann, da Vicekonsul i Chicago.

Foreningens Love blev reviderede og fornyede den 16. September 1897. Deres Hovedbestemmelser er følgende (foruden det tidligere nævnte Formaal): Hjemstedet er København, Filialforeninger kan oprettes i Provinserne; der oprettes et Bureau og udgives Skrifter. Foreningen styres af en Bestyrelse paa 15 Medlemmer med Formand og Forretningsudvalg. Generalforsamlingen er højeste Myndighed, simpelt Stemme flertal gælder, dog kræves til Opløsning $\frac{3}{4}$ af de tilstedeværendes Stemmer.

I Aarsskriftet 1898 blev Foreningens Arbejdsprogram frem-

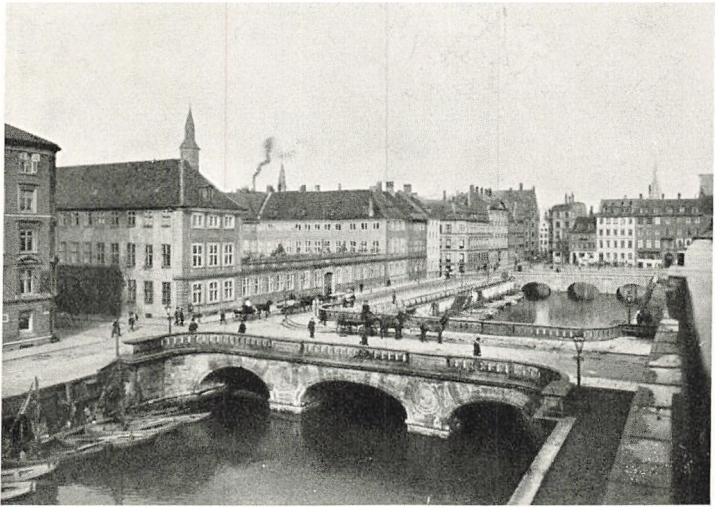
Marmorbroen.

sat af Sekretæren, Premierløjtnant Holten Nielsen. Det gælder om: 1° at drage Udlændinge til Danmark, ikke alene som Fornøjelsesrejsende, men ogsaa for at fremme Verdenssam-

Højesteret, Christiansborg.

kvem paa Handelens, Industriens og Kulturens Omraader samt derhos skaffe Landet Indtægter. 2° at fremme Turistlivet inden for Landets Grænser, bane Adgang til naturskønne Egne, Mindesmærker etc. Der henvises til de svenske og norske Turistforeninger, hvis Arbejde Sekretæren har været sat i Stand til at gøre sig bekendt med. Midlerne er ad 1° Rejsehaandbøger paa fremmede Sprog, et Bureau, der *gratis* vejleder Udlændinge, et Net af Repræsentanter i Ind- og Ud-

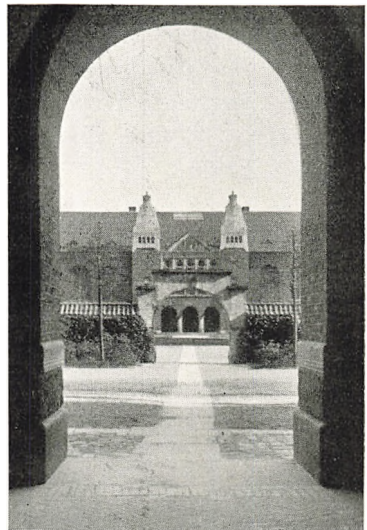

Nationalmuseet, Frederiksholms Kanal.

land, der støtter Foreningens Opgaver, ad 2° at udgive Beskrivelse af alle Landets Egne og ved en hensigtsmæssig „Decentralisation“ at gøre Turistforeningen til en Turistforening for *Danmark i sin Helhed*. Samtidig beklages det, at Medlemsantallet kun er 1400 Medlemmer mod 15,000 Medlemmer i den svenske Forening, der kun er 3 Aar ældre end den danske. Foreningens *nationale* Karakter bliver klart og bestemt fremhævet.

Man tog energisk fat paa Arbejdet:

I 1895 opnaaede man at oprette Bureauet paa Ny Østergade 7, der lededes af Sekretæren. Man uddelte Rejsebøger, holdt Foredrag

Det kgl. Bibliothek.

Ved Børsbroen.

JONALS CO. PIOT.

om Danmark i Udlandet og oprettede en Filialforening i Kolding, Faaborg og Rønne, i hvilken sidste By Herredsfoged C. Rasmussen nu virkede. Desuden afholdtes 5 Foredrag. Det angives, at de københavnske Hotellers Rejsende i 1895 er 116,576 mod 85,219 i 1885, altsaa fordoblet og næsten ligesaa stort som i det eksceptionelle Udstillingsaar 1888, hvor det var 120,226. — Kun med Penge er det smaat. Formuen er 4441 Kr. 61 Øre, Indtægt 8759 Kr. 76 Øre og Udgift 5477 Kr. 62 Øre.

I 1896 oprettedes Anvisningsbureau paa Banegaarden, der fik 2417 Henvendelser. 3 Selskabsrejser til Udlandet foretoges. Antallet af Rejsende til Landet er stigende.

I 1897 blev Rejsehaandbogen for København og Omegn udgivet. Forbindelsen med Pressen etableredes tilfredsstillende, og Foreningen fik i dette Aar til sin Rejsehaandbog „Danmark“ fra Statsbanerne, „Det forenede Dampskibsselskab“ og en Række Institutioner ca. 8000 Kr. foruden mindre Bidrag til Foreningen fra Byraad i Landet.

I 1898 er Medlemsantallet vokset til 1500, der findes nu Turistforeninger i Aarhus, Hobro, Mariager, Silkeborg og

Gl. Strand.

ELFELT PHOT.

Vejle foruden Filialerne i Kolding, Rønne, Skanderborg. Fremmedbesøget er steget til 150,000. Bogen om København er udgivet paa Engelsk. En Rejse til Island har været foretaget, og Bidrag til Bogen om Danmark er forøget med ca. 4000 Kr. Desuden har Højesteretssagfører Bagger paa et Diskussionsmøde den 16. April 1898 indledet den store Debat om Befordring af Fremmedbesøget, der betegner en ny Side af Foreningens Virksomhed, Kampen for Samkvemmet, der sætter Spor i Statsbanernes og „Det forenede Dampskibsselskab“s Gennemførelse af de to vigtigste udenlandske Forbindelser, nemlig Esbjergruten og Gedserruten. Hermed er Kampen med Statsbanerne indledet, der kommer til at spille en stor Rolle i Foreningens Liv, desværre et af Foreningens utvivlsomste Fejlgreb.

I 1899 dannes en Forening i Nyborg; der afholdes et Møde i Koncertpalæet, hvor Bevarelsen af Udsigtspunkter diskuteres. Man faar et Bidrag fra Statskassen for 1898—1900 paa 6000 Kr. — d. v. s. man har faaet fat i Staten. Københavns Kommunalbestyrelse giver et 3 Aars Bidrag af 500 Kr. Jernbaneselskaberne melder sig med en Række Bidrag, det

samme gør Dampskibsselskaberne; ialt drejer det sig om ca. 10,000 Kr. — man er paa den rigtige Vej.

I 1900 skete det beklagelige, at Premierløjtnant Holten Nielsen kom i Modstrid med Bestyrelsen og traadte tilbage, uagtet man gjorde sig Anstrengelse for at bevare en Medarbejder, der utvivlsomt har haft en stor Andel i det betydelige Arbejde, de fem her behandlede Aar udviser. Det er kun retfærdigt at fremhæve, at han var inde paa den rette Vej, og at hans Fratræden spildte Turistsagen mange kostbare Aar. Hans Efterfølger som Sekretær blev Mylius Erichsen, den landskendte Grønlandsrejsende, hvis Død paa hans anden Grønlandsfærd i 1907 har sikret ham et smukt Navn i Fædrelandets Historie. Han var en begavet Litterat, en impulsiv og initiativrig Mand, men han savnede det Kancelli, den Orden og Punktlighed, der er uundværlig i ethvert organisatorisk Arbejde, desuden blev hans Arbejde for Foreningen afbrudt af de Grønlandsrejser, der skabte ham et Navn og førte til hans hæderfulde Død. Aaret selv bragte en begyndende Konflikt med Statsbanerne, men afgjorte Forbedringer i Ruten til England. Udbredelsen af Litteratur fortsattes, og man begyndte at tage fat paa Spørgsmaalene om Gadernes Renholdelse og Hovedstadens Hotelvæsen. Aaret bragte et Statstilskud paa 3000 Kr. og andre offentlige Bidrag paa ca. 2500 Kr.

Aaret 1901 er et betydningsfuldt Aar i Danmarks Historie; som et svagt Dække, der brister og giver Plads for en stor Blomst, der udfolder sig, traadte i Sommeren 1901 den Højre-regering tilbage, der var den sidste svage Levning af det nationalliberale Parti (der i 1848 havde brudt Enevælden og skaffet os Grundloven) i dets Alliance med Enevælden, Adelen og det store Hartkorn paa Landet.

Det blev Venstre, det store Bondeparti, med dets Høvding, J. C. Christensen, der tog Magten i Landet og prægede Styret i en halv Snes Aar.

Med denne Magtfaktor havde Turistforeningen ingen Forbindelse, Turistforeningerne i Provinsen var Købstadsfor-

Morgen ved Gl. Strand.

G. STYHR BOYE PHOT.

eninger, Landbrugets store Kreds stod helt uden for Turist-sagen, og deres Politikere havde ingen Forbindelse med den. København var ikke længere Danmark, Hoffet betød ikke, hvad det før havde betydet. Embedsstanden var usikker over for Parlamentarismen og Folkestyret — men København, som den Storby den var, lod Rigsdag være Rigsdag, lod Bønder være Bønder, og nu begyndte en ny københavnsk Æra: Bankernes og Aktieselskabernes Æra med Navne som Isaac Glückstadt og Axel Heide. Under Bankernes Guldglans blev København den store moderne By, i Stand til at tage Kampen op med Europas største Stæder, i mindre end ti Aar skabtes det København, som Arbejderpartiet havde overtaget at regere fra den faste Borg i det prægtige Nyropske Raadhus, der netop i 1905 blev taget i Brug.

Underligt nok: Navnene Glückstadt og Heide nævnes ikke i Turistforeningens Historie, skønt Landmandsbankens graa Høvding var Medlem fra den første Tid. I det Arbejde for Danmarks Storhed, der blev udført af disse Mænd, støttede til en almægtig Politiker, hvis Navn ikke mere nævnes, fik Turistforeningen ingen Plads. Med 1900 holder de offentlige

Langebro.

ELFELT PHOT.

Bidrag op, og Aarsberetningen fra Aarene 1901—1906 har kun meget faa virkelige Bedrifter at opvise — man savnede initiativrige, dygtige *Ledere*.

Turistsagen gaar udmærket, Tyskland spyer en vældig Strøm af Turister ud over Danmark, Bornholm bliver en Verdensseværdighed, Nordsjælland oversvømmes, og Tallene paa de besøgende stiger i disse Aar overordentligt.

Det vilde være uretfærdigt at sige, at Turistforeningen i disse Aar, hvori København udvikler sig til en Slags Verdensby og Danmark til et kendt Turistland, ikke har udfoldet et betydeligt stilfærdigt Arbejde. Pressen har opdaget Foreningen og skriver om dens Udflugter og Fester for Island og Færøerne, der holdes Foredrag, vises Lysbilleder, drøftes Københavns Forskønnelse og Kristiansborg Slots Opbyggelse, der udsendes Bøger og udveksles Aarsskrifter med Udlandet, man ordner Hotelophold for tilrejsende Foreninger og modtager Anerkendelse; samtidig fungerer Bureauet fortræffeligt, og Forbindelsen med de stadig opvoksende Afdelinger og selvstændige Foreninger i Provinsen udvikles til Fuldkommenhed.

Fæl Christianshavns Vold.

JONALS CO. PHOT.

Men — man mærker det paa Bestyrelsens stadige Arbejde for at finde nye Mænd, paa de stadige Klager over manglende Forstaaelse paa Rigsdag og i Regeringskontorer, paa de aldrig afladende Suk over Pengemidlernes Utilstrækkelighed, at medens *Turistsagen* er i stadig sund Fremvækst, mens Landet rustes til værdigt at modtage en uanet Strøm af Rejsende, i 1906 ca. 200,000, bliver *Turistforeningen*, som den dannedes i 1888 og udvikledes efter 1895, svagere og svagere, synes trods sit for den Tid store Antal Medlemmer at skulle miste sin Betydning og Æren for den store Indsats, den har gjort. Reklamen glider over til Statsbanerne, og det indbringende Turistbesøg lægges i Hotellernes Hænder.

Nye Mænd kom til, Skibslæge Rørdam, kendt Politiker, og i 1905 hele 4 nye foruden Mylius Erichsen, omgivet af Grønlands-Berømmelse, Folketingsmand Klaus Berntsen, en af Danmarks mest folkekære Politikere og en af vor Tids første indenlandske Statsmænd, Direktør Julius Schiøtt, for sin Tid Ideernes altid frodige Fader, Skaberen af „Frem“ og Hersker over Zoologisk Haves vilde Dyr, og endelig Direk-

Christianshavn

tør Kronmann fra selveste „Det forenede Dampskibsselskab“.

Det hjalp ikke. Alle-rede i 1904 var Højesterets-sagfører Bagger traadt tilbage fra Forretningsudvalget og Ledelsen for at hædres som Æresmedlem af Foreningen, i Januar 1906 trak Kammerherre Krogh sig tilbage, og man stod nu over for den *Decentrali-sation*, man i 1896 havde fremhævet som sit For-maal. Provinsforeningerne var blevet en Magt, deres Historie vil senere

blive givet i Omrids; nu mødte de op, stærke og samlede, under Dr. Wings energiske Ledelse og satte Hovedforeningens Bestyrelse Stolen for Døren. Hovedforeningen var ilde stedt, Tronstolen stod ledig, Kansleren Bagger var gaaet, i København havde Foreningen en Mængde Medlemmer, men ingen Støtte hos Autoriteter, Banker eller Aktieselskaber, hverken Glückstadt eller Heide kunde man paakalde, og det skønt Heide netop i de Aar var de store Hotellers Finansmand — eller maaske netop derfor?

Den efter monarkiske Mønstre skabte Forening maatte give sig for Provinsforeningernes Krav, det endte med nye Love og med en Art „forenede Stater“ under en fælles Præsident.

Aaret 1904 udgjordes Turistforenings-Sammenslutningen af „Den danske Turistforening“ med alene 700 Medlemmer i Hovedstaden og 400 i Provinsen foruden 80 i Udlandet og kraftige Afdelinger i Faaborg, Fredericia, Kolding, Korsør,

Nyborg, Skanderborg, Svendborg og Sæby omtrent 400 Medlemmer, og af de selvstændige jyske Foreninger, Assens- og Skelskørforeningen med ialt ca. 450 Medlemmer, en Liste, der fylder 30 Sider i Aarbogen for 1905. Hertil kommer en Forøgelse i 1905 af 300 Medlemmer til Hovedforeningen og ca. 200 til de selvstændige Foreninger — men „Riget“ fattedes i sørgelig Grad Penge.

Paa Generalforsamlingen den 28. Marts 1906 aflagde den fungerende Formand Boghandler Hagerup Beretningen om de to ledende Mænds Fratræden. Samtidig viste „de stærke Jyder“ sig. Dr. Winge ønskede, at den jyske Forening skulde staa sidestillet med „Dansk Turistforening“, og nu begyndte en Række Forhandlinger, hvorunder man søgte at blidgøre Jyderne ved at give dem tre Bestyrelsesmandater. Først den 6. Oktober kom man til et Resultat, der blev en eklatant Sejr for Jyderne og Landet. Foreningen kom til at bestaa af tre Afdelinger, en sjællandsk, en jysk og en fynsk, hver med sin Bestyrelse og Formand. Disse tre Formænd — for Sjælland blev det Jul. Schiøtt, for Jylland Dr. Winge og for Fyn Lensbaron Adam Berner-Schilden-Holsten — kom til at danne Foreningens Hovedbestyrelse. Til Præsident for de samvirkende Foreninger, der officielt udgjorde *Den danske Turistforening*, blev senere valgt Admiral Victor Hansen, og der blev truffet den Ordning, at hver Forening havde sin Økonomi, medens den sjællandske Afdeling og Hovedforeningen skulde udrede Udgifterne ved Bureauet i København, der suppleredes med en Kiosk

Nyhavn.

Kvæsthusbroen.

EI.FELT PHOT.

paa Banegaardens Terræn. Det statelige Aarskrift ophørte at udkomme. I dets Sted traadte beskedne Aarsberetninger med vedføjede Hotellister. Samtidig bortfalder ved Loven af 6. Oktober 1906 Sondringen mellem *Hovedforening, Afdelinger* og *selvstændige Provinsforeninger*, og den danske Turistforening faar følgende Struktur, som den beholder til 1913, da en ny Reorganisation foretages.

Hovedbestyrelsen, der udgøres af Præsidenten og de tre Afdelingsformænd.

- I. Sjællandske Afdeling med en Formand og Næstformand, 9 Repræsentanter fra København og 4 Filialformænd fra Sjælland, der fungerer som Repræsentanter, desuden en lønnet Sekretær.
- II. Den fynske Afdeling med en Formand, en Kasserer og et Bestyrelsesmedlem samt 6 Repræsentanter, der er de lokale Filialers Formænd, desuden en Sekretær.
- III. Den jyske Afdeling med en Formand, en Kasserer og et Bestyrelsesmedlem samt 22 Repræsentanter, der er de lokale Filialers Formænd, desuden en Sekretær.

Den omfattende Række af Repræsentanter i Indland og

Fra Havnen.

JONAS CO. PHOT.

Udland er ved disse Love bortfalden. Rekonstruktionen er fuldbyrdet og en ny Æra indledet, der varer til 1912, som før angivet, under Admiral Victor Hansens Præsidium.

— — —

Men for rigtig at forstaa denne Udvikling af Sagen og samtidig begribe, hvorfor den saaledes paa et bredt Grundlag nyskabte Forening i Stedet for at vokse frem, baaren af den voksende Rejselyst og Samkvemsmidlernes enorme Udvikling, tværtimod sygnede hen og efter seks Aars Forløb stod over for Nødvendigheden af en ny Reorganisation, bliver det nødvendigt at kaste et Blik paa de lokale Foreningers Fremstaaen og Organisation og se, at de i Virkeligheden ikke var egnede til at bære en jævnstillet bred Landsorganisation i et Land, hvor Hovedstaden er og maa være Turistlivets afgjorte Centrum.

Lokalforeningernes Udvikling i Tiden før 1906.

Det var „De samvirkende jyske Turistforeninger“, stiftet i Aarhus den 3. December 1905, der ved deres energiske Formand, Læge A. H. Winge, satte „Føderationen“ igennem,

støttede af den erfarne Parlamentariker, Fynboen Klaus Berntsen, der energisk fastslog, „at Jyderne havde Ret“. Allerede i Navnet „De samvirkende“ ligger der noget, der minder om det faste Drøn af en fremad marcherende demokratisk organiseret Hær. „Samvirken“ er et Bannermærke i Landbrugets Sejrstog over Landet, og fra Landboerne har Byens Arbejderorganisationer laant dette Bannermærke.

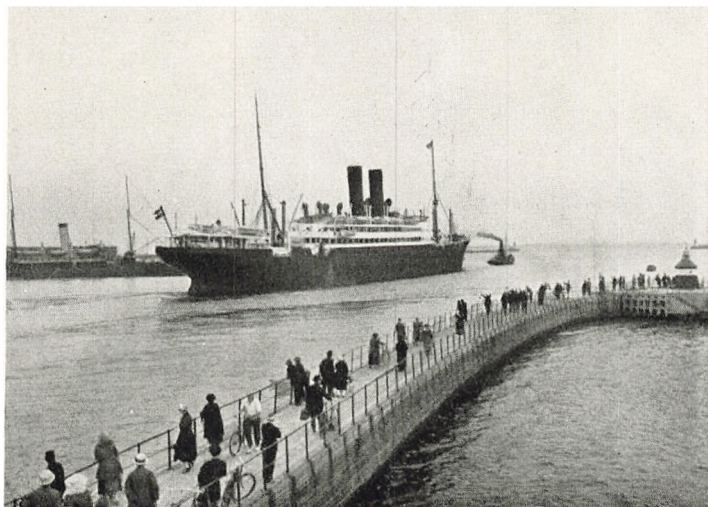
Det var den jyske Tanke, en ægte Landbotanke, der sejrede den 6. Oktober 1906; den var i og for sig sund, og havde der alene været Tale om en jysk Sammenslutning, vilde den valgte Vej have været den eneste og rette. Saavidt den cimbriske Halvøes Sfære i Turistsagen strækker sig, er Dr. Winges Plan og det fast underbyggede Krav fuldtud retfærdiggjort af alle Omstændigheder, og det skal straks siges, at Turistsagen som særlig jysk Sag er baaren frem af de jyske Foreninger med usvækket Sikkerhed og Dygtighed helt op til de allernærmeste Tider, den jyske Afdeling er endnu trods andet Navn et „jysk Samvirke“.

Men ogsaa ved at betragte de Vilkaar, under hvilke de jyske Turistsammenslutninger blev til, enten som Afdelinger eller som bevidste særskilte lokale Foreninger, der samarbejdede med den danske Turistforening, vil det straks falde i Øjnene, at den jyske Struktur er en anden end den fynske og særlig end den sjællandske med København og Sjællands Provinsbyer. Jyderne dannede saa godt som altid Foreninger, de valgte dette i Stedet for blot at være Afdelinger.

I 1906 bestod der i Jylland foruden den danske Turistforening, der havde Medlemmer spredt i Jyllands Byer og Egne, 4 Afdelinger under Hovedforeningen og 10 uafhængige Foreninger, der arbejdede sammen med Hovedforeningen, de sidste meget stærke ved et betydeligt Medlemsantal og en udpræget energisk Ledelse.

Afdelingerne er de ældste, men de særskilte Foreninger opføres i samme kronologiske Oversigt:

Vejle Forening er stiftet 1. Juni 1893; 1. Formand: Boghandler C. Neumann.

»Frederik den Ottende» for Udgaende.

Kolding Afdeling er stiftet 12. Juli 1895; 1. Formand: Apoteker N. C. Müller, der har knyttet sit Navn med Ære til Museet paa Koldinghus.

Skanderborg Afdeling er stiftet 1895; 1. Formand: Læge A. J. Mathiesen.

Hobro Forening er stiftet 31. August 1897; 1. Formand: Kaptajn C. Lohff.

Mariager Forening er stiftet 1897; 1. Formand: Borgmester G. Hansen.

Aarhus Forening er stiftet Oktober 1897; 1. Formand: Læge P. P. Ørum.

Silkeborg Forening er stiftet 1898; 1. Formand: Bankdirektør O. Lund.

Sæby Afdeling er stiftet 24. April 1902; 1. Formand: Sagfører N. K. Kristiansen.

Fredericia Afdeling er stiftet 1903; 1. Formand: Bankdirektør Reinholdt-Jacobsen.

Randers Forening er stiftet 31. Oktober 1905; 1. Formand: Partikulier R. C. Andersen.

Statens Museum for Kunst.

Viborg Forening er stiftet 3. Januar 1906; 1. Formand: Overretssagfører Bjarne Johnsen.

Ebeltoft Forening er stiftet 5. Juni 1906; 1. Formand: Boghandler Elle.

Holstebro Forening er stiftet 6. Februar 1906; 1. Formand: Købmand Houmøller.

Skagen Forening er stiftet 22. Februar 1906; 1. Formand: Apoteker Klæbel.

Allerede ved denne Opstilling er det jyske Billede givet. Fra første Færd bestaar en Kreds af selvstændige Foreninger med egne Love og egen, helt selvstændig Økonomi. I de i 1906 gældende Love for den danske Turistforening faar dette sit Udtryk i § 2, hvor der tales om Filialforeningerne, uden at det dog kan ses, om derved forstaas Afdelinger eller Foreninger. Vigtigere er det, at Medlemmer af de lokale Foreninger ikke eo ipso var Medlemmer af „Den danske Turistforening“, og at fælles Medlemmer udtrykkelig betegnes som saadanne i Medlemslisten. Over Halvdelen af Aarhusforeningens Medlemmer stod saaledes uden for Hovedforeningen i 1905.

Thorvaldsens Museum.

Det vilde føre for langt at gennemgaa de jyske Foreningers Arbejde for Turistsagen i de Aar, der gik forud for „Føderationen“, men enkelte Sager bør dog nævnes for at illustrere den overordentlig store Betydning, Foreningerne og Afdelingerne havde for den lokale Side af Turistsagen, før den jyske Samvirken traadte i Kraft.

Om *Koldingafdelingen*, der selvfølgelig er knyttet til den ærværdige Ruin paa Bakken, er tidligere talt et Par Ord, *Skanderborgafdelingen* har virket for Forskønnelsen og Bevarelsen af de smukke Minder fra det gamle Slot, den har sørget for Besejling af den skønne Sø og sat et stort Arbejde ind paa at faa gode Jernbaneforbindelser. Byens Kommune har støttet den med aarlige Bidrag. *Vejleforeningen* er takket være Overretssagfører Frederik Knudsen, der nu i en Menneskealder har arbejdet for den, en af Jyllands vigtigste Foreninger. Men det er heller ikke faa Herligheder, Vejle har at byde Turister. Den herlige Fjord, kranset af Skove med Munkebjerg og Tirsbæk Slot, Hvidberg, Trællenæs, Rosenvold, Grejsdalen, Jellingehøjene o. m. m. Foreningen har virket for Dampskibsfarten, for Hotelsagen og for Vej-

visere, Veje og Stier, den har udsendt Brochurer paa 5 Sprog og været blandt Turistsagens Foregangsmænd nu i over 30 Aar, og vi skal senere komme tilbage til dens omfattende Arbejde i de senere Aar. *Hobro-* og *Mariagerforeningerne* har været knyttet til den sydlige Bred af den skønne Fjord, udgivet Prospekter, trykt Pjecer og været Værter for samlede Besøg, baaret Omsorg for Vejvisere og Fredning. *Silkeborgforeningen* under den energiske Bankdirektør Lund var maaske den af Foreningerne, der havde det rigeste Arbejdsstof, og skal senere blive nærmere omtalt. *Aarhus Turistforening* var som knyttet til Halvøens Hovedstad fra sin Stiftelse større end de andre, og det er fra den, at Læge Winge har gjort sit store Arbejde for Turistsagen i Jylland, der vil senere blive Anledning til at tale om større Op-gaver, denne Forening har taget op. *Sæby Turistforening* har særlig udgivet Beskrivelse og Kort over Egnen og taget sig af Reklame, men heller ikke undladt at gribe ind i Bebyggelsesspørgsmaal, idet den i sjælden Grad forstod at drage Byens formaaende Mænd ind i sit Arbejde.

De i 1905 og 1906 stiftede Foreninger havde selvfølgelig ingen Historie paa dette Tidspunkt, og det var derfor naturligt, at Bevægelsen udgik fra Aarhus og Vejle. Men ret naturligt vendte den samvirkende Bevægelse sit Blik mod Fyn, hvor Forholdene var de samme som i Jylland, idet Hovedvægten maatte lægges paa de lokale Interesser og Arbejds-metoderne være ret ensartede.

Medens de jyske Organisationer var ret gamle og formelt allerede udgjorde en Sammenslutning tildels væsentlig forskellig fra Hovedforeningen, var dette ingeniunde Tilfældet med de fynske Foreninger, der tvertimod først fik deres „Landskarakter“ som fynske ved den paa Generalforsamlingen i 1906 skabte Situation.

Den første fynske Forening er *Faaborg* oprettet 15. December 1895 af Medlemmer af Hovedforeningen, som lokal Organisation under Lensbaron A. Berner-Schilden Holsten som Formand. Dens Forudsætninger var den smukke Egn,

Amagertorv.

de talrige Herresæder, Dampskibsfarten til Sønderborg og tillige de fynske Maleres Kreds, der var knyttet til Faaborg og havde draget Opmærksomheden hen paa den lille ejendommelige By ved Bugten med de mange Øer. Stor var den ikke, kun 40 Medlemmer, og flere fik den først efter Turistforeningens store gennemgribende Reorganisation i 1922. Dens Arbejde var væsentlig lokalt By- og Landfredning og Arbejde for Turistsagen i den tætbefolkede og af mange Rejsende besøgte Egn. Indtil 1899 var Faaborgafdelingen den eneste fynske. Dette Aar, den 31. Januar oprettedes en Nyborgafdeling med Lensbaron Holck til Holckenhavn som Formand, og dens Virksomhed er noget nær den samme som Faaborgafdelingens, særlig har den skabt en Række Mindesmærker i Byen: Bredal-Monumentet, Korsbrødregaarden (ved Arkitekt Colding), Christian den Niendes Statue, Præstegaarden og den gamle Slotsplads. Skoleinspektør Ernst Petersen, der skrev Bogen om Nyborg, var i en Række Aar dens virksomste Medlem og udnævntes i 1920 til dens Æresmedlem. I 1900 blev *Svendborgafdelingen* skabt under Borgmester Schou som Formand, dens Virksomhed ligner de to fornævnt-

Gobelin fra Raadhuset.

tes, men er naturligvis i høj Grad præget af, at Svendborg ubestridt er Fyns skønneste og mest besøgte Turistby. I 1903 oprettedes *Assensforeningen* med afdøde Kancelliraad Maa-løe som Formand, blandt de Arbejder, den har udført, kan nævnes Forbindelsen med Sønderjylland og Thorsø Monumentet. Assensforeningen var ikke en Afdeling af Hovedforeningen, men selvstændig efter jysk Mønster. Odense havde stadig ingen Afdeling af Turistforeningen, og skønt Oden-

se blandt alle danske Provinsbyer — særlig ved den Tid, da Turistsagen kom frem — havde det bedste sammentømrede og repræsentative Borgerskab, blev Byen, der ikke laa ved „Stranden“, uden for Turistsagen. Først ved H. C. Andersens Hundredaarsfest 2. April 1905, da H. C. Andersen-Museet blev indviet, og Odense fik en Seværdighed af Verdensrang, det Hus, hvortil Mindet blev knyttet om den store Digter, som hvert Barn over den ganske Jord kender og elsker, kom Tanker frem om at organisere Turistsagen i Digterens Fødeby.

Turistforeningen for Odense og Omegn blev stiftet 14. September 1906. Grosserer Alfr. Holbeck blev Formand, og Boghandler N. Dreyer af den gamle Odense-Redaktør-Slægt blev Kasserer og Sekretær. Oprindeligt var Foreningen som alle de fynske en Afdeling af den danske Turistforening, hvorefter dens ledende Mænd var Medlemmer — i Odense havde Hovedforeningen over 40 Medlemmer — men da nu Tanken blev fremsat om at organisere Turistforeningen som en „Føderation“ af Landsforeninger, var det naturligt at oprette en særlig fynsk Afdeling, som før fremstillet.

Dog maa det erindres, at det her drejede sig om 5 lokale Foreninger, der ikke før havde haft fælles Arbejde, ikke havde fælles Midler og i Fortiden havde arbejdet for rent lokale Formaal.

Paa *Sjælland* var Forholdet adskilligt mere sammensat. *København* var Hovedforeningens Sæde. Fra en privat Forening var den i det sidste Ti-Aar udviklet til en officiel Forening med et stort Medlemsantal, og det sjællandske Turistvæsen maatte nødvendigvis staa i Forbindelse med *København*, saaledes Turistvæsenet i det naturskønne Nordsjælland med den minderige gamle *Købstad Helsingør*. Ganske vist bestod der lokale Foreninger paa *Sjælland*, saaledes *Korsør Afdeling*, stiftet 1897 med 1. Formand, Konsul P. Jørgensen, og *Skelshør Forening*, stiftet 1904 med 1. Formand, Boghandler Gjellebøl, men den oprindelige Afdeling for *Bornholm*, for *Køge* og enkelte andre sjællandske Byer var i Aarenes Løb lagt ind under *København*. Da man i 1906 gik over til „Føderationen“ og dannede den sjællandske Afdeling med en Formand fra *Helsingør*, skabte man allerede paa Forhaand en vanskelig Situation, idet Hovedstaden efter Forholdenes Natur maatte have langt videregaaende Opgaver at røgte end de lokale Foreninger selv under Samvirken. Decentralisationen blev gennemført saa vidtgaaende, at de specielle Landsinteresser, der tidligere var Hovedstadsinteresser, blev lagt i Hænderne paa Mænd, der stod uden for Hovedstadens særlige Liv og derfor ikke var i Stand til at virke for det, der var ene nødven-

Hjørne af Admiral Geddes Gard.

Christianskirken
set gennem De Danske Sukkerfabrikers Port.

digt, en *Centralisation* paa Grundlag af de ved Decentralisationen skabte lokale Muligheder.

Jyderne stod som samvirkende Jyder, paa Fyn stod man over for den nye Opgave at organisere den fynske Afdeling under en Bestyrelse, der var hentet fra de bestaaende lokale Foreninger, og som, med den fra Fædrene nedarvede lokale Følelse, var stærkt bundne til i første Række at tænke paa deres egen By og dens Forening.

Det vil heraf lettelig ses, at „Føderationen“ led af en Svagheit ved Decentralisationen, en uundgaaelig Gnidning mellem lokale Interesser og Fællesinteresser, og navnlig i en meget betydelig Ulighed i de enkelte Foreningers Medlemsantal og de Pengebeløb, de kunde præstere, dels til det nærmestliggende lokale Arbejde, dels til Arbejdet for Turistsagen som en Landssag.

Det skulde i denne Henseende ikke lette Arbejdet, at Hovedstaden, der oprindelig havde baaret Tanken frem, og hvis Turistinteresser var saa afgjort forskellige fra de lokale Foreningers, paa dette Tidspunkt ingen Lokalforening havde — den hørte jo under den sjællandske Afdeling — og der var saaledes en Fare for, at Kløften mellem Land og By, der hurtigt udviklede sig under Landbostandens overvejende indrepolitiske Overvægt, ogsaa vilde vise sine betænkelige Følger inden for den danske Turistforening.

Det tjener de lokale Formænd til Ære, at de i seks Aar opretholdt „Føderationen“, og det tjener de lokale Foreninger til Ære, at de ufortrødent fortsatte det lokale Arbejde, men

det er ikke svært at forstaa, at selve Hovedsagen, den landsnyttige Side af Turistsagen blev hæmmet i sin Udvikling trods udsøgt gunstige ydre Kaar, navnlig af een Aarsag: Umuligheden af at skabe den solide Økonomi, der var en Livsbetingelse for Løsningen af den store mangeartede Opgave.

*Turistforeningen under Admiral V. Hansens Præsidium,
1906—1912.*

Admiral Victor Hansen var en tæt og djærv Sømand, paa dette Tidspunkt nær ved de halvfjerds. Han havde skrevet en Række ypperlige Arbejder, dels om maritime Emner, dels om Sport og Idræt, havde i en Aarrække været Idrætsforbundets Præsident og var saaledes ypperlig egnet til repræsentativ Virksomhed. Han opfattede sin Stilling som repræsentativ, men deltog flittig i Foreningens Møder og var i seks Aar dens første Mand. Han traadte tilbage kort Tid før sin Død i 1912.

Det egentlige Arbejde laa i de tre Formænds Hænder. Den sjællandske Formand Julius Schiøtt er alt omtalt, hans Livs Arbejde var saare omfattende, han var paa den Tid Sjælen i Hovedstadens kulturelle Liv, viede sig desuden til Politik og var en af Stadens mest optagne Mænd. Turistsagen havde hans Interesse, men han var ved hele sit Væsen afskaaret fra at tage Ledelsen med den faste Haand, der maatte til for at hævde Hovedstadens dominerende Stilling. Han søgte Støtte og fandt den hos Professor Karl Larsen, der netop i fremragende Grad ejede de Egenskaber, der skaber en Diktator. Karl Larsens Navn er nu for 10 Aar nøje knyttet til Turistsagen, hvis Leder

For Frelsers Kirke. JONALS CO. PHOT.

han blev, og om ham vil der i det følgende oftere blive talt. Om de to andre Formænd Baron Berner og Læge Winge er før sagt et Par Ord.

Foreningens Sager blev drøftede paa Hovedbestyrelsesmøder, det første afholdt i Fredericia den 18. November 1906, hvor Forretningsordenen vedtoges. Møderne skulde afholdes efter Formandens (Præsidentens) Indvarsling. Hovedforeningen betaler Rejsedæter, hver Filialforening har Autonomi, Afdelingerne er eneraadende om deres egne Sager. Udlandet og Hovedforeningens Rejsebøger, Skrifter om Danmark afgøres af Hovedforeningens Bestyrelse, d. v. s. respektive Afdelingsformænd og Præsidenten.

Bureauet ligger nu under sjællandske Afdeling og Hovedbestyrelsen. Admiral Hansen mødte første Gang som Præsident paa Mødet 9. December 1907, og man aabnede et Samarbejde med Hr. Chr. Matthiesen, der var knyttet til det praktiske Turistliv. Man aabnede Konferencer med Trafikministeriet og bestemte at udgive Aarskrifter under Navn af Aarsberetning, der skulde indeholde officielle Meddelelser og Hotellister. Disse Hefter kom saa regelmæssigt til 1913, altsaa i hele den Tid „Føderationen“ bestod. Man udgav Værket „Dänemark, das Land des Meeres“, forhandlede om Deltagelse i Londons Turistudstilling, i 1907 kom Kiosken paa Banegaardsterrænet, og Jernbanereklamer blev sat i Gang. Foreningens mangeaarige Medarbejder Frk. Borring, der havde virket som Sekretær i 10 Aar, traadte tilbage, og Chr. Matthiesen blev ansat som Sekretær og Forretningsleder. Der skabtes et godt Samarbejde med Statsbanernes Rejsebureauer, og i September 1907 vedtog man at overtage Jernbanelitteraturen. I Anledning af Udstillingen i Aarhus 1908 udfoldedes et stort Arbejde for en repræsentativ Turistudstilling.

Disse Arbejder i Forbindelse med Udgivelse af Medlemsblade og Reklamer skabte Foreningen store Skuffelser og en Gæld, der kom til at tynde Foreningens ikke stærke Økonomi. Tøjlerne slappedes, idet Provinsafdelingerne fik Ret til selv at forhandle med Udlandet. Hovedforeningen fik et særligt

Regnskab, uafhængigt af den sjællandske Afdeling. Man søgte forgæves et større Statstilskud til Deltagelse i Berlinerudstillingen og Udgivelse af et stort Album over Danmark.

Det viste sig nu tydeligt, at Hovedforeningen ikke kunde regne med Filialernes Støtte, man saa ude i Provinserne for lidt til dens Arbejde, man frygtede for, at dens efterhaanden ikke ubetydelige Gæld skulde skade de lokale Foreninger, og man var misfornøjet med Regnskaberne. Jyderne krævede en bestemt formuleret Forretningsorden, der ogsaa blev vedtaget i Foraaret 1910. Man krævede, at alle Hovedbestyrelsens Medlemmer (eller Suppleanter) skulde være til Stede, for at Møderne kunde være beslutningsdygtige, Bureauet er Hovedforeningens og den sjællandske Afdelings Bureau, Hovedbestyrelsen maa ikke blande sig i Afdelingernes specielle Sager. Man lagde fra nu af Vægt paa Fællesrepræsentantmøder, hvor Repræsentanter for hele Landet kunde møde. Foreningens Gæld var Genstand for indgaaende Drøftelse, den havde været oppe paa det betydelige Beløb 16,000 Kr. — ret naturligt, da Foreningens Pengemidler ved de stadig voksende Udgifter ved Kongresser, Forhandlinger med Udlandet, Tryksager etc., var meget beskedne, Budgettet naaede i de 6 Aar aldrig over 12,000 Kr.

Rosenborg.

Fra 1909 var Turisttidende begyndt at udkomme, det var et Maanedsskrift, udgivet af den sjællandske Afdeling, forsynet med Billeder, Annoncer og Artikler af Indhold, der stod i Forbindelse med Turistsagen. Oprindeligt var dette Blad le-

Rosenborg.

ELFELT PIOT.

det af Sekretæren Chr. Matthiesen, senere blev det i Professor Karl Larsens Haand et ypperligt Meddelelsesmiddel for den danske Turistsag, og i de ti Aar, det udkom, er det Hovedkilden til Kendskab til Arbejdet for denne Sag i Danmark. Professor Karl Larsen var en udmærket Bladleder, hans fremstaaende Stilling i dansk Litteratur og hans Forbindelse med den danske Litteratur og det danske Aandslivs Spidser blev af uvurderlig Betydning for den hele Sag. Det var dog først i 1911, at Bladet blev Organ for alle Foreningerne.

I 1910 døde Direktør Julius Schjøtt, og i hans Sted blev den unge Overretssagfører V. Falbe Hansen fungerende Formand i den sjællandske Forening. Det er hans Fortjeneste ved et energisk Arbejde at have raadet Bod paa de økonomiske Vanskeligheder, der i de Tider pinte Foreningen, og i Løbet af to Aar faa Gælden ud af Verden.

Iøvrigt staar Turistforeningen i denne Periode i Kongressernes Tegn, det var i ganske Europa under Samfærdselsmidlernes rivende Udvikling blevet Skik at afholde Kongresser om alle Formaal og i alle mulige Lande og Byer. For Turist-

Udsigt fra Kunstmuseet mod Rosenborg.

sagen var disse Kongresser af eminent Betydning, og den danske Turistforening med sine repræsentative Mænd ydede deres værdifulde Indsats i den ubrudte Række af Kongresser, der saa brat blev afskaaret af Verdenskrigen i 1914. Baron Berner var en meget stilfuld Kongresdelegeret.

Naturfredningssagen rejstes i Aaret 1911 og støttedes energisk af Turistforeningens Bestyrelse, og det lokale Arbejde i Landet blev drevet med Energi.

Imidlertid var der opstaaet en Uenighed mellem Hovedbestyrelsen og dens Sekretær Chr. Matthiesen om visse Kontrakter mellem den afdøde Direktør Schjøtt og Matthiesen. Dette medførte Sekretærens Tilbagetræden, og Translatør Bratli blev Foreningens Sekretær. Iøvrigt gav dette Intermezzo den ydre Anledning til Stiftelsen af en Forening, der siden kom til at spille en betydelig Rolle for den danske Turistsag.

Man var nu begyndt at tænke paa en Omorganisation af Foreningen, „Landet“ var stadig utilfreds, og det synes, som man ikke rigtig havde forstaaet, at Udviklingen krævede en

Rosenborg Have. JONALS CO. PHOT.
(1 Baggrunden Gothersgade).

rig, enig og smagfuld Hovedrepræsentation. Det var galt med Pengene, ganske vist havde Hovedforeningen de fleste Penge, men ogsaa langt større Udgifter, og Staten vilde ikke yde Støtte. Dr. Winge forstod, at der maatte dannes en københavnsk Forening, og det taler den jyske Afdelings dygtige Leder til stor Ære, at han ubetinget indrømmer Hovedstaden den Førerstilling, den maatte have for at bringe Fasthed i Ledelsen.

Imidlertid overtog Etatsraad Henningsen, der i en Aarrække havde været i det kinesiske Toldvæsens Tjeneste, Formandspladsen i den sjællandske Afdeling, der derved fik en værdig og repræsentativ Formand med mange Betingelser for at være Foreningen til stor Nytte. Han døde dog allerede i 1913 og kom af Grunde, vi senere skal se, ikke til at spille den Rolle, han i disse afgørende Tider kunde være kommet til at spille. Admiral Victor Hansen var imidlertid bleven svagelig, højt til Aars som han var, han ønskede at træde tilbage, og Etatsraad Henningsen blev hans Eftermand i Foraaret 1912, idet han vedblev at fungere som Formand i den sjællandske Afdeling.

Men samtidig begyndte Spørgsmaalet om Reorganisation at brede sig, og Turistforeningen gled ind i en kort Kampperiode, der førte til en Omordning af Foreningen, men samtidig til Nydannelser inden for Turistsagen, der først satte deres endelige Spor ti Aar efter.

Omtalen af disse Begivenheder kræver en Orientering over Nydannelser og nye Synspunkter, men tillige et Tilbageblik paa Perioden, der beskæftiger sig specielt med den sjællandske Afdeling samt Statens Organers Arbejde i Turistsagen.

Et Resultat af de forløbne Aars Arbejde var det, at den danske Turistforening var bleven Medlem af den internationale Liga og saaledes havde opnaaet den Verdensanerkendelse, der for en Turistforening har afgørende Betydning. Medlemsantallet var naaet op til 4000 Medlemmer, ganske vist betydelig mindre end den svenske Forenings 50,000 Medlemmer, men Norge havde paa dette Tidspunkt kun ca. 5000 Medlemmer.

Lansemærket JONALS CO. PHOT.
set fra Rosenborg Have.

Turistsagen og dens Mænd i København ved 1912—13.

Der var forløbet omtrent 25 Aar siden Turistforeningens Stiftelse, og i dette Tidsrum var Turistbevægelsen i Danmark skredet frem med rivende Fart. Det er ikke for meget sagt, at i de sidste Aar før Verdenskrigens Udbrud i 1914, havde Turistlivet i Danmark naaet en Højde, det næppe naar i de nærmeste Aar.

Jernbanepriiserne var lave, vi mindes med Suk den Tid, da man for 10 Kr. kunde rejse fra København til Skagen, Hotel- og Pensionatspriser laa paa lave encifrede Tal, Skatter, Afgifter af Fremmede etc. var ukendte, og et Besøg i Danmark

Gefionspringvandet.

var blevet en Pligt for de fleste af Tysklands blot nogenlunde velstillede Beboere.

Rundt om i Landet var rejst moderne komfortable Badehoteller. I København fandtes en Række udmærkede Hoteller, og hver Provinsby havde mindst ét første Klasses Hotel, for ikke at tale om de talrige Pavilloner og smaa Hoteller, der var rejst i alle Landets Egne. Fra Hovedstaden udgik Selskabsrejser, Rundfart til Lands og til Vands, og der forelaa udover Turistforeningens periodiske Skrifter en Mængde Bøger om Byer og Egne, Hotelrevuer, Jernbanehæfter etc., alle beregnede paa at sprede Kendskab til Danmark som Turistland.

Selve Turistsagen havde antaget en Form, der dels blev baaret af Borgerne som en Borgersag, dels af Staten som en Landssag og dels af Næringsdrivende som en Forretningssag. Den første Side af Sagen varetog Turistforeningen væsentlig som privat selskabelig Forening med smaa Pengemidler og frivilligt Arbejde fra en mindre Kreds af Mænd. Den anden Side varetog Statsbanerne, der havde oprettet et særligt Bureau og havde store Beløb — indtil 60,000 Kr. om Aaret —

Langelinie.

til Reklameformaal og Oprettelse af Bureauer, som f. Eks. Bureauet „Norden“ i Berlin, ligesom et stort Arbejde var sat ind paa Ordningen af Samfærdselsmidlerne og Vejledning for Rejsende i enhver Henseende. Forretningssiden varetoges dels af talrige Rejsbureauer, de store udenlandske: Bennett og Ths. Cook & Son, af en Række danske Rejseselskaber og Bureauer, blandt hvilke den dygtige Statsbaneembedsmand Fabricius' Rejseklub indtog en særlig selskabelig Stilling. En Mængde Dampskibsselskaber besørgede Turismen til Sø, dels paa Sundet, Kattegat og Østersøen, dels paa Gudenaa, Vejle fjord, Aarhusbugten og de nordsjællandske Søer, ligesom Turistforeningens tidligere Sekretær Chr. Matthiesen ledede Selskabsture pr. Vogn i Hovedstadens Omegn og Nordsjælland.

Et endnu større Arbejde i Forretningsøjemed var sat i Gang af Landets Hotelværter med Støtte af Bryggerier, Vinhandlere, Bagere og Slagtere med det Formaal at drage Turiststrømmen til Landet og berede de Fremmede et behageligt og tidssvarende Ophold. Men ogsaa Byernes Repræsentationer, særlig Københavns, tog Del i Opgaven, der satte et betyde-

Prinsesse Marie, Langelinie.

ligt Spor i Landets daglige Liv, og navnlig ved Sommertid prægede ikke alene Hovedstaden, men ogsaa Nordsjælland og de naturskønne Egne, i ganske særlig Grad Bornholm, der i visse Maaneder var mere tysk end dansk.

Det er selvsagt, at Turistforeningen under disse Forhold kom til at spille en meget lidt fremtrædende Rolle. Dens Forhold til Staten var ikke godt, til Statsbanerne næsten fjendtligt. Den havde holdt sig for meget tilbage fra alt, hvad der smagte af Forretning, og Hotelejerstanden stod den mere end fjernt. Over for Pressen havde den altid iagttaget en vis Kølighed, og i den store Befolkning havde den aldrig faaet Tag. Da Chr. Matthiesen skiltes fra Foreningen under mindre venlige Former, henvendte han sig til en Kreds af Næringsdrivende, særlig Hotelværter, og fik dannet en Forening, der kaldte sig: „Foreningen til Fremme af Turistbesøget i København“ og kun omfattede Hotelværter og Næringsdrivende. Bidraget var højt, fra 50—200 Kr. aarligt, Foreningen ledes af en Formand og Repræsentanter, og dens første Formand blev Overretssagfører Axel Olsen, mens dens virksomme Mænd desuden var Direktør Fritz Sørensen fra Tivoli, Direk-

Fælledparken.

STENDER PHOT.

tør Poul Møller, Centralhotellet, Ad. Andersen, Terminus, og Juvelerer Oscar Dahl. Den fik en betydelig økonomisk Hjælp af Hoteller, Restauranter, Bryggerier, Spritfabriker, Vinhandlere og Porcellænsfabrikerne, ligesom Statsbanerne og Dampskibsselskaberne ydede den Støtte, saa den blev i Stand til at gøre et betydeligt Reklamearbejde. Dens første store Bedrift var et Møde af udenlandske Journalister i Foraaret 1911, der varede i fem Dage og forløb under Udflugter, Fester og Middage, ja endog en officiel Modtagelse hos Kong Frederik den VIII paa Amalienborg.

Senere udgav man Brochurer, holdt Møder i Hamborg, Stettin og København, og da Reorganisationen i 1912 blev drøftet i Turistforeningen, stod den nye Forening som en velorganiseret og velrustet Faktor i Turistbevægelsen.

Den ydre Anledning til et alvorligt Arbejde paa en Reorganisation af Turistbevægelsen blev et Foredrag, som Jernbanembedsmanden C. Møller-Holst holdt i Handels- og Kontoristforeningen den 8. Januar 1913. Møller Holst tilhørte Statsbanerne og havde i en Aarrække arbejdet i de Kontorer, der havde det internationale Samkvem til Arbejdsfelt.

Til Foredraget var indbudt en stor Kreds: Bryggerne Carl Jacobsen og Benny Dessau, en Række høje Embedsmænd fra Ministerierne; Turistforeningens Bestyrelse, Geheimeetatssaad Bramsen, Generalkonsul Johan Hansen o. fl.

Foredragsholderen havde Ret til at betegne Mødets Forløb som en „Renæssance for Turistsagen“. Han tog Sagen prak-

Den lille Havfrue. ELFELT PHOT.

tisk, gennemgik Udviklingen i en Række fremmede Lande og paaviste Turistsagens Alfa og Omega: *Turistreklamen i Udlandet*. Han understregede Betydningen af Bureauet „Norden“ paa Unter den Linden og kom ind paa en dybtgaaende Drøftelse af de to danske Turistforeningers Stilling og Betydning. Hvad der udtaltes var, selvom Kritiken maaske var lidt stærk, i alt væsentligt, hvad der virkelig var at indvende mod den 25-aarige Forening,

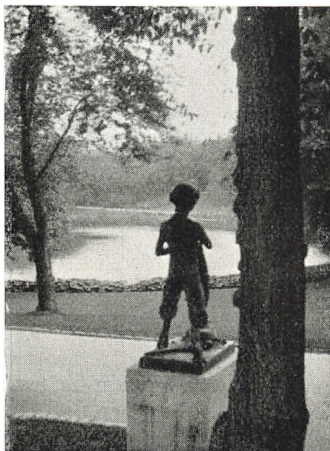
hvis Medlemstal var 4,000, og de fremførte Synspunkter stemmer vel overens med det Billede, en historisk Gennemgang af Foreningens Arkiv giver. Den ny Forening blev stærkt rost, dens Sammenslutning med Verkehrsverband i Hamburg, Kiel, Lübeck, Rostock og Stettin fremhævedes, Turistvognene omtaltes, og Rabatvejen betegnedes som en ypperlig Vej. Foredragsholderen foreslog et Udvalg til Turistsagens Fremme, og et saadant blev virkelig nedsat.

Etatsraad Henningsen greb Tanken med Glæde, og paa hans Initiativ kom et Møde i Stand hos Wivel den 20. Februar 1913, hvor en Kreds af fremragende Mænd var indbudte. Fra Ministerierne mødte Kontorchef Krarup, senere Generaldirektør for Telegrafvæsnet, der blev Formand for Udvalget, der kom til at bestaa af Fuldmægtig Schlichtkrull, senere Departementschef og Stiftamtmand i Odense, P. Herschend

(Handelsministeriet), senere Stiftamtmand i Ribe, Etatsraad Henningsen, Overretssagfører Axel Olsen, Kontorchef N. J. U. Andersen fra Statsbanerne, Chr. H. Olesen, Forstander Fabricius og Møller-Holst som Sekretær.

Udvalget holdt i Tiden til September 1913 en Række Møder, der væsentligst drejede sig om Love for en Turistforening, en Reorganisation af „den danske Turistforening“. Professor Karl Larsen traadte ind i Arbejdet, efter at Etatsraad Henningsen var traadt tilbage. Etatsraaden døde i Sommeren 1913.

Arbejdet endtes med en Redegørelse fra Kontorchef Krarup, der som Aarsag til, at Planen strander, angiver den bestemte Modstand, den vakte i „den danske Turistforening“, der i Mellemtiden havde oprettet en københavnsk Afdeling, hvis Formand Professor Karl

Favn i Orstedsparken. A. M. S.

Larsen var bleven. Etatsraaden havde været stærkt stemt for Planen, men den havde fundet bestemt Modstand hos Jyderne og Fynboerne, der ikke ønskede den Overvægt, en saadan Sammenslutning vilde give Københavnerne, og paa et Hovedbestyrelsesmøde fældede de Etatsraaden, der trak sig tilbage som Præsident.

Den vigtigste Aarsag var vel nok den københavnske Afdeling af Turistforeningen, hvori fremtrædende Medlemmer af den nye Forening havde indmeldt sig, den havde skaffet sig et ypperligt Repræsentantskab og en Bestyrelse, der talte Fabriksinspektør Julie Arenholt, Borgerrepræsentationens Formand, senere Borgmester C. S. Christiansen, Slotsarkitekt Thorvald Jørgensen, Forfatteren C. C. Clausen, Højesterets-sagfører Stein, Generalkonsul Johan Hansen, og stod under Professor Karl Larsen som Formand rede til at gøre et stort

Niels Juel,
Holmens Kanal.

ELFELT PHOT.

Arbejde. Man hævdede det rene *Borgerstandpunkt* mod Statsorganisationer og Næringsdrivende, og paa dette Grundlag blev Turistforeningen ført videre, væsentlig under samme Former som før. Den nye Forening fortsatte ligeledes selvstændigt i sit eget Spor, idet den dog udvidedes til at omfatte hele Landet og tog Navnet „Landsforeningen til Fremme af Turistbesøget i Danmark“. Direktør Chr. H. Olesen, Overretssagfører Ro-

thenburg, Kontorchef Georg Nielsen af „Det Forenede Dampskibsselskab“ og andre indtraadte i dens Bestyrelse. I 1914 tiltraadte den Centralbureauet af 1914, der i Forening med Turistforeningen varetog danske Turistinteresser paa den baltiske Udstilling i Malmø, som Krigen saa brat afbrød.

Turisttidende for Januar 1914 indeholder en skarp Kritik af Kontorchef Krarups Beretning, der ikke havde taget Hensyn til Turistforeningens Forhandlingsgrundlag og til, at Afdelingen stilledes uafhængigt samt arbejdede for et Oplysningsbureau og et Turistraad.

Denne Kritik er sikkert ikke helt uberettiget. Professor Karl Larsen optraadte i Udvalget som en klog Mand, der forstod den overordentlige Nytte, Foreningen kunde drage af den officielle og merkantile Til-

Christian IV
ved Nyboder.

ELFELT PHOT.

vækst, den vilde have faaet, og selv om Tonen mellem de to Foreninger ikke blev helt venlig, arbejdede Professor Karl Larsen loyalt sammen med den nye Forening paa de Felter, hvor Samarbejdet var hensigtsmæssigt, saaledes den baltiske Udstilling i Malmø. Men nægtes kan det ikke, at Etatsraad Henningsen i September 1913 faldt for et aabent Oprør af Hovedbestyrelsens Medlemmer, og at Professor Karl Larsen græd „tørre Taarer“ ved hans Fald. — I 1914 kom Krigen og standsede alt

Turistvæsen, den rasede jo i over fire Aar, og da var saa meget slaaet i Stykker, saa mange Baand sønderrevne, saa megen Pastvang, Fremmedopsyn, national Uvillie og Valutavanskeligheder kommet til, at Turistsagen endnu den Dag i Dag kæmper for at naa de Betingelser, den havde ved Nytaar 1914.

Tordenskjold ELFELT PHOT.
ved Holmens Kirke.

A. Oehenschläger ELFELT PHOT.
ved Allégade.

Den danske Turistforening og Professor Karl Larsen som Leder af den københavnske Afdeling 1913—1922.

Professor Karl Larsen er saa kendt en Mand og saa betydelig en Forfatter, at det er overflødigt paa dette Sted at give nogen Karakteristik af ham. For den *kulturelle* Side af Turistsagen har han ydet mere end nogen anden her i Landet, og det af ham redigerede Tidsskrift, „Turisttiden-

de" for 1912—19 vil altid staa som et mønstergyldigt periodisk Skrift, der næppe nogen Sinde kan udgives bedre. Hans personlige Indsats, hans faste bevidste Arbejde skabte ham maaske Modstand, men den skabte ham ogsaa trofaste Venner, og hans Haand er den første „faste Haand“, der spores i Turistforeningens Historie. Han havde ypperlige Forbindelser

H. C. Andersen, Rosenborg Have.

i Regering, Presse og Handelsverden, han skaffede Foreningen betydelig Støtte fra flere Hold, men som udpræget Litterat oversaa han den Betydning, det faktiske Forretningsmoment maa have og bestandig mere og mere faar i vor Tids politiske, kulturelle og nationale Liv.

Man kan trække paa Skulderen af forretningsmæssige Hensyn, man kan stræbe efter af ideelle Grunde at undgaa egennyttige Hensyn og vælge opofrende frivilligt Arbejde — „Dollars“, den nye Form for Guldkalven, kommer vor Tid nu engang ikke helt uden om.

Turistforeningens Reorganisation var sket paa et Fællesrepræsentationsmøde i Paladshotellet den 25. Oktober 1913. Højesteretssagfører Stein dirigerede. Loven ændredes herhen, at en københavnsk Afdeling blev oprettet, der omfattede København og nærmeste Omegn. Der bestod efter Loven en Hovedforening, hvis Anliggender varetoges af de 4 Afdelingsformænd. Afdelingerne styredes af et Repræsentantskab og lokale Foreningers Formænd, disse Foreninger igen af deres Bestyrelser.

Lovene er meget kortfattede og indeholder intet om Fordeling af Indtægter, Udgifter eller Arbejde, de adskiller sig fra de tidligere gældende Love ved Angivelsen af Formaalet, der

er formuleret kortere: „Fremme Turistlivet og udvikle Fremmedbesøget samt varetage Naturfredning“. Hjemstedet er udeladt, Filialforeningerne erstattede af Lokalforeninger, idet hver har sit Hjemsted ligesom Afdelingerne, Bureauet omtales slet ikke, Ballotering afskaffes, og Indmeldelse sker til Lokalforeninger eller Afdelinger, Hovedbestyrelsen afskaffes, Generalforsamlinger eksisterer kun i de lokale Foreninger og Københavns Afdelingen, og Afdelingerne som Lokalforeninger har deres egne Love.

„Den danske Turistforening“ er ved disse Love egentlig ophørt at eksistere som Forening, idet den kun bestaar af 4 Medlemmer, de fire Afdelingers Formænd. Den har ingen Præsident, stilles ikke over for noget Repræsentantskab, den fik ingen Kasse, ej heller nogen Indtægter, alt Overskud, der

fremkom, efter at de enkelte Afdelinger havde udredet deres Omkostninger, skulde fordeles paa Afdelingerne i Forhold til deres Medlemsantal. „Hovedforeningen“, der omtales i Lovene, kommer til at svæve i Luften — formelt set — i Realiteten blev Hovedforeningen den københavnske Afdeling med de tre Afdelingsformænd som Bisiddere, og Foreningens Pengevæsen blev som en Følge deraf aldrig organiseret saaledes, at Turistforeningen kunde optræde som en national Borgerforening. De lokale Interesser dyrkedes i de mange smaa Foreninger, Landsdelenes Interesser varetoges i Afdelingerne, men Turistsagen som Landssag blev et københavnsk Anliggende, endda uden Kasse.

Denne Ordning vilde under almindelige Forhold næppe have varet synderlig længe, i Virkeligheden maatte man allerede i 1911 oprette en Kasse for Hovedforeningen — og gjor-

„Valkyrien“ af Sinding.

de det faktisk uden for Lovene. Krigen, der lammede Turistlivet og satte Bom for de store Opgaver i Udlandet, muliggjorde denne underlige Tilstand i over 6 Aar, men da den første Efterkrigstid var overstaaet, førte netop Pengespørgsmaalet med sig et fornyet Samarbejde med den mere praktisk ordnede „Landsforening“ og sluttelig den økonomisk sikrede Organisation, der nu bærer Navnet „Turistforeningen for Danmark“.

Efter Lovvedtagelsen samledes Deltagerne til en stiltfærdig 25 Aars Jubilæumsfest, hvor Dr. Winge fortalte Foreningens Historie, og hvor Professor Karl Larsen fejredes af Aalborgforeningens Formand som „Turistforeningens Redningsmand“, en Jubilæumsplatte af Oluf Jensen blev fremstillet, og den nye „kulturelle“ Æra blev indledt, uden at nogen anede, hvor forfærdelig ændret alt skulde blive, inden tre Fjerdingaar var rundne.

Turistbevægelsens Historie i Aarene fra 1914 til 1922 er ialt væsentligt en indre dansk Historie, men netop fordi saa stor en Del af Turistforeningens Arbejde er vendt mod lokale danske Opgaver, er det ikke lidt, der paa dette Felt bliver udrettet i disse otte Aar.

Det ses lettest ved at følge de enkelte Afdelingers Arbejde, hvad der selvfølgelig kun kan ske i meget store Træk, selvom der herved nødvendigvis begaaes en Uretfærdighed mod de Foreninger, hvis Ledelse har udfoldet et Arbejde, der kun ret kan paaskønnes af Eftertiden, ved at gøres til Genstand for et Referat, præget af samme detaljerede Omhyggelighed som Arbejdet under dets Udførelse.

Det ligger nær at begynde med Hovedbestyrelsen og den københavnske Afdelings Arbejde, der i saa høj Grad er præget af Professor Karl Larsens personlige Dygtighed og Sans for Orden og Klarhed. Aarsberetningen fremtræder i en ulastelig Form i betydelig Længde og med nøje Angivelse af alt, hvad der er foregaaet. Man tiltraadte i 1914 et Fællesudvalg til „Bevarelse og Udvikling af Danmarks landskabelige naturhistoriske og historiske Ejendommeligheder samt af

dets Turistliv", hvori Naturfredningsudvalget (Overførster P. E. Müller), Naturfredningsforeningen (Overretssagfører Amdrup), Gamle Bygningers Bevarelse (Dr. phil. Mackeprang), Hovedstadens Forskønnelse (Slotsarkitekt Th. Jørgensen) samarbejdede med Turistforeningens Afdelinger. Professor Karl Larsen blev Formand, og dette Udvalg satte sig siden et smukt Spor i vor Lovgivning, ligesom dets Opgaver præger de følgende Aargange af Turisttidende. I en fortræffelig Afhandling i Bladet Nr. 4 1914 hævder Professor Karl Larsen Idealisternes Ret over for Øjeblikkets merkantile Praktikere, ligesom han i sin tyske Bog om Danmark: Was ist dem Deutschen Dänemark? o. s. v., anslaar den rette Tone. Foreningen opnaar atter Statstilskud, men selvfølgelig er Aarene 1914—18 saaledes prægede af Krigen, at store Opgaver ikke har kunnet overvejes, endsige løses, og hertil kommer Splid. Billedet er klart: De før omtalte Interesser staar mod hinanden. Provinsafdelingernes Formænd, særlig Baron Berner og Forlagsboghandler Jens Møller, støtter kraftigt Professor Karl Larsen, der indtager en korrekt, upartisk Holdning, medens han med Liv og Sjæl ofte med sin skarpe Pen stritter mod de Forretningsmænd, der vil forstyrre hans „kulturelle“ Cirkler. I disse de stille Kampes Aar ses det bedst, hvor stærk Professorens Stilling inden for Foreningen var. Paa Generalforsamlingen 1916 føres Sammenslutningstanken frem, den er nærmest afvist af Provinsmændene, men naar til Drøftelse i den københavnske Afdeling — Hovedforeningen havde efter Lovene ingen Generalforsamling — og det endte med, at Landsforeningens Mænd: Overretssagfører A. Ro-

Den lille Hornblæser. ELFEIT. PROT.

Den lille Hornblæser. ELFEIT. PROT.

Det norske Hus i Søndermarken.

thenborg, Statsgældsdirektør Andersen og Havnedirektør Møller blev Medlemmer af den københavnske Afdelings Bestyrelse. Paa Generalforsamlingen 1917 kunde Professor Karl Larsen pege paa smukke Resultater, dels m. H. t. Naturfredning, dels med litterære Arbejder, Rejsehaandbogen København og Omegn 8. Oplag og Samarbejdet med Sverrig, og her blev da „Sammenslutningen“ atter drøftet. For Museernes Aabningstider og Motorlovens Revision var ivrigt virket, men Turistlivet laa endnu i Krigens Tegn. I 1918 blev Sammenslutningsspørgsmaalet ordnet saaledes, at der oprettedes et særligt „Forlagsudvalg“, der kunde gøre Indstillinger, og som stod uden for Foreningens Bestyrelse, dog gardedede man sig med Repræsentation af specielle turistmæssige Standsinteresser og Rabatforeninger. „Forlagsudvalget“ blev tiltraadt af de lokale Afdelinger paa deres Generalforsamlinger, og „Landsforeningen“ ophævedes.

De vanskelige Forhold, der efter Krigen indtraadte i alle Erhvervsforhold, de voldsomt stigende Priser, Pengenes usikre og faldende Værdi, skabte i 1919 den ikke pengestærke Forening store Vanskeligheder, der særlig ramte „Turisttidende“

Parti fra Søndermarken.

og den københavnske Afdeling. Man oprettede et Amagerudvalg, der skulde behandle Fredningen af Amagers Kyst, men store Resultater var der i denne bevægede Tid ikke Tale om.

Det trak ud med Forslagsudvalgets Arbejde, og da der samtidig fra de Mænds Side, der stod Landsforeningen nær, rejstes en Kritik mod den københavnske Afdelings Formand, ganske vist under skyldigt Hensyn til hans store Dygtighed og Fortjeneste af Foreningen, blev Sammenslutningsspørgsmaalet et Kampmærke. Til at begynde med støttedes Professor Karl Larsen energisk af sin Bestyrelse, hvori Raadmand L. Jessen var indtraadt ved Borgmester Christiansens Død. Foreningen var steget i Medlemsantal, den københavnske Afdeling havde et Budget paa 17,500 Kr., Hovedforeningen modtog offentligt Tilskud af 2,500 Kr., men Turisttidende havde paadraget Foreningen en betydelig Gæld. Generalforsamlingen 1920 udtalte en tydelig Anerkendelse af Professor Karl Larsens Virksomhed for Afdelingen og Turistsagen i en Resolution undertegnet af L. Jessen, Th. Stauning, Generalkonsul Johan Hansen, Direktør Max Ballin, Overretssagfører Thorsten Larsen og Højesteretssagfører Stein. I 1920

udtraadte Mændene fra „Landsforeningen“ af Bestyrelsen, og i deres Sted indtraadte Overretssagfører S. L. Nathansen, Generalkonsul Holger Adolph og Politikerne Dr. Moltesen og Bagermester Pitzner. Turisttidende var ophørt at udgaa, og Provinsafdelingerne var begyndt at blive urolige i Anledning af Krav paa Deltagelse i den stiftede Gæld. I to Aar anstrængte man sig nu for en Ordning af de økonomiske Forhold, der svækkede den københavnske Afdeling, som var den ledende inden for Foreningen; Forbindelsen med Provinsafdelingerne var egentlig afbrudt, Hovedbestyrelsesmøder afholdtes ikke regelmæssigt, og Hovedforeningens Arbejde var lammet. Det lykkedes dog at komme ud over Vanskeligheden ved et Møde i Fredericia, og man beredte sig i 1922 paa atter at tage kraftigt fat.

Imidlertid var der formet en Bestræbelse om at faa et Fællesudvalg til Fremme af dansk Rejseliv og Turisttrafik, hvori Statsbanerne og andre Institutioner skulde medvirke. En ny Foreningen var dannet under Navnet „Foreningen til Turistsagens Fremme i Danmark“ med Oberstløjtnant Mylius som Formand og væsentlig bestaaende af *Landsforeningens* Mænd.

Samtidig indtraadte der en Splittelse i den københavnske Afdelings Bestyrelse; de Mænd, der i en Aarrække havde støttet Professor Karl Larsen i hans energiske Arbejde med Front mod Landsforeningen, traadte ud af Bestyrelsen, nemlig Th. Larsen og Stein, og dem fulgte Holger Adolph og Folketingsmand Pitzner; kun Raadmand Jessen stod fast, idet Dr. Moltesen udtalte Ønsket om at træde tilbage.

Ved den ordinære Generalforsamling den 15. April 1922 paa Hotel Phønix fandt dette Afsnit af den københavnske Afdelings Liv sin Afslutning. Ganske vist blev Professoren genvalgt, men ikke længe efter overgav han Ledelsen til andre. Det viste sig, at Landet kunde man ikke regne paa, og den store afgørende Reorganisation kom, der afsluttede „Den danske Turistforening“s Historie.

For at forstaa dette, maa der gives en kort Oversigt over Turistsagens Historie i de lokale Afdelinger. De havde trods

Parti fra Søndermarken.

Krigen siddet forholdsvis lunt og godt med deres lokale Arbejde; de næsten uløselige Vanskeligheder, der havde frembudt sig for Hovedstadens Afdeling og Hovedforeningen, var de blevet forskaandede for, og det er let at forstaa, at de ønskede at holde sig tilbage og afvente, hvad de stærke Bevægelser i Hovedstaden maatte føre med sig.

De lokale Turistforeninger i Tiden fra 1913—1922.

Den sjællandske Forening blev i Aarene 1911—20 ledet af Boghandler Jens Møller i Helsingør, en yderst stilfærdig og sympatetisk Mand, der havde den største Interesse i Turistlivet i den skønne gamle By og havde været med i Turistsagen fra dens Begyndelse. Han deltog i alle Hovedbestyrelsens Møder og var altid den rolige, tilbageholdne Mand, der uden Lidenskab gav gode Raad. Under de bevægede Optrin, der kendetegner de afgørende Episoder i Turistforeningens Historie, møder man altid Jens Møller som den loyale, retsindige Deltager, der udviser næsten en Tilskuers Ro.

Jens Møller ledede fra 1919 den sjællandske Afdeling som en lokal Afdeling, afholdt de Repræsentantskabsmøder, Lovene krævede, og varetog den helsingørske Lokalforenings specielle Interesser.

Ved Kilden i Søndermarken.

Som alt meddelt, var den *bornholmske Turistforening* under Herredsfoged C. Rasmussen, som vi har lært at kende som en af den danske Turistforenings virksomste Stiftere, en af Foreningens første Filialer. Den gled saa direkte ind under Hovedforeningen, og ligedan gik det Foreningerne i *Køge*, i *Korsør* og *Skelskør*, der allerede før 1906 havde bestaaet som selvstændige. Som en Følge af, at Hovedstaden var en sjællandsk By, blev det mere og mere et Princip i den danske Turistforening, at Medlemmerne i de sjællandske Byer var Medlemmer af Hovedforeningen, og at der i hver By var en særlig Repræsentant, i den Forstand, hvori denne Betegnelse opfattedes i den gamle Organisation.

Som en Følge heraf vil en Del af de nu bestaaende 22 Foreninger, der nu udgør den sjællandske Afdeling, være stiftede senere end de andre lokale Foreninger, særlig efter det Tidspunkt, da Oprettelsen af den københavnske Afdeling gjorde de lokale Foreningers særlige Organisation ønskelig. Dog foreligger der 9 Foreninger fra den Tid, vi har kaldt „Føderationen“. Allerede den 23. April 1899 var *Odsherreds Turistforening* stiftet, den bestod til 1908, men sygnede saa hen og

Den kinesiske Pavillon i Frederiksberg Have.

STENDERS FORLAG.

blev i 1916 genoplivet under Navnet Nykøbing Turistforening. Som saadan bestod den til den vanskelige Tid i 1922 og genopstod den 15. April 1926 under Borgmester, Sagfører Jakob Jensen som Formand. Den er siden 1927 indgaaet i Sammenslutningen, har nu 107 Medlemmer, støttes af Baner og Kommuner, og dens Regnskab balancerer med ca. 1600 Kr. Dens Navn er nu igen Odsherreds Turistforening.

Frederiksværk Turistforening er stiftet den 8. Marts 1906, den stod helt uden for Sammenslutningerne til Nytaar 1926. Formand er Carl Plum Nielsen, den har ca. 100 Medlemmer, og dens sidste Balance er ca. 3500 Kr. Den naturskønne Egn betinger et rigt Turistliv, og den har nydt Tilskud fra Byen, Institutioner og Kommuner, der har sat den i Stand til at udgive Turistbøger.

Hillerød og Omegns Turistforening er oprettet 1909 som Filial under Føderationen. Dens nuværende Formand er Driftsbestyrer Kuhlman, dens sidste Balance ca. 2000 Kr., og den modtager Tilskud fra Baner og Kommune. Medlemsantallet er 85. Blandt denne Forenings ledende Mænd var en Aarrække Borgmester Zahlmann. Det herlige Slot og de dej-

Ved Hovedindgangen til Frederiksberg Have.

lige Skove skabte her en stærkt besøgt Turistegn. Zahlmann var efter Boghandler Jens Møllers Død designeret til Formand i den sjællandske Afdeling og blandt dem, der var mest virksomme for den Sammenslutning, der reorganiserede Turistsagen.

Nykøbing F. Turistforening er stiftet i Aarene 1908—10, den tilhørte Føderationen, har nu 69 Medlemmer, en Balance af ca. 1500 Kr. og faar kommunale og Banktilskud. Dens nuværende Formand er Overlærer Bang. — *Møens Turistforening* er stiftet 1908, tilhørte Føderationen, har 100 Medlemmer og faar Tilskud af Byraad og Dampskibsselskab, dens nuværende Formand er Redaktør A. Funch. Ret naturlig har denne Forening, som hjemmehørende paa en af Landets skønneste Øer med de herlige Kridtklinter, en ret betydelig Historie, der dog her kun kan gives i ganske kort Omrids. Den skylder Julius Schjøtt sin Stiftelse, som Lystfisker søgte han til Aborresø og samlede, begejstret over Klinten, Stegeboerne til et Møde. Foreningen fik 100 Medlemmer, Borgmester Rosenørn var første Formand, senere blev fh. Konsejlspræsident C. Th. Zahle, da Borgmester i Byen, Formand. I Klin-

Frederiksborg Slot.

ten var der et mægtigt Arbejdsfelt, Pensionater og Hoteller bød Foreningen talrige Opgaver, man ordnede de vanskelige Samfærdselsforhold — Stege ligger $1\frac{1}{2}$ Mil fra Klinten — og udgav Brochurer. Af dens Formænd bør særlig mindes Borgmester Richter, under hvis Ledelse et stort Arbejde blev udført. — *Helsingør Turistforening*, oprettet 18. November 1911, er bleven ledet af den før omtalte Boghandler Jens Møller. Med Kronborg, Marienlyst og Kysten var den gennem mange Aar en af Sjællands virksomste Turistforeninger. Den tilhørte selvfølgelig Føderationen og stod Hovedforeningens Arbejde nær. Efter Boghandler Jens Møllers Død sygnede den mærkelig nok hen, dens Medlemsantal var aldrig stort, ca. 30 — nu er det 60 — og dens Budget i 1925 kun 300 Kr. uden mindste Tilskud. Turistlivet i Helsingør ledes naturligt fra Hovedstaden. Saa kom i 1926 Eventyret til Helsingør, da Byen holdt sit 500-Aars Jubilæum. Der var engang — da Helsingør Turistforenings Budget balancerede med 450,000 Kr., skriver Fire Hundrede og Halvtredsindstyve Tusinde Kroner — det var den Gang, og det var kun én Gang. Jubilæets stormfulde Historie skal ikke skrives her.

Josty's Konditori 1895.

„Kronborgspillene“ vil altid være til dens Ære — foreløbig hviler den, men den toner sikkert atter frem. Dens Formand er Overretssagfører W. Mortensen. — *Gilleleje Turistforening* blev stiftet 13. Januar 1911 og bestod i 10 Aar, før den indmeldte sig i Hovedforeningen. Redaktør Carl Behrens er dens Formand, den arbejder med smaa Midler og 70 Medlemmer. — *Turistforeningen* for Køge og Omegn opstod igen som selvstændig den 10. November 1909, den meldte sig ud under Bevægelserne i 1912, men meldte sig ind igen i 1914. Nu har den 280 Medlemmer, Balance i 1925 ca. 5000 Kr., i 1926 ca. 2000 Kr. og en betydelig Række Tilskud, ca. 1000 Kr. Dens nuværende Formand er Godsekspeditør Engelstoft. Dens Virksomhed har været ualmindelig alsidig, den har udgivet 5 danske Brochurer, 1 tysk, 1 engelsk, 1 svensk, to Film, haft 4 Udstillinger i København, oprettet Radioforening til Turistradioforedrag og arrangeret Fremmedbesøg. Den har Æren for Flytningen af Niels Juels og Ivar Hvitfeldts Monumenter og har navnlig samlet sine Medlemmer til et rigt Foreningsliv.

En særlig Stilling indtager *Gudhjems Turistforening*, stiftet 26. April 1907, idet den aldrig har tilhørt den danske Tu-

Josty's Konditori, Frederiksberg Have.

ristforening, først i 1927 meldte den sig ved Turistforeningen for Danmarks Generalforsamling i Rønne ind i denne Organisation, den har ca. 60 Medlemmer og et Budget omkring 1000 Kr. Dens Opgaver ligger i Fiskerlejet Gudhjem, som den til Gengæld har præget ved et flittigt Arbejde gennem 20 Aar.

I Tiden fra 1913—1922 opstod kun 4 sjællandske Foreninger. Den vigtigste er ubetinget *Bornholms Turistforening*, der blev stiftet 4. April 1914 og har løst større lokale Opgaver end nogen anden Filialforening. Den første, virksomme Formand var Amtmand Knud Valløe, hvis Energi har præget Øens Turistliv, dens Hotelvæsen og en Række andre af dens Forhold. Nu har den ca. 170 Medlemmer, dens Formand er Amtmand Ove Koefoed, dens Balance i de sidste Aar over 10,000 Kr. Den modtager store Dampskibstilskud, Jernbane- og Kommunaltilskud og har udgivet et stort Antal Brochurer paa Verdenssprogene og paa Svensk, ligesom den har sit eget Bureau i Rønne. Den tilkommer Æren af en fortræffelig Organisation af et Turistliv, der talmæssigt kun staar tilbage for Hovedstadens. I 1923 fik Rønne sin egen Turistforening, nu 40 Medlemmer, med Formand Damp-

skibsexpeditør Th. Herrig, den har et stort Budget, kun ringe Tilskud, men driver en stor Badeanstalt Nord for Rønne. I 1925 sluttede den sig til Turistforeningen for Danmark.

Korsørforeningen, der gled bort under „Føderationen“, er genoprettet 11. Juni 1915, Formanden er Arkitekt M. J. Erlangsen, den har 111 Medlemmer, men kun ubetydelige Midler.

Skelskørforeningen bestaar nu atter som en særlig Forening.

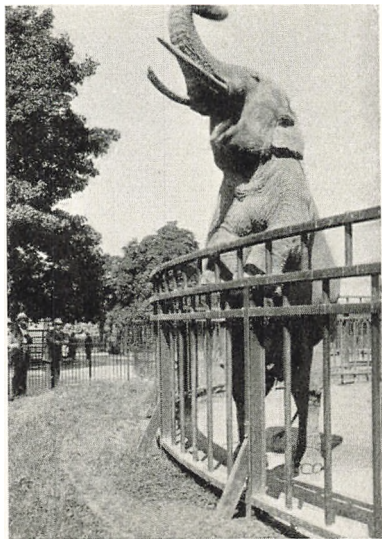
Blandt de i dette Tidsrum oprettede Foreninger, der aldrig traadte i Forbindelse med den danske Turistforening, bør nævnes *Musæums-, Turist- og Forskønnelsesforeningen for Næstved og Omegn*, stiftet 26. Marts 1914. Den kunde byde paa Herlufsholm med Susaaen og Skovene, paa Gaunø med Karrebæk og Aamundingen, paa talrige Skove og Herresæder samt Højderne ved Rønnebæk. Den tog en Række Opgaver op, Oldtidskundskab, Kulturhistorie og Naturfredning, og har et rigt lokalt Arbejde at se tilbage paa. Den har stiftet Næstved Musæum, indviet 15. Maj 1918, og værnet de herlige gamle Bygninger i Byen. Selvfølgelig har den haft betydelige Midler, dens Budget er oppe paa indtil 50,000 Kr. i de Aar, hvor der har været afholdt Rundskuer, og egentlig fortjener dens Arbejde adskilligt mere Omtale, end her er Plads til. Den har 140 Medlemmer, og dens nuværende Formand er Grosserer Demuth.

Hermed er Rækken af de før 1922 bestaaende sjællandske Foreninger udtømt. Der er siden tilkommet 10, deres Historie ligger uden for disse Liniers Plan, og vi skal indskrænke os til at nævne Navnene: Sorø stiftet 1925, Hundested 1925, Præstø 1926, desuden Faxe Ladeplads, Frederiksund-Jægerspris, Roskilde, Rødby, Stevns, Vordingborg og Dragør.

De Opgaver, der stilledes disse Foreninger, var dels Udgivelsen af Brochurer, dels Samarbejdet med Hovedforeningen og dels Arbejde i Fredningens, Forskønnelsens og Samfærdslens Tjeneste, og der hersker kun én Mening om den

Maade, hvorpaa de løste deres Opgaver, og den Ros, der tilkommer deres Mænd, hvis Arbejde paa dette Sted ikke kan refereres efter Fortjeneste.

Den fynske Afdeling blev oprettet ved Reorganisatio-
nen i Oktober 1906, og dens
Formand var i mange Aar
— lige til 1916 — Lensba-
ron Adam Berner-Schilden-
Holsten, den eneste af de
store Godsejere, der i 1888
traadte i Forbindelse med
Turistsagen. Som Hoved-
bestyrelsesmedlem i Tiden

Fra Zoologisk Have.

fra 1906—1916 var han en af Hovedforeningens Ledere og deltog i alt dens Arbejde; hans er Æren for Samarbejdet med „den internationale Liga“, og han repræsenterede som den fintdannede Grandseigneur Landet ved de store udenlandske Kongresser. Hans Meninger var særprægede, han kunde være skarp og stejl, men hans Interesse var altid usvækket. Baron Berner døde i 1927 højt til Aars. Hans Navn vil altid blive mindet i den danske Turistsag. Han afløstes af Redaktør Jul. Eilersgaard, Middelfart, der var Formand til 1922.

Ved 1920 havde Fyn otte Lokalforeninger, af hvilke vi tidligere har omtalt *Assens*, *Faaborg*, *Nyborg* og *Svendborg* Turistforeninger.

Assensforeningen lededes efter 1913 af Boghandler Fr. Plum, der virkede til 1926, da han afløstes af Redaktør Vejle. — *Faaborgforeningen* lededes til 1922 af Baron Berner, der efterfulgtes af Overlærer Christoffersen. — *Nyborgforeningen* lededes af Baron Holck til hans Død 1920, hvorefter Sagfører Metz overtog Formandshvervet, den har

Operetten.

nu (i 1927) 200 Medlemmer under Murermester Andersens Ledelse, har arrangeret Journalistbesøg og har sit eget Turistbureau i Korsgade. — *Svendborgforeningen* leledes til 1910 af Dommer O. F. Schmidt og har siden kun haft to Formænd, kgl. Vejer og Maaler C. A. Jensen, og fra 1925 Læge Barfoed.

Om *Odense* og Turistsagen er forhen kortelig talt. Ved Føderationsordningen vakttes Interessen for Sagen yderligere i Fyns Hovedstad, Boghandler N. Dreyer blev en af dens Mænd, og der oprettedes nu Turistforeninger i *Kjerteminde* 1908, ledet af Borgmester v. Wyllich til 1913. Efter hans Død af Købmand Fahrenholz (død i Foraaret 1927). Nuværende Formand er Stationsforstander Haldbo. Der er udgivet to Brochurer om By og Egn, og det lokale Arbejde er passet med Iver. — *Langelands Turistforening* blev stiftet i 1911 ved Redaktør Kristjansens Arbejde, han ledede den til 1924 og efterfulgtes af Sagfører H. Clausen. Den har udgivet et stort Reklamekort, forfattet Brochurer og agiteret for Fremmedbesøg, særlig af Tyskere. Den har rejst et Mindesmærke for H. C. Ørsted og har nu naaet 106 Med-

Guldalder salen.

lemmer. — *Middelfart* kom sidst med. Foreningen oprettedes i 1912. Formand blev Redaktør Eilersgaard, der udførte et saa stort Arbejde for Turistsagen, at han ved Baron Berners Afgang blev den fynske Afdelings Formand og repræsenterede den i de stormfulde Dage. I 1926 efterfulgtes han af Boghandler Harder.

Den fynske Afdeling havde af alle de bedste Arbejdsmuligheder. Odense er et Centrum, og Fynboerne besørger deres Landsdels Arbejder fra denne By, der er Stiftets Hovedstad. Den fynske Propaganda var derfor enig og stærk, man stod i Hovedforeningsarbejdet sammen med Jyderne, undertiden med skarp Front mod København. Propagandaen svækkedes under Krigen ved Turisttidendes Vanskeligheder, og man besluttede saa at skabe en fynsk Bådecker, der under Ledelse af Redaktør Nordahl-Petersen fremkom som Fyns og Langelands Haandbog for Rejsende.

Dønningerne i Hovedstaden affødte i 1918 Stiftelsen af *Odense nye Turistforening* under Redaktør Borre, der udsendte et Sommer-Turisthæfte under Titel: „Mellem Bælterne“, som redigeredes af Nordahl-Petersen. Den nye For-

Allénberg.

ening virkede i to Aar, saa vedtoges 30. Januar 1920 en Sammenslutning med den gamle Forening til *Odense Turistforening* med Nordahl-Petersen som Formand. Man udgav en *Fører* for Odense og et Turistkort over Fyn. Dette Provinsarbejde fandt Sted, medens den danske Turistforening arbejdede paa Reorganisation i Hovedstaden, og i 1922 fremstod *de samvirkende Turistforeninger i Fyns Stift*, tildels efter jysk Mønster. Man orienterede sig mod Øst og stod saaledes beredt til at slutte sig til den store Nydannelse i Hovedstaden. Redaktør Nordahl-Petersen blev Formand i den fynske Organisation, og et virksomt Arbejde blev straks sat i Gang. Der dannedes en Lokalforening i Ærøskøbing, Formand Bernhard Hansen, og en paa Vestfyn med Trafikasistent Jacobsen som Formand, der afholdtes Møder af Pressemænd, og man udgav Brochurer paa Engelsk og paa Tysk. I 1927 oprettedes Foreninger i Bogense og Marstal.

Nordahl-Petersen nedlagde sit Hverv i Odenseforeningen og blev efterfulgt af Stadsingeniør Rygner.

Den jyske Afdeling fik ved Sammenslutningen i 1906 Dr. Winge til Formand. Han var udpræget Jyde, meget forsigtig over for Københavnerne, men igennem mange Aar solidarisk med Baron Berner, ligesom han indlagde sig stor

Allénberg.

Fortjeneste ved sit repræsentative Arbejde i Udlandet. I 1907 udgav han „Durch Jütland“ og satte derefter et virksomt Arbejde ind paa Ruten København-Frederikshavn-Norge, der gennemførtes, men faa Aar senere blev opgivet. Der gennemførtes Mærkesten ved Amts og Herredsgrænser, der er arbejdet kraftigt for Samfærdslen, navnlig efter Automobilismens Opstaaen, og i denne Henseende staar Jylland langt fremme for de andre Landsdele. Ogsaa i Hotel-sagen har den jyske Afdeling gjort et stort Arbejde, og den har ganske særlig arbejdet for at vække Englands Interesse for den herlige Vesterhavsstrand. Dr. Winge deltog i Udstillingen i London 1909 og Kongressen i Stockholm i 1907. Længe stod han fast i den danske Turistforenings Hovedbestyrelse, ved hans Hjælp red den Stormen af, og først i 1915 trak han sig tilbage, da hans Praksis ikke tillod ham den intensive Deltagelse i Foreningens Arbejde. Da han fra-traadte talte den jyske Afdeling 25 Foreninger med 2000 Medlemmer mod 11 Foreninger i Tiden før 1906 med 700 Medlemmer. Han hørte til dem, der saa Turistsagen mere fra den ideelle end den forretningsmæssig praktiske Side og vedstod aabent sin Modstand mod Sammenslutningen med de københavnske „Praktikere“. Det var først, da han, den

mangeaarige Leder for de samvirkende Jyder, var traadt tilbage, og Baron Berner kort efter fulgte, at de lokale Afdelinger og Lokalforeningen opgav deres Modstand mod den københavnske forretningsmæssige Organisation, der sejrede i 1922. Dr. Winge vil altid bevare sit Navn som den jyske Turistsags Foregangsmand.

Det er umuligt her at gennemgaa det jyske Samarbejde, der fortsattes af Seminarieførstander Skat Rørdam, som blev Dr. Wings Efterfølger, men det er nødvendigt at dvæle lidt ved de enkelte jyske Foreninger — ogsaa de tidligere nævnte — og sige et Par Ord om deres Ledelse og deres Arbejde.

De i 1906 bestaaende 11 Foreninger er fra Perioden før dette Aar allerede omtalte. I Tiden til 1920 kommer 13 til:

Aalborg, Esbjerg-Fanø, Fredericia, Frederikshavn, Grenaa, Herning, Horsens, Mariager, Odder, Ribe, Ry, Silkeborg, Thisted. Ved Genforeningen skabes 8 sønderjyske Foreninger: *Broager, Flensborg Fjord, Haderslev, Aabenraa, Jels-Rødding-Gram, Nordborg, Sønderborg og Tønder*, og efter 1920 følgende 5 nørrejyske: *Hjørring, Lemvig, Læsø, Morsø, Ringkjøbing*, saaledes at der i 1926 bestod 33 jyske Lokalforeninger, idet fire Foreninger er forsvundne, nemlig: *Herning, Mariager, Odder og Thisted.*

Selvfølgelig er der stor Forskel paa Arbejdet inden for de enkelte Foreninger, det kommer an paa de Mænd, der har taget en Sag op, hvor lidt eller hvor meget der udrettes for den. Blandt den jyske Turistsags Mænd er der særlig Anledning til at nævne Overretssagfører Frederik Knudsen i Vejle, der i en lang Række Aar har været Formand, ledet Lokalarbejdet og deltaget i den jyske Afdelings Møder. I 1916 offentliggjorde Overretssagfører Knudsen en Artikel om Svenske Arbejdsmetoder og danske Muligheder, der rummer en Del af de Tanker, som bærer den nyeste Udvikling af vort Turistvæsen. Selvfølgelig indbragte Artiklen sin Forfatter et let protegerende, korrigerende Svar i Turisttidende, signeret af en anonym Ubetydelighed — men Røsten var Le-

Turistforeningens Bygning i København.

delsens. Snurrtigt nok er det Overretssagfører Knudsen, der paa det sidste Repræsentantskabsmøde i den jyske Afdeling den 12. Juni 1921 i Haderslev udkastede det Spørgsmaal, om ikke Jyderne stod sig ved at staa alene: „Det er Karl Larsens Person, der staa i Vejen for Turistsagens videre Udvikling. En Henstilling til ham om at gaa var ikke af Vejen“. — *Hobroforeningen* har i sin mangeaarige Formand, Kap-tajn Looff, der først i 1919 ophørte at virke, haft en særdeles virksom Arbejder. — *Aarhusforeningen* med dens Udstillingsarbejde, dens Propaganda for Tilslutning af tyske Turister og Udvikling af Samfærdslen er berørt, det var Dr. Winge, der ledede den, og Stifteren af „Borgmestergaarden og den gamle By“, den initiativrige Translatør P. Holm, var i en Række Aar — lige til 1919 — dens og den jyske Afdelings Sekretær. — I *Søby* blev Foreningen ledet af Sagfører N. K. Kristiansen fra sin Stiftelse i 1902 til 1919, han afløstes af Bogtrykker Andreassen, og Andreassen er nu afløst af Overretssagfører H. Frisenette. — *Viborg Turistforening* har efter sit Hjemsted, den ærværdige Domkirkeby, et særpræget akademisk Tilsnit, der imidlertid

ikke udelukker, at den praktiske Side af Sagen er bleven varetaget med Energi. Overretssagfører Bjarne Johansen var i en Aarrække Foreningens Formand. Han trak sig først saa sent som 1921 tilbage fra den Post, han havde indtaget fra Foreningens Stiftelse, og der kom en Tid, hvor Foreningen ikke virkede stærkt. Under Politimester Grum Schwensen, Formand 1925, er den atter vaagnet til Daad. — *Randersforeningen* blev fra sin Stiftelse til 1924 ledet af Partikulier Andersen, støt og sikkert blev der arbejdet, og ved den gamle Formands Død blev hans Efterfølger den nuværende Formand, Købmand Bolt Jørgensen. Randers er forsaavidt en beskeden By, som den ikke praler af sin Naturskønhed, men dens Formand har fortalt en lille Anekdote, der giver ikke saa lidt af Kærnen i Spørgsmaalet om Naturskønhed. Paa Gedeberget ved Sæby sagde han til en Mand, der boede der: „Her boer De kønt“, og Manden svarede: „Tøkkes De, ja, a skal sæj Dem, a sier et hver Dau, saa a ka it si et“. — *Ebeltoftforeningen* blev til 1917 ledet af Stationsforstander Lundberg, der efterfulgtes af Boghandler Elle, der virker endnu. Molboernes Land er nu efter Automobilismens Fremvækst blevet et yndet Turistland, og der er ingen Tvivl om, at det fortjener at være det. Den nordiske Arkitektforening besøgte i 1923 Ebeltoft, de dansk-amerikanske Sangere i 1924, det danske Pressestævne i 1925, og en Gang opdaget vil den venlige By ofte blive Maalet for Rejser og Stævner. — *Holstebroforeningen* blev i en Række Aar ledet af Amtsforvalter Knud Bauditz, der havde faaet Interesse for Turistforeningen under sin Ansættelse i Assens. Den impulsive og vittige Formand var temmelig ene om Turistarbejdet, han havde selv kaldt sin Forening „et levende Lig“, og under den Betegnelse gik han under de jyske samvirkende Møder. Naa, de, der kender Knud Bauditz, vil vide, at han af et Lig at være er overmaade levende, og noget bliver der vel udrettet nu, da Foreningen har 150 Medlemmer. Han har virket i Foreningen i 22 Aar og virker endnu. — *Skagen Turistforening* har Muligheder som faa andre i Dan-

mark. Da Skagen blev opdaget af Malerne Krøyer, Tuxen og Ægteparret Ancher og af Digteren Holger Drachmann, blev dette „yderst Thule“ et Sted, hvor danske og fremmede søgte hen. Formanden var Apotheker Klæbel, der ledede Foreningen til 1912. Politimester Caspersen besørgede det ledende Arbejde, da Formanden tog Ophold i København. Senere har Kæmner Brodersen virket til 1916 og Driftsbestyrer M. P. Hansen til 1921. Den nuværende Formand er Kantor Hansen Larsen.

Skagen ejer et Museum med Skagenskunstneres Værker, her ligger Holger Drachmanns Urnehøj i Klitterne med det flygende Sand, her fejres de landsberømte Sct. Hansfester, og flere store Hoteller byder alt, hvad et internationalt Badested kan forlange.

Saa vidt de „gamle“ jyske Turistforeninger. Af de efter 1906 stiftede er der særlig Grund til at fremhæve *Horsensforeningen*, stiftet 14. Februar 1907, med Overretssagfører Wittrup som Formand. Kassereren, Kancelliraadinde Hansen, og Sekretæren, Redaktør Jørgen Andersen, virker endnu og bevarer Kontinuiteten i Arbejdet trods flere skiftende Formænd. Siden 1915 har Jørgen Andersen været Formand og bl. a. været Mand for at redde den gamle Kirkegaards Allé, som et graadigt Byraad havde dømt til Døden i 1921. En særlig Seværdighed i Horsens er de pragtfulde gamle Kirker, de mange gamle Huse og et Museum, der er et af de bedste Bymuseer i Danmark. — *Grenaa Turistforening* er stiftet 18. Juni 1911, den har endnu sin første Formand, Boghandler Hellemann-Nielsen. — *Esbjerg-Fanø Turistforening* er stiftet i 1922 — det vil sige genopstaaet efter at være afgaaet ved Døden. Den staar selvfølgelig i de store Badehotellers Tegn, dens Formand er Bankdirektør Koppel. — *Hjørringforeningen* er stiftet 18. Februar 1919 med Apotheker V. Chr. Klæbel som Formand, den har rejst et Springvand i Byen og udgivet Beskrivelse af de nu stærkt besøgte Badesteder Løkken, Lønstrup, Hirtshals, Tornby og Tversted, den har med sin stolte Strand ved Jammerbugten, med

Lufthavnen i Kastrup med Administrationsbygningen i Forgrunden.

Børglum Kloster og Rubjergknode store Opgaver at løse i Fremtiden. Dens nuværende Formand er Grosserer Otto Heerfordt. — *Ringkjøbing Turistforening* er stiftet i 1922 med Lærer Nordbek som Formand. Den en Gang saa øde og ensomme jyske Vestegn er nu bleven et kendt og skattet Sommeropholdssted for danske. Dette Land er som Vestjyden siger: „Rigt paa store Vidder, paa det frie Udsyn, paa stærke egenartede Linier i Landskabets Fysiognomi, det er rigt paa Vestenstorme, som paa Flyvesand, paa glitrende Sol og paa Søluft og Hav, og det ejer den vestjyske Gæstfrihed, som altid er bleven forherliget af de fremmede“. Foreningen har støttet Besejlingen af Fjorden, arrangeret Hedeture og udrettet meget for den stadig voksende Skare af Badegæster. Turistforeningen i Ringkjøbing har vist, hvor mange Opgaver der ligger for de lokale Foreninger i en Egn, der „opdages“ og bliver „kendt“ over det ganske Land. Den ledes nu af Bogtrykker Rasmussen. — En særlig Omtale fortjener *Silkeborg Turistforening*, hvis Opgaver var den anvist fra første Færd. Den blev i en Række Aar ledet af Justitsraad O. Lund, tidligere Birkefuldmægtig og Bankdirektør i Silkeborg. Dens Opgaver lader sig ikke i faa Linier udtømme, men den, der en Sommerdag staar paa det mægtige Torv, hvor

Fra Flyvepladsen.

Kirken og Bøgekronerne hinsides Gudenaå danner Baggrunden, og ser de talrige Rutebiler, der straalere ud i alle Retninger, ser den Skare af Turister, der haster over Torvet mod Jernbanestationen, der nu er Knudepunkt, og den gamle Fabrik ved Aaen, hvor Damperen „Hjejlen“ og Motorbaadene venter, vil forstaa, at dette Turistcentrum staar i Taknemmelighedsgæld til den dygtige og sindige O. Lund, der saa dette Turistliv vokse og skabte det stedse bedre og bedre Betingelser. Justitsraad Lund døde i 1912, og siden har Redaktør Soph. Sørensen været den ledende i Silkeborg Turistforening. Han er barnefødt i Silkeborg, som Søn af en af de gamle „Aviskonger“, der førte Venstresagen frem i Jylland i Provisorietiden, og han er en flittig og værdig Overtager af det store Arbejde, den udprægede Turistby ved Himmelbjerget og de store Søer nu en Gang kræver.

Om de sønderjyske Foreninger, der kun har virket i faa Aar, er der i denne Oversigt ikke meget at sige ud over, at de alle har forstaaet deres Opgaver og taget fat med Kraft, deres Stiftelse og Arbejde fortjener en særlig Omtale i en senere Aarbog.

En Del af de senere stiftede jyske Foreninger har endnu ikke sat sig tydelige Spor, nogle oprettede er atter forsvundne,

og flere Byer som *Nibe* og *Løgstør* savnes helt i Bevægelsen. En By som *Ribe*, der har en virksom Turistforening og de smukkeste Betingelser for at kalde paa Besøg og en Forening, der støt er ledet gennem mange Aar af Redaktør Willemoes, bør danne Afslutningen paa denne altfor korte Omtale af de lokale Foreningers Virksomhed i sejt og sindigt jysk Samvirke.

Det vil af foranstaaende ses, at Afdelingerne virkede fortræffeligt, men at de virkede lokalt. Da Baron Berner og Dr. Winge, der havde været knyttede til Hovedforeningen i en Aarrække, traadte fra, brast det ikke særligt stærke Baand, der holdt de lokale Foreninger sammen til „den danske Turistforening“. I Hovedstaden Splid, i Provinsen Lunkenhed over for Sammenslutningen. Det maatte føre til, at „den danske Turistforening“ blev stedt til Hvile efter 35 Aars Virksomhed.

Men samtidig rejste sig den nye Sammenslutning: „*Turistforeningen for Danmark*“, hvis Historie ikke her skal skrives, ikke en Gang dens Opstaaens Historie, disse Begivenheder ligger os for nær til at kunne behandles historisk.

„*Turistforeningen for Danmark*“.

Det er nok at give en kort Oversigt over Organisationen, der er støttet paa et *Stiftelsesdokument* af 28. November 1922, der var underskrevet dels af den danske Turistforenings Mænd, dels af Landsforeningens Ledere og andre, som man havde interesseret for Planen. Af Underskriverne kan nævnes *Fynboerne* Nordahl- Petersen, Jul. Eilersgaard, Frederik Plum, H. V. Rygner m. fl., knyttede tidligere til den fynske Afdeling og nu til de samvirkende Turistforeninger i Fyns Stift, hvis Formænd alle var med. Endvidere kan nævnes *Jyderne* Skat Rørdam, Fr. Knudsen, Soph. Sørensen, V. Chr. Klæbel, alle velkendte fra den gamle Forening. For Københavnernes Vedkommende er Billedet et noget andet. Her møder vi ikke et eneste af den danske Turistforenings Navne. Kun Mændene fra Landsforeningen

Parti fra Dragør.

JONALS CO. PHOT.

supplerede med Navne fra Statsbanerne og Centraladministrationen, medens *Sjællænderne* har Borgmester Zahlmann, Boghandler Jens Møllers Efterfølger, som Leder af den sjællandske Afdeling, Erlangsen og Carl Behrens.

Den københavnske Forenings Bestyrelse var opløst, og Professor Karl Larsen stod alene tilbage, ganske vist med mange trofaste Venner inden for sin Forening og med sine Modstanderes absolute Agtelse og Respekt for den Indsats, han havde ydet, men uden Penge, uden Generaler og uden egentlig Hær. Af den gamle københavnske Afdelings Mænd genfindes kun de, der havde arbejdet for Sammenslutningen og længe tilhørt begge Foreninger, men var udtraadte af den københavnske Bestyrelse.

Den københavnske Afdeling af den danske Turistforening, der siden 1913 havde ledet Foreningens ikke lokale Arbejde, gik ved Generalforsamling den 30. Januar 1923 stille ind i den nyskabte Landsorganisation, der i meget væsentlig Grad kom til at ligne den gamle Forening, hvad Strukturen angaar.

Den fik et *Præsidium* bestaaende af tre Præsidenter: En sjællandsk, en fynsk og en jysk med en af dem som For-

mand for Præsidiets. Dernæst en *Hovedbestyrelse* bestaaende af 6 Medlemmer, der var de fire Formænd for de fire Afdelinger og to af den københavnske Afdelings Bestyrelse. Præsidiets Formand blev og er vedblivende Kammerherre J. Clan, tidligere Departementschef i Udenrigsministeriet. De to andre Præsidenter var Trafikminister Stensballe, der udtraadte i 1927, og Stiftamtmand, Kammerherre Haarløv.

Hver Afdeling fik sin ret store Bestyrelse, og der nedsattes en Række Udvalg, der skulde opretholdes som staaende til Redaktion, Agitation, et Hotel- og Restaurationsudvalg og et Møde- og Udstillingsudvalg, desuden skabtes et Forretningsudvalg, der forestod den løbende Forretning. Foreningens Sekretær er C. Møller-Holst, der nu har arbejdet i Turistsagen i 15 Aar.

Apparatet synes noget stort, men dels blev den lokale Forretningsgang, der altid havde virket tilfredsstillende, bevaret, dels blev Arbejdet udadtil lagt i en saadan Plan, at der maatte kræves en betydelig Specialisering, en nøje Tilknytning til Statens Administration, Kommunerne og de ledende Erhvervsorganisationer, for hvilke Turistsagen har direkte Interesse.

Her er som sagt ikke Tale om at skrive de faa forløbne Aars Historie, det er tilstrækkeligt at angive, at Medlemsantallet nu er omtrent 12,000, at Budgettet for Hovedforeningen og 1ste Afdeling, i hvis Kasse Statstilskudet indgaar, for 1926 balancerer med 74,492 Kr., deri de offentlige Tilskud, der har naaet en Sum af over 25,000 Kr., mens Medlemsbidragene udgør ca. 40,000 Kr. Lønninger andrager ca. 20,000 Kr. Reklamerne, der er Sagens vigtigste Side, op mod 40,000 Kr. Desuden indgaar betydelige Beløb i de lokale Foreningers Kasser. Den store Københavnsafdelings Formand er nu Konsul Erik Andersen.

Et intensivt Arbejde er aabnet med de officielle Organer for Turistsagen i Sverrig, Norge og Finland, og et Udvalg nedsat, bestaaende af fremragende Repræsentanter for disse,

der arbejder paa en Ordning af en Fællesoptræden for samtlige nordiske Lande, der vil kunne faa en overordentlig Betydning for Turistsagen i Danmark.

Hvad der endnu mangler, er Medlemmer af Foreningen; i Sverrig har Landsorganisationen over 100,000 Medlemmer, Danmark burde kunne naa 40,000 i Løbet af faa Aar.

*Tilbageblik paa de svundne Aar og et Par Ord om
Fremtiden.*

Turistbevægelsen i Danmark begyndte i 1888 i den københavnske Overklasse med Tilslutning af Godsejere, Politikere og Embedsmænd, dens første Skridt var Stiftelsen af en Borgerforening, der søgte Medlemmer fra hele Landet. Disse Bestræbelser, der gik Side om Side med Arbejdet for Samkvemsforhold og Rejser i Udlandet, skabte en indre Bevægelse, der medførte en Decentralisation, Oprettelsen af en gennem Aarene voksende Kreds af rent lokale Foreninger, der i 1906 sluttede sig sammen i tre Landsafdelinger til en „Føderation“, hvis Hovedbestyrelse i alt væsentligt skulde varetage de fælles Landsinteresser. I 1911 brød de forretningsmæssige Interesser frem, og Turistsagen spaltedes i en kulturel Bevægelse, støttet til de lokale Turistforeninger, Frednings- og Forskønnelsesopgaver, og en Bevægelse rettet paa Arbejde for indbringende Fremmedbesøg og Samfærdselsvæsen. I Krigens Tid fik det kulturelle Arbejde Overvægt, men efter Krigen voldte de økonomiske Betragtninger en uundgaaelig Sammenslutning af kulturelle og forretningsmæssige Bestræbelser og trak de lokale Foreninger med i denne Sammenslutning. Den nu bestaaende Turistforening for Danmark bærer endnu i nogen Grad Præget af Decentralisationen og af de lokale Faktoreres Krav, Præget af Borgerforening er endnu bevaret, men Samarbejdet med det officielle Væsen: Staten og Næringslivet er organiseret og har faaet et prægnant Udtryk i Udvalgsordningen.

Man vil, som en fremragende norsk Turistforegangsmand, tidligere Generaldirektør for de norske Statsbaner Lars Ras-

mussen har sagt, koncentrere sig om Oplysningsarbejdet og Reklamen udadtil, og indadtil gode Hoteller, bekvemme Ruter, behagelige Samfærdselsmidler i Landet selv, og dertil søge Statens Støtte i største Udstrækning gennem officielle *centrale* Organer. I Schweiz bidrager Staten 180,000 schweitziske Francs til „*Office Suisse du tourisme*“. Schweiz har 75 Lokalforeninger og et Budget paa over 700,000 frcs, der administreres af Landsforbundet. Et saadant Landsforbund vil Turistforeningen for Danmark maaske blive, et officielt statsanerkendt Organ for Turismen, en virkelig Landsforening, hvis Lokalforeninger hver for sig arbejder som underordnede Led paa Stedet i den store centrale Bevægelse. I Turistspørgsmaal er Schweiz ikke noget ringe Mønster til Efterfølgelse.

Den nuværende Ordning har krævet nogen Resignation fra de lokale Foreningers Side, men lægger i Virkeligheden ikke større Baand paa dem end de Baand, Hensynet til Staten som Helhed paalægger hver enkelt lokal Myndighed. Det kræver kun det samme af de enkelte Byer, Egne og Landsdele, som de i alle andre Forhold forlængst har vænnet sig til: At overlade Centraladministrationen og dens Organer det for hele Landet fælles Arbejde og selv pligtstro og støt udføre „indom eget Distrikt“, hvad Almenvellet kræver. Og Centraladministrationen er jo udgaaet af og vil altid staa i nært Forhold til de lokale Foreninger og disses Ledelse.

Det er at haabe, at Turistbevægelsen nu er ledet ind i det rette nationale Spor, saa at dens Organisation kan blive en officiel Faktor i Statens Liv, et Led i Borgernes Arbejde for Fædrelandet. De svundne 40 Aar danner en *Barndomsperiode med Belæring og Erfaringer*.

KONGENS KØBENHAVN

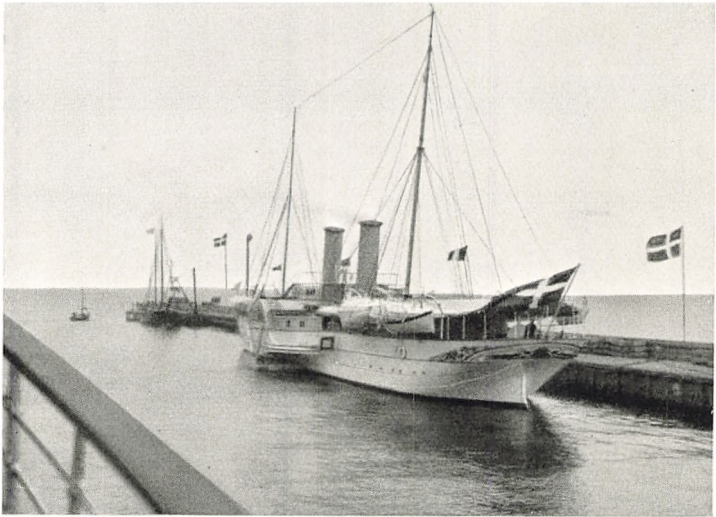
Af JOURNALIST EMIL AARS

JA! „Kongens København“!
Er det ikke ganske fornøjeligt, at saadan en Glose kan bruges endnu i en saare demokratisk Tid som vor! Hvor meget af den gode, gammeldags Stemning ligger der ikke over dette Udtryk — Stemningen fra en anden og lykkeligere Tid, synes man jo!

Men Kongens København eksisterer altsaa endnu, og *det* skal *nok* blive staaende — „i denne Konges Tid“, som det jo hedder for et gammelt Ord.

For den ældre Slægt, der nu lever, er den gamle, fyrstelige Pragtudfoldelse kun et Minde — for de Unge næsten en Overlevering, men for de Yngste et straalende Billede, de genoplever hver den Septemberdag, de paa Kong *Christians* Fødselsdag nyder Friheden fra Skolen, mens de flokkes paa Amalienborg Slotsplads og med straalende Øjne og skingrende Jubelraab følger vor Kongefamilies Kørsel i den aabne Galavogn hen over Pladsen mellem de to Palæer — Hjemmet i Residenspalæet og de pragtfulde Modtagelsessale derovre i Christian den Syvendes Palæ, hvor Lykønskningsgæsterne venter, og hvor alene den gamle franske Kunstners smaa Malerier over Dørene i den ene Sal er saa kostbare, at man for deres Værdi kunde bygge alle fire Palæer.....

De noget ældre mindes med mild Vemod Firsernes „Kejserdage“ — naar det gamle Kongepar her paa Amalienborg og ude paa Fredensborg omkring sig samlede Fyrstegæsterne, Slægten, der var ført viden om, men dog stedse fandt

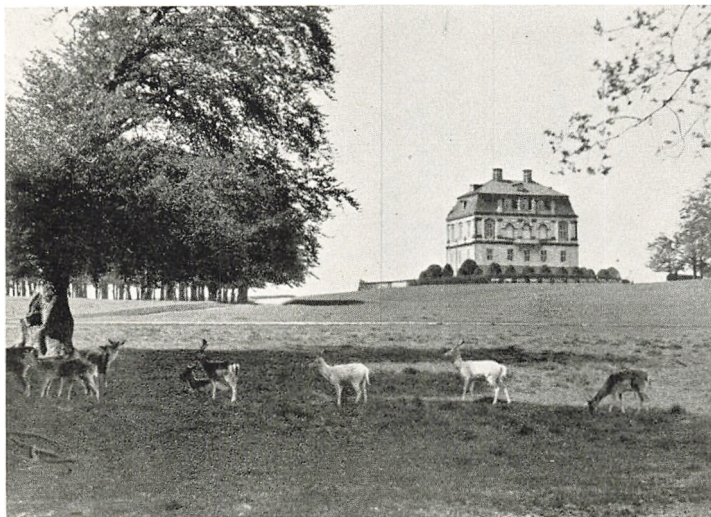

Kongeskibet „Dannebrog“.

JONALS CO. PHOT.

tilbage fra Verden derude til det stille Barndomshjem. Og for dem staar næsten som i et Drømmeskær Illuminationen ved Regeringsjubilæet i 1888 og Guldbryllupet i 1892 — selv ude i Forstædernes Smaakaarskvarterer var der Pyramider af Stearinlys i Vinduet. Og Tivoli havde faaet næsten en Konkurrent i Langelinie, naar „Polarstjernen“ og „Czarewna“ og „Victoria and Albert“ — de russiske og britiske Fyrsteyachter — var illuminerede fra Vandlinie til Mastetop og kappedes i festlig Ildglans under Fyrværkeriet.....

Og de Ældre mindes Kong *Christians* og Kong *Frederiks* Spadsereture gennem den hyggelige gamle By — Kong *Christian* med „min skønne Datter, min kloge Datter og min gode Datter“, som han en Gang skal have benævnt Englands Dronning, Ruslands Kejserinde og Hertuginde af Cumberland, og Kong *Frederik* som Kronprins saa ofte i Følge med sin tidligt bortkaldte Datter, Prinsesse *Louise*. Men hvormange aner, at det var Kong *Frederik*, der paa Minister *J. C. Christensens* Henstilling skænkede Københavnerne Glæden af Gardens Vagtparades daglige March gennem Ho-

Kongens Jagtslot Eremitagen.

STENDER PHOT.

vedstaden? Den havde tidligere trukket op fra „Dronningens Ridehus“ i Frederiksgade og var senere, efter Paraden, traadt af omme i Fredericiagade.....

Og Aarene gik. Og en Majdag i 1912 blev der pludselig fra Amalienborgs Altan udraabt *en ung Konge* — syntes de Ældre jo, der havde set Kong *Christian* den Niende endnu som 88-aarig og Kong *Frederik* den Ottende bestige Danmarks Trone, da han nærmede sig Støvets Aar.

Det er over femten Aar siden — og til Efteraaret bliver Kong *Christian* den Tiende otteoghalvtreds Aar. Tiden er i Sandhed gaaet med Hast. Men *den* Lykke er dog timedes Kongen og hans Hus, at de igennem disse tilsyneladende saa flygtigt henrundne og dog saa begivenhedsrige og ofte skæbnesvangre Aar stedse er draget Befolkningens Hjerter nærmere. En lykkelig Forening af Kong *Christians* ydre Egenskaber og indre Personlighed har gjort sit til at fæstne Baandene mellem Konge og Folk gennem Tiderne.

Allerede Proklamationsdagen blev, trods den bortkaldte Monarks uventede Død, til et enestaaende smukt Møde mel-

Frederik V ELFELT PHOT.
paa Amalienborg Slotsplads.

lem Befolkningen og dens unge, nye Konge. Og da han med bevæget, men stærk og kraftig Røst — som fra Altanen deroppe lød ud over Tusinderne til Pladsens fjerneste Krog — udtalte de mandigt stolte Ord: „Danmarks Frihed, dets Lykke og Selvstændighed skal stedse være mit Maal!“ — da var Øjeblikket af en gripende Skønhed, da var den gyldne Traad spundet mellem Hjerterne.

Med naturlig, kongelig Værdighed og dog i fuldt moderne Aand gik Kong *Christian* ind til sin ansvarsfulde Gerning — den blev alvorligere og mere byrdefyldt, men ogsaa under de Ragnaroktider, som oprandt over hele Verden, mere betydningsfuld for Riget og dets Fremtid, end Samtiden *endnu* har kunnet dømme aabent om. Saa meget har vi dog *allerede* faaet at vide *udefra*, at det var Danmarks Konge, der midt under Verdensopgørets Uvejrgjorde *sit* for Freden.....

Sikkert blev det da Kong *Christians* lykkeligste Øjeblikke, der oplevedes under Genforeningen med de sønderjyske Landsdele. Og stærkt og dybt staar præget i Mindet hos hver Dansk disse forunderlige Oplevelser dernede paa den gamle, danske, nu genvundne Jord — Riddet over Grænsen, Festen paa Dybbøl, Rejsen i det minderige, dyrekøbte Land.

Frederik VII
foran Christiansborg Slot.

Overalt vandt Kongen alle ved sin Tilsynekomst, ved den naturlige Hjertevarme, der ikke koldt trængte Bevægelsen tilbage i disse uforglemmelige Stunder.

Ganske vist — Kong *Christian* naaede ikke at faa med ind under Danmarks Krone alle dem, hans dybe Retssans havde ventet. Men for *ham* opfyldtes dog Størstedelen af de Haab, der aldrig udsluktes, hverken hos hans kongelige *Fæder* eller *Bedstefader*.

Og med hvor frejdig og lykkefyldt Stolthed raabte Kong *Christian* det ikke ved Hjemkomsten til Hovedstaden ud over de tætte Skarer, der modtog ham, da Kongeskibet „Dannebrog“ stod ind mod Bolværket:

„Jeg bringer Dem alle en frisk Hilsen fra Sønderjylland!“

Det var denne egne Evne til at sige det forløsende, det rette Ord i enhver Tid, som stedse bevarede Kongen det vanskelige, der udtrykkes i Betegnelsen *Popularitet*. Han ejede det egentlig lige fra Studenterdagene, fra Garderuddannelsen, da den unge, ranke „Geværløjtnant“ marcherede som højre Fløjmand i første Geled og stundom i den første, strenge Tid maatte vise sig med Fingrene i Bind, fordi de gamle Geværer var slemme til at slaa med Hanefjederen.

Prinsesse Mariæ STENDER PHOT.
Statue ved Langelinie.

Christian IX
paa Christiansborg Slots Ridebane.

Absalons Statue paa Højbroplads.

JONAS CO. PHOT.

Og uden at jage et Øjeblik derefter vandt Kong *Christian* straks Hjerterne, hvor han kom frem. Det er vel nu de færreste, der mindes, at Kongens første Ordensudnævnelse gjaldt Ridderkorset til Idrættens daværende Førstemand herhjemme — i *ham* hædrede Kongen Bestræbelserne for at dygtiggøre Danmarks Ungdom i legemlig Henseende. Og næppe noget Steds er Kong *Christian* vel hjerteligere velkommen, end naar han besøger Sportspladserne under de store Kampe. Ikke mindst Sejlsporten staar dog Kongens

Hjerte nær — og som sand Sportsmand tager han ogsaa Nlederlaget med en munter Anstand, der kan formes i en kæk og frejdig Replik.

Den almindelige Københavner modtager med Glæde Kong *Christians* venlige Genhilsen under den daglige Morgenridetur. Paa nærmere Hold er det jo ingen forment at mødes med Landets Monark under de hyppige Audienser paa Christiansborg, hvorfra enhver vil medbringe Erindringen om en aldrig svækket Interesse fra Kongens Side, selv naar Modtagelsen har trukket i et Langdrag, der nok vilde have trættet andre. Og et spøgefuldt Alvorsord udtaltes jo fra den Politiker, som ærligt hævdede, at han, sine Anskuelser til Trods, godt vilde stemme for Monarkiets nuværende Chef som Præsident i en mulig Republik.

I Grunden fik Repliken imidlertid fejl Adresse. Mulig vilde den socialdemokratiske Politiker have sagt en uelskværdig Bemærkning om *Kongedømmet* som saadant. Men i Virkeligheden blev Ordene en dyb Kompliment til Kongen. Og længere er der ikke mellem Kongen og Borgeren i vort Samfund, end at det ret beset ikke alene er *Kongens Person* og hans Personlighed, der omfattes med Kærlighed af Københavnerne — nej, det er i god Forstand selve *Kongemagten!*

Men den store Befolknings virkelig dybe Hengivenhed for Kong *Christian* kom dog maaske smukkest til Orde hin Septemberdag for syv Aar siden, da Kongen blev halvtreds Aar. Den Stemning, der da herskede mellem de paa Amalienborg Slotsplads forsamlede Menneskemassers mange, mange Tusinder, havde et saa inderligt Præg, at den virkede med en betagende Magt over Sindene. Og det var den samme indtagende Hjertelighed, der et Par Aar senere laa over Hovedstadens Møde med Kongehuset paa Sølvbryllupsdagen.

Jo, vist er der endnu noget, der hedder „Kongens København“!

UNDER ASFALT OG BROSTENEN

Af MUSEUMSINSPEKTØR HANS KJÆR

DET er en efterhaanden velkendt Sag, at Flertallet af de ældre Bygninger i enhver By af nogen Alder ikke staar paa den naturlige Undergrund eller paa Vegetationslaget, men paa Resterne af forudgaaende Tidens Virke, først og fremmest Levningerne af ældre Bygninger. Et meget tydeligt Eksempel kan hentes fra Byen Trier, *Augusta Trevirorum*, som Romerne kaldte den. De havde ogsaa befæstet den, og en af Portene staar endnu, den velbekendte, skønne *Porta nigra*. I Aarhundredernes Løb var Terrænet omkring Portene vokset op, omtrent til Portens halve Højde. I ny Tid har man frigjort Porten igen, men det har kun kunnet lade sig gøre ved at grave Jord af rundt omkring den, saaledes at den nu staar i en flad Grube af et Par Meters Dybde.

Hvor gammel vor Hovedstad er som By, er endnu usikkert. Men det er jo i hvert Fald givet, at der allerede var en Bebyggelse af By-Karakter, da Absalon foran den lagde sin Borg. Resterne af denne gamle By ligger nu i de ældre Bydele indtil 3 Meter under Brostenene. At foretage planmæssige Undersøgelser forbyder sig af sig selv; man maa nøjes med at følge de sparsomme Rester, som fremdrages, især ved Grundudgravninger til nye Bygninger, og selv ved saadanne Lejligheder er Mulighederne for Iagttagelser stærkt begrænsede.

Hovedmassen af de ophobede Lag under den indre By stammer fra Middelalderen og senere Tid. Det er først vor Tid, der i Reglen søger ned til Undergrunden for at vinde solid Bund under de store Huse. I ældre Tid nøjedes man i Almin-

delighed med at nedrive Bygningen til henimod dens Grundstene og saa jævne Resten ud. Det er jo ogsaa en Mangfoldighed af Middelaldersager, der i Løbet af de sidste Par Menne-skealdere er kommet for Lyset igen, smaat og større i broget Blanding. At give en virkelig udtømmende, videnskabelig Redegørelse for alt dette er endnu en stor Fremtidsopgave; Stoffet er mangfoldigt, vanskeligt at udnytte reelt, ikke mindst, fordi Resterne kun sjælden ligger virkelig lagvis, men ofte er stærkt omlejrede. Ved denne Lejlighed vil Opgaven derfor nødvendigvis blive at afgrænse, og det ligger da nærmest for at begynde med de ældste Vidnesbyrd om menneskelig Færden og Virksomhed, som er fremdragne og fortsat kommer.

Det er slet ikke sjældent, at der findes *Oldsager* paa selve Byens Grund. Mest sker det i de ydre Dele, hvor den gamle Overflade endnu ligger fremme. Det er nok et Par Hundrede Genstande, der er indleverede til Museerne, i ældre Tid til Nationalmuseet, i de senere Aar ogsaa til Bymuseet. Det meste er Stenalderens Økser, Dolke, Flækker o. s. v.; helt paalidelige er disse spredte Fund ikke. Det er hændet, at der i en Have, paa Frederiksberg var det vist, blev fundet en stor Stenøkse, om hvis amerikanske (vestindiske) Op-

Fig. 1.
 Stor Flintøkse
 fra Kildeveidsgade.

rindelse, der ikke kunde være nogen Tvivl. Der var ikke mindste Grund til at betvivle Finderens gode Tro; men Stykket er altsaa en Gang hjembragt, senere gaaet tabt, og da det blev genfundet, antoges det af Finderen for dansk. Med danske Oldsager kan det være gaaet paa lignende Vis. Langt paalideligere er de samlede Fund. Det vil derfor blive dem, hvormed denne lille Fremstilling væsentlig vil beskæftige sig. Men der skal dog nævnes et Par Eksempler paa Enkeltfund.

Allerede i det gamle Kunstkammer fandtes en enkelt Oldsag fra selve København, en *Flintdolk*, fundet 1730 i Peblingesøen. Men langt de fleste Sager er komne i nyere Tid:

En tresidet *Pilespids* blev fundet 1898 paa St. Knudsvej, 0,30 m dybt.

En *Flækkekniv* s. A. ved Udgravning af en Byggegrund paa Kalkbrænderivej, omtrent i den dobbelte Dybde.

En *Tværøkse* af Flint 1899 ved Grundudgravning paa Hjørnet af Møllegade og N. Allé.

En *Flintmejsel* 1982 ved Kloakgravning paa Falkonerallé 56.

En *Flintflække* 1902 ved Jordarbejde paa Slotsholmen, ud for Slotskirkens nv. Hjørne, ca. 4 m d.

Et lille *Flintblad* fundet 1906 i blandet Fyld, væs. fra Christian IV's Tid, ca. 1,3 m. under Brolægningen, under det vestre Hjørne af Didrik Badskærs Gang og Grønnegade.

En usædvanlig stor og smuk *Flintøkse* (*Fig. 1*) indsendtes 1904, f. ved Arbejdernes Byggeforenings Huse paa Strandvejen, ved Kildevældsgade.

En *Økse* med Skafthul, f. 1902 ved Nedlægning af Sporvejsskinner mellem Tivoli og Vestre Hospital.

Brudstykke af en sleben *Flintøkse*, f. 1904 ved Udgravning af en Grund Nørregade 25.

Et Forarbejde til en stor *Økse af Grønsten*, 1902 ved Grundudgravning, Nansensgade 43, henimod 4,5 m. dybt, omtrent paa det faste Ler.

En *Flintøkse*, f. ved Jordarbejde til Hovedbaneg. 1909.

Fig. 2. Benharpun med Flintskæppe i Siden (en Rest ses bevaret).

En Ildsten fra Jernalderen blev 1909 fundet paa Gammeltorvs Apoteks Grund ved Udgravning af Grunden.

Et smukt lille *Beslagstykke af Guld*, 1904, fra senere Jernalder, f. ved at køre Grus fra Kalkbrænderihavnen (Kiselgrus), som var oplagt der, altsaa andet Steds fra, uvist hvor.

Der er her kun nævnt et Udvalg af de Sager, som med nogen Sikkerhed kan ses at være fundne paa oprindelig Plads; adskilligt flere er fra Opfyldninger.

Det ses, at de fordeler sig nogenlunde jævnt over Byen. Men langt vigtigere er dels en Række samlede Fund, som oplyser om den gamle Strandlinie, dels nogle Enkeltsager, som supplerer dem.

Ældst blandt disse er det Fund, som gjordes ved Udgravningen til *Frihavnen*. Man traf her, dels i den sydlige Del af Vestbassinet, dels i den nordlige Del af Østbassinet, Rester af en Tørvemose, hvis Bund laa 4—6 Meter under det nuværende Vandspejl. Det var en Gang en Ferskvandssø, og i eller ved denne har der ligget en Stenaldersboplads! Blandt de Sager, som fandtes, var en Benharpun med Siderender til Indsættelse af Flintskærpe (Fig. 2).

Denne Harpun, som ikke i og for sig er noget særlig fremragende Stykke, er overordentlig oplysende. Den vakte stor Opmærksomhed og Diskussion straks, da den fremkom. Den

Fig. 3. Stort Lerkar fra Svanemøllevej; yngre Stenalder. H. 0,45 m.

tilhører nemlig en Tid, der ligger forud for vor saakaldte Køkkenmøddingtid, som man indtil da ansaa for at være den ældste Stenalder i vort Land. Senere har man fundet andre og større Bopladser, navnlig i Sydsjælland (Mullerup, Sværdborg, Holmegaard) og véd, at de stammer fra „Fastlandstiden“, den fjerne Tid, da Landet laa saa meget højere end nu, at der var Landbro mellem Bornholm og Tyskland, og man kunde vandre tørskoet fra København til Malmø, til Dels i Fyrreskov, hvoraf der er fundet Rester paa Bunden af Sundet, en Tid, der nu antages at ligge 6000 Aar forud for vor Tidsregnings Begyndelse. Paa saa tidligt et Tidspunkt færededes der altsaa allerede Mennesker paa det Terræn, hvor senere Byen rejste sig.

Hovedmængden af de Stensager, som er fundne paa den gamle Bys Grund, tilhører Køkkenmøddingtiden, som tillige er Sænkningstiden, samt den yngre Stenalder.

Selv om man i den sidste Tid begynder at forlange af Arkæologien, at den skal skrive Romaner, tror jeg dog, at Læseren er bedre tjent med at faa Fakta forelagt, og skal derfor i al Korthed nævne, hvad der er fundet¹⁾:

I Omegnen af *Gl. Torv*:

Frederiksberggade 9: Flere „Skivespaltere“, 11 Flækskrabere, 5 Flintbor, 4 Spaanblokke, 8 Flækker. Fundet i et Lag Sand, 0,08 t., umiddelbart over det naturlige Ler og under et 0,15 m t. Muldrag, som atter dækkedes af 2,9 m nyere Fyld.

Kattesundet, Matr. Nr. 113, Tilbygning til Revisionsbanken, op til Domhuset: En Del Flintsager, mest Affald fra Tilhugning, men altsaa Vidnesbyrd om Virksomhed. Under et Lag Affald fra historisk og nyere Tid saas et Lag stridt Strandsand, ca. 10 cm t., derunder fast, gulligt Lersand. I Strandsandet laa Stensagerne.

Farvergade 15 („Holger Danske“s Grund). Forskellige mindre karakteristiske Flintsager. Fundet i et naturligt Strand-

---

¹⁾ Der anføres udelukkende Sager fra det egentlige Københavns Grund og bortses saaledes baade fra Amager, som er et arkæologisk Kapitel for sig selv, og fra de nuv. ydre Regioner, bl. a. Dyrehaven, atter et Kapitel for sig.

lag. Dette Lag gaar fra 5" under dagligt Vande til o-Linien. Derover et gl. Mose-Englag. Disse Sager er altsaa fundne i en Højde, som svarer til nuv. Vandstand; de er da ogsaa fra yngre Stenalder.

Grunden under *Gammeltorvs Apotek*, 11,5 m over nuv. Vandstand: I Undergrundsleret saas en Sænkning, der saa ud som et Ildsted fra yngre Stenalder, med ildskørnede Sten m. m., samt Flintaffald; derover 3 m nyere Tids Fyld.

Frederiksberggade 1. Flækkeblok og 2 Flintflækker; f. i ca. 12 Fods Dybde, ved Grundudgravning, 1907.

Amagertorv. Flintspydspids, fundet i Strandsandet under paafyldt Jord ved „Hafnia“s Gaard, 1899.

Store Kongensgade, mellem Marmorkirken og Dronningens Tværgade. Flintøkse, ufuldstændig. F. ved Kloakgravning midt gennem Gaden, 7 Fod under Stenbroen, paa gammel Strandbund, Sand og Grus. 1906.

Østergade 55, Hjørnet af Admiralgade. Flintøkse, yngre Stenalder; f. 9 Fod under Gaden, paa gammel Strandbund. 1899.

Løvstræde 10. Flintmejsel, yngre Stenalder. Fundet paa det oprindelige Terræn, Muldjord, ca. 10 Fod over dagligt Vande. 1910.

Hjørnet af Regnegade og Gl. Mønt. Flintøkse, yngre Stenalder. Den laa i et Tørvelag, tæt op til en af det 17. Aarhundredes Træ-Vandreder, ca. 8 Fod under Gaden. Tørven laa dog næppe i helt oprindeligt Leje.

Classens Vænge, Østerbro. Forskellige Stensager, yngre Stenalder. Stedet er ved Kastelsvejen, lige for Døpvstummeinstituttet. De laa paa en mindre Plet, ca. 35 m br., i et tyndt Lag Muldjord. Der har aabenbart her været en lille Boplads i yngre Stenalder. 1908.

Fig. 4. Flintdolk fra Hellekiste paa Øster Fælled.

Slotsholmen, tæt uden for Zahlkammerporten, lige op til Græsplænen. Forskellige Flintstykker. F. paa et Sandlag, i Niveau med dagligt Vande. 1910.

Bernstorfs-gade, nær Hjørnet mod Vesterbrogade. Tre Flint-sager, yngre Stenalder. F. 1906 ved Gravning af en 18 Fod dyb Kloak. Der gravedes til Undergrunden, over hvilken der laa et tyndt Lag moset Jord. Sagerne laa i 16—17 Fods Dybde.

Islands Brygge, Tændstikfabrikken. Økse med Skaftul, yngre Stenalder, fundet ca. 6 Fod d., i Strandsandet. 1908.

Endnu kan nævnes Bopladser med et større Antal Genstan-de fra yngre Stenalder ved *Frederiksholms Teglværk* og *Valby Bakke*, *Carlsberg Bryggeri*, *Assistens Kirkegaard* o. a. Ste-der, samt mindre betegnende Enkeltfund, f. Eks. fra Rosen-borg Have.

Selvfølgelig er det et stort Antal Medborgere, hvem det skyldes, at disse Fund er komne for Dagen og Oplysninger samlede, navnlig Arbejdere og Arkitekter. Indsamlingen skyl-des dog navnlig afd. Kommune lærer H. N. Rosenkjær, Assi-stent Peter Linde og Oberst H. U. Ramsing. Sidstnævnte vil forhaabentlig inden for længe skænke os det Standardværk over Byens ældre Topografi, som vi savner.

Af de Slutninger i forskellig Retning, som disse Fund un-derbygger, skal her kun enkelte anføres.

De ganske vist ret faatallige Fund fra ældre Stenalder, Køk-kenmøddingtiden, viser, at der paa den Kyst, som var Dati-dens, allerede færdedes Mennesker i en Tidsalder, hvis Leve-sæt var saa saare forskelligt fra det, som betegnes af Asfalt og Færdselsregler. Nogen betydelig Boplads er hidtil ikke truffet. Men Fundene viser ogsaa, at Stedet i disse fjerne Ti-der ikke var udpræget saaledes, som Datidens Mennesker yn-dede det. Det var i de lukkede Vige og Bugter, at de fortrin-svis fandt Kaarene tiltalende. Og her var i Stedet et bredt, aabent Sund, adskilligt bredere end det smalle Havneløb, som nu skiller Sjælland fra Amager. Kun ved Gl. Strand ser vi nu-tildags saa nogenlunde Husrækken langs med den gamle Kyst-linie. Mod Øst gaar Linien i en flad Bue, for derefter at dreje

mod Nordøst, saaledes at Strandlinien gaar midt under Kastellet. Navne som „Ved Stranden“ og Dybensgade er de sidste Minder om disse gamle Tilstande, der efterlader hele nuv. Gammelholm som en større Ø, den senere Bremerholm. I sydvestlig Retning følger Kysten Snaregade, gaar derefter mod Sydvest, hvor den træffer et Aaløb, hvis Retning senere ændredes stærkt, Ladegaardsaaen. Foran den flade Kystbue ligger dels en større Holm, den nordøstlige Del af den nuv. Slotsholm, dels en mindre, der delvis nu danner Grunden under Thorvaldsens Museum. Paa Syd-siden er Kysten ganske forskellig fra Nutidens. Kun en ringe Del af Grunden under Christianshavn var tørt Land, en fremspringende Pynt i Sydvest.

Fig. 5. Flintdolke fra Hellekiste ved Bispebjerg Mølle.

I hvert Fald i den ældre Stenalder, for vel 6 Aartusinder siden, var det saaledes et aabent Sund paa et Par Kilometers Bredde, der skilte Sjælland og Amager fra hinanden. Kysterne maa vi tænke os som flade og sidvandede, enkelte Steder maaske undtagne, dem, som man siden fandt egnede til Landingspladser. De store Forandringer skyldes noget den almindelige geologiske *Hævning* af denne Del af Landet. I saa Henseende er de Fund, som viser os den gamle Kyst til forskellige Tider, af største Værdi, og man maa haabe, at de med Tiden betydelig øges. Vi vil da se Kysten efterhaanden trække sig udefter. Men langt de betydeligste Forandringer skyldes Men-

neskene. Her skal kun lige nævnes de Opfyldninger, der gjorde Slotsholmen til det, som vi nu kender, og som antageligt begyndte, allerede da Absalons Borg blev bygget, senere de Opfyldninger, der skabte fast Grund fra Løngangsstræde til Kongens Bryghus, bl. a. altsaa Grunden for Prinsens Palæ, og i nyeste Tid Fortsættelsen mod Sydvest. Frederiksholms Kanal er ganske vist kunstig udgravet, men den gaar hen over gammel Havbund.

Det er foran nævnt, at der er gjort en Del Fund fra *ynge Stenalder*. Der kunde endnu til disse føjes en Boplads paavist paa Svanemøllevej i Hellerup, hvorfra bl. a. stammer det her som Fig. 3 afbildede store Lerkar; der fandtes desuden Flint og svære Lerklininger, som maa stamme fra et Hus. Imidlertid er ogsaa her Fundene hidtil færre, end man kunde ønske, og de er temmelig ringe. I hvert Fald kan man vanskeligt paa dette Grundlag tale om en fra Stenalderen fortsat fast Bebyggelse. Større Sikkerhed vilde naas, hvis der kunde findes Rester af Stengrave. Men hvad der mulig en Gang kan have været til Stede, er selvfølgelig forlængst jævnet og borttaget. Det er kun et heldigt Træf, der viste, at den agerbrugende Stenaldermand i hvert Fald i Slutningen af Stenalderen var bosat nær ved det nuværende Københavns Grund. En veritabel *Stengrav* kunde for 17 Aar siden ses fra selve Østerbrogade, eller i hver Fald Resterne af den; thi hvad man skulde have forsvoret, den sløjfedes, uden at der før i allersidste Øjeblik blev Lejlighed til et Eftersyn. Den fremdroges ved Anlægget af Idrætsparken, paa Østerfælled. Forud fandtes der en bred, flad Forhøjning, der kun i ringe Grad havde Karakter af at være Gravhøj; den antoges, hvis man overhovedet ræsonnerede over den, at være en naturlig Fold i Terrænet og hævede sig kun godt en Meter over den omgivende Jordflade. Centralt i denne *Gravhøj*, som det altsaa viste sig at være, fremkom en af de fra

Fig. 6. Paaletav af Bronze; Bjørnsdal paa Vesterbro.

Stenalderens Slutningstid velbekendte *Hellekister*, sat af ret store, paa den indvendige Side flade Sten, 4 i hver Langside, 1 for hver af Enderne, der tilsammen afgrænsede et aflangt Rum, 2,5 m l. i Øst—Vest, med en Bredde af 0,85 og en Højde af ca. $\frac{2}{3}$ m, altsaa ganske anseligt. Det vilde have været saare anskueligt at have et saadant ægte Mindesmærke staaende i selve Byparken, paa sin oprindelige Plads. Men det skulde nu ikke saa være; Graven ryddedes med samt sin Bundbrolægning af flade Sten og sit Stendække, 2 store, flade Sten, og det lykkedes kun at redde fra dens Indhold en smuk Flintdolk (men overbrudt blev den), afbildet her som Fig. 4. Denne Grav, der stammer fra Tiden 16—1500 f. Kr., viser da, at i hvert Fald paa den Tid var her en fast Bosættelse, og dette bekræftedes af et Fund af en lignende Hellekiste i en Høj ved *Bispebjerg Mølle*, fremdraget 1887; fra denne stammer de 2 Flintdolke, som vises i Fig. 5. Graven var, som alle af denne Art, en fælles Grav, bestemt til at benyttes gentagne Gange, og den indeholdt da ogsaa adskillige Skeletrester, mindst en halv Snes. Desværre var Resterne meget opløste, saaledes at der kun om en enkelt har kunnet oplyses, at det var af en 30—40-aarig Mand. Men maa vi saaledes give Afkald paa at faa noget nærmere at vide om vore nærmere Forfædres Udseende m. m., saa giver i hvert Fald Dolkene, navnlig den store, en vis Forestilling om deres Evne til at forme Flinten. Ogsaa samtidige Enkeltgrave, anlagte uden Anvendelse af store Sten, fundne ved Store Tuborg 1898 og 1901, tyder paa en fastere Bosættelse ved denne Tid, og et Fund af tre *Stenøkser* fra en lidt ældre Tid, fremdraget ved Bispeengen, er, foruden at være

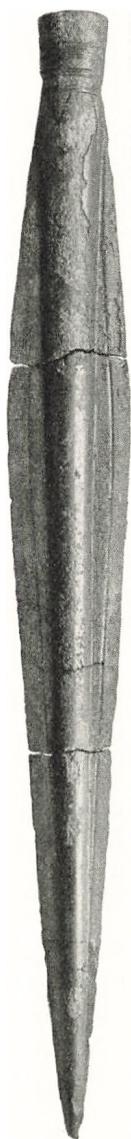

Fig. 7. *Lang Spydspids; ældre Bronzealder. Strandboulevarden.*

Vidnesbyrd om de religiøse Forestillinger — det er sikkert en Stenaldermands Offergave — Tegn paa, at Bebyggelsen snarest strækker sig noget længere tilbage. Men de Dysser eller Jættestuer, som skulde give Sikkerheden, kan vi nok se langt efter. For at finde dem maa vi længere ud, til Bagsværdkanten. Ønskedysen i Frederiksberg Have tæller ikke med. Den er snarest fra Frederik VI's Tid.

Som det fremgaar af det Materiale, som her er forelagt, er Oplysningerne om Forholdene paa den Plads, hvor Københavns Gader nu strækker sig, vel ikke for de ældste Tider tilstrækkelige til at give noget detailleret Billede, men dog et Omrids. Vanskeligere bliver det i de nærmest følgende Tidsrum, Bronze- og Jernalderen, rundt regnet halvtredie Tusinde Aar, til den historiske Tids Begyndelse ved Aar 1000. Metallet, Bronzen saavel som Jernet bevares langt ringere end Flinten, der er saa at sige uforgængelig. Og hidtil har det ikke været saa heldigt, at man er truffet paa en Boplads, hvor de ligeledes holdbare Lerkarskaar kunde give os de Oplysninger, som Metallet nægter os. Der er dog fremkommet enkelte Sager, som dels tyder paa, dels direkte beviser, at Mennesker i alt Fald til Tider færdedes her ogsaa i disse Tidsrum. Paa den gamle Bys Terræn er der dog næppe fundet noget fra Bronzealderen, desværre; det er et Savn, at denne udpræget danske og sikkert lykkelige og gode Periode ikke er kendt fra Hovedstadens ældre Omraade. Lidt længere ude er der derimod kommet Sager for Dagen. En *Paalstav*, denne ejendommelige Stridsøkse, der tit formedes overordentlig smukt, er fundet i en Have paa Vesterbro (Bjørnsdal); helt sikker er Oplysningen ikke; Øksen er kommet til Nationalmuseet fra en stor Privatsamling, 1880. Heller ikke er den af de bedste; men det er dog, trods den Forvitring, hvoraf den er angrebet, et ganske velformet Stykke at se paa, et kraftigt Vaaben, og den afbildes derfor her i Fig. 6. Sikrere synes Oplysningerne at være om den smukke, lange Spydspids, som vises i Fig. 7. Den indkom til Museet 1904, med den Oplysning, at den var fundet 6 Fod, altsaa ca.

1,9 m under Overfladen ude paa Østerbro, ved Strandboulevarden, „den 1. Karré bag Skolen“, regnet fra Strandvejen. Begge disse Genstande tilhører den ældre Bronzealder, og det falder godt i Traad hermed, at der paa Bispebjerg er fundet en Grav fra samme

Tidsrum, i den samme Høj ved Bispebjerg Mølle som den foran omtalte

Stenalder-Hellekiste. Der vides ikke noget nærmere om denne Høj, kun at det var den ene af de oprindelige to „Galgehøje“, men det kan altsaa siges, at den antyder en vis Kontinuitet mellem Sten- og Bronzealderen, for saa vidt som Højen utvivlsomt er bygget

i Stenalderens Slutningstid, men atter benyttet til Dække over Bronzealdergraven, hvad enten denne nu blev lagt paa Overdelen af den gamle Høj, som vel derefter byggedes større, eller den lagdes i Siden af den. Sagerne blev fremdragne, da Højen sløjfedes 1887, og der foreligger kun sparsomme Oplysninger, selv om Stedet straks efter blev besøgt af to Arkæologer, Henry Petersen og A. P. Madsen, begge nu forlængst i „Ryes Brigade“. Men det ser dog snarest ud til, at Bronzesagerne, som det maatte ventes, har ligget en god Del højere end Stengraven. Det hedder, at Sagerne fandtes tæt sammen i en mere end mandslang Stensætning, omgivne af og dækkede med Tanglag, og at det er fra en Grav, er sikkert nok; de bedste af Sagerne vises i Fig. 8. Der mang-

Fig. 8. Fund fra ældre Bronzealder. Bispebjerg.

ler i Billedet det i og for sig mest betegnende Stykke, Rester af en *Bronzedolk*, som er for medtaget til at kunne fotografes. Derimod ser vi den svære, spiralornamenterede *Krog* til Sværdbæltet, og fremdeles møder vi atter *Paalstaven*, desværre i stærkt forvitret Stand. Om den *spidse Bronzegenstand* har været en Dupsko, til Paalstavens vinkelbøjede Skaft skulde det snarest være, eller den er et ellers ukendt Vaaben, tør ikke siges bestemt; derimod er det lille *Flintblad* en fra andre Bronzealderfund velkendt Type: det er Ildstenen, den ene Del af Ildtøjet, hvis anden Del var et Stykke Svovlkis, som dog for det meste er ganske opløst i Gravfundene.

En anden Bronzealdergrav er fundet ved Vibenshus. Men dermed er det saa Slut; om en *Celt* fra yngre Bronzealder virkelig er fra Byens Grund, er usikkert, og hvad der kendes fra hele den lange Jernalders Tid, henimod halvandet Aartusind, er meget lidt, mest saadant, som kan være ganske tilfældigt.

Væsentligere er det, at alle disse senere Fund ikke danner nogen virkelig Bro fra den fjerne Fortid til *Byen* København. De ligger jo ret langt borte fra Kysten og den gamle By, ind ad det gamle Bondeland til. Ikke at de er uden deres Interesse; men de siger os kun, at under Brosten og Asfalt ligger her som næsten overalt i Landet Vidnesbyrd om Menneskers Færden gennem Aartusinderne. Hvad vi hellere vilde naa at se, er Oprindelsen til *Byen*. Men den bliver det aabenbart svært at komme paa nærmere Spor. Sikkert er, at det ikke var et øde Sted, som Kong Valdemar skænkede sin Ven, den Roskild Bisp af Rang og Navn, Rigets Værn og Værg af Gavn. Men det har snarest været saa, at Beboerne har søgt deres Næring paa Søen og ved Handel, og disse Virksomheder efterlader sig sjældent saa tydelige Spor. Er man ikke saa heldig en Gang at træffe en ældste Kirkegaard eller Gravplads, kan det vare længe, før Sagen løses. For os at dømme er det Anlægget af *Absalons Borg*, der har givet Stedet nye og frugtbringende Livsbetingelser. Og medens alt, hvad der

ellers her er omtalt, kun er set i korte Øjeblikke og af én eller ganske faa, er det jo saa heldigt, at Interessen for denne Borgs Rester, da man fandt dem under den nordre Del af det nuværende Slots Hovedfløj, var stærk nok til at sikre de meget betydelige Beløb, som var nødvendige for at bevare dem saaledes, at enhver kan faa dem at se. Der skal ikke her indgaas nærmere paa en Skildring af dette Borganlæg, med dets fine Kridtstensmur, ej heller skal det forsøges i Enkelthederne at vise, hvorledes adskilligt af selve Borgens Historie kan aflæses paa de Rester, som endnu staar.

Fra denne Borg, fra dens Bygherre og den virksomme Fremgangstid, som derved betegnes, gaar Byens Historie saaledes fremad, at dens og Landets Skæbne snart paa det nøjeste sammenknyttes. Spredte Glimt bringer Gravningerne ogsaa fra disse senere Tider, især den senere Middelalder.

Navnlig Havnens skiftende Beliggenhed vilde være et interessant Kapitel, hvortil der ogsaa i nyeste Tid er kommet nyt: Det er sjældent at se saa velbevaret et Stykke *Bolværk* som det, der en Tid lang var synligt i Grunden under Handelsbankens nye Hus paa Hjørnet af Vingaardsstræde. Byens gamle Befæstning er et andet Afsnit. Af den gamle *Murbefæstning* ser vi endnu en Del af et af Taarnene, „Jarmers Taarn“, men andre Rester gemmer sig under Brolægningen eller er helt forsvundne. Her har det været den mest nærliggende Opgave at berette lidt om de *ældste Spor* af Menneskers Færden og Virke paa Københavns Grund.

KØBENHAVN TIL KOFFARDIS OG ORLOGS

Af C. KRAEMER

KØBENHAVN er den eneste Hovedstad i Europa, hvor der ikke har vajet noget fremmed Flag, og derfor kan den takke sin Flaade og sine Søfolk.

Geograferne plejer at udmaale et Lands Udstrækning ved det tørre Landomraade; ingen tænker paa Havet om dets Kyster og paa det Folk, som lever paa Søen. Ligger ikke de største og rigeste Byer ved Havet? Glemmer man, at Havet er dets største Opland, Vikingerne glemte det ikke, og deres Efterkommere, som bosatte sig i England, heller ikke.

København er i Forhold til Landet en Kæmpeby; men med det omgivende Hav er Danmark langt større end opmaalt, og derfor bliver København aldrig for stor.

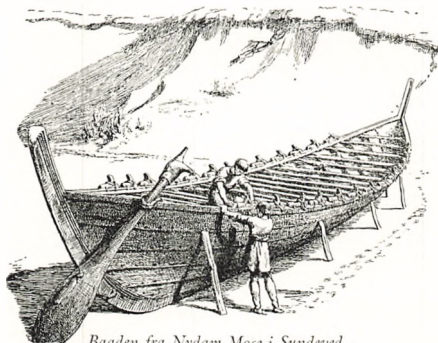
Fra de ældste Tider var Danske de fødte Søfolk, Landets Beliggenhed gjorde dem dertil. De befor allerede Havet for flere Tusinde Aar siden i udhulede Træstammer eller i Skindbaade, som Grønlænderne gør det endnu, og selv for et Par Tusinde Aar siden beundrede Romerne vore udmærkede klinkbyggede Træskibe, som ca. 6—700 Aar senere paa Vikingernes Tid havde udviklet sig til Skibe med saa skønne Linier, at vi ikke formaar at tegne dem finere nu.

Med disse Snekker oversvømmede de alle Europas Kyster helt ind i Sortehavet og bredte Skræk og Rædsel ved deres lynsnare Angreb og Forsvinden med de hurtige Skibe,

Billeder, hvor ikke Fotografen nævnes, fra Eidem og Lütken: »Vor Sømagts Historie« (Gyldendal). — Barkskipet 1875 fra Liisberg: »Danmarks Søfart og Søhandel« (Nyt nordisk Forlag).

som de, Verdens bedste Søfolk, forstod at tumle som ingen. Danskerne har saaledes fra de første Tider haft alle Betingelser for at befare det Hav, hvorpaa de bor, og allerede for over tusinde Aar siden byggede de Skibe i saadanne Mængder, at de kunde overføre mere end 30,000 Krigere til Normandiet. Med Skibe underlagde de sig store Riger.

Der er ikke Tvivl om, at Københavns ualmindelige Beliggenhed har været udnyttet, saa længe Sundet har forbundet Kattegat med Østersøen. Nord for Byen har man fundet Bopladsler fra vore tidligste Kjøkkenmøddingers Tid (Mullerupfundets), og Havnen

Baaden fra Nydam Mose i Sundeved.

mellem Holmene har været der længe før den historiske Tid.

Straks ved dennes Begyndelse hører vi den omtalt som Handelsplads, hvor Landets Produkter, navnlig Silden, udveksledes med Varer fra Syd og Vest. Aar 1026 laa Olaf den Hellige med sin Flaade ved København og ventede Knud den Store med sin Flaade. Ifølge Oberst Ramsing stod Olaf paa det nuværende Gammeltove og saa Knuds Flaade komme, hvorpaa han skyndsomst fortrak til Helgeaa, hvor saa det store, afgørende Søslag stod. Dette viser, at København har været baade Handels- og Flaadehavn fra de første Tider, vi ved Besked om.

Man har fundet Rester af Baade paa Steder i København, hvor Vandet i den historiske Tid ikke naaede op, og man ved, at Stranden f. Eks. engang laa langs Gaderne Aabenraa, Vognmagergade, Gammelmønt o. s. v. En Landingsbro fra en senere Tid igen er fundet under Købmagergade nær Silkegade, og hvad der findes af By, Torve og Gader Øst derfor har oprindelig været Vand, Holme, Havn,

Kanaler etc., som Tiden, Opfyldning og Regulering har gjort til By.

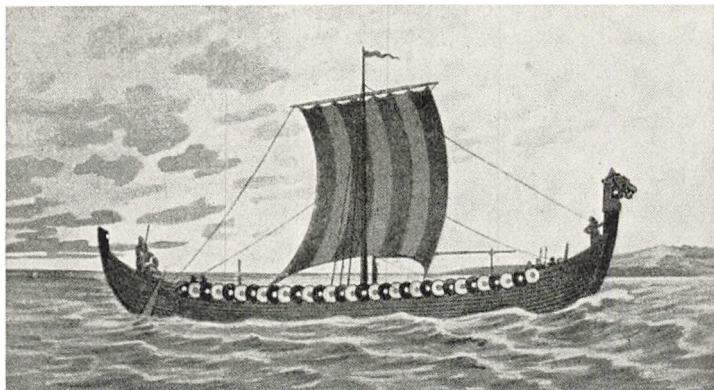
Først i Knytlingesagaen (1043) hører man Byen nævnt ved Navn; man kaldte den „*Havn*“, og omkring 1200 kalder Saxo den for Købmændenes Havn, formentlig fordi den var Samlingssted for Købmænd med deres Skibe og Varer. Et Bynavn har sjældent haft større oprindelig Berettigelse.

I Middelalderen og Renaissanceen, ja før og langt senere, var Købmændene selv Sømand og disse ofte Købmænd, der fyldte deres Skibe med Varer, sejlede dem til Markedspladser, falbød og udvekslede dem der med andre Varer, som de saa sejlede andetsteds hen og solgte, sædvanlig ved Bytte. Paa denne Maade blev Havn eller Købmændenes Havn, som blev til København, en Markedsplads, hvor Købmænd fra mange Lande mødtes, midt i Farvande med umaadelige Fiskerigdomme, navnlig af Sild, som var et af Datidens vigtigste Næringsmidler. Og den danske Bonde var baade Sømand og Fisker, der sejlede sin Baad til Markedet i *Havn*, fyldt med Fisk.

Det er naturligt, at en Markedsplads som *Havn* i hine ubeskyttede Tider, og Søvejene derhen, var udsat for Sørøveri og Plyndring og maatte forsvares. Vikingerne havde været gode Læremestre i Sørøveri, og mest blev Byen plaget af Vendere og Nordmænd. Venderne var oprindelig Agerbrugere, men blev fortrængt til Kysterne af Nordtyskland af Germanerne. Af Jomsvikingerne havde de lært Sørøveriet, og saa slog de sig paa det Erhverv. Nordmændene kunde det i Forvejen. I vore Folkeviser er en af de værste norske Sørøveres Navn bevaret, Alf Erlingsen. Om ham synger Folkevisen:

Og sønden sejled de tyske Mænd
alt baade med Mel og Malt;
men Alf han ligger i Øresund,
han tager fra dennem alt.

Det kunde dog ikke gaa i Længden for Herr Erlingsen; Aar 1285 blev han hængt i Helsingborg. Man forstaar og-

Gokstadskibet under Sejl.

saa, hvorfor Biskop Absalon havde et godt Øje til Venderne.

Men ikke blot Sørøveriet truede vor By og dens Handel, ogsaa Misundelsen, som lyste gul i de mægtige Hansestæders Sjæl med Lybæk i Spidsen. Efter at Absalon havde bygget sin Borg paa Strandholmen, hvor nu Christiansborg ligger, for at værges By og Havn, blomstrede København op og tilrev sig udstrakt Handel. Ligesom Carthago bør den ødelægges, mente Lybækkerne, og to Gange, i 1248 og 1362, drog de til København med store Flaader og brændte den af. Det gav ogsaa den vendiske Fyrste Jaromar Blod paa Tandem. Aar 1259 stormede han Byen ved Jarmers Taarn og hærgede og brændte den; men København voksede hver Gang op paa ny med ukuelig Kraft, og den vokser den Dag i Dag.

Efter Absalons Død gik København over til Roskilde Bispestol, hvilket forklarer det mangelfulde Forsvar; den Gang var Roskilde Hovedstad. Først i 1416 lykkedes det Kong Erik af Pommern at fravriste Roskilde Bisp København, hvorefter den blev gjort til Rigets Hovedstad. Siden da har Dannebrog uafbrudt vajet over dens Volde. Men uden dens stærke Befolkning og dens Flaade havde det ikke været muligt.

Ingen slaas og prøver Kræfter som unge Brødre; af samme Grund udfyldtes de senere 2—300 Aar med Kraftprøver mellem de tre skandinaviske Brødrefolk med vekslende Held. I disse Kampe var København atter Brændingspunktet, den attraaede Frugt og Centrum for Forsvaret, som laa til Søs.

Fra Vikingetiden helt op til Napoleonstiden var de tre nordiske Riger næst Holland og England store Søfartsnationer til Koffardis og til Orlogs, og København var den stærkeste Flaadestation i Skandinavien og Østersøen.

Skibstyperne udviklede sig fra Galejer med Aarer og en Mast til Karaveller, som vi kender fra Columbus' Skib, og derfra til Fregatter og Linieskibe, „Havets stolte Svaner“.

I denne Udvikling var Hollænderne og Englænderne under deres vældige Kampe om Herredømmet paa Søen en Tid vore Læremestre, Hollænderne med mindre lavtgaaende paa Grund af de hollandske Farvande, Englænderne med større, dybere Skibstyper; men omtrent fra Christian IV's Tid og senere udviklede vor Skibsbygning sig atter selvstændigt. Paa vore Værfter opstod Skibsbyggere, hvis Navne endnu er berømte, og store, stolte Flaader sendtes ud fra København.

Til Lands maatte Danske og Nordmænd i Reglen trække det korteste Straa over for Svenskerne, som ved Trediveaarskrigens Ilddaab og senere fostrede verdensberømte Felt herrer; men til Søs var Danske og Nordmænd Nummer 1 trods talmæssig Overmagt. Søkampene under Skram, Trolle, Juel og Wessel o. fl. har begejstret ikke blot vore egne, men hele Europa ligesom Carl den Tolvtes Sejre. Englænderne kaldte Niels Juel for Datidens største Admiral.

I det sidste Par Aarhundreder har Skandinaviens tre Brødrefolk været ude over Drengaaerne og ikke været afhængige af lunefulde Herskeres Forgodtbefindende, og de har da kunnet række hinanden Haanden i Fred.

Da saa den engelske Flaade tog Føringen paa Verdenshavene og siden med stort Diplomati har været Havenes

Københavns Belejring 1523 fra Reden.

Politi, svandt Danmarks Stormagtsstilling til Søs, ligesom det øvrige Skandinaviens og Hollands. Paa samme Maade voksede og svandt Københavns Betydning som Flaadestation; men heldigvis er Handelsflaaden ikke afhængig deraf.

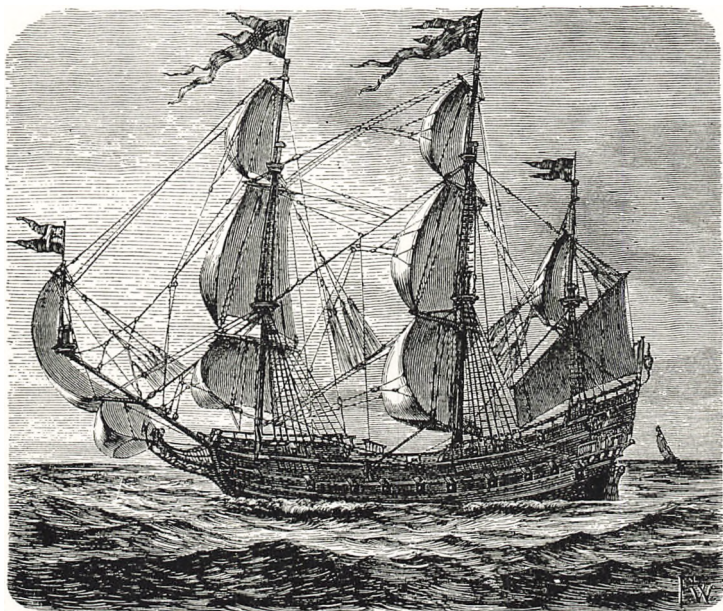
Dog, skal Dannebrog stadig vaje over Residensen, vil en Flaade være uundværlig, det har Historien vist.

For at danne sig et Begreb om Københavns Flaade i Tidernes Løb maa man se dem, der er sejlede ud i Kamp.

Peder Skram gik i Aaret 1563 ud fra København med 27 Skibe og 4600 Mand for at rense Østersøen. Et Aar senere gik Herluf Trolle ud med 26 Skibe, hvortil sluttede sig en lybsk Flaade paa 10 Skibe under Admiral Knebel (de gamle Fjender var bleven Venner) for at møde den svenske Flaade paa 40—50 Skibe under Admiral Bagger paa „Makalös“.

Dette Skib var en Datidens Kæmpe med 173 Kanoner, der dog tilsammen ikke udskød mere Metal end en af Nutidens middelstore panserbrydende Kanoner. Vi kender det paafølgende Slag ved Øland, hvor „Makalös“ sprang i Luften, og Svenskerne flygtede til Stockholm.

Christian IV, hvem vi kan takke for, at vi har de skønneste Bygninger i hollandsk Renaissance i Verden, elskede ogsaa at bygge Skibe og færdedes daglig paa Kongens store Skibsværft Bremerholmen for at tilse Bygningen af vor Flaade, som han bragte op paa 50—60 Skibe. Bremerholmen var oprindelig en Holm i Sundet, adskilt fra Byen ved Sejløbet Dybet, hvoraf Navnet Dybensgade. Holmen menes at have sit Navn fra Handelsmænd fra Bremen, som opslog deres Boder der. „Dybet“ blev opfyldt under Christian den Tredie, hvorved Bremerholmen blev landfast med København og Boltehuset bygget, hvor Boldhusgade ligger. Under Frederik den Anden blev en større Smedie: „Ankersmedien“, bygget, der tillige tjente som „Mønt“, (!) og som i 1619 indrettedes til Holmens Kirke og Navigations-skole. Gammelholm hørte ogsaa til Bremerholm, og Virksomhederne paa denne i Forbindelse med Skibsbyggerierne var uhyre mangfoldige og interessante med Magasiner, Beddinger, Reberbaner, Værksteder for Smede, Bødkere, Snedkere, Blokdrejere, Rapertmagere, Kompasmagere, Billedskærere etc., Baadskure, Kogeskure for Beg og Sværte, Vejerbod, Mastemagerværft, Baadbyggeri, Bankestok, Mastegrav, indhegnede Tømmerpladser, Kontorer, Tegnestuer, Embedsboliger, „Skipperboder“ for Søfolk og Værftsarbejdere, ja i 1743 oprettedes endog en Skole for 180 Sønner af Matroser og Værftsfolk. Bremerholm hørte til Københavns Seværdigheder den Gang. En Grev Walzdorff skriver bl. a.: „Det Allermærkværdigste i København er Flaaden og Skibsbyggerierne. Over 1000 Mennesker er hver Dag beskæftigede paa Gammel- og Nyholm; Magasinerne er saa fyldte og alt i saa smuk Orden, at man er ude af sig selv af Forbavselse.“

Christian IV's Orlogsskib »Norske Lov«.

Nutiden er tilbøjelig til at se paa Fortiden med et medlidende Skuldertræk, om end Fortiden viste Handlekraft uden at have Damp, Elektricitet eller Benzin i sin Tjeneste.

1644 sejlede Christian IV ud med 39 Skibe og mødte Svenskerne ved Kolberger Heide, som, skønt de havde 46 gennemgaaende større Skibe end de dansk-norske, maatte fortrække til Kielerfjord. Da Kongen blev saaret under Slaget, og Mandskabet raabte op om, at Kongen var faldet, svarede en slesvigsk Matros: „Kongen er kun een Mand, vi er nok til at slaa Fjenden.“

Efter Christian IV's Død kom Københavns største Prøvelse, da Carl X af Sverige, Europas største Feltherre paa den Tid, med sin prøvede, store Hær paa andet Aar belejrede København; men da viste Byens Borgere og dens Søfolk, som skaffede Føde ad Søvejen trods store Farer, et Heltmod og en Kraft, som ikke staa tilbage for Leydens og Haarlems Forsvar mod Spanierne, og de udførte den Be-

drift, som *ikke* har sit Sidestykke i Historien, at en længe indesluttet By ødelægger den store omsluttende Hær under en berømt Feltherre, og det saa eftertrykkeligt, at Carl X et Aar efter tog sin Død derover. Hele Europa var fyldt af Beundring.

Som før kom København snart til Kræfter igen, dens evige Ungdom fornægtede sig ikke, og den gik ind i sin Flaades stolteste Periode, Kampen med Sverige under dets stolte Konger, Carl XI og Carl XII, den sidste — „Heltekongen“ — født af en dansk Prinsesse. Medens Carl XII gjorde sit Navn udødeligt til Lands, gjorde de danske Admiraler deres udødelige til Søs.

I Maj 1676 stikker Niels Juel i Søen med kun 8 Orlogsskibe og 5 Fregatter og besætter Gulland paa 6 Dage, skønt den svenske Flaade paa 40 Orlogsskibe laa klar i Stockholm. I Slutningen af samme Maaned er Juels Flaade forøget til 26 Skibe, med hvilke han møder den svenske under Admiral Creutz med 40 store og 10 mindre Skibe. Medens Creutz' Admiralskib havde 126 Kanoner og hans øvrige Skibe fra 80 til 50 Kanoner, havde Niels Juels 68 og de øvrige 58 til 46 Kanoner. Juel betænkte sig dog ikke paa at søge Kamp med den dobbelt saa stærke Fjende ud for Rygen, og han tvang ham til Tilbagetog efter to Dages Fægtning.

Allerede 1. Juni samme Aar stod Søslaget ved Øland, hvor den danske Flaade under Juel og Tramp var kommet op paa 35 Skibe, men Svenskerne havde 5 Linieskibe og 440 Kanoner flere. Disse mistede 12 Skibe, 3 Admiraler, 2000 Befalingsmænd og Menige og 600 Fanger. Aarsdagen efter denne Sejr slog Juel med 13 større og 3 mindre Skibe en jævnbyrdig svensk Eskadre ved Møen, hvor denne mistede 4 store og 3 smaa Skibe.

Atter et Aar senere stod det berømte Slag ved Køgebugt, hvor Juel med 25 Skibe, 1267 Kanoner og 6505 Mand slog den svenske Flaade med 36 Skibe, 1804 Kanoner og 9000 Mand og gjorde sit Navn udødeligt. Den svenske Admiral Horn havde af Carl XI Ordre til at tilintetgøre den

Orlogsskibe paa Frederik den IV's Tid.

danske Flaade og bombardere København, saa man vil forstaa Situationens Alvor. Men takket være Niels Juel, vor Flaade og vore Søfolk vendte Bladet sig til en straalende Sejr. Den svenske Flaade mistede 12 Skibe og ca. 4000 Mand faldne, fangne eller saarede. Den danske Flaade mistede ikke et Skib og havde kun 76 døde og 211 saarede.

Niels Juel havde gaaet i Skole hos Hollands største Ad-

Engelsk Barkskib »Marquarie», bygget af Jern 1875.

miral Ruyter og var en alvorlig, gudsfrygtig Mand, som indledede sine Slag med Gudstjeneste. Som Menneske var han beskeden og beundret og afholdt af alle, og hans Skibes Besætninger var bekendte for deres dygtige Træning, Disciplin og Skydedygtighed. Hans smukke Bolig ligger endnu paa Kongens Nytorv og kaldes „det Thottske Palæ“.

Da den unge, ildfulde Carl XII kom paa Sveriges Trore, fik vor Flaade sit sidste glansfulde Livtag med Brødrefolkets Flaade i den sidste nordiske Krig fra 1709

til 1720. Forinden havde Københavns Orlogsværft bragt Flaaden op paa 42 Linieskibe, det største med 110 Kanoner og 950 Mand, 11 Fregatter, 14 Galejer og nogle bevæbnede Pramme. Paa de Tider var ogsaa Koffardiskibe bevæbnede, hvoraf der var 28. Hele den dansk-norske Flaade krævede en Besætning paa ca. 32,000 Mand, en Styrke, som sætter vor Tids Maal ganske i Skygge. Som altid havde vi en Række dygtige Admiraler, bl. a. Gyldenløve, Gabel, Raben, Sehested, hver med et vundet Søslag, og Ivar Huitfeldt, men Folkets Yndling blev Peder Wessel, den norske Gut, som 13 Aar gammel løb hjemmefra, kom i Gunst hos Kongen, 18 Aar gammel blev Kadet og 25 Aar gammel adlet med Navnet Tordenskjold. Det var ikke som Storamiral, han udmærkede sig, men først som Kaper- og Spejder-Kaptajn og senere som Chef for mindre Eskadrer ved eventyrligt dristige Kup som i Dynekil og Marstrand, hvor han ydede sit Land uvurder-

lige Tjenester. Hans enestaaende Sømmandsskab, Vovemod, Snarraadighed og utrættelige Energi gjorde ham det muligt. Hans Karakteregenskaber var en Ridders, og hans Aabenhed og Redelighed bedaarede Kongen, men han var en Vildbasse, som ikke passede til Fredstider. Han og Niels Juel, den første norsk, den sidste dansk, betegner Kulminationen inden for vor Flaades menneskelige Formaaen.

I sit politiske Testamente skriver den kloge Hannibal Sehested, som døde 1666, bl. a.: „.....man bør især lægge Vind paa Sømagten, der paa Grund af Landets Beliggenhed er den fordelagtigste..... Og med Hensyn til Sverige skulde man søge Forbund, i hvilket Danmark og Norge skulde være Sømagten og Sverige Landmagten.“

Havde det Raad været fulgt, havde vi været videre.

Med 1720 og den paafølgende 80-aarige Fred for vort Land ophørte Københavns Stortid til Orlogs. Flaaden bevaredes vel nogle Aartier stor og smuk og havde Betydning ved sin Tilstedeværelse og til Konvojering under de vedvarende store Krige i Europa og Amerika; men som altid sløvede Fredstiden Vagtsomheden, og Flaaden forfaldt saaledes, at da Englænderne i 1801 viste sig paa Rheden under Nelson, havde vi kun gammelt, elendigt Materiel, som vi maatte bemane med uøvede Folk og delvis Landkrabber. Alligevel bed vor Flaade fra sig mod Verdens største Admiral, saa det neppe er til at fatte; i sin Knibe maatte Nelson endog ty til List for at redde sig ud af den. Da Englænderne derefter sejlede bort med Resten af vor Flaade, var dens Stortid for den Gang forbi. En ny Flaade efter mindre Maalestok

Ivar Huitfeldts STENDER PHOT.
Monumentet ved Langelinie.

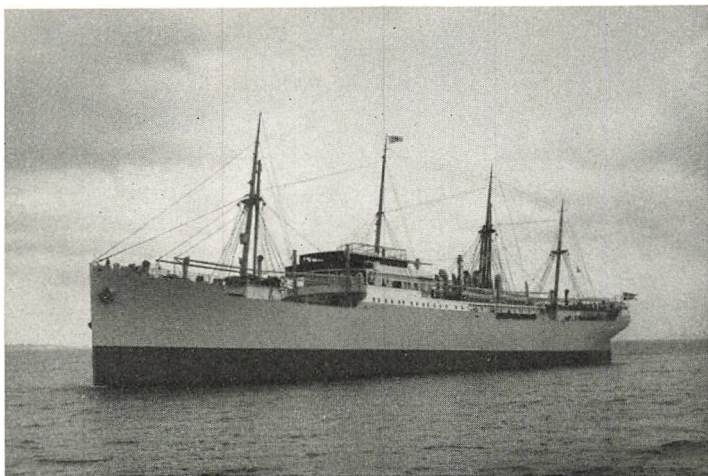
Femmasteren "København".

voksede op, og en saadan har vi endnu, undergaaet de store Forandringer, som Omvæltningen fra Træ til Staal, Sejl til Damp og Motor, og som Brugen af Torpedoeer, Miner, Undervandsbaade og Flyvemaskiner har medført.

Endnu sidste Gang vor Flaade drog ud fra København til Kampen ved Helgoland, bragte den Sejr hjem som et nyt Bevis for, at Søen er vort Element og en Væsensjendommelighed i vort som i det norske, engelske og hollandske Folk, som er gaaet i Glemme ved vort alt overskyggende Landbrug. Vi maa ønske, at vor Handels- og Orlogsflaade aldrig maa forfalde, thi saa forfalder vi selv. Vore Søfolk har fra de ældste Tider ført os ud i den store Verden til nye Rigdomskilder, og de har beskyttet vor Hovedstad, Landets Nøgle. Hvem laaser ikke sin Dør paa Alfarvej selv i den dybeste Fred?

Gennem Enevælden sugede København det meste af Landets Handel og Søfart til sig, og derfor er Broderparten af Landets Handelsflaade indregistreret i Hovedstaden, hvor den beskyttende Krigsflaade havde sin Station.

Det blev ogsaa dér, den første *Søret* forfattedes under Frederik II, og noget senere en Domstol for Sø- og

Et af O. K. Motorskibe.

Handelsret nedsattes. Omtrent paa samme Tid udkom den første danske Søbog med meget primitive Kort og Land-Kendinger og de første Vejledninger i Navigation. Sørensen havde klaget over Styrmandenes mangelfulde Uddannelse, og man faar et lille Indtryk deraf, naar man læser Søbogens Forfatters Beklagelser over Uddannelsens Forsømmelse paa Grund af „Brætspil, Tærning, Fraaseri, Druk-kenskab, Kiv, Sværgen og anden Utugt“.

De første Sømærker og Fyr stammer fra samme Periode. Den ældste Tønde menes at være den i 1533 paa Middelfrunden udlagte. 1557 lagdes 2 Tønder ud ved Dragør, og 1549 var en udlagt ved Nymindegab samt 1552 en ved Hals, o. s. fr. Frederik II og hans Mænd har vist stor Interesse for vor Skibsfart; det var ogsaa paa deres Tid, at de første Fyr ved Skagen, Anholt og Kullen rejstes.

Strandingen regnedes forinden de Tider for gode Priser; Bisper og Lensmænd stredes om Strandret, ingen tænkte paa de Skibbrudne. Jydske Lov havde dog givet dem den Beskyttelse, at kom de levende i Land, maatte de bjærge saa meget, de kunde, og Lensmanden ikke frarøve dem det! Dog dette overholdtes langt fra i hine urolige Tider. I det

Arbejdertransport ved Islands Brygge.

JONALS CO. PHOT.

16. Aarhundrede tvang Hensynet til Udlandet og vor egen Skibsfart Regeringen til at holde Lensmændene mere i Ørerne. En Fortegnelse fra 1533 over Strandingsgods oplyser om, hvad der den Gang kunde „bjærges“: 1 Øltønde med Peber, 1 Fjerding sort Sæbe, 2 Ottinger Terpentin, 1½ Fjerding Lavrolie, 2 Tdr. Fernis, 5 Tdr. Ingefær, 3 Tdr. Svovl, 3 Tdr. Tran. Endvidere Klædninger, Hoser, engelsk Klæde, Tinkander, Tagsten, Voks etc.

Omkring 1430 indførte Erik af Pommern, altsaa faa Aar efter at København var blevet Hovedstad, Opkrævning af Sundtold i Helsingør. Det blev i Tidernes Løb en god Indtægt for Konge og Stat; men den voldte megen Utilfredshed i Udlandet. Rigshovmester Peder Oxe havde under Frederik II sit Besvær med at overbevise den mægtige og farlige spanske Konge, Philip II om, at Indtægterne medgik til at holde Østersøen fri for Sørøvere! Udover Datidens ligesom Nutidens planløse Beskatning er det vanskeligt at forstaa Sundtoldens Hjemmel. Maaske har den ogsaa befordret Hollændernes og Englændernes Ønske om ved Freden 1660, at Skaane forblev ved Sverige; men Skaane er nu

Sunddampernes Anløbsplads i Havnegade.

JONALS CO. PHOT.

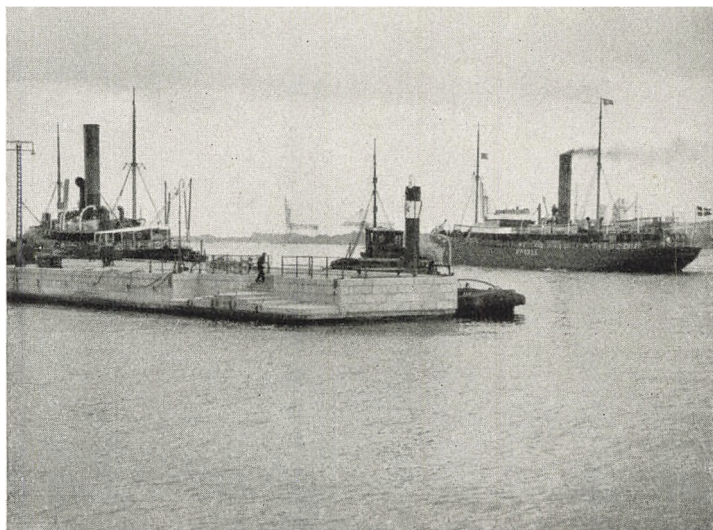
blevet Nordens naturlige Bindeled ved Sverigs kloge Styre. Til Slut ophørte Øresundstolden Aar 1857 paa vor egen Handelsstands og Udlandets Foranledning mod, at de forskellige Stater betalte en proportional Erstatning, ialt 67 Millioner Kroner.

Sundtolden kaster et Lys over Trafikken i Sundet op igennem Tiderne. F. Eks. 1583 var Antallet oppe paa 483 Skibe, hvoraf de 192 skulde til København; Aar 1700 var Tallet 2864 Skibe, 25 Aar senere paa 4086; Aar 1775 var det helt oppe paa 8386 og 1800 paa 9059 Skibe. Man faar ogsaa igennem Sundtolden et Billede af, hvorledes Englands Handelsflaade med Stormskridt distancerer den tidligere alt beherskende hollandske. Aar 1775 var 2465 af de Kronborg passerende Skibe hollandske og 2595 engelske, medens Holland 25 Aar før var repræsenteret med det tredobbelte af Englands Tonnage.

I 1800 udgjorde Sundtold-Indtægten 437,823 Daler, 25 Aar senere 790,000 Daler og i Fyrreerne en Million Daler aarlig eller en Tiendedel af Statens Indtægter.

Størrelsen af Københavns Handelsflaade stod ikke i For-

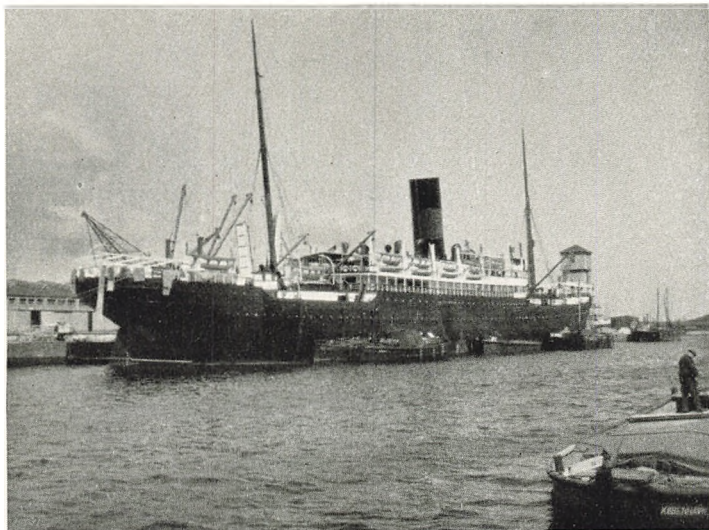
Kaj ved Nordre Toldbod.

JONALS CO. PHOT.

hold til Byens Besejling, fordi Hollænderne efter de oversøiske Opdagelser ganske dominerede Verdens Fragtfart, og ingen kunde konkurrere med dem, indtil Englænderne slog dem af Marken.

Før Enevælden 1660 var der hjemmehørende i København kun 25 større Skibe af mellem 77 og 100 Læsters Drægtighed. En Læst var et Kubikmaal svarende til omtrent 12 Tdr. Sild, 18 Kultønder, 22 Korntønder, etc., men Tøndernes Vægt var forskellig. 1678 var Antallet 33 Skibe over 20 Læster, 17 mellem 10 og 20 og 21 under Læster foruden 45 uden Angivelse. 1745 havde Byen 119 Skibe foruden 7 Kinafarere. Aar 1860 314 Sejlskibe og 22 Dampere paa ialt 42,000 Tons, og 1. Januar 1927 havde København 331 Dampere, 74 Motorskibe og 36 Sejlskibe, med ialt 754,220 Tons Brutto, hvoraf Motorskibene havde 183,355 Tons og Sejlskibene kun 8890 Tons — og Flaaden er vokset siden.

Da vi i Aaret 1801 kom i Krig med England, blev Københavns Koffardiflaade, som den Gang var oppe paa 350 Skibe med ca. 50,000 Tons, omtrent halveret, og som man

D. F. D. S. Amerikadamper.

JONALS CO. PHOT.

ser, tog det over et halvt Aarhundrede at genvinde det tabte. Det er gaaet hurtigere at indvinde de store Tab af Tonnage, som København led under den sidste Verdenskrig. Da mistede Danmark 96 Sejlskibe, 12 Motorskibe og 150 Dampere, hvoraf kun en ringe Del hørte hjemme i Provin-sen; men sammenligner man Tonnagen i København fra 1916, da de var ca. 663,000 Tons, med 1927, vil man se, at Tabet er ikke blot opvejet, men Flaaden yderligere forøget med ca. 100,000 Tons.

For at kunne skaffe Plads til det stadigt stigende Antal Skibe og de forøgede Mængder Varer, som kom til Køpen-havn, blev dennes Havn i Tidernes Løb stærkt udvidet og reguleret. Fra 1865 til 1880 tog det Fart; Holmens Kanal, hvor nu Niels Juels Statue staar, opfyldtes, og Gammel-holm-Kvarteret opstod med Havnegade og dens lange Kaj; ligeledes opfyldtes Refshaleøen, hvor Burmeister & Wains store Skibsværfter nu ligger. Knippelsbro, Langebro, Hol-mensbro og Højbro ombyggedes efter Tidens Krav, og Børsbroen, Nyholms og Frederiksholms Bro byggedes. Fra

I Yderhavnen.

JONALS CO. PHOT.

1884 byggedes Nordhavnen og fra 1891 den store, moderne Frihavn. Fra 1903 Islandsbrygge over for Gasværkshavnen, og under Verdenskrigen udvidedes Frihavnen næsten til det dobbelte mod Nord, medens Havnen Syd for Gasværkshavnen udvidedes efter lignende Maalestok, saaledes at Københavns Havn nu er den største i Norden og ved Østersøen. Ligesom i gamle Tider er den stadig den naturlige Fordelingshavn for Varer til Østersølandene, blot efter en større Maalestok, og nu er det ogsaa de fjerne Lande, bl. a. Amerika, som benytter den. Naar Rusland engang faar friere og naturligere Forhold, vil dens Udvikling faa ny Fart.

Vi maa atter kaste Blikket tilbage til ældre Tider for at se enkelte Strejflys over vor Handelsflaades Liv. Opdagelsen af Søvejene til de oversøiske Lande bragte Spanierne, Portugiserne, Hollænderne og Englænderne umaadelige Rigdomme, og det er naturligt, at København med Kongerne i Spidsen gerne vilde deltage i disse Rigdomskilder. Derfor dannedes det ostindiske og senere det asiatiske og det grøn-

O. K. Motorskib med den hvide Linie, karakteristisk dansk. JONALS CO. PHOT.

landske Kompagni, hovedsagelig som Partselskaber, hvori Kongen naturligvis havde Broderparten. Det ostindiske Kompagni dannedes 1616 og fik efter en vanskelig Begyndelse Station paa Trankebar og Nikobar. Det asiatiske Kompagni saa først Lyset et Aarhundrede senere. I den Periode udsendtes og hjemkom mange store Skibe aarlig til og fra Østen, som hjembragte Østens Produkter, hvorfor man fik fabelagtige Priser. Fra 1732—78 hjembragte og genudførte det asiatiske Kompagni til fremmede Lande Varer til 31 Millioner Rigsdalers Værdi, hvilket vel skal ganges med 20 for at svare til Nutids Mønt, og fra 1772—91 blev Trafikken til Østen endnu livligere ved den fransk-engelske Krig, saa at Værdien af hjembragte Ladninger androg 70 Millioner Rigsdaler. Aktierne gav en Tid 30 %. Et Minde om det asiatiske Kompagni er dets skønne Bygninger paa Christianshavn og Frederik V's Statue paa Amalienborg, som Selskabet rejste, og som er en af Verdens skønneste Rytterstatuer.

Vil man vide, hvorledes Forplejningen var i de Tider, paa

disse Ostindiefarere, har vi Oplysninger om, at Mandskabet Søndag, Tirsdag og Torsdag hver fik 2 Skaalpund Kød til to Maaltider og paa de fire andre Dage 2 Pd. tør Fisk til Middag og Aften. Hver Bakke fik et Skaalpund Smør til Dypelse og hver Mand en Pot Gryn paa Fiskedagene og en Pot Bønner eller Ærter paa Køddagene. Om Lørdagen fik hver Mand $3\frac{1}{2}$ Pd. Brød og 1 Pd. Smør, og af Drikkelse fik hver Mand Middag og Aften en Pægl Vin og $1\frac{1}{2}$ Pot Øl. Straffene var strenge og varierede fra Tamp til Kølhalting og Hængning.

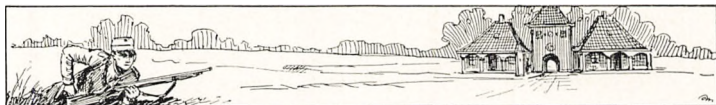
I vor Ungdom kunde man endnu se Sejlskibe med Kanonporte malede i Sort og Hvidt hen langs Skibssiden. Man troede, det var en Slags Tradition og Udsmykning fra gammel Tid, men i Virkeligheden var det Rester fra Sørøvertiden i Middelhavet, da Algier, Tunis og Marokko før 1830 var Røverstater, og i Østen og andre Steder. Det var Camouflage for at holde Sørøvere fra Livet. I de Tider havde vore Orlogsskibe meget Arbejde med at konvojere vore Handelsskibe, der kunde være samlede i Flaader paa op til 100 Skibe i en Konvoj i Middelhavet ad Gangen. Min Fader mindedes endnu, at han som ung Sejlskibsfører ikke var glad, naar han fik Vindstille ved Nordafrikas Kyst, ja selv ved Spaniens saa sent som i Treserne.

Enhver Dansker, hvem Skæbnen for en Tid tvinger til at være afskaaret fra Synet af vore Fjorde og Kyster, kender den Længsel, der griber ham efter Havet, og den Befrielse, han oplever, naar han atter ser det. Det er hans urgamle Tilknytning til Søen, som findes hos selv de mange, som slet ikke har med Søen at gøre. Bylivet og Landbruget spærrer Vejen for os til vort Element — og altfor bekymrede Mødre. Lykkeligvis er der Unge, som trods Modstand og trods det, at deres Slægt ikke har med Søen at gøre, gaar til Søs, og Eliten blandt vore Søfolk hører til de bedste i Landet, fordi de er gaaet ubesmittet igennem de Prøvelser paa Sjæl og Legeme, som en ung Mand ude imellem raa Søfolk langt fra Hjemmet maa gennemgaa; ikke at nævne,

at Elementerne gør ham til en *Mand*, som Landjorden sjældent giver Lejlighed til at fostre. Og hvem tvinges mere til at stole paa sig selv og til at indsuge Kendskab til den store Verden? Et af de nærmeste Eksempler paa, hvilke Rigdomskilder en ung Sømand har kunnet drage til Landet, er Stifteren af Det Østasiatiske Kompagni. — Alligevel er vort Folks Kontakt med Sømandsstanden saa ringe, at Sømanden altid skildres i vor Litteratur som en Sviver og Slagsbroder. Som opvokset i en Sømandsslægt kender jeg de Værdier, baade menneskelige og praktiske, der findes inden for vor Sømandsstand. Nogle af de smukkeste Ægteskaber, Alvor og Idealisme, usvigelig Fædrelandskærlighed og Dygtighed; og har vore Sø mænd kunnet binde sig en skønnere Krans end den, de bandt under Krigen, da 53 Kaptajner, 64 Styr mænd, 59 Maskinmestre, 179 Matroser, Tømmer mænd og Sejlmagere, 67 Fyrbøder, 18 Dreng e, 3 Fiskere og 60 Hovmestre og Kokke gik under i Verdenskrigen med 91 Skibe. Med et Mod og en Pligtopfyldelse, som kan begejstre den, der kendte til Farerne, gik de ud, jaget af Undervandsbaade og truet af Miner, uden noget Selvforsvar. Ofte maatte Kaptajnen blive ugevis i Tøjet og flere Dage paa Broen uden Søvn, som den, der bar det tunge Ansvar; hans Kontingent til dem, der blev derude, var ogsaa forholdsvis langt det største. Flere af vore Søfolk oplevede 2—3 Torpederinger, men gik ud igen, og deres Sorg var, at de ikke maatte forsvare sig med Vaaben; det maatte de krigsførende Landes.

Der er endnu Stof i vore Søfolk til Handling, og vor Hovedstad kan sige:

„Jeg er gammel som Rom, men altid en Yngling. I kan slaa mig ned, som før jeg blev Hovedstad, men jeg gror op paa ny, stor og stærk; thi jeg er Havets Søn, og jeg sidder paa Nordens rigeste Trone.“

FRA HÆRENS OVERDREV

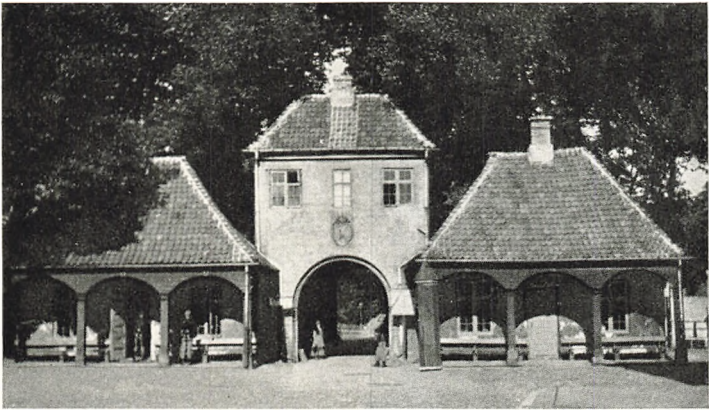
Af ARNE STEVNS

HVIS det var muligt at genopleve svundne Tider, vilde enhver gammel Soldat med sagte Gysen bede sig bevaret for nogen Sinde at komme tilbage i Indkaldelsesdagens Skærsild. Til Gengæld tog han gerne Resten af Tjenesten dobbelt.

Det gaar jo nemlig altid saadan, at det drøje Slid glemmes for mange gode Minder. Kampen for Tilværelsen og talløse Hverdagsbekymringer gør, at man senere kommer til at længes efter de lykkelige Tider, hvor Dagen gik med Slid, som var Sport under Vorherres aabne Himmel, i Selskab med Kammerater, der alle var ens Kaar undergivne, da man aldrig behøvede at spekulere og planlægge ud i Fremtiden, næppe havde nødtigt at tænke — det gjorde Befalingsmændene for En. Det hele drejede sig om at holde sig selv og de nærmeste Omgivelser rene, sove, spise — og lystre.

Dette at lære Lydighed er en stor Vinding. Det gavner mere i det civile Liv, end mange gør sig klart, og jeg véd i hvert Fald ét Tilfælde, hvor den „ubetingede, villige og nøjagtige Lydighed, som kaldes Subordination“ har frelst en Mand fra Selvmordets Skændsel.

Han var Konstabel paa et af vore Søforter, lidt slap i Koderne og ked af Tilværelsen. En skønne Dag lige før Appel sprang han ud i Forthavnen for at søge Døden i Øresunds dunkle Vande. Kammeraterne stod raadville et Øjeblik og gloede dumt ned i Havnen, hvor han sprællede som en besat, da Kommandounderofficeren, en streng Mand af den

Kastellet: Norgesporten set inde fra.

gamle, mundrette Skole, kom for at læse Fortbefalingen op af sin sorte Bog.

„Hvad er det for et forbandet Opløb?“ spurgte han.

„Det er 67, som at der vil drone sig, Hr. Oversergent!“

Da begav det sig, at den ubetingede — og saa videre — Lydighed frelste et Menneskeliv, thi Oversergenten bøjede sig ud over Kajgadens Rækværk og brølede til Selvmorderen:

„Hvad Satan bilder De Dem ind, 67, med at forlade Paraden lige før Appel? Vil *De* øjeblikkelig skruppe op og komme paa Plads, ellers skal *jeg*.....“

Det virkede omgaaende og automatisk paa 67. Han krabbede i Land ved Falderebet, styrtede paa Plads i Paraden og fik, mens han stod i stram Retstilling, en saa kolossal Opsang, at den for Tid og Evighed forjog enhver Selvmordstanke fra hans fattige Hjerne.

Tænk Dem, hvorledes Situationen havde kunnet udvikle sig, hvis ikke Lydighedspligten var banket saa solidt ind i Kroppen paa ham.

For Resten — men det vedkommer paa ingen Maade Historiens udmærkede Moral — skaffede denne Bedrift 67 Øgenavnet „Vandenes Datter“ blandt Kammeraterne.

Den første Rekrutuge eller saa er næppe god at komme igennem; det hele er saa nyt og uvant, Sengen haard eller

Kastellet: Sjællandsporten set ude fra.

Køjen snæver, Benene ømme af March, Kroppens Muskler ikke mindre af Slid i Gymnastiksal og paa Eksercerplads — eller i Stalden, hvis Rekrutten er saa heldig at komme til et beredent Vaaben. Man skal desuden vænne sig til den meget omtalte Tone i Hæren, der uden at være raa oftest bevæger sig i mere drastiske Egensvingninger, end de unge Mennesker er vant til. Dette gjaldt

maaske navnlig forhen, inden Hæren endnu havde lidt det uerstattelige Tab af Liniens dygtige, rutinerede og loyale, faste Underofficerer. De havde en næsten blændende Evne til at faa Façon paa Mandskabet og ofte en inspireret Virtuositet, naar det drejede sig om at udnytte det danske Sprog i opmuntrende Tale. Jeg mindes en Opfordring, som blev givet en Feltkanons Mandskab, umiddelbart inden Piècen efter endt Skytsbetjening skulde køres i Husly. Jeg citerer den som en Prøve — for kasserede Værnepligtige — paa Hærens specielle Form for Veltalenhed.

„Naar I nu kører ind med Kanonen,“ sagde Befalingsmanden, „saa foregaar det saa enormt hurtigt, forstaar I, saa Markens Liljer sig neje, og Jorden slaar Buler, og Stenbroen spruder Ild, og Sankt Peter skærer en Flænge i Kuplen og stikker Knolden ud og siger: „Hvad Pokker er det for en sveden Lugt?“ Men saa ser han Jer, og saa siger han: „Naa-aa! Det er jo bare Hansens Deling, som rykker ind! — Til Kanon!“

Det er næppe den Slags Tale, som bør anvendes i højere Pigeskoler, men det er saadanne Fyndord i den rette Mands Mund, der sætter Fart og Humør i Arbejdet.

Der er mange Slags Befalingsmænd og mange Slags Me-

Trekroner.

JONALS CO. PHOT.

nige; som oftest arbejder de fortræffeligt sammen. Den Type Befalingsmænd, som Rekrutter og Menige lider daarligst, er den forsigtige, reglementsbekymrede og ansvarssky; Manden, der indmelder enhver Forseelse i Stedet for at give, hvad den jævne Soldat kalder „en Tævetur under Venskabs Maaske“, og paa den Maade faa bragt Sagen ud af Verden.

Fra en svunden og lykkelig Rekruttid mindes jeg en Episode, der er typisk for, hvordan en saadan Underhaandsafgørelse bør slttes. Delingen havde været uartig — i hvert Fald nogle af os — over for en grøn Kornet, som ikke var paa Højde med Situationen; men Gengældelsen kom næste Dag, da Sergenten tog os til Fodeksercits, og „Nemesis“ er, som J. K. Lauridsen sagde, „en harsk Kjælling.“

Det var en brændende varm Foraarsmorgen, da vi stillede. Sergenten saa lidt paa Delingen, dernæst paa Vejret og sagde: „Det er vist desværre for køligt til, at vi kan undvære Kapper i Dag. — Kapperne paa!“ Vi trak — trods de tyve Grader i Skyggen — i vore Kapper og oplevede derpaa en Times overordentlig energisk ledet Skyttetjeneste. Da vi atter samledes paa to Geledder inden den følgende Times Gymnastik, var vi hvidglødende af Raseri, mens Sveden bogstavelig talt haglede af os. Sergenten klarede det kritiske Øjeblik, hvor et

Middagsmaden uddeler.

THV. LARSEN PHOT.

galt Ord kan faa enhver til at se rødt og gøre begrædelige Dumheder, ved ganske kort at befale: „Rør! — Værsgo', bank Næver!“ *Det* kunde ingen staa for. Delingen spruttede af Grin, Straffen var modtaget, som den blev givet, „under Venskabs Maske“, og ingen bar Nag i den Anledning.

Naar Rekrutterne først har lært Begyndelsesgrundene i Eksercitsen med Kanon, Gevær og Sabel; naar han har indset det haabløse i at „pjække“ fra de strenge Krav om Renlighed og Orden med sig selv, sine Vaaben, sin Hest, Stuen og Tøjjet; naar der endelig er kommet saa megen Façon over ham, at man tør vise ham frem uden for Kasernens Enemærker, begynder den egentlige, besnærende Mandfolketilværelse i fri Luft.

Saa kommer Marchturene ud ad hvide, slyngede Landeveje — til Fods, til Hest eller paa Automobil i Dagenes Sol og Regn. Korte og lange Ture gennem de skønneste Landskaber i Verden i Selskab med unge, glade, jævnaldrende Kammerater. Ingen Frokost smager saa vidunderligt som de tykke Klemmer, der gumles i en duftende Grøft eller et svalt

Kongen til Manøvre.

THV. LARSEN PHOT.

Skovbryn; ingen Kaffe er som den, der koges i Zinkkasserne over Fourerens græstørvhegnede Baal; ingen Hvile saa vederkvægende, saa drømmeløs sund, som Søvnen efter en lang Marchdag.

Officererne skal inspicere Mandskabets Fødder efter hver længere Tur, og det er ikke nogen æstetisk Nydelse at se de mange, store, rødkogte Plader ligge paa *lit de parade* over Sengestokken. Men naar man betænker, hvor meget det i Krigens Stund betyder for Hær og Land, at Bentøjlet er i Orden, kan man udmærket godt nære dyb og virkelig Interesse for skoldede Tær. Thi det véd Hæren, og det efterlever den, at vigtigst af alt er Mandskabets Fødder og Hestenes Hove.....

Der staar skrevet i „Lærebog for Hærens Menige“, at Soldaten altid tillidsfuldt kan henvende sig til sin foresatte i alt, der angaar ham, for dèr at hente Raad og Vejledning. Det er ikke tomme Ord; han *kan* virkelig gøre det — og han gør det. Paa den Vis bliver Befalingsmændene ofte en Slags Skriftefædre eller, om man vil, Sjælesørgere for de Menige.

Til Kongerevue.

Jeg ved, de er det med Glæde, og den Afdeling, hvor Menige tiest spørger de foresatte om Raad, har altid bedst Mandstugt, det mest ubetingede Tillidsforhold og derfor atter det Kammeratskab og den Forstaaelse mellem sine mange, enkelte Personer, som betinger Enhed, Loyalitet, godt Samarbejde og gensidig Respekt.

Det bedste Bevis paa den berettigede Tillid til, at enhver gør sit bedste og sin Pligt, Tilliden, som er et af Hærens Særtegn, findes i det ganske forsvindende Antal Ulykker, som hænder inden for Hærens Rammer. For man maa endelig ikke glemme, at Uddannelsen i Hæren er Opdragelse til Krig, det farligste Haandværk man kender. Hver Dag rummer Faremomenter, hver eneste Øvelsestime kunde koste Liv og Helsen, hvis man ikke kunde stole paa hver enkelt. Jeg behøver ikke nærmere at paapege, hvorledes saadanne Ulykker kan opstaa. Tænk Dem selv Situationer under Skarpskydning med Geværer, Maskingeværer eller Kanoner; tænk Dem, hvad der kunde ske, hvis nogen var uforsigtig med Ammunitionen i et Forts Magasiner med dets Tons Krudt og Sprængstof, dets Tusindtal af Projektiler og Patroner. Tænk dernæst paa, at De aldrig, eller saa godt som aldrig, har hørt Tale om nogen

Til Kongerevue.

Ulykke blandt Soldater, saa forstaar De, hvor helt paalidelige og trofaste vore Folk er.

Livet paa Kasernen er Livet blandt Kammerater, og Fritiden er ikke den, der udvikler mindst. Folkene kommer fra alle Klasser, alle Vilkaar og bliver én Klasse under lige Kaar. De faar Venner, som de aldrig kunde have truffet uden for Hæren, lærer under Samtaler og Meningsudveksling at se Tilværelsen fra andre Standpunkter end de tilvante. Om Dagen er der nok at gøre med Pudsning og Rengøring, naar man ikke netop sover eller skriver hjem. Aftenerne er — bør i hvert Fald være — Soldatens egne. Han kan dyrke Sport og faar al den Vejledning og Hjælp, han ønsker; han kan gaa paa Besøg hos Venner og Familie, om nogen er nærboende, eller han kan promenerer sin uniformerede Uimodstaaelighed og efter Evne besnære Landets og Stadens Kvinder.

Der snakkes af velmenende Mennesker meget om, at Hæren skal sørge for Soldaterne i Fritiden, skaffe dem oplysende Foredrag, Sang og Undervisning. Hvis de brave Mennesker blot vidste, hvor en Menig efter Dagens Slid og Kommando trænger til at være sig selv, trænger til at være „privat“ nogle Timer, vilde de være mindre hidsige efter

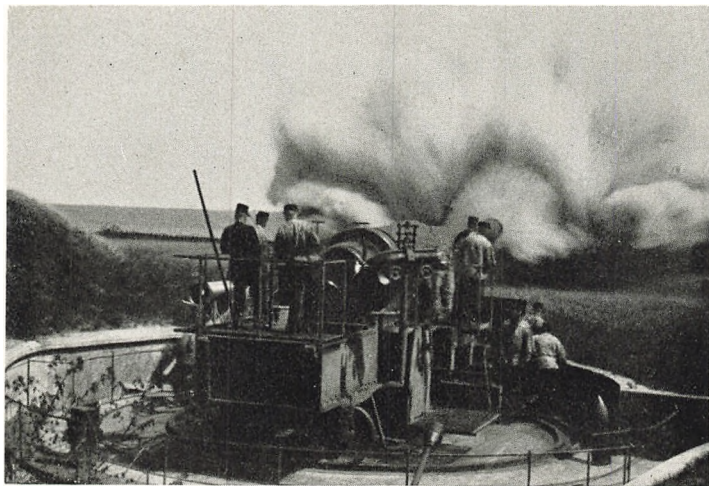

Kongen svinger sig i Sallen.

at „oplyse“ ham mellem Øvelsens Slut og Retræte. — Man bør, hvis det er muligt, sørge for, at han faar Adgang til den Oplysning og Underholdning, han føler Trang til — den Befalingsmand, som af og til kan sætte sig i de Meniges Kreds og tale med dem om Tingene; som Digteren siger: „sandt om smaat og stort og jævnt om alt det høje“, han er altid velkommen — men lad dem være frit stillede. Hæren er en Skole, en Skole for Livet; men en Skole maa unde sine Elever det fornødne Antal Fritimer, og Tiden fra seks til ti Aften er ikke for lang til eget Brug.

Thi dette være sagt endnu en Gang, Samlivet med Kammeraterne betyder meget mere end oplysende Foredrag, og er der den rette Aand i Korpset, behøves ingen tvunget og dirigeret Sangundervisning, da fødes Sangen af sig selv, naar der er Brug for den. Samlivet og Oplevelserne med de mange Kammerater gør Soldaten slagfærdig og kvik i Opfattelsen.

Inden for Hæren har man noget, der hedder „fjernede Menige“. Det er Syndere og Skalke, der til Skræk og Advarsel sendes bort fra Afdelingen og Kammeraterne, oftest til de ydre Forter, hvor de kommer til at udføre en Del af — lad os sige det grovere Arbejde. Det var saa almindeligt en Over-

Det svære Skyts i Virksomhed.

gang at have fjernede Ryttere — Gud maa vide, hvorfor netop de er saa temperamentsfulde — paa Søfronten, at det usselige Fartøj, som paa jævnt Dansk forhen kaldtes „Møgprammen“, og som, naar Lejlighed gaves, blev tømt af de sporeklirrende Gæster, nu hedder „Husarchalup'en“ — dog ikke i de officielle Inventarlistere.

Men dette er et Sidespring uden Forbindelse med Slagfærdighed, som jeg haaber illustreres af følgende lille Træk.

En fjernet Dragon havde med noget Besvær faaet Landlov fra Fortet — og blev borte. Han var i Selskab med nogle engelske Marinesoldater — Byen havde Flaadebesøg — gaet paa Eventyr. Da han omsider vendte tilbage til sit andet Hjem i Øresunds blaa Vande, fik han en betydelig Overhaling af Fortchefen, som han paahørte i stram Retstilling. Chefen sluttede med at spørge om, hvordan det kunde falde ham ind at blive borte, efter at Fortet med stor Møje havde skaffet ham fri. Hertil svarede Synderen.

„Hr. Kaptajn — jeg blev fristet af en Stormagt — det er der saa mange andre før mig, der er faldet for.....“

Alt dette er kun den indre Side af Soldatertilværelsen. Der er en anden og vigtigere: Kampværdien.

Kanonen er "ladt".

Der er ingen Tvivl om, at den danske Soldat, hvis og naar det gælder, vil staa paa den farligste Post til det sidste — som Fædrene stod paa Dybbøl Bjerg, om Forfædrene paa Valpladser overalt i Europa, hvis Navne lyser i Krigshistorien med dyb og blodig Glans — fra *Aqua Sextiæ* til det „uindtagelige“ Pas *Szulyo* i Karpatherne — som Dronningens Livregiment, nu 17. Bataillon, indtog den 14. August 1705 — og videre frem til vore Dage.

Jeg har ladet mig sige, at Tallet paa de Soldater af dansk Æt, som Verdenskrigen bragte til Fronten, er omkring 40,000.

De fandtes i alle Hære — eftersom deres Sympatier eller øvrige Forhold nu engang var indstillede.

Jeg taler med en Dame i Sporvognen, og hun siger: „Ja, jeg rejser til Italien om et Par Dage; der blev min Broder skudt ned med sin Flyvemaskine i 1917. Jeg vil gerne se hans Grav—.“

Der kommer en Mand op for at sælge mig en Skrivemaskine. „Jo, jeg kæmpede to Aar i Rusland i Dennikins Armé.“

Jeg gaar hjem gennem Studiestræde, og en laset Fyr kommer ud fra en Kælderbeværtning: „Hallo, Kammerat, jeg har ogsaa været med, jeg ser, du har Medaillerne — det er det eneste, jeg ikke har solgt — endnu.“ Alt andet er gaaet i

Storm paa Bagerbutikken.

Brok for ham. Konen med. Han har tatoveret hendes Billede paa Armen. Hun er engelsk, og over Kunstværket staar: „MARY TRUE LOVE“ — senere har han under det faaet prikket: „IT DID NOT LAST.“

Danske Soldater og Graaspurve træffer man overalt.

Blandt andet var der altid forholdsvis mange danske i Frankrigs Fremmedlegion, og dens tapre døde sover overalt paa Jorden, hvor de store Kampe har raset.

De ligger i Højderne om Sebastopol, under Meksikos stride Græs, blandt Spaniens Bjerge, i Madagascars røde Jord, i Afrikas gule Sand, fra Sudan til Middelhavet, i Indochina og under Kejserpaladsets Mure i Peking — som en Kæde af glemte Helte fra Flanderns Sumpe til Golgathas Bjerg. En af dem, som aldrig glemmes i Legionen, var den tapre *Christian Selchau-Hansen*, som faldt ved El-Moungar.

Det var en dansk Soldat — *Moltke* — som skabte den moderne tyske Hær; det var en dansk Soldat — *Borgaard* — som organise-

Christian Selchau-Hansen.

rede og skabte Englands Artilleri; det var en dansk Soldat — *Josias Rantzau* — der paa de store og tapre Føreres Tid i Frankrig skabte sig uforgængeligt Ry som den første blandt Ligemænd.

Om denne typiske „Legionær“ sagde Datidsrygter, at han var Louis XIV.'s rigtige Fader, og en dansk Krønike skriver ganske pudsigt:

„Cardinalens Bestræbelser gik derfor ud paa at skaffe Kongen Arvinger, og det var ham følgelig saare kjært, da Capucinermunken Joseph, hans Creatur og Dronningens Skriftefader, betroede ham, at Anna af Østerrig under Skriftemaals Segl havde tilstaaet at nære en lidenskabelig Kjærlighed til den smukke Rantzau. Ved Hjælp af sin Søsterdatter, der var Hofdame, tilvejebragte Cardinalen en Sammenkomst mellem Dronningen og den unge Krigsmand, som til trods for sin Korthed havde bedre Virkning end et eenogtyveaarigt Ægteskab med Kongen, siden Ludvig den Fjortende ni Maaneder derefter kom til Verden.....“

Ak ja! Det var den Gang.....

Maaske er det værd at huske, naar De smiler af den kejtete Rekrut, der for første Gang vandrer gennem Strøget i sin grimme, lusegraa Uniform, som heldigvis efterhaanden vil forsvinde, at det var Folk som han, der i svundne Tider Gang paa Gang vakte Verdens Beundring, det er hans trofaste, røde Næver, der skal lukke sig om Fanestang og Geværløb den Dag, det gælder dit og mit Hjem. Smil kun af ham, men lad det være et opmuntrende og venligt Smil. Husk, at hver Gang han blev kaldet til Daad, gjorde han Dag og Daad til Kæmperim og gjorde det muligt for os at sige med Sandhed:

„Sit Løfte har han holdt, den tapre Landsoldat.....“

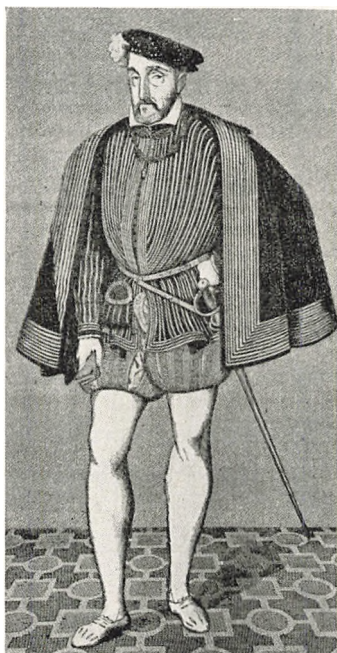

GAMLE MODER OG MODERNE DRAGTER

Af ELNA MYGDAL

MODER er internationale. De fornemme Damer har enten selv været modeskabende, eller de har, især i senere Tider, til Dels rettet sig efter det, som opfindsomme og dygtige Fagfolk har fundet paa. Stor Vægt er der blevet lagt paa at være fint og kostbart klædt for derved at udhæve sig fra Mængden. Forskellige Lande har i Tidens Løb haft Førerskabet paa Modens Omraade, men under Ludvig XIV (1643—1714) gik dette over til Frankrig og har været der siden for Damemodernes Vedkommende, selv om andre store Byer som Berlin, Wien og New York ogsaa i vore Dage laver Moder.

Moden spredtes i anden Halvdel af det 17. Aarhundrede til de europæiske Lande ved fra Paris at udsende paaklædte Dukker med Dragter af nyeste Façon. (Endnu har vi paa Dansk op mod vore Dage brugt Ordet „Modedukke“ om en yderlig moderne paaklædt Kvinde.) Saa megen Vægt lagdes der paa Mode, og saa galante var Regeringerne under Ludvig XIV's sidste Krig med England, at man til Ære for Damerne gav Dukkerne Pas til uhindret at sendes, og medens Fjendtlighederne rasede mellem Hærene, var det den eneste Ting, Vaabnene respekterede. Under Ludvig XVI blev Modedukkerne sendt mindst en Gang om Maaneden til London og derfra efterhaanden til alle de større Hovedsteder i Europa, lige til Konstantinopel. Der var Dukker,

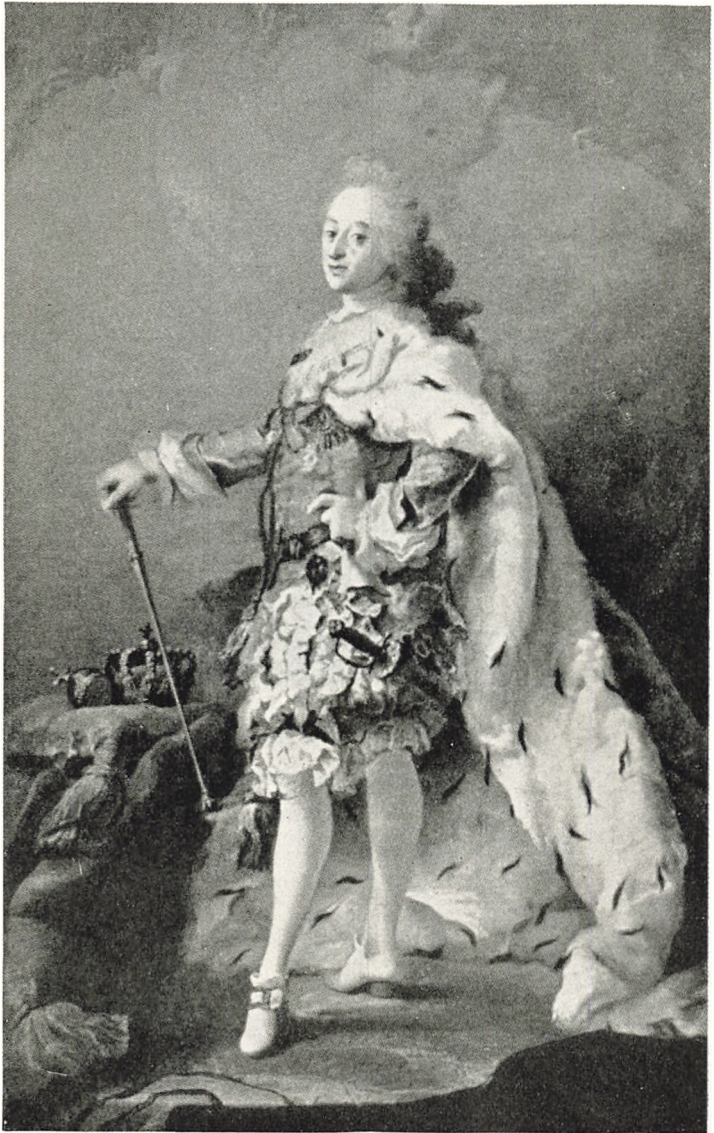
Henrik II af Frankrig.

som viste Pragtdragt, og Dukker, som viste Morgendragt og Hjemmedragt (deshabillé). „Moden gik,“ skriver en Samtidig, „fra Hoffet til de fornemme Damer, derfra til rige Borgerkvinder, fra disse til Grisetterne, som efterlignede Moden i tarveligere Stoffer. Derefter gik den til Provinsens fornemme Damer, fra disse til Borgerskerne og derfra til Ulandet. Men naar den begyndte at komme i Brug dér, var det, man efter dens Opstaaen var gaaet over til at bruge ved det franske Hof, allerede begyndt at blive gammeldags.“

Paris har selvfølgelig ogsaa fra Ludvig XIV's Tid været toneangivende for Moden i Danmark. Da Frederik III's Datter, Prinsesse Anna Sophie, blev gift i 1667 med Kurprinsen af Sachsen, blev hendes Udstyr af Dragter m. m. købt i Paris. Dronning Sophie Amalie lod den derværende danske Gesandt, Markus Gøye, bestille det af aller kostbareste og mest moderne Art og gav ham meget nøjagtige Ordre derom. Man har detaillerede Fortegnelser over hele Udstyret, men hidtil er det ikke lykkedes at paavise noget bevaret Stykke deraf. Brylluppet, det

Mode 1927—28.

Kong Frederik V, efter Maleri af Pilo.

Slangelømmerske fra Kreta.

første Prinsessebryllup efter Enevoldsmagtens Indførelse, blev fejret efter fransk Smag med stor Pomp og Pragt, som skulde overbevise Verden om, at Kongeriget Danmark atter blomstrede op efter den svære Krig. Den franske Smag trængte her som andre Steder i Europa igennem fra de Fornemme og nedefter. Fra Borgerne gik enkelte Ting over i Bøndernes Dragt, mindst i Kvindernes, mere i Mændenes. Der blev gjort Udvalg af Moden, og den afpassedes efter det Materiale, der stod til Raadighed — i Hovedsagen hjemmegjort, for Smaatingenes Vedkommende Kramvarer — og saaledes videreudvikledes Folkedragter, forskellige paa de forskellige Egne.

Ser vi noget nærmere paa Moder gennem Tiderne, vil man finde, at det gamle Ord: „Der er intet nyt under Solen“ og-

Kirstine Munk og hendes Børn. — Efter Maleri paa Frederiksborg.

saa gælder om Dragter, for saa vidt som visse Ideer stadig gentager sig, dog ikke i fuldkommen uforandret Skikkelse, men snarere efter den kendte Kogebogsopskrift: Det samme — paa en anden Maade. Gaar vi nu ikke ned ad vore Gader og ser paa en Mængde Ben, i Silkestrømper, solbrændte, kød-farvede eller i andre lyse Farver, synlige til Knæene eller op over disse, paa smaa og store Piger, ja paa Koner med? Og tror ikke baade Strømpernes Bærerinder og de fleste Beskuere, at det er helt ny Mode og noget for vor Tid særegent? Og saa er Sandheden dog den, at Strømper, som viser Benene til Knæene, ja endog saa højt, at Benene saas i

Bryllupsdragt fra 1766. — Nordiska Museet, Stockholm.

hele deres Længde — som paa vore Dages „fikse“ Smaapiger — har været yderst fornem Mode i det 16. Aarhundrede, men — brugt af Strømperne er af Silke Mændene har holdt af Ben i fine Silkestrømskede de hvide fra franske Revolution. vi jo nok været kunde jo ikke væ-Trafikforholdene de Tider, men de Ben (var Namild i saa Henman den paa af velfornemme senterede i hvi- og Sko med eller uædelt MeLand. Det er Strømpemode,

Kjole fra ca. 1780. — Dansk Folkemuseum.

Mænd. Ikke engang det, at er noget nyt. Ogsaa at præsentere deres per. I Frankrig herca. 1730 til den Lidt bagefter har i København, det re anderledes, som nu engang var paa mange velformeturen ikke gavseende — hjalp det bedste) er Seigneurs præde Silkestrømper Spænder af ædelt tal, ogsaa i vort Mændenes som vore Dages

Modeblad. 1. Juli 1850

Kvinder har optaget. Maaske vil man mene, at det er noget nyt, at Kvinderne saaledes efterligner Mandsdragt. Men det er ikke Tilfældet. I Middelalderen lignede Mands- og Kvinde- dragter hinanden saa meget, at man skal se nøje efter paa Skulptur og Maleri for at se, om Personen forestiller en Mand eller en Kvinde, idet de meget lange og folderige Dragter skjuler Legemets Former. Ved Middelalderens Slutning kom der Moder med udpræget Kvindedragt i Modsætning

Mode Vinter 1927 - 28.

til Mandsdragt. Kvinderne anbragte et stramt Baand under Brystet, en Indsnævring, som dannede Forløberen til senere Tidens Snørliv, et Torturapparat, brugt gennem Aarhundreder, selv om det skaffede sine Bærerinder nok saa mange Ubehageligheder. Snørlivet kom, saa og sejrede, det var Mode, og det er jo netop Modens Forrettighed, at den, saa længe den hersker, kan faa Menneskene til at bære hvad som helst uden Hensyn til sund Fornuft, Lægers eller Moralisters Indsigelser. Endda var det ikke saa nyt, at det aldrig havde eksisteret før. Man behøver blot at betragte Figurerne fra Udgravningerne paa Kreta. De bærer tydelige Spor af, at

Kvinder ogsaa der, for over 3000 Aar siden, har været strammet ind i Livet.

Paa sin Sejrsgang i Slutningen af det 16. Aarhundrede og Begyndelsen af det 17. var Snørlivet ledsaget af udstaaende Skørter, afstivede med Fiskeben. Først skraaned Skørterne fra Midien jævnt ned-

ad og udad, senere brugtes den saakaldte *Vertugadin*, der nærmest var trommeformet.

Den kendes bl. a. fra Billederne af Christian IV's

Dronning Anna Cathrine og af Kirstine Munk. Denne *Vertugadin* holdt sig to à tre Aartier ind i det 17. Aarhundrede,

og saa kom Tider, hvor Skørterne faldt mere eller mindre naturligt. Men Fiske-

bensskørterne kom igen, og i 1711 skrives i *The Spectator* i London, at Sam-

tidens Damer ser ud, som om de spadserede i Gangkurv i Modsætning til deres

Tipoldemødre, der saa ud, som de var sat i Trommer. Fiskebensskørterne

varierede noget i Størrelse gennem det 18. Aarhundrede; noget efter Midten

deraf blev de fladklemt forfra og bagtil med næsten vandret udstaaende Hof-

ter. Efterhaanden formindskedes disse,

og med den franske Revolution forsvandt Fiskebensskørterne fuldstændig. Men — de kom atter igen. Krinolinen (*crin*

betyder „Hestehaar“, og af saadanne vævedes Stof, der yderligere afstivedes med Fiskeben eller tynde Jernbaand)

var i det 19. Aarhundrede først lille og beskeden, men i 1850—60'erne af enorme Dimensioner. Da Hattene i 1860'erne

var smaa og Overtøjet ofte løst hængende, mindede Damerne Kontur noget om en lav, bred Sukkertop. C. 1869—70 forsvandt Krinolinen igen. For bestandig? Ingen ved det. I

Mode Vinter 1927 - 28.

Slutningen af det 17. Aarhundrede.

store Dele af tre Aarhundreder har den regeret, saa den maa jo have haft tillokkende Egenskaber for sine Bærerinder, der vel især har syntes, at den præ-senterede Dragtens Stof paa en smuk Maade. Madame de Genlis (1746—1830) skriver bl. a., at intet kunde i Skønhed sammenlignes med en Flok unge Damer i det 18. Aarhundredes blomstrede Silkekjoler, baaret ud af Fiskebensskørterne. Det var et Syn, der mindede om et blomstrende Espalier. Slet saa skønne og pragtfulde var nu Stofferne ikke i det 19. Aarhundrede, men endda saa Krinolinedragterne stadselige ud. Spørg blot unge Københavnerinder, om de ikke syntes, Karina Bell saa bedaarende ud i sine Dragter paa Filmen *Fra Piazza del popolo*. Den Yndest, de saakaldte Stilkjoler stadig har, kan godt tyde paa Mulighed af Krinolinens Genkomst. Hosstaaende nye Model fra Vinteren 1927—28 peger endda tilbage til det 18. Aarhundredes fladtrykte Krinoline med de vandrette Hofter. Selv om den ny Model ikke just er til at hvile Albuerne paa, „à coudes“ som de gamle kaldtes, saa er den dog tydelig inspireret af disse — det er igen det samme paa en anden Maade. En anden Model, ogsaa fra Vinteren 1927—28, er ganske øjensynlig inspireret af en Krinoline-Kjole, saa Kri-

store Dele af tre Aarhundreder har den regeret, saa den maa jo have haft tillokkende Egenskaber for sine Bærerinder, der vel især har syntes, at den præ-senterede Dragtens Stof paa en smuk Maade. Madame de Genlis (1746—1830) skriver bl. a., at intet kunde i Skønhed sammenlignes med en Flok unge Damer i det 18. Aarhundredes blomstrede Silkekjoler, baaret ud af Fiskebensskørterne. Det var et Syn, der mindede om et blomstrende Espalier. Slet saa

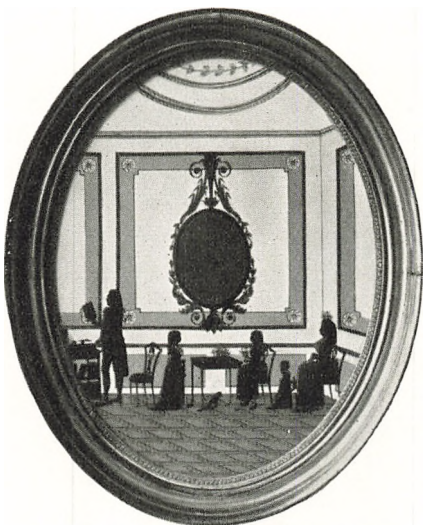
Dragt fra 1888.

nolinen er maaske allerede en Kendsgerning, naar disse Linier er trykte.

Krinolinen med sine forskellige Former er ikke den eneste Mode, der er gaaet igen i Kvindedragten. Ser man paa Dragter fra de seneste Aar i det 17. Aarhundrede, saa ser man Damer med Fontange — et mer eller mindre højt Hovedsæt — med Mantille og med ophæftet Manteau eller Overklædning, hvis

Folder omkring Hofterne og Ophæftning bag fremhæver den smalle, snørte Midie. Det samme — paa en anden Maade — gik igen i Slutningen af 1880'erne. Kapothat med høj, omtrent lodret staaende Pynt af Baand eller Fjer, høj Frisure, Mantille, snørt Midie, Overkjole og Tournure.

Men nu? Den lige Linie, den maa vel være ny? Nej, ogsaa den er kun det samme paa en anden Maade. I 1790'erne opstod den lige Linie i England, og derfra erobrede den Europa og herskede i omtrent en Snes Aar. Forskellen paa de saakaldte Empirekjoler og Nutidens Kjoler med lige Linie er, for det første, at Empiretiden satte Bæltet op under Armene, vi sætter det ned om Hofterne — og for det andet, at i Empiretiden som i Tiden forud var Mødres og Pigeboørns Kjoler lige lidt fra Jorden — hvilket ses paa samtidige Silhouetter — medens de nu er lige langt fra Jorden, hvilket ses paa Mødre med Smaapiger paa vore Gader og Stræder. Ikke engang det korte Haar er noget fuldstændig nyt. Den franske Revolution bragte jo Sværmeriet for Antikken frem, det var ikke alene Mænd, men ogsaa Kvinder, der bar Titusfrisur. End ikke Kvindedragtens Efterligning af Mands-

Familien Raasch. — Dansk Folkemuseum.

dragt er noget helt nyt. I Slutningen af det 18. Aarhundrede efterlignede Kvindernes Caraco (Trøje) Mændenes Frakker, og nu efterligner Kvindernes Smoking Mændenes. Stive Flipper, Skjortebryst og Manchetter er tilligemed tilhørende Slips brugt her i Landet som i andre Lande for

Empirekjole. Lige Linie.

en lille Menneskealder siden. Kom dertil kort Haar, fik Bærerinden ofte Betegnelsen „Hvad-vi-vil-Kvinder“, der ikke udtrykte udelt Beundring for dem, der kæmpede for Kvinders og Mænds Ligestilling og Ligeret.

Men til Trods for alle paa anden Maade genoptagne Ideer er vore Dages Dragt dog Barn af sin Tid, det 20. Aarhundredes tredie Aarti, thi Sammensætningen er gjort saaledes, at Helheden adskiller sig i betydelig Grad fra svundne Tidens Dragt. Al Paaklædning er af langt lettere Stof nutildags end tidligere. Paa Grund af svundne Tidens mangelfulde Opvarmning af Husene var Menneskene nødte til at være varmt klædte. Endda har selv Fyrster og andre fornemme Folk paa deres Slotte og Borge lidt adskilligt mere af Kulde end vore Dages jævne

Borgerfolk, der blot har Kul eller Koks til en enkelt god Ovn i deres Lejlighed. Friluftsliv og Sport har bidraget til at hærde Menneskene, saa de kan nøjes med mindre tykt Tøj, og saa blev det Mode, at Tøjet skulde være tyndere og tyndere, til det i vore Dage for Kvindernes Vedkommende er blevet saa tyndt, at man mindes den gamle Talemaade „at klæde sig paa Fransk og fryse paa Dansk“. Medens Moden tidligere først, og i særlig Grad, blev baaren af højtstaaende og velhavende Mennesker, og kun i ringere Grad fulgtes af det brede Lag, spredes den nu i utrolig Hast, banende sig Vej til de mindste Provinsbyer, og de fjerneste Sta-

tionsbyer, saa den bæres over hele Landet næsten med det samme den kommer frem. Den bringer alle til at se omtrent ens ud, idet den fejer al national, personlig og selvstændig Smag til Side. Den hersker, fordi den *er* Mode, ikke fordi den er særpræget eller udpræget smuk, og den hersker om muligt endnu mere uindskrænket end sine Forgængere. Den har som alle disse sine Fortrin, som beundres, og sine Fejl, som ikke nævnes. Kun een Ting maa Moden ikke: Blive gammel. Den maa og skal stadig forandre sig, saa Salget af Modeartikler kan blive tilstrækkelig stort til Gavn og Glæde for Tilvirkere og Forhandlere m. fl., som lever af Fremstilling og Salg af Modevarer.

I et Foredrag om Klædedragtens Historie, holdt omkring Aar 1900 af afdøde Museumsdirektør Pietro Krohn i Kunstindustrimuseet, hed det til Slut, at ligesom Mændenes Dragt efter den franske Revolution var blevet mer og mer forenklet, praktisk og demokratisk, saa den nu i det store og hele var ens for alle Mænd, saaledes vilde Kvindedragten, efter som Kvinderne blev selverhvervende, ogsaa blive mer og mer forenklet, praktisk og demokratisk. *Lige Linje 1927 28.*

Det første, der vilde falde, var Snørlivet, Skørterne og det lange Haar. — Pietro Krohns Spaadom er tildels allerede gaaet i Opfyldelse. Hvad Forenklingen angaar, saa er den sikkert nok til Stede paa mange Maader i Snit og Form; til Gengæld kræver Moden større Variation i Dragterne og større Antal af dem med mere Gennemførthed i alle Smaating. Den kan derfor næppe siges at være forenklet i Pris for det store Flertal. De tynde Strømper, tynde Sko til Vinterbrug og de meget snævre Kjoler kan vel heller ikke

siges at udmærke sig ved at være praktiske. Men den i Hovedsagen for alle ensartede Dragt giver sine Bærerinder et demokratisk Lighedspræg. Faldet er Snørlivet og det lange Haar*), og af Skørtet, d. v. s. Kjolenederdelen, er der kun et Rudiment tilbage. Vil det ogsaa falde? Det maa Eftertiden afgøre.

---

*) Det lange Haar er da ikke faldet endnu *almindeligt*, som Mode for alle.

I BYEN „HAVN“

Af SVEND BORBERG

MAN har fra alle Sider svært travlt med at fortælle os, at vi boer i Storstaden København. Man er lige ved at glemme, at den er dansk af bare Imponerthed over et Par berlinske Bankhuse eller amerikanske og franske Skilte, — men København hører til Landet endnu! Min Postadresse er Amaliegade 21 A¹, — men hvis De skriver udenpaa Brevet: „Morten Farums Gaard, Byen Havn i Sokkelund Herred“, — saa skal Postvæsnet saamænd ogsaa nok finde mig. Prøv engang at se lidt paa Billederne af Huset her. De tror maaske ikke, at jeg har elektrisk Lys, Centralvarme, Badeværelse og alle Bekvemmeligheder? Naturligvis har jeg det, men Huset — det er vore Fædres Hus. Lige fra vi slap ud af Jordhulerne og begyndte at kline Jordhytter, har vi haft det Byggesæt i Danmark. Det er ren Gothik, siger de Lærde, — det er Bindingsværk, siger vi. Det maa vel saa ogsaa være noget af det allerældste København, siger De. Ja pyt, min Far, i sin Stil er det meget ældre. Stort anderledes har Folkevisens danske Riddergaarde næppe set ud. Og i sin Historie er det vist ogsaa ældre end det meste af det København, vi sér, — for jeg har min Mistanke om, at det har ligget uden for Staden og er blevet indlemmet i den. Til det oprindelige „Havn“ kan det jo ikke have hørt og ikke heller til den egentlige Bispestad, for den laa jo ganske tæt samlet omkring Holmen. Husk paa, at Kongens Nytorv, som vi nu kalder for „Hjertet“ i Gamme-København, engang virkelig har været et nyt Torv, som

blev anlagt paa Kongens Bud, og at Nyhavn er den nye „Havn“, Begyndelsen til Chr. IV.s nye, men ufuldførte Kanalsystem, som skulde føre Havnen ind til de Dele af Byen, som Kongen syntes havde fjernet sig for meget fra Havet! Den fjerde Christian udvidede jo Byen svært, — ad Christianshavn ud over Amager og over Nytorv og Nyhavn ud til Nyboder og hans nye Kastel. Alt det, vi kalder Gammel-København, det hed Ny-København engang. Dengang kan Morten Farums Gaard være blevet til, men det er vist ogsaa det allerseneste Tidspunkt, man kan sætte Opførelsen til, saadan ca. 1650.

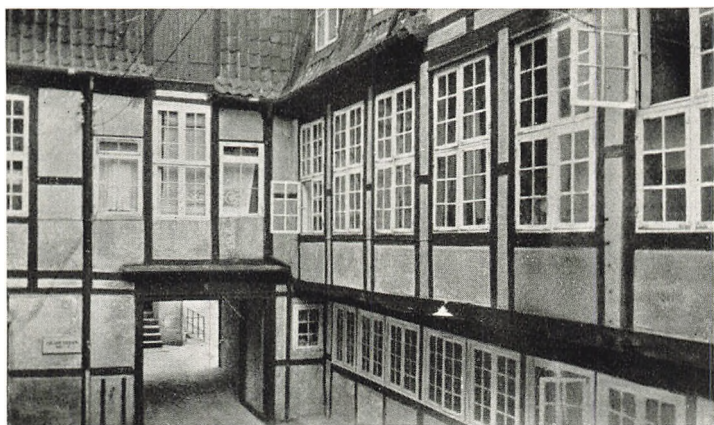
Nu ligger Huset klemt inde bag et højt Glückstadtsk Palæ, og det virker næsten symbolsk, at det er den italienske Legation, der har til Huse dér. For det var jo den italienske eller latinske Byggemaade, som kvalte den gammeldanske. Netop paa Chr. IV's Tid brød den officielle Arkitektur jo helt med Landets egen. Før i Tiden skulde Husets Ydre svare til dets Indre, det voksede som et Træ efter Beboernes Behov, og derfor fik det ofte saa morsom og kantet en Form. Efter den Tid gik man ud fra en stor, klar Plan og lagde an paa Symmetri og Regler. Det var Renæssancens Idealer, som sejrede. Vi fik Rosenborg og Gyldenløves Palæ (Charlottenborg), og Barok og Rokoko afløste hinanden, det nuværende Thottske Palæ paa Kongens Nytorv og det Moltkes Palæ i Bredgade. Jo, saadan boede Grandseigneurerne dengang. Men Kølmanden Morten Farum boede heller ikke smaat. Himmelhøjt knejsede hans gamle Bindingsværksgaard med Have op til Bredgade og ned til Sundet, ned til Havnen. Det tysk-franske Hof og den tysk-fransk paavirkede Adel fortsatte Byggeriet. *Facaden* blev noget nær det vigtigste for Arkitekterne, som stadig gjorde nye „artige Inventioner“, Søjler, Pilastre, Portaler, blændende „Dekorationsstykker“ rejste sig, „Frederiksstaden“ blev til, Amaliegade, som kom til at fortsætte lige gennem Morten Farum-Gaardens Have og afskar Huset fra Vandet. Nu laa det gamle Hus midt imellem Generalbygmester Lau-

Morten Fannus' Guard i Amaliegade.

rids Thurahs pompøse Palæ og Slottet, men det laa dog frit endnu. Mere og mere gammeldags maa det have virket. Efter Branden i 1728 gik man næsten bort fra Bindingsværk, og efter den anden store Brand i 1795 blev Bindingsværk ganske simpelt forbudt, alt hvad der kunde ses udenpaa et Hus, skulde være af Sten og blev det.

Rokokoen afløstes af Klassicismen og Klassicismen af

Udsigt fra Amaliegadeløjen mod Bredgadeløjen.

Et Køkkenhjørne.

Empiren, men Danmark staar da endnu, og trods alle Monumentaliteter blev København sig selv tro. Gaa ind i Gaardene, bag Façade-Kulisserne finder De endnu mange Steder de gamle Bindingsværks-Gaardinteriører. Prøv f. Eks. at kigge ind i Gaarden hos Hans Blasen paa Nybrogade ved Siden af Assistenshuset, eller i Borgmester Mikkel Vibes Gaard i Strandgade, eller i Admiral Gjeddes Gaard i Store Kannikestræde, eller her i Morten Farums Gaard. Læg Haanden paa Bindingsværket,

paa det gode, landlige Tømmer, paa Træet, og føl Kontakten mellem Jord og Hus; mellem Land og By. Og naar De helt har gjort Dem fortrolig med denne Tanke, at Byen er vokset naturligt frem paa Landet — og ikke bare er født i abstrakte Kontorhjørner og plantet tilfældigt her, — gaa saa videre ud i Byens Gader. Se, hvordan Danskheden dog selv paa Jean de Frances Tider er kravlet frem gennem Stuk og Zierater. De gamle Bomærker paa Husene, de gamle Skilte: „Hans Blasen i Pæretræet“, Sæbesydterskilte, Brændevinsbrænderskilte. Her har „Christoffer Klog og Ane Jensdatter“ boet. Selv Tobaks-

I den indre Gaard.

og Vintapperskilte, Svaner og Pelikaner — føler De som noget kært og gammeldansk, det er jo fra Koffarditiden, da vore Sønner „foer paa Varmen“ og kom hjem med Konkylieherligheder til deres gamle Mor. Læs Gadenavnene: Graabrødretorv, Klareboderne, Niels Hemmingsensgade, ja, fortsæt bare ud over Broerne, — det er naturlige Erhverv og levende Mennesker, de er opkaldt efter, vi er endnu ikke naaet til Femte Avenue, 14de Blok Nr. 332 — end ikke helt ude i Periferien ved Kolonihaveforeningen „Bellehøj“ og „Friheden“ — for her beskyller Landet jo igen Byen med sin Friskhed!

Vi har ingen ny Stilmode haft i de sidste 50 Aar, mon det ikke er, fordi Arkitekturen ikke længere kommer ved et Magtbud fra oven? Og mon alle Rædslerne da ikke blot betyder, at Folket igen er ved at finde sit eget naturlige Byggesæt frem igen? Jo, vi er paa Vej hjem til Morten Farums Gaard igen. Prunktagene paa Amalienborg er blegnet, den salte, fugtige Blæst fra Sundet har irret Kobberet, Bondens lange, raske Søn gaar Vagt i Kongens Klæder, den røde Kappe flagrer, Bandolerets hvide Kors lyser paa hans Bryst i Skumringen, er ikke Billedet lige saa dansk som noget Landskab fra Limfjorden? Og her ikke hundrede Alen fra Kongens Slot lægger de store Baade ind ved Bolværket, vi er endnu i „Havn“, i hele Landets København.

TEATER

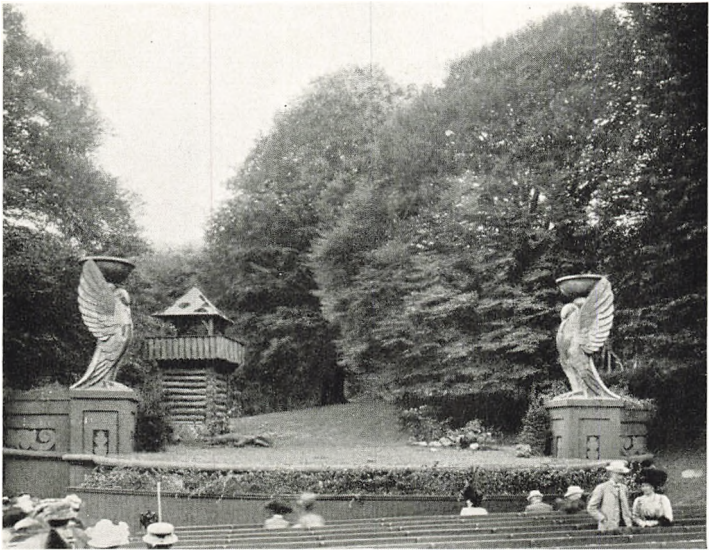
Af ADAM POULSEN

HVAD er Teatrets Opgave? Hvilket Udbytte kan Samfundet høste af dets Kunst? — Skuespilkunst er ikke nogen *Luksus*. Det er en *Livsnødvendighed* for ethvert Samfund. Derfor maa den opretholdes for Samfundets Skyld. Men Samfundet er paa den anden Side medansvarlig for dens Lykke og Ulykke. Den angaar os *alle!*

I enhver af os ligger der uendeligt meget af det *egentlige* og *aandelige* Menneskes oprindelige Kraft og Dybde. Men ned igennem Tiderne er meget af dette hensovet eller forsvundet. Skuespilkunstens Mission ligger da i: At lade os *opleve!* Og gennem Oplevelsernes Kraft sætter den os i Stand til at vække eller opdage alt dette paa ny i os selv.

Teatret er derfor en Kulturkraft, og vi Mennesker kan *alle*, gennem et uegennyttigt Arbejde hver paa sin Maade i dets Tjeneste, bidrage til, at vor Tids Skuespilkunst, ud fra den *Aand*, der besjæler os, former sig til en afgørende Faktor for vor videre Udvikling. Vi skal komme til det Resultat, at vi bevidst i Skuespilkunst ser en af de Kræfter, en af de Magter, som er i Stand til at befri os fra *Materialisme* og *Egoisme*, fra *Hverdagssorger* og *aandelig Indsnevring*. Og vi vil opdage, at Teatrets Kunst er en Fører til de *store* Spørgsmaal, som vi kun naar at fatte ad oversanselig Vej.

Hvad er det enhver af os i Samfundet stiler hen imod gennem Kampe med vore Lidenskaber, gennem Sorger og Glæder? Er det ikke *Modenhed*? Den maaske *vemodige*, men dybe

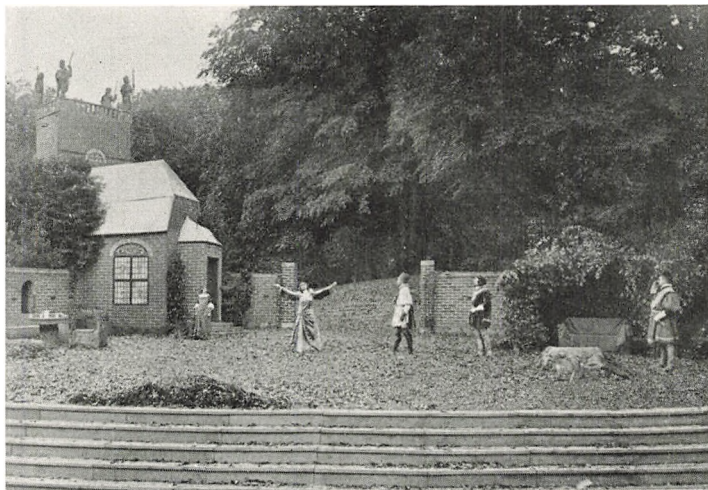
Fra Fritlusteatret i Dyrehaven.

Tilfredsstillelse ved i Aarenes Gang at have naaet til Overblik, Afklaring og Forstaaelse af Livet, — til Kærlighed og Harmoni. Og hvem har vi af menneskelige Førere her, som enten ved deres Størrelse og personlige Eksempel har vist, at dette *kan* naas for os Mennesker i det Liv, der er beskaaret os her, eller som ved Aandens Kraft og digterisk Begavelse

Fra Fritlusteatret i Dyrehaven.

»Dansen paa Koldinghus«, 1926.

har frembragt Værker, som har vist os Vejen? Vi har to, som hver paa sin Vis danner Kulminationen, Jesus og Shakespeare, Menneskets største Førere til at opnaa Modenhed.

Et Menneske bliver modent gennem Erkendelsen af det egentlige i Tilværelsen og gennem at overvinde det Bedrag, som den *Skin-Verden*, der omgiver os, indeholder, og det er den *aandelige* Opfattelse, ikke vore *Sansers* Fornemmelser, som bringer os til Erkendelse af det *væsentlige* i Kendsgeringerne. Enhver af os, der kun er hildet i en udvendig Modenhed, og som kun er betaget af det *øjensynlige* i Omverdenens Eksistens, som er bundet af Fysikens Love uden at have *Tankens oversanselige* Kraft til Frigørelse, han kæmper uden Mening i sit Liv og sidder fast i alt det, som skaffer ham *Lidelser*, nemlig i hans Lidenskaber! Og Lidenskaber har kun Bund i Materialisme.

Frigørelse opnaar Mennesket kun gennem aandelig Frihed og Overvindelse af alle *Bedrag!* Og her — her kommer Shakespeare os til Hjælp! Han viser os Vejen. Gennem alle hans Tragedier og Komedier er det Problemet om Modenhed, der er den væsentlige Kerne i hans Verdensanskuelse.

»En Skersommernatsdrøm«, 1926.

Tager vi f. Eks. hans Drama om „Kong Lear“, som kan siges at være det største Idédrama, der er skrevet, Dramaet om hele *Menneskeslægten*, saa ser vi her, at under de forfærdeligste Tildragelser, under almindelig Forraaelse og sædelig Opløsning saa lever og virker dog altid *Aandens Kraft* og støtter det *Gode*. I Forening har de Magten til at overvinde alt, de kan føre os fra Mørke til Lys, fra Afgrunden til Toppen, og de kan vise os Vej ud af Forblindelse til Klarhed, fra Forvildelse til *Sandhed*. De fører os gennem alle Erfaringer til den Modenhed, som skaber Harmoni i os selv og i Tilværelsen.

Paa samme Maade i „Romeo og Julie“, Tragedien er ikke den store *Kærlighedstragedie*, som den har faaet Hævd paa at være. — Nej! — Den er Tragedien om den *umodne og ubeherskede Ungdom!* — Gennem Kampe og Lidelser naar denne Ungdom til Slut ved den store uegoistiske Opofrelse, ved den sjælelige Kærlighed, op til *Modenhed*. Fatter man Shakespeares Tanke, er det lysende klart, at *Kærlighed*, den gør ikke *blind*, men *seende!* For vor Erkendelse bliver den den store skabende og lægende Kraft, — — men — vel at

mærke er Talen ikke her om den *sanselige Kærlighed*, som beror paa et Sansedrag. Den fører, som den Lidenskab den er, aldrig til Befrielse uden at have den *sjælelige Kærlighed* med som Hovedfaktor!

Og i „Købmanden i Venedig“, som er Komedien om *Skinnet* — i alle Variationer —, møder vi *Modenheden* i *Portias* Person. Vi ser, at den skikkelige Købmand vil Skinnet, alle hans Venner er betaget af Skinnet, og Schylock benytter sig af Skinnet og ender i *Bedraget*. Alt dette lader Digteren foregaa for vore Øjne og Øren i en mægtig Stigning, — indtil Kærligheden og Harmonien, *Portias* aandeligt modne og frie Rige, i Afslutningen sejrer over alt og alle. —

Den store Digter taler. Og gennem ham og hans selvstændige Tolk: *Skuespilleren*, løser Teatrets Kunst sin Opgave til Samfundets Udvikling og Højnelse.

GÆSTGIVERIET I DANMARK

Af THORKILD ADAMSEN

DEN berømte danske Retslærde, Bornholmeren Peder Kofod Ancher skriver i sit Hovedværk, „En dansk Lovhistorie fra Kong Harald Blaatands Tid til Kong Christian den Femtes“, om Kong Erik Klippings Forordning af 1283, hvis første Del omhandler Forbud mod Misbrug og Overdaadighed i Klædedragten:

»Den anden Del af denne Forordning angaar Gæstning og Husfred. I ældre Tider fandtes ikke hos os offentlige Herberger-Huse; vore Forfædres Velvillighed i at modtage Reysende gjorde dem uforødnede. Men de gjorde siden Misbrug af denne Godhed, idet de Reysende ofte trængte sig ind paa andre og søgte med Magt Herberge og Forpleining, især hos de Geistlige, anseende det for en fuldkommen Pligt, som i sig selv var en blot Høflighed.

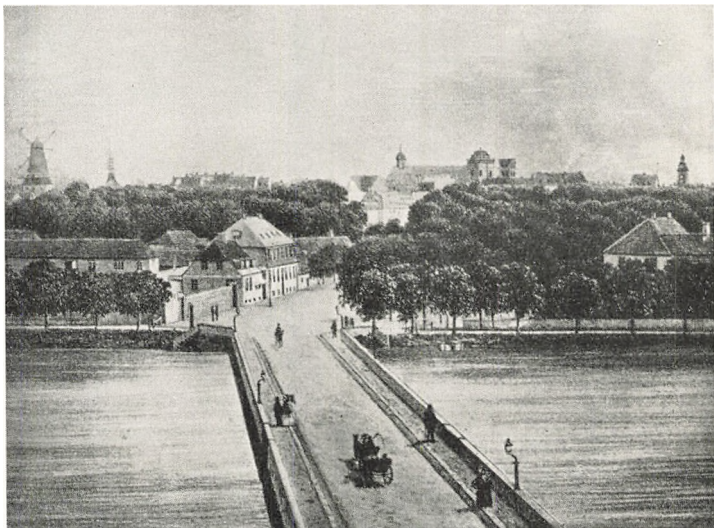
[At de fordum have anset det for en fuldkommen Pligt at gæste¹⁾ Fremmede, kan man slutte af det, som Joh. Magni²⁾ fortæller om Kong Carl II³⁾ i Sverige, at han befalede, at den, som 3 Gange havde nægtet en Gæst Herberge, hans Huus skulde opbrændes. I den gamle Burgundiske Lov hedder det: »*Quicumque hospiti venienti tectum aut focum negaverit, trium solidarum in latrone mulctetur*«. Den, der 3 Gange nægter en Gæst Tag eller Arne, skal mulcteres med 3 Guldstykker i Bøde.]

Man kan let forestille sig den Uorden og almindelige Usikkerhed, som flød deraf i barbariske Tider, da man ofte fik at se en balstyrig Krigsaand. Derfor lod Kong Erik forbyde i Forordningen og ved Jyske Lov af 1282, at ingen maatte gæste uskikkeligt hos nogen (indiscrete), men burde være fornøjet med, hvad dog Værterne kun vilde give, og om nogen tiltog sig noget med Magt, at det da skulde

¹⁾ »gæste« her = yde Gæstfrihed.

²⁾ Forfatteren af »Goternes og Svecernes Historie«, 1551.

³⁾ Karl Knutsson, 1448-1465.

Dronning Louises Bro og Gæstgivergaarden "Tre Hjørter". OULF W. JØRGENSEN PHOT.
80 Aar gl. Billede.

ansees som Herverk eller Ran. Men som dette aleene ikke var nok for at hemme disse uhøflige og ofte voldsomme Besøg, al den Tid ingen offentlige Huse fandtes, som Reysende kunde søge hen til; alt-saa lod Kongen i denne Forordning af 1283 ydermere anordne, at der skulde overalt beskikkes saa mange Kroer, at de Reysende for Penge kunne faae, hvad de havde behov, hvorimod ingen maatte æske Herberge af nogen anden, være sig enten geistlig eller verdslig; handlede nogen herimod, da blev det anseet som Huusfred¹⁾. Blev Drab begaaet derudover, da var det Orbodemaal²⁾.

Det er den første danske Konge, der gennem en Landslov drager omfattende Omsorg for Rejsendes sikre Ophold og Forplejning, og det er derfor en Skæbnens mærkelige Tilskikkelse, at han selv, 3 Aar efter Forordningens Udstedelse, blev myrdet, da han under en Jagtudflugt søgte Natteophold i Finnerup Lade for sig og sit Jagtselskab.

Kofod Anchers Omtale af Forordningen giver et klart Billede af Datidens Forhold. Nordboerne havde nok Ry for Gæstfrihed, men Gæsterne var ikke altid behagelige. Det er

¹⁾ Her = Krænkelse af Huusfreden.

²⁾ Orbodemaal betyder, at Forbrydelsen ikke kunde sones med Boder. Straffen var derfor Livsstraf, Fredløshed, Lemlæstelse eller Slaveriet.

Raadhuspladsen 1888
(indtil 1900).

OLUF W. JORGENSEN PHOT.

jo ogsaa betegnende, at Benævnelsen paa Oldnordisk for en Fremmed: *gestr*, ligesom *hostis* paa Latin, er ensbetydende med en Fjende. Ordet *gæste* bruges ogsaa af og til i Betydningen *hjem søge*, *angribe*, og Gæstfriheden ydedes derfor kun, fordi man almindeligvis mente, at den var en Guderne velbehagelig Handling.

Det første offentlige Herberge.

Omkring ved Aar 800 oprettede de kristne Missionærer — Ebo, Ansgar og Autbert — Herberger for Fremmede og Syge samt Klostre, der havde Pligt til at modtage Rejsende og yde dem Gæstfrihed. Det første offentlige Herberge byggedes af Ansgar i Bremen omkring ved Aar 850. I senere kommunale Vedtægter — under Knud Lavard og Erik Eje-god — indskærpes ligeledes Pligten til at vise Gæstfrihed. Det var navnlig „Gilderne“, der overtog Omsorgen herfor; senere overgik den til Klostrene, og saa alvorligt opfattedes denne Pligt, at medens Søndagsfreden ellers overvaagedes saa strengt, at intet Arbejde i eller uden for Huset var tilladt,

Gammel Gæstgivergaard.

OLUF W. JØRGENSEN. FOT.

hverken i Køkken, Lade eller Stald, saa skulde enhver Rejsende, som om Søndagen ankom, beværtet paa det bedste. Man skulde ikke alene yde ham, hvad Huset formaaede, men ogsaa medgive ham saa meget ved Afrejsen, at han kunde naa velbeholden frem til næste Opholdssted.

For Klostrene blev denne Gæstepligt efterhaanden en tung Byrde. Gæsterne opførte sig ofte som rene Røvere, særlig de tyske Lejetropper, der under Kongernes indbyrdes Krige oversvømmede Landet, røvede og plyndrede. Følgen blev, at mange Klostre lukkede deres Porte for Gæster. Nonneklostrene hjem søgtes af rige Rejsende og sank flere Steder, saaledes navnlig i Dalum og Ribe, ned til at blive rene Bordeller. Christian I maatte til sidst jage alle Nonner ud af Ribe Kloster. Andre Steder opfyldte man kristeligt Budet om Gæstfrihed; over Porten lyste hver Nat en Lygte og viste Vej for de Vejfarende. Enhver, der bankede paa og bad om Logi, blev budt indenfor af Portvagten, der bøjede Knæ og bød ham Velkommen i Guds Navn. Bedst og længst af alle — lige til Klostrenes og Klostergodsets Inddragelse under Kro-

„Lille Vibenshus“, Hj. af Strandvejen og Jagtvejen. OLUF W. JORGENSEN PHOT.

nen ved Reformationens Indførelse i 1536 — opfyldte Cistercienserklostrene, Sct. Peders Kloster ved Næstved, Esrom Kloster m. fl., deres Mission, men de Rejsende gik ofte udenom dem og trængte sig paa hos Private, som Kofod Ancher skildrede. Erik Klippings Reformer druknede i det Uføre, som fulgte efter hans Død, og skønt Valdemar Atterdag bragte Fred og Ro til Veje og optog Krobyggeriet, saa nedbrød Pesten — „den sorte Død“ — al Trafik og lagde derved næsten alle paabegyndte Gæstgivergaarde øde. Med Handelens og Byernes stærke Opsving begynder de virkelige Gæstgiverier dog at opstaa, men de første har sikkert været meget primitive og daarlige. Bergen, København og særligt Helsingør fik en Mængde Kroer, hvor Drikkeriet florerede, og hvor man ganske vist kunde faa Nattelogi, men helst maatte undvære det. Det var — som Troels Lund siger — „Steder, hvor en Pung saa let kunde blive borte, og ingen var sikker for et Ølkrus i Hovedet eller et Knivstik i Brystet“. Paa Landet maatte Vejfarende ordne sig, som de kunde bedst.

Dronning Margrete bestemte saa gennem Forordningen af

Café du Boulevard, Forænger for National. OLUF W. JØRGENSEN PHOT.

1396, at der hver fjerde Mil skulde bygges en Kro, hvor Rejsende for Penge kunde faa de nødvendige Mad- og Drikkevarer til samme Pris som i nærmeste Købstad. Erik af Pommern bestemte gennem Forordningen for København af 28. Oktober 1422, at i Herbergerne skal der kunne købes Øl, Mad og Hestefoder, og Hø og Korn maa ikke falbydes andre Steder. Ved Christoffer af Bayerns Stadsret for København af 14. Oktober 1443 fik de københavnske Gæstgivere endnu et Privilegium: At sælge tysk Øl i Pottetal, dog kun til deres Logerende, ikke til Byens Borgere, der efter Myndighedernes Mening havde overdrevet Nydelsen af det tyske Øl. Nogle Aar efter indskrænkedes Privilegiet til kun at gælde for 12 Gæstgivere, der til Gengæld skulde opføre rummelige Hestestalde. Ved de to Forordninger er i København Grunden lagt for det privilegerede Gæstgiveri og den gode Udvikling af Gæstgivergaardene.

I Stadsretten af 1443 er Grænsen for den kommunale Lovgivning for første Gang trukket tydeligt op: Forbudet angaar kun Byens Borgere, ikke Rejsende, ikke Fremmede. Dem

Restaurationen i Roseborg Have.

OLUF W. JØRGENSEN PHOT.

skal Kommunen ikke være Formynder for eller krænke ved at blande sig i, hvad de vil spise eller drikke. Princippet er blevet hævdet, indtil det delvis blev brudt af Beværterloven af 10. Maj 1912 og saa godt som helt brudt ved Loven af 29. Maj 1924.

Christian II's Reformers.

I Christian II's gejstlige Lov (1521) og verdslige Lov (1522) genoptoges Reformarbejdet med Gæstgiverierne. Lovene er udarbejdede efter hollandsk Mønster og sikkert under Paavirkning af Mor Sigbrit, der paa den Tid havde hele Finansstyrelsen i sine Hænder, og som i sine Reformers navnlig lagde Vægt paa Gennemførelse af Orden og Renlighed. Hendes hollandske Sans herfor fornægtede sig aldrig.

Bestemmelsen om Herbergerne i Byerne og Kroerne paa Landet er meget udførlige. I den gejstlige Lov af 1521 findes de i 130.—134. Kapitel, og i Hovedtrækkene gaar de ud paa, at der ved de store Landeveje skulde oprettes et offentligt Herberge for hver andet eller tredie Mil, at Værten skulde være velforsynet med Mad og Drikke til Gæsterne og Foder

Parti fra Farvergade omkring 1900.

OLUF W. JORGENSEN PHOT.

til Hestene, men ogsaa have Eneret paa Handelen med Foder. Der fastsattes Priser for de forskellige Maaltider alt efter Gæstens Krav og Betalingsevner.

I den verdslige Lov, Ordinantsen af 1522, gaves der udtømmende Regler om Herbergerne i Kjøbstæderne, og Bestemmelserne blev gennemført paa Sjælland, men hverken paa Fyn eller i Jylland, hvor Borgere og Bønder fulgte Adelsens og Gejstlighedens Ophidselsesarbejde mod Kong Christian. De fleste af hans Love opbrændtes ved Fr. I's Tronbestigelse som „skadelige for Folk og Fæ“.

Der oprettedes paa Sjælland 27 Kroer: I Rungsted, Ballestrup, Karlebo, Fakse, Præstø, Køng, Herlufmagle, Torne-mark, Eskildstrup, Rerslev, Særslev, Stenmagle, Bæverskov o. s. v.

Kongens Bestemmelser om en Reform af Postgangen gennem Løbere blev hurtigt sat ud af Kraft, men de benyttedes senere som Grundlag for den Forening af Gæstgiveriet og Posten, som gav begge et stærkt Opsving og udstyrede Gæstgiveriet med kongelige Privilegier. Disse Privilegier

Hjørnet af Landemærket og Vognmagergade 1900.

FLINDT-FLINDTROFF PHOTO.

gav de fleste Steder Værten Ret til at have det, som kaldtes „en aaben Kælder“. Det betød, at han selv maatte indføre sin Vin og dermed var uafhængig af det mægtige Vinhandlerlaug. Landevejskroerne og Gæstgiverierne i de smaa Byer klarede sig kun kummerligt.

De følgende Konger gjorde kun lidt eller intet for det erhvervsmæssige Gæstgiveris Udvikling. Frederik II lod nok bygge en Del Kroer i Nærheden af sine Slotte, for at hans Følge kunde tage ind der, naar han var paa Rejse omkring i Landet. Saaledes byggedes der en kgl. Kro ved Frederiksborg, i Lundegaard (Marienlyst) ved Helsingør, ved Skanderborg Slot m. fl. I hans Regeringstid oprettedes dog to Gæstgiverier, der fik overordentlig stor Betydning for Trafikken, nemlig Gedser Kro og Gæstgiveriet paa Sprogø. Det sidste blev navnlig om Vinteren, naar Overfarten over Store Belt hindredes eller hemmedes af Isen, gennem over 200 Aar en vigtig Faktor i Trafikken. Det oprettedes 1571 gennem en kgl. Forordning til Lensmanden paa Nyborg Slot, Axel Viffert, som fik Ordre til at bygge paa Sprogø „et

Bomhuset ved Langebro.

OLUF W. JØRGENSEN PHOT.

godt Hus, stort nok til at kunne rumme de Rejsende, der Sommer og Vinter maatte komme did, og til alle Tider vel-forsynet med Øl og Mad til deres Underhold." Første Forpagter fik det for en aarlig Afgift af 3 Tønder Smør, men han blev allerede i 1580 intrigeret ud af en Hollænder Petter Pettersen, der havde forstaaet at indynde sig hos Kongen, og som fik Afgiften sat ned til 20 Rigsdaler „af sær kgl. Velvilje, fordi han var kyndig i Baadføring, Sprog og Renlighed." Han fik et stort Ry som Gæstgiver, skaffede sine Gæster en udmærket Forplejning og var navnlig berømt for sit gode Smør og sin fortrinlige Ost. Lensmanden i Nyborg var paa Nakken ad ham, fordi han pukkede for stærkt paa Kongens Bevaagenhed, men saalænge Kong Frederik levede, klarede Hollænderen sig godt. Efter Kongens Død indklagede Lensmanden ham for Retten og fik ham dømt til langvarigt Fængsel, fordi han havde fældet 54 og ødelagt 321 Egetræer i den Skov, som den Gang fandtes paa Øen. Pettersen kom først paa fri Fod efter at have betalt svære Bøder og lovet for Fremtiden at være ydmyg. Gæstgivergaarden er flere Gange bleven ombygget, sidst i 1792 af Postvæsenet;

Den gamle Bræddehytte.

OLUF W. JØRGENSEN PHOT.

den nedlagdes, da Dampfærgen og Isbryderne indførtes. — Gedser Kro byggedes paa Foranledning af Dronning Sophie, der stammede fra Mecklenburg og ofte fik Besøg af sine Forældre. De tog som alle fornemme Rejsende i Begyndelsen ind paa Gedsergaard, der tilhørte Kronen, og indlogerede Følget paa Kroen; men da Dronningens Moder, Hertuginde Elisabeth, i 1586 døde, vilde Hertug Ulrik aldrig mere bo paa Gedsergaard; han tog ind paa Kroen og opholdt sig der ofte lang Tid ad Gangen. Den første Kromand, Hans Kjøn, havde i 1571 faaet Kroen kvit og frit. Da han døde, overdrog Dronningen, som imidlertid var bleven Enke, havde faaet Kronens Gods paa Lolland og Falster i Livgeding (Pension) og havde taget Ophold paa Nykøbing Slot, Kroen til Mathias Røver, en tidligere „Enspænder“ ved Hoffet, d. v. s. kongeligt Sendebud og Brevdrager. Hans Efterfølger, der ligeledes havde været „Enspænder“, fik endnu mere Jord overladt og blev til sidst udnævnt til Forvalter af Skovene og af Gedsergaard. Han blev Falsters mægtigste Mand.

Frederik II gjorde som nævnt ikke meget for det erhvervs-

Beerertning, Hjørnet af Bagerstræde.

OLUF W. JØRGENSEN PHOT.

mæssige Gæstgiveri, maaske i rigtig Erkendelse af, at det kun havde daarlige Kaar og derfor ikke kunde yde de Rejsende ordentligt Ophold. Derimod drog han Omsorg for, at der overalt i Byerne blev paalagt velstillede Borgere Pligt til at overtage Herbergeringen.

Gæsterne var heller ikke altid behagelige at huse. Paa Christian IV's Rettergangsting paa Københavns Slot 25. Febr. 1592 behandlede en Klage fra „Chrestenn Suendsen udi Wor Kiöpstedt Skiffue mot Jørgen Hög Albrittsen“. Den indklagede var en Adelsmand, om hvem det berettes, at han kom til Skive og begærede Herberge og Natteteleje hos Klagerens Fader, Borgmester Suennd Christensen — der som Borgmester var pligtig til at tage mod enhver Gæst. Borgmesteren skal have modtaget Jørgen Høg „paa thet wennligste efther hans arme Leigliheed beherbergitt och tracteritt.“

Men Adelsmanden var utilfreds baade med Sengekammer og Traktement; han trak sig dog efter Maaltidet tilbage til sit Værelse, bød Godnat og sagde, at hvad han skyldte, vilde han betale næste Morgen.

„Lidet therepther“ — hedder det saa — „kom forne Jørgenn

»Sorte Hest« paa Vesterbrogade.

OLUF W. JØRGENSEN PHOT.

Høg udenfor Stuffuedøren, ropthe och sagde: Herut, thin bugget¹⁾ Skielm, thu skallt fangge siuff tusindt Pocker i dit Liff!"

Dermed skød han ind gennem Døren og ramte Borgmesteren i Underlivet. 19 Hagl trængte ind i ham, og kort efter afgik han ved Døden. Jørgen Høg blev paa Tinget dømt fra Livet: „Hanndt haffuer hermed forbrøtt sit Liff at straffis paa hans Hals, selv om i Druchenskaff och aff Hastmodighed at were skied.“

Kongen benaadede ham dog paa Forbøn af Ridderskab, Fruer og Jomfruer, mod at han paa sin adelige Ære, Tro og Love for bestandig gik i Landflygtighed og i 4 Aar gik „i Krig mod Tyrken“. Han unddrog sig Straffen ved Flugt.

Benaadningen satte meget ondt Blod hos Befolkningen, der som nævnt i Forvejen rasede imod Gæstgiveriets Byrder, og fra mange Sider kom Kravet frem: Afskaf denne Pligt og lad os faa oprettet tilstrækkelig mange og store Værtshuse! Saaledes kaldte man den Gang i Byerne Gæstgivergaardene,

Under Chr. IV sammenkoblede Postvæsen og Gæstgiveri

¹⁾ tykmavede.

Gl. Beværtning paa Vesterbrogade.

OLUF W. JØRGENSEN PHOT.

ved Forordn. 24. Decbr. 1624. Borgmester og Raad udnævnte en Gæstgiver i Byen til at være Vært for Posten; samtidig blev han Brevsamler og Brevfordeler, altsaa en Art Postmester. Hans Gæstgiveri fik i Byen Navnet „Postgaarden“, og det er jo endnu bevaret i en Række Byer. Gæstgiveriet fik en heldig Udvikling gennem denne Ordning, der bevarede til Begyndelsen af det 20. Aarhundrede.

Gæstgiveriets Grundlov.

Den største Reform inden for Gæstgiveriet gennemførtes ved Forordningen af 5. Marts 1695, der ogsaa hyppigt nævnes som „Gæstgiveriets Grundlov“. Nogen Revolution i de bestaaende Love og Forhold betegnede Forordningen ikke, men den er overordentlig omfattende baade med Hensyn til Værternes og Gæsternes Rettigheder og Pligter. Den uddybes og indskærpes ved forskellige paafølgende Forordninger — om Tilmeldelsespligt, om Forbud mod Kortspil, om Klageprotokoller, om Takstændringer o. s. v. — indtil den næste Hovedlov: Næringsloven af 1857, der forordner Bor-

Dreyers Vinstue, nu Westend.

OLUF W. JØRGENSEN PHOT.

gerskab i Byerne og kgl. Bevilling paa Landet som Grundlag for Erhvervet, fratager Gæstgiverne Ret til, i Modsætning til Beværterne, at sælge ud af Huset, men giver dem Adgang til, ogsaa i Modsætning til Beværterne, at forene Gæstgiveri med Vinhandel, Bageri, Bryggeri, Brændevinsbrænderi, Brændevinhandel og Vognmandsnæring samt paa Landet tillige Købmands- og Høkerhandel. Den frie Adgang til at erhverve dette Borgerskab bevirkede baade til Gæstgiver- og særlig til Beværtererhvervet en saa stor Tilstrømning, at det blev nødvendigt at sætte Grænser; men hele denne Udvikling bliver det for vidtløftigt at komme ind paa her.

De senere Love: 10 Maj 1912 og 29. Marts 1924 har beskaaret og begrænset Rettighederne i Stedet for at udvide dem og har, som allerede tidligere nævnt, endog givet Sognekommunernes Beboere, hvem Gæstgiverne ikke maa beværte, Ret til at gribe hæmmende eller tilintetgørende ind i Trafikkens Udvikling og Rejsendes naturlige Ret til overalt at finde gode Gæstgiverier med Adgang til Spise og Drikke efter den Rejsendes Nødtørft og rimelige Krav.

Gæstgiveriet i København.

I Christian II's Ordinants af 1522 hedder det i § 100, at der i *København* og Malmø og alle *Købsteder* skal være offentlige Herberger. Der fandtes imidlertid allerede en Del. I *Københavns Diplomatorium* nævnes for Aaret 1523 ialt 30.

Senere omtales „*Oxekopen*“¹⁾ paa Østergade, hvor nu Kong Salomons Apotek ligger. Det var en stor Gæstgivergaard med store Stalde, og Bygningen strakte sig ind over den Grund, hvorpaa Efterslægtens Skole ligger. Her tog især Adelen — eller i hvert Fald dens Følge — ind, og den benyttedes af Kronen som en Art adeligt Gælds fængsel. Naar Adelsmændene var kommen i Gæld uden at kunne betale, kunde de tvinges til ved „*Indlager*“²⁾ at forskrive sig til at begive sig til en bestemt By eller et bestemt Hus, hvor de under Ærens Fortabelse skulde blive paa egen Bekostning, til Gælden var betalt.

Paa Hjørnet af Amagertorv og Østergade, hvor Kammerraad Wivel for en lille Menneskealder siden byggede Højbrohus, ejede Staden en stor grundmuret Bygning og nogle mindre Huse med Façade mod Torvet, Østergade og Lille Kirkestræde. Den anseligste Del, et Stenhus, var først lejet ud til Apoteker Henrik Vobner, senere til Klædekompaniet, og 1650 solgtes de mindre Bygninger, hvoraf en i 1656 opbyggedes og forenedes med Stenhuset, som kom til at ligge frit. Det udlejedes for 300 Dalere til Jacob Timmermands Enke, Dorrethe, der her indrettede Stadens fornemste Hotel, „*Store Lekkerbidsken*“ eller „*Stadens Giæstehuus*“; over Indgangen var Stadens Vaaben anbragt. Det indviedes i Maj 1656 af et russisk Gesandtskab, der kom hertil og paa den danske Regerings Regning indlogeredes i Hotellet. Der var 11 Personer ialt, og 3 Danskere holdt dem med Selskab, deriblandt en „*Enspænder*“, Hans Been. Regningen, der opbevares i Rigsarkivet, var for Tiden 28. Maj—19. Juli 1860 Rigsdaler 1 Mark 8 Skilling. De havde konsumeret 720 Potter Rhinskvin, 162 Potter Akvaviter (*Citron-, Kanel- og Matheli-Akvavit*), 48

¹⁾ Oxshovedet. — ²⁾ Det tyske „*Einlager*“.

„Lygtekroen“ ved Lygtegaarden, Norrebro.

OLUF W. JØRGENSEN PHOT.

Potter Brændevin, 32 Tønder Øl foruden adskillige Oksehoveder Franskvin, Bittervin, Kirsebærvin, Mjød m. m.

I „Store Lekkerbidsken“ tog Fyrster, fremmede Diplomater, Ministre, Adelsmænd og rige Udlændinge ind. Blandt de Rejsende i 1663 — Rejselisterne er opbevarede — findes f. Eks. anført „Touristerne Capt. John Canjars og Jaques Redet, skotske Adelsmænd, for at see Landet“.

1682 solgte Magistraten „Store Lekkerbidsken“ til Madam Timmermands Søn, Peter Jacobsen Timmermand, for 10,531 Slettedalere med Forpligtelse for ham til deri at holde „et forsvarligt Wertzhuus“ under Magistratens Opsyn og med samme Inskription over Døren: „Kiöbenhaufn's Stads-Wertzhuus“. Senere overgik Gaarden til privat Eje, den nedbrændte under den store Ildebrand 1795.

Næste Hotel i Rangen var „Prinsen af Danmark“ paa Østergade, Indehaver Henrik Dyer; her logerede f. Eks. i 1668 Hertugen af Mecklenburg. Derefter nævnes i 1662: „Den sorte Rytter“ ved Nybørs, Indehaver Christen Jacobsen, der særligt husede velhavende Rejsende. Endvidere

„Den hvide Svane“ ved Stranden, „Den gyldne Fortun“ i Jochum Gieslers Gaard ved Stranden (det senere „Hotel Royal“), „Den gamle Prins“ i Store Færgestræde (Claus Michelsen), „Havfruen“, hvor især Svenskerne tog ind, „Tre Kroner“ paa Østergade, „Den forgyldte Hjort“, „Druen“ i Færgestræde (Tilholdssted for hollandske Skipper), „Wapen von Hamburg“, „Wapen van Holland“, „Krandsen“, paa Christianshavn, „Den forgyldte Falk“, „Det Stralsundske Herberge“, og „Vognmandsherberget“ i Springgade (Pilestræde).

1665 nævnes „Frankfurt am Main“ i Højbrostræde, „Ski-bet“ ved Christianshavns Bro, „Heidelberg Viinfad“ i Skindergade. 1666: „Engelen“ i Pilestræde, „Det forgyldte Anker“, „Den hvide Rytter“ ved Børsen, „Stadt Lybek“ bag Børsen, „Odense“, „Den sorte Morian“ ved Stranden. Senere: „Elephanten“ over for Holmens Kirke, „Amsterdam“, „Det forgyldte Kors“ ved Nicolaj Kirke, „Flensborgs Vaaben“, „Bergen i Norge“, „Den forgyldte Bjørn“ i Larsbjørnstræde, „Den norske Løve“, „Sorte Ørn“ og „Den forgyldte Sol“ ved Stranden. „Det lybske Herberge“, Amagertorv 14, „Røde Hest“ paa Vestergade, „Rosen“ ved Stranden, „Prindsen af Oranien“ i Nyboder, „Den gyldne Ørn“ i Kirkestræde, „Paris“ og „Capadocia“ ved Runde Kirke.

Trods denne store Mængde af større og mindre Gæstgivergaarde kunde der undertiden ikke skaffes Plads til de Rejsende. Saa maatte man søge Husrum i de mange store Privatgaarde: Mette Rhodes Gaard i Højbrostræde, Johan Heideman paa Slotsholmen, den franske Kok Crequis Hus ved Stranden, Karen Haagensen (Enke efter Thomas Jensen Dabelsteen) paa Amagertorv, Sejlmager Thor Andersen og Jens Bomslutter ved Stranden, Statius Ludevig i Vingaardsstræde, Corfitz Ulfeldts Gaard paa Amagertorv m. fl. For Landmænd var der Logi i „Avlsgaarden“ i Springgade, hvor Staden i 1656 havde ladet bygge en stor ny Stald til 54 Heste; de nærmeste Naboer havde ogsaa store Stalde. I 1685 befalede Christian V, at der uden for Nørre-, Vester- og Øster-

Port skulde opføres Gæstgivergaarde med Logi og store Stalde af Bindingsværk. I hver Stald var der Plads til 46 Heste. Kommunens første Logihus opførtes 1632 i Brøndstræde, et lille Hus — „som nest Guds hjælp skall bruges till een Giestegaard for de fattige“.

En berømt Gæstgivergaard var kgl. Hofmaler Karel van Manders Gaard, Østergade 15. Han var Søn af en Tapetfabrikant i Delft, der vævede Tapeterne til Frederiksborg Slot, og kom som ungt Menneske hertil 1623 sammen med sin Moder for at inkassere Betalingen. Senere uddannede han sig som Maler, og han har navnlig malet en Mængde Portrætter.

Hos van Mander og hans Hustru Maria, der bestyrede Gæsteriet, boede mange fornemme Folk, ogsaa ofte fremmede Gesandter, som indakkorderedes paa Hoffets Regning.

Af Regningerne ser man, at den akkorderede Betaling var 5 Mark for en Herre, 2 for en Tjener. Madam Timmermand fik i „Store Lekkerbidsken“ gennemgaaende det dobbelte, men hendes Gæster fraadsede ogsaa ofte. Hertug Hans Adolph af Plöen og hans Jægermester fik saaledes 12 Retter Mad.

Den almindelige Pris for Logi i de finere Herberger, altsaa svarende til Hotellerne, var i den Tid 12 Rdl. om Maaneden for et Par Værelser — de lejedes i Reglen maanedsvis — eller 14 Mark (4 Rdl. 2 Mark) pr. Uge. For Middag betaltes gennemgaaende 2 Mark pr. Dag, for 1 Flaske ny Vin 1 M. 4 Sk., 1 Flaske gammel Vin 1 M. 12 Sk., 1 Flaske Rødvin 2 M., 1 Flaske Øl 4 Sk., en „Portion The“ 10 Skilling, koldt Køkken og Smørrebrød til Aften 12 Sk.

Selv i de finere Herberger foranstaltede Gæsterne ofte Slagsmaal, og paa adskillige af Regningerne er der opført betydelige Poster for ituslaaede Glas og Flasker. Den føromtalte Mette Rhode, som af og til udlejede sin store Gaard i Højbrostræde, fik i 1662 indkvarteret et russisk Gesandtskab paa 95 Personer à 6 Rdl. pr. Uge pro persona, høje som lave, samt 2 Mark for hver indbudt Gæst til Maaltiderne. Opholdet varede fra Midten af September til midt i April næste Aar, og

Regningen til Kongen blev paa 13,772 Rdl., deraf 135 Rdl. for, hvad Russerne havde ødelagt eller bortført af Malerier, Sølv-tøj m. v.

Efterhaanden som Byen voksede, opstod der rundt om i de Gader, der stødte op til Portene, en Række Gæstgivergaarde, hvis Navne endnu findes eller af de Ældre bevares i Erindringer. Her skal blot nævnes Vestergades Gæstgiverier, hvoraf „Hotel Tre Hjorter“ indtil sidste Aarhundredes Slutning var stærkt besøgt af velhavende Provinsborgere, ogsaa Knapstedgaard ved Vestervold bevarede til Nedrivningen ved Aarhundredets Slutning et godt Ry. Det samme gjaldt „Gammel Avlsgaard“ i Suhmsgade, hvor navnlig Rigsdagsmænd logerede.

Af de uden for Voldene liggende Gæstgiverier kan nævnes Raadmand Iver Poulsens Kro uden for Østerport (Bevilling 9. November 1614), den rige Borgmester og Storkøbmand Mikkell Vibes og Tolder Jacob Mikkelsens Kro med Skydebane („Mikkell Vibes Kro“) uden for Vesterport (Bevill. 16. April 1619) og Den kgl. Skydebane (indviet 10. Maj 1787). Det hedder i en Beskrivelse fra omkring 1800 om den sidste, at det er „en bekendt god Beværtning, hvor endog Fremmede, der kommer til Byen efter Portens Lukning, kunne forefinde et bekvemt og anstændigt Natteherberge“.

De fleste gamle, tidligere nævnte Gæstgiverier forsvandt i Løbet af nogle Menneskealdrer, navnlig da de store, egentlige Hoteller ved forrige Aarhundredes Begyndelse opstod. Af dem bestaar endnu det mest omtumlede, Hotel d'Angleterre. Under dette Navn har det eksisteret fra 1791, da Traktør Gottfried Rau, der 4 Aar tidligere af Enken efter Traktør Jean Maréchal havde købt det privilegerede Gæstgiveri paa Hjørnet af Laksegade og Vingaardsstræde, havde ombygget dette. Det nedbrændte imidlertid ved den store Brand i 1795, og Rau, som derved blev husvild, købte saa „Grams Gaard“ paa Hjørnet af Østergade og Kongens Nytorv, ombyggede den og indrettede her Byens fornemste Hotel. Han indførte Koncerter og Maskerader paa Hotellet, men trods al sin Energi og Dygtighed klarede han sig kun daarligt, og efter at han i

1810 var død, maatte hans Svigersøn og Kompagnon, Schmetzer, i 1814 give op. Tre-fire Aar efter gik Hotellet over til Østerrigeren Carl Joseph Knirsch, senere til Brødrene Krüger fra Harzen; saa fulgte som Værter A. Vincent, N. F. V. Thomsen, Schultz & Heene, Jean Aimino, A. T. Andersen, Jean Petersen, Vald. Petersen (senere sammen med Aage Poschmann) og efter Branden i 1920 det nuværende Aktieselskab med Oluf Christensen som Direktør. Hotellet er blevet ombygget og omforandret Gang paa Gang. Det har haft store Dage, ogsaa urolige Dage som under Bombardementet i 1807, men det har altid været i Spidsen for Hotelindustrien herhjemme.

Hotel Royal, der havde afløst „Den gyldne Fortun“ ved Stranden, var under Heinrich Vilh. Löbel og senere hans Enke, Fru Johanne Hennenberg, en haard Konkurrent, ligeledes „Hotel du grand Nord“, Konferensraad Carsten Anchers Gaard, der i 1796 var købt af Traktør Ernst Møller. Derimod var „Store Lækkerbidsken“, som sammen med Traktør Schrecks Gæstgiveri, Kongens Nytorv 21 og senere Karel van Manders Gaard, Østergade 15, havde været Jean Maréchal i Vingaardsstræde haarde Konkurrenter, som tidligere nævnt gaet op i Luer ved Branden 1795.

Hotel Phønix opstod i 1847 ved Sammenslutning af „Hotel Stadt Hamburg“ paa Hjørnet af Bredgade og Dronningens Tværgade og „Det svenske Hotel“, Dronningens Tværgade 3. Det har jo ogsaa spillet en fremragende Rolle i københavnsk Hotelliv, og det samme kan, om end i mindre Grad, siges om Hotel „Kongen af Danmark“ og Hotel „Monopol“. Alt i alt maa det siges, at Københavns Hoteller — ogsaa de nyere — har opfyldt deres Mission, at modtage og beværte Rejsende, paa den bedste og smukkeste Maade. Forandringen i de to-tre sidste Menneskealdre er uhyre, men København er jo ogsaa i den Tid blevet en Storstad.

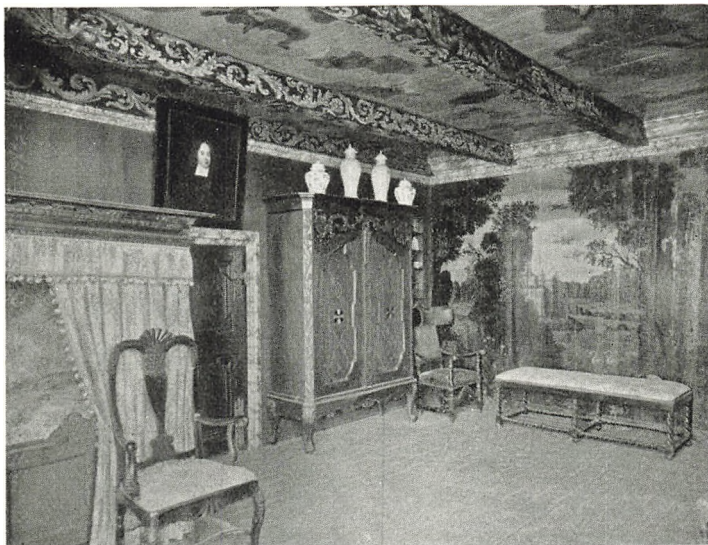

DANSK FOLKEMUSEUM

Af JØRGEN OLRİK

DET er ofte blevet udmalet, hvorledes Strømninger fra alle Landets Dele ligesom midtsamles i Hovedstaden med dens mange centrale Institutioner og herved i høj Grad bidrager til dens materielle og aandelige Fornylse. Dette er da ogsaa Tilfældet med Dansk Folkemuseum, som alene ifølge sit Program: At give et Billede af Landets Kulturudvikling i de sidste 2—300 Aar med særligt Henblik paa Hjemmenes Kultur, ved sit Indsamlingsarbejde skal tage ligeligt Hensyn til Land og By, samt til de forskellige Landsdeles særprægede Hjemstavnsjendommeligheder.

To Hovedstrømninger præger i det anførte Tidsrum vor hjemlige Kulturudvikling; den ene repræsenteres af de almeneuropæiske Moder og Stilarter, der i brede Bølger er skyllet ind over vort Land og efterhaanden har paavirket eller endog helt omformet Hjemmenes Præg; den anden udspringer af de i Hjemstavnens Særpræg rodfæstede Ejendommeligheder, der kun modstræbende følger sig efter de almeneuropæiske Moder og i hvert Fald søger at omdanne og tillæmpe dem efter de enkelte Egnes særlige Behov. — Det er en Følge af det gamle danske Samfunds hele Struktur, at den udenlandske Kulturbølge i særlig Grad satte sit Præg paa den sociale Overklasse og paa Byerne, først og fremmest paa Hovedstaden med Hoffet og hele den herfra udgaaende Kultur, hvis Paavirkning hurtigt bredte sig til Landadelen og til de større Provinsbyer. Derfor er Over-

Stue fra Aalborg, c. 1700, med oliemalede Dekorationer paa Vægge og Loft.

DANSK FOLKEMUSEUM.

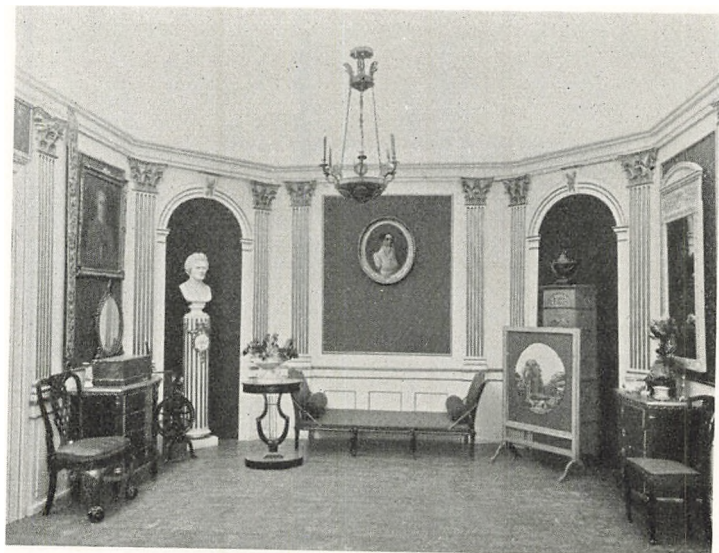
*Mobler og andre Genstande fra Tiden c. 1700—1725.
I Midten en lederbetrukken Portchaise.*

DANSK FOLKEMUSEUM.

Mobler og Fajence m. m. fra Tiden c. 1750—75.

DANSK FOLKEMUSEUM.

*Københavnsk Stueinterior fra Tiden 1790—1800.
Fra Ejendommene »Seks Sestre« bag Børsen.*

DANSK FOLKEMUSEUM.

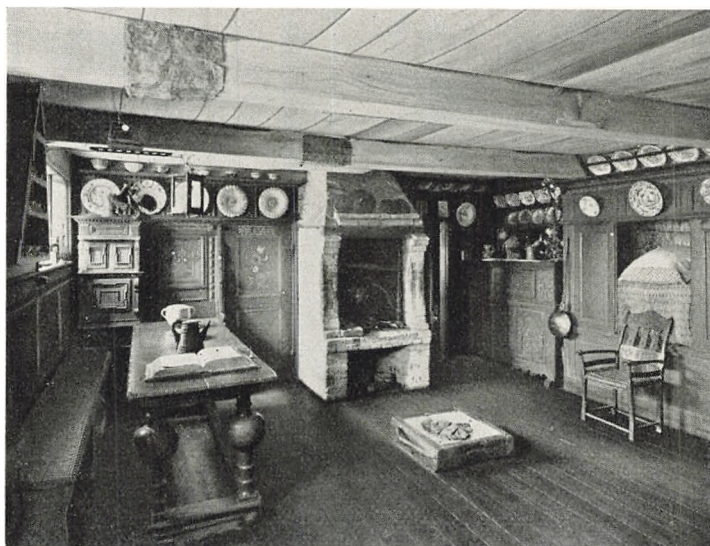
*Stue fra »Hollænderbyen« St. Magleby, Amager.
Til højre ses Bordet foran de vægfaste Bænke, til venstre Himmelsengen.*

DANSK FOLKEMUSEUM.

*Stue fra Heden mellem København og Roskilde.
Til højre Himmelsenge.*

DANSK FOLKEMUSEUM.

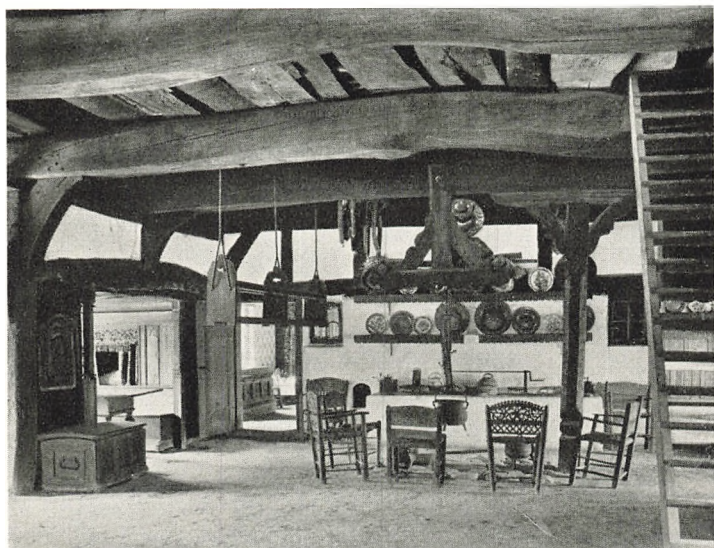

*Stue fra Samso. Rummet har paa engang tjent som
Dagligstue, Køkken og Soveværelse. Paa det murede Ildsted blev Maden lavet.*

DANSK FOLKEMUSEUM.

klasse- og Købstadkulturen overvejende præget af de internationale Moder og Stilarter, selv om der ogsaa her er et vist Spillerum for en ejendommelig dansk Smagsopfattelses Indflydelse paa de internationale Modestrømninger. Derimod holdt den egentlige rodfaste Landbefolkning (Bønderne, Landalmuen) ganske anderledes sejt fast ved de enkelte Landsdeles overleverede Kulturejendommeligheder, og kun langsomt sivede her de fremmede Moder ind og tillæmpedes stærkt efter Hjemstavnens Sæd og Skik.

Dette Skel mellem almindelig borgerlig Kultur og hjemstavnspræget Landbokultur er i ældre Tider saa dybtgaaende, at det har affødt et helt museumsmæssigt Ordningsprincip, der efter svensk Forbillede er bragt til Anvendelse i saa godt som alle de større kulturhistoriske Museer i Norden, men som der ikke har kunnet være Tale om at gennemføre i Folkemuseets hidtidige pulterkammeragtige Lokaler i Panoptikon-Bygningen. Ved Nyopstillingen af Museet i dets midlertidige Lokaler i Bredgade 66, der forhaabentlig vil

*Interior fra den sydslesvigske Gaard
fra Ostenfeld.*

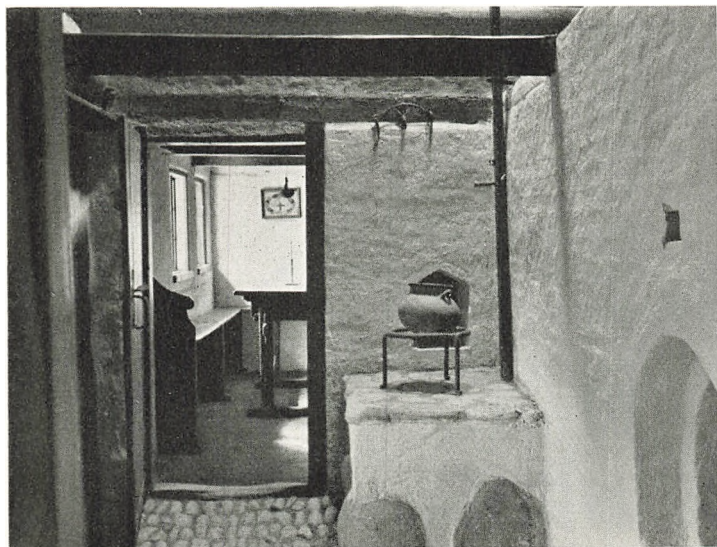
FRILANDSMUSEET.

blive aabnet for Publikum i Sommeren 1928, vil man derimod søge at tillæmpe Systemet, for saa vidt de yderst indskrænkede Pladsforhold i de nye Lokaler tillader det.

Den ene Halvdel af disse vil være forbeholdt den borgerlige Afdeling, i Hovedtrækkene kronologisk opstillet. Den Besøgende begynder saaledes her med de store barokke massive Klæde- og Linnedskabe fra Tiden 1650—1700 og kan nu fra dette Udgangspunkt forfølge, hvorledes Møblerne i Løbet af det 18. Aarhundrede bliver stadig spinklere og elegantere under Paavirkning af den fra Frankrig udgaaende forfinede Smag, der aflejrer sine forskellige Lag efter de indbyrdes afvigende Stilretninger, der til de forskellige Tider er de førende (Régence ca. 1725, Rococo ca. 1750, Louis XVI ca. 1775). — Ind imellem Møblerne slynger sig som Islæt skønne Dragter fra Herregaarde og Købstadhjem, Sølv- og Messingtøj, der viser samme Udviklingslinie fra den mere pompøse Stil ca. 1700 til den mere elegante og raffinerede Smag i Aarhundredets senere Del, samt Fajence og

Porcelæn, der for en stor Del er tilvirket i København, og hvori man ligeledes kan studere Overgangen fra den mere massive hollandske Smag til den sirlige fransk-paavirkede Stil, der f. Eks. præger den københavnske Porcelænsfabriks ældre Frembringelser. Fra den spinkle og elegante Nyklassicisme i 18. Aarhundredes Slutning gaar Udviklingen videre gennem den solide og hyggelige hjemlige danske Empirestil til dennes Opløsning i den moderne Blanding af Stilefterligning og Stilløshed, som endnu ikke helt er et overstaaet Stadium. — Disse Hovedgrupper suppleres med mindre Afdelinger saasom Sager vedrørende Tobaksrygning, Legetøj m. m., ligesom Genstandene fra Byernes Haandværkerlav danner en særskilt anbragt kulturhistorisk Afdeling, der altid med sine store, rigt udarbejdede Velkomster med Sølvskilte, sine gammeldags Drikkekar, udskaarne og indlagte Lader o. s. fr. er vis paa at tiltrække sig Publikums Opmærksomhed.

Til disse Samlinger slutter sig Interiører fra samme Tidsafsnit, som dog gennemgaaende ikke har kunnet opstilles i Museets nye, med Ovenlys forsynede Lokaler; her ses kun et Rum med malede Tapeter fra Herregaarden Gl. Estrup (ca. 1730), der efterligner Gyldenlæder, med orientalske Scener i Tidens Smag. Andre Panelstuer har helt maattet magasineres; i Museets Magasinbygning i dets Frilandsafdeling ved Lyngby er dog opstillet et borgerligt Interiør fra Aalborg (ca. 1700) med malede Paneler, der imiterer Gobeliner, samt et københavnsk Interiør (ca. 1790) fra de nu nedrevne saakaldte „seks Søstre“ bag Børsen (Politikeren L. N. Hvidts Barndomshjem). — Her i Lyngbymagasinet findes ogsaa andre supplerende Samlinger, bl. a. af Bygningsdele, Jernovne, Karosser og andre Vogne, bl. a. to pragtfuldt udskaarne Ligvogne fra Garnisons Kirke i København. — Alt dette i Forbindelse med de omfattende magasinerede Samlinger af Dragter, Tekstiler etc. vil i den forhaabentlig nu snart kommende Nybygning til Museet

Interior med Ildsted fra Lyre-Huset fra Agger, Jylland.

FRILANDSMUSEET.

kunne faa en tidssvarende Opstilling, hvorved Museet for første Gang vil blive sat i Stand til at give et virkelig fyldigt og alsidigt Billede af den rigt nuancerede borgerlige

Fra en Opvisning af Folkedanse.

FRILANDSMUSEET.

Skipperhus fra Fano og Fiskerbod fra Nymindegab.

FRILANDSMUSEET.

Hjemmekultur her i Landet fra 17. Aarhundredes Slutning til vore Dage, og skønt disse Samlinger endnu langt fra er saa fuldstændige som i tilsvarende Museer hos vore Nabo-folk, vil de dog sikkert til den Tid forbavse Publikum ved deres Righoldighed.

Den anden og lidt mindre Halvdel af de ny midlertidige Lokaler i Bredgade 66 er forbeholdt Landbo- eller Almuekulturen. Denne Afdeling vil — i Modsætning til den borgerlige Afdelings kronologiske Opstilling — væsentlig blive ordnet topografisk af Hensyn til den hjemstavnsbundne Kulturs forskellige Præg i de forskellige Egne af Landet; men paa Grund af den yderst indskrænkede Plads vil denne Ordning her dog kun kunne gennemføres i de groveste Træk. Her vil da den Besøgende først faa et Indtryk af den overordentlig rige Amagerkultur med dens Præg af velhavende hollandsk Borgerlighed og med dens ejendommelige, rigt nuancerede Dragter og højt udviklede Hvidsøm. Dernæst følger den sjællandske Bondekultur med dens broget malede

Nesgaarden fra Skaane.

FRILANDSMUSEET.

Møbler og Paneler og dens navnlig paa Hedeboegnen og paa Røsnæs rigt udviklede Dragtskikke, med dens naive, men ofte saa udtryksfulde Husflidsarbejder, der kulminerer i den prægtige Hedeboesm, o. s. fr. Hertil slutter sig en Række fremragende Panelstuer fra Amager og Sjælland, der ikke har kunnet opstilles i de nuværende Lokaler, men for Tiden alle er opmagasinerede under højst ugunstige Forhold. — Gennem en Række mindre Afdelinger for Fyn, Lolland-Falster, Samsø (denne sidste er som Amagerafdelingen præget af en ejendommelig Skipperkultur), kommer man til den nørre- og sønderjydske Afdeling, af hvilken dog saa store Partier endnu er anbragte i Lyngbymuseet, at den kun kan give et højst ufuldstændigt Billede af, hvad Museet ejer fra disse Dele af Landet. Hertil vil rimeligvis slutte sig to smaa Grupper af de med dansk Landbokultur beslægtede Sager fra Skaane og Holsten. Et Antal Dragter og Tekstiler vil supplere Husflidsgenstandene fra de nævnte Egne, men paa dette som paa saa mange andre Omraader vil de udstillede

Genstandes Tal kun være ringe i Forhold til de opmagasineredes.

Hele Opstillingen i de ny midlertidige Lokaler vil da kun kunne give den Besøgende en lille Forsmag paa, hvad Landboafdelingen i en kommende tidssvarende Nybygning vil kunne betyde for Publikum ved at give det et virkelig fyldigt og alsidigt Indtryk af den uhyre rige Mangfoldighed i dansk Almuekultur, hvis Frembringelser i saa mange Maader er forbilledlige ogsaa for moderne Husflid. Men et fuldt og samlet Billede af danske Landboeres egnsprægede Hjemmekultur vil Museet dog først være i Stand til at bringe, naar ogsaa dets Frilandsafdeling ved Lyngby drages ind under Helheden, saa at Museet ikke indskrænkes til at være en Samling af typiske Enkeltgenstande, men søger at afspejle hele Folkets gammeldags Boligskik fra Vesterhav til Østersø, fra de fattige vestjydske Boliger til de rigere østdanske Egenes anselige Gaarde, fra Sulehusets enkle Konstruktion til den højere udviklede Bindingsværksteknik, fra det primitive enlængede Hus til den fuldt udviklede firlængede Gaard o. s. fr. Mange af disse Typer er allerede samlede i Museets Frilandsafdeling ved Lyngby, men endnu mangler der meget i, at Billedet er fuldstændigt, og Museets vanskelige finansielle Kaar har desværre hidtil hindret saa hurtig en Udvikling af Frilandsafdelingen, som ønskeligt var under Hensyn til de gamle Bygningstypers hastige Forsvinden.

En Forening af Frilandsafdelingen med Modernuseet paa en for Museumsbesøg gunstigt beliggende Plads i Københavns mest umiddelbare Nærhed vil da ikke alene være den eneste Udvej til at muliggøre en samlet Oversigt over hele den danske Landbokultur, koncentreret i en Række anskuelige Billeder af Bygningstyper, Indbo, Husflidsfrembringelser o. s. fr., men vil uden Tvivl ogsaa ved det stærkt forøgede Besøg bidrage til at give Museet et sikrere finansielt Grundlag, som vilde muliggøre den hurtige Udvikling af Bygningsafdelingen, der er nødvendig, hvis denne skal fuldendes efter den udkastede Plan, inden det bliver for sent at erhverve

de paakrævede Bygninger. At en saadan Museumspark med Folke- og Frilandsmuseum vilde blive betragtet som en af Københavns betydeligste Seværdigheder og øve stor Tiltrækning saavel paa det tilrejsende som paa det herboende Publikum, behøver næppe udførligt at paavises.

*Den sjællandske
Stubmølle.* FRILANDSMUSEET.

LIDT OM STORBYENS UDVIKLING

NOGLE UOFFICIELLE SYNSPUNKTER

Af SØREN VASEGAARD

I.

DET hænder stundom, at jeg i en Jernbanekupé mellem en af Sjællands vestligste Stationer (Korsør eller Kalundborg) og København kommer i Snak med en Provinsbo, som ikke har været i Hovedstaden i en Aarrække, og som derfor er spændt paa, om den store By nu har udviklet sig saa meget, siden han var der sidst, at han ikke kan finde omkring i den.

Der gaar jo sære Frasagn rundt i Provinsbladene om alt det, der laves — og laves om — i København, alt det, der rives ned og bygges op og bygges om o. s. v., saa man kan godt forstaa, at saadan en sjælden Gæst fra en afsides Del af Landet, hvor han har læst i sin Avis, om hvad der sker fra Aar til Aar, — at han kan være noget ængstelig spændt paa, hvordan det nu kan være kommen til at se ud i alle de Aar, han ikke har set, hvad der er sket.

Og saa gaar det mig, som det vel sagtens gaar flere andre i lignende Tilfælde, at man tager sig faderligt af Provinsmanden og gør sig redelige Anstrengelser for at orientere ham, inden han staar midt i det hele. Man kan godt gribe sig selv i at føle sig meget overlegen-klog og -erfaren i Forhold til denne landlige Uskyldighed og Uvidenhed, og det er derfor ikke utænkeligt, at han bag efter har trukket paa Skuldrene af den belærende Tone, man uvilkaarligt kommer til at anvende, hvor der er saa god og taknemlig Anled-

ning til at udkramme sin Visdom. Naa, i Reglen ender det jo saa med, at Provinsmanden takker én for Rejseselskab og Samtale, og vel ogsaa, med særlig Henblik paa hvad han har faaet at vide, for god Oplysning. Og derefter bestiger man selv sin Sporvogn, hvis Nummer og Rute man som gammel Bosiddende i Byen kan udenad, og kører til sit Hjem med den lykkelige Bevidsthed at have hjulpet en taknemlig Medborger til Rette i Storstaden. Vi er vistnok et hjælpsomt Folk efærd her i Landet. Saa vidt jeg har kunnet skønne, er det Folk en Fornøjelse at hjælpe andre til Rette, naar de paa Grund af Ukendskab til Forholdenes Geografi spørger sig for. Er det Udlændinge, og man er saa lykkelig at kunne forstaa, hvad de spørger om, saa er vi stolte af at kunne svare paa deres Spørgsmaal og vise dem paa ret Vej. Og endnu mere gælder det da Landsmænd, som beder os om at blive vist rundt, naar de skal orientere sig i Byen, efter at mange Aars Udvikling har lavet om paa, hvad de kendte fra sidst.

— — —

Men —, naar vi saa ellers skal til at gaa i Enkeltheder mellem os selv indbyrdes, saa vil det temmelig hurtig vise sig, at vi meget let faar Fornemmelsen af, at vi slet ikke kender København saadan, at vi kan siges at være orienteret.

Over for en Udlænding eller en Provinsmand kan vi sagtens, for han spørger kun om, hvad vi allesammen véd: Jernbanestationens Beliggenhed i Forhold til de gamle kendte Størrelser — Tivoli, Raadhuspladsen, Vesterbros Passage og alt det, som alle kender, altsaa alle, der bor i Hovedstaden.

Men naar vi skal til at orientere hverandre indbyrdes, saa gad jeg se den Hovedstadsbeboer, som véd Besked om det hele. Jeg tror praktisk talt ikke, at han findes.

Og det er vel egentlig forstaaelig nok. Lad os sige, at der aarlig anlægges og gives Navne til henimod 100 nye Gader og Veje — maaske er Tallet lidt for højt som Gennemsnit i den nyere Tid, saa vi for at være paa den sikre Side skal

nøjes med at sige 50*) — saa det er jo ganske naturligt, at kun en meget snæver Kreds, ja maaske egentlig kun Kraks Vejviser, véd Besked med alle Byens Gader.

Man kan opleve daglige smaa Illustrationer til denne Del af Byens Udvikling.

Forleden fik jeg f. Eks. et Spørgsmaal fra en ældre, meget samvittighedsfuld Sporvognskonduktør, om jeg ikke tilfældigvis skulde vide, hvor Lindholmsvej ligger. Han var bleven spurgt derom af en Bydreng, som havde søgt efter Vejen i halvtredje Time i det Kvarter, hvor den mentes at skulle være, men det var ikke lykkedes, og saa spurgte Bydrengen altsaa Konduktøren, som ærgrede sig over, at han ikke vidste det og ikke kunde se det, for den fandtes ikke optaget i den Kraks Lommevejviser, han havde. Formodentlig er Bydrengen gaaet tilbage til sin Forretning med uforrettet Sag, og man kan tænke sig, hvilke Følger sligt kan faa i Forholdet mellem Kunde og Købmand. Sæt nu, at Konen paa Lindholmsvej stod og skulde bruge Hønen til Middagsmaden!

Chauffører (i gamle Dage Droskekuskene) plejer jo at vide Besked, men uagtet den Gade, jeg bor i, har været paa Regulativet i tre Aar, har jeg endnu ikke truffet en Chauffør i et andet Kvarter, som vidste, hvor Himmerlandsvej ligger.

Politibetjentene og Postbudene vidste jo ogsaa i gamle Dage Besked, — nu kender de kun Gaderne i deres eget Kvarter, og hvis den nye Vej, man spørger om, ikke er kommen med i Kraks Lommevejviser, saa staar de og kan ingen Oplysning give.

Se, dette er, hvad man kan kalde „Byens Udvikling“. Denne By er nu udviklet os allesammen saadan over Hovedet, saa ingen af os kan overse den. Det er derfor ikke blot en Formalitet, men en tvingende Nødvendighed, at der i Borgerrepræsentationens Mødesal altid hænger mægtige Kort

---

*) Den sidste Raadstueplakat indeholder omtrent 100 nye Navne, hvoraf dog nogle er Navneforandringer for at undgaa Forvekslinger.

over Byen, hvorpaa Repræsentanterne kan gaa hen og se, hvad det er, der tales om. For man maa da heller ikke tro, at nogen af *dem* kender andet af Byen end det Kvarter, de bor i — og saa naturligvis alt det, som vi allesammen kan udenad, „Strøget“, Tivoli, Raadhuspladsen og det dér.

Nej, Byen har udviklet sig saadan, at man nu hver inden for sit Omraade maa nøjes med at kende sit „Kvarter“ og være glad, hvis man véd Besked om det. Det kan endda somme Tider knibe.

— — —

For nu at Læserne ikke skal tro, at dette er løs Snak, skal jeg gerne anføre nogle Tal til Dokumentation af denne Udvikling. Tallene er maaske noget tilfældigt anbragte — ligesom Billederne paa J. K. Lauridsens Væg („efter det forhaandenværende Sømssystem“) men de illustrerer alligevel, hvorledes det er gaaet frem med Udviklingen siden det berømte Udstillingsaar i Hundredaaret for Stavnsbaandets Løsning.

I 1860 var der i Københavns Kommune 210 Gader. Dette Tal var i 1879 — altsaa 20 Aar efter — steget til 310, hvad der vil sige, at der i disse Aar blev anlagt gennemsnitlig 5 nye Gader om Aaret. Det var jo til at overkomme med Hensyn til at følge med i, og vi kan nok tænke os, at det har været Begivenheder i Københavnernes Liv, naar de første Gang er gaaet ud for at prøve at gaa i den nye Gade. Og den Tids Hovedstadsbeboere har vel nok ogsaa korset sig over Byens Vækst.

Fem og tyve Aar senere, nemlig i 1904, angives Antallet af Gader til *ca.* 740. (Man bemærker Ordet „*ca.*“, hvad der betyder, at man var bleven mindre sikker paa det nøjagtige Tal, d. v. s. at „Byens Udvikling“ var mindre fast i den statistiske Angivelse). I denne Periode kom der altsaa gennemsnitlig *ca.* 17 Gader om Aaret. Det bør ikke virke forstyrrende paa dem, der husker, at i Mellemtiden er de saakaldte indlemmede Distrikter kommen med, nemlig Brøns-

Kongens Nytorv ved Charlottenborg.

JONALS CO. PHOT.

høj, Utterslev-Vanløse, Valby og Sundbyerne, thi disse er jo netop et Led i Byens Udviklingshistorie, og de Gader, som derved kom ind under Begrebet København, indgaar jo ogsaa i Udviklingens Billede som et Bidrag til Illustration af Storbyens Vækst.

Som Kuriosum kan jeg endnu om denne Side af Sagen nævne, at der ikke paa noget Kontor inden for Byens Styrelse kan gives Oplysning om, hvor mange Gader der nu findes i Hovedstaden. Man har Oplysning om det samlede Areal, der er udlagt til Gader og Veje, om hvor meget deraf, der

Kongens Nytorv ved Hotel d'Angleterre.

JONALS CO. PHOT.

er brolagt paa forskellig Maade eller tjæret, asfalteret, makadamiseret o. s. v. — hvad der altsaa ingen Interesse har i denne Sammenhæng. Ligeledes kan man faa at vide, hvor mange Kilometer Gaderne nu tilsammen omfatter, men da man ikke kan sammenligne dette Tal (434) med noget foregaaende, saa oplyser det ingen Ting om Udviklingen.

Jeg er derfor nogenlunde berettiget til at sige, at der nu ikke mere findes nogen, som véd, hvor mange Gader der findes, eller hvor de ligger, og til at gentage, at Udviklingen er vokset os allesammen over Hovedet. Vil man endelig

vide, hvor mange navngivne Færdselsveje der findes i Hovedstaden (Storkøbenhavn), maa man tælle dem op i Kraks Vejviser, og saa faar man jo endda kun dem, som havde Navn en Gang i Fjor, før denne Aargang gik i Trykken.

Moralen af disse Betragtninger er da den, at vi bosiddende Folk i København egentlig ikke har saa meget at vigte os af, for vi kender jo i Virkeligheden kun *Dele* af den, og der er altsaa ingen, der kender det hele.

II.

Naturligvis skal jeg vel vogte mig for at komme ind paa en *Forklaring* af Grundene til, at Hovedstaden er vokset saa stærkt, som det illustreres gennem Gadernes Antal. Det er vistnok mere end tvivlsomt, at der kan gives en Forklaring derpaa.

Men der er nogle enkelte Omstændigheder, som hænger sammen med denne Udvikling, ja, som egentlig *betinge* den, og det kan der være Mening i at berøre paa Baggrund af den Erkendelse, vi er naaet til i det foregaaende Kapitel.

Gennemsnitligt gælder det om Byboere, — og jo større Byerne er, des mere gælder det —, at de holder meget af at være *sent oppe om Aftenen*, og følgelig staar de ikke op om Morgen, før de er saa temmelig tvungen dertil. Grunden til deres Forkærlighed for Aftenerne er for en Dels Vedkommende den, at der altid er noget at gaa efter — Foredrag, Forlystelse o. s. v. — om Aftenen efter endt Arbejdstid. Men jeg tror nu, at for de flestes Vedkommende er Grunden den, at der ikke er saa meget ved *Dagen*, fordi Dagslyset ikke byder det store Flertal den Opmuntring ved Synet af Omgivelserne, som Dagslyset byder Landboerne og mindre Provinsbyers Befolkning. Man kan vistnok da opstille den skalamæssige Regel, at jo tættere Bebyggelsen er, des større er Tilbøjeligheden for Folk til at være sent oppe om Aftenen og Utilbøjeligheden til at staa før op om Morgen, end det er nødvendigt. For Københavns Vedkommende er de Hjem meget let talt, hvori man i de lange Dages

Perioder gaar i Seng uden at brænde Lys; medens det paa Landet er lige det omvendte. Og er det ikke saaledes, at de mindre Provinsbyer i den Henseende er nærmest beslægtet med Landet?

I Henhold til denne Regel er det da meget uheldigt for Københavnerne at bo for langt fra deres Arbejdssted, fordi de saa, som det hedder, skal saa „forbandet tidlig op om Morgenen“. Det vil sige, at vi egentlig her staar ved det psykologiske Udgangspunkt for en Bys Udvikling — det vil sige: Saa længe Transportmidlerne inden for en Storby ikke tillader dens Beboere at faa deres Morgensøvn, saa længe bliver der ikke Skub i Byens Vækst. — —

Da jeg første Gang gæstede København — det var i det berømte Udstillingsaar 1888 —

kom jeg ad Søvejen fra Hobro, om Bord paa en lille Fragtdamper „Fylla“, som lagde til ved Kvæsthusbroen om Morgenen tidlig, hvor der — paa Grund af det tidlige Tidspunkt — ikke var nogen af mine gæstfrie Slægtninge til at modtage mig. Ved hjælpsomme Menneskers Bistand blev jeg anbragt i en af de store to-Etagers Sporvogne, som den Gang gik mellem Frederiksberg Runddel og Slukefter. Jeg husker, at jeg krøb op ad Jernvindeltrappen og tog Plads ovenpaa, hvor jeg sad og undrede mig over Køretøjets endevise Gyngen (altsaa modsat en Vugge, der gynes til Siderne), og over de mange Ophold under Vejs. Der var ikke nær den Fart i at køre med Sporvogne, som jeg havde drømt om ovre i min jydsk Landsby. Derimod kunde jeg jo nok forbavses over Vognens Størrelse.

Senere — i Midten af goerne — da jeg aftjente min Vær-

Freiheitsstøtten. STENDER PHOT.

Gammeltorv med »Hønen».

FLINDT-FLINDTHOFF PHOT.

nepligt i Hovedstaden, gjorde jeg endnu grundigere Bekendtskab med Sporvejskørsel, idet det var min Fornøjelse at sidde paa Forperronens Kant ved Siden af Kusken og passiare med ham, baade naar vi kørte, og naar vi holdt stille paa et Vigespor og ventede paa, at den modgaaende Vogn kunde komme forbi paa de reglementerede Steder. Men sikken Tid det tog at komme fra Frederiksberg og ind til Byen! Min Officer, hvis Ærinder jeg gik, og paa hvis Bekostning jeg kørte, sagde stundom til mig, naar noget hastede, at jeg hellere maatte gaa, for at jeg kunde komme hurtig tilbage. Til Forstaaelse heraf maa jeg minde om det, som maaske mange nu har glemt, at den Gang havde man jo ikke faste Stoppesteder, men man skulde holde, hvor- og naarsomhelst en Fodgænger gav Tegn til at ville op at køre.

Hvor mange Gange har jeg ikke, mens jeg sad og sludrede med Kusken, set den karakteristiske gamle Dame inde paa Fortovet opløfte sin Paraply mod Sporvognen — bisterttruende rettet mod Kusken, som om hun havde ham mistænkt for, at han kunde have Lyst til at køre forbi uden at

Nytorg med det gamle Rådhus.

ELFELT PHOT.

se hende (hvad han altsaa bare kunde vove!) — og derefter Kuskens hurtige Drejen rundt paa Haandbremsens Sving, til Bremseklodsernes slæbende, knasende Lyd mod Hjulene fik Hesten, som kendte Lyden, til at gaa i Skridtgang og omsider staa stille. Først saa begyndte den gamle Dame at navigere ud mellem Vandpytterne paa Gaden — (hun maatte da først være sikker paa, at Kusken nu ogsaa virkelig standse). Derefter traadte saa Konduktøren i Funktion med at faa den gamle Dame hjulpet op i Vognen og bragt til Sæde, hvorefter han gav Afgangssignal til Kusken, som saa slap Bremsesvinget og trak i Tømmerne, og Hesten, som ogsaa kendte denne Lyd, begyndte saa at sætte sig i Bevægelse. Ofte naede den ikke at komme i sit normale Luntetrav, inden en ny Passager meldte sig, og det samme gentog sig.

Det turde være indlysende, at dette Befordringsmiddel ikke egnede sig til at fremme Byens Udvikling i Betydningen af Udbredelse. Hvis man vilde have sin „Aften“ efter Dagen og sin Morgensøvn Dagen derpaa, saa maatte man ikke bo længere fra Arbejdsstedet, end at man kunde naa det til

Fods uden at skulle altfor „forbandet tidligt“ op. At betros sig til en Sporvogn var det rene Lotterispil. Afstandene til Brønshøj, Vanløse, Sundby var den Gang saa store og krævede saa lang Tid, at der hverken blev nogen Aften efter Fyraften eller nogen Morgensøvn før Arbejdstidens Begyndelse. Følgelig havde Kasernebyggeriet med de sammenstuede Lejligheder paa Nørre- og Vesterbro samt i Kvarteret ved Voldene rigeligt Publikum, og de grønne Kornmarker stod uantastede mellem Hovedstaden og Landsbyerne i dens Omegn.

Forudsætningerne for Byens Udvidelse begyndte først med *Cyklernerne*, hvoraf de første Typer allerede nu er Musæums-genstande. Naar man i vore Dage hører Ordet *Velocipede*, saa er der ikke ret mange, der véd, hvad der skal forstaas derved, skønt det var den Begyndelse, der i 1868 blev gjort til Indførelse af Nutidens folkelige Befordringsmiddel. Denne Indretning fik kun en kort Levetid, og den høje Cykle, der viste sig i 1876, og hvorpaa der i 1881 holdtes Væddeløb i Tivoli, blev heller ikke Allemandskøretøjet. Nærmere kom man den nutidige Type ved „Safety-Cyklen“, som naaede Byen i 1886, i hvert Fald ligger den bag ved Oprettelsen af Dansk Bicycle Club, som i Udstillingsaaet 1888 byggede Ordrupbanen og her holdt det første Væddeløb i Slutningen af Juni Maaned. Endelig kom saa Luftringene i 1890, og dermed er skabt en af de allervæsentligste Betingelser for Storbyens Udvidelse, til Sprængningen af de gamle Beboelsesrammer inden for „Broerne“s Omraader.

Ja, jeg véd nok, at der længe før havde været Villaer uden for Byens Omraade, langs Strandvejen, i Gentoften o. s. v., men det Publikum, som boede dér, hængte hverken i Klokkestrengen eller var afhængig af Fabriksfløjten, hvad der vil sige, at det kun var en ringe Procentdel af Københavns Befolkning, som tillod sig at bo uden for Byen.

Cyklen — *Cyklen* er den største, væsentligste Forudsætning for Indlemmelsen af de omliggende Landkommuner i Aarhundredets Begyndelse. Cyklen gjorde den jævne Mand

Vesterbros Passage ind mod Raadhuspladsen.

og Kvinde uafhængig af Afstandene og tillod dem at bryde ud af Kasernegaardene og søge Lys og Luft uden for Stenørkenen i de overbefolkede Bykvarterer — uden derfor at miste synderligt af deres Aften eller ofre væsentligt af Morgensøvn.

I anden Række kommer saa Indførelsen af elektrisk Drift i Sporvognen, faste Stoppesteder, hurtigere Kørsel og bestemt Køretime, hvorefter Folk véd, hvornaar de kommer dér, hvor de skal til, naar de tager af Sted paa en bestemt Tid.

Men hvis man vil vide, hvilket Forhold der er mellem Sporvognspassager og Cyklister, saa skal man se en Hovedfærdselsaare en Eftermiddag ved Aftenstid, naar efter endt Arbejdstid den store Stime af Cyklister som et eneste sammenhængende Tog glider ud ad mod Byens Yderdistrikter. Og saa til Sammenligning Sporvognene — som jo nok er overfyldte paa denne Tid, men som dog kun gaar med Mellemrum og generer Færdslen for de Tusinder, der kører hver for sig. Har man set dette Billede, saa forstaar man, hvad Cyklen har betydet for Københavns Udvikling.

Naa, saa kom jo derefter Motorkøretøjerne og hjalp til at

flytte Folk ud af Byen, men saa mange der end er, saa er de dog kun for de faa, og derfor har de mindre Betydning i denne Sammenhæng.

III.

Hvad er saa Aarsagerne til Storbyens mægtige Vækst? Ja, kom og fortæl mig det — det var ikke uinteressant at vide det, altsaa: *Vide* det saadan, at ens Viden ikke kunde pilles i Stykker af en ny Professor i Nationaløkonomi m. m.

Vi har erfaret *Kendsgerningen*, som ikke kan diskuteres, og vi har paavist *Betingelserne* for Byens Udvikling og Udbredelse, men *Aarsagerne*, eller den vigtigste Aarsag: Det voksende Indbyggerantal, — den er ikke saadan at tage og føle paa. —

Det siges at være en erfaringsmæssig fastslaaet Kendsgerning, at Storbyernes Befolkning formerer sig efter lavere Skala end Landets. Saa vidt jeg har forstaaet det, skulde dette Fænomen altsaa vise sig paa den Maade, at de Mennesker, der er født og opvokset i Byen, viser mindre Frugtbarhed i deres Ægteskaber end de, der er født paa Landet og i voksen Alder rejser ind til Byen. Resultatet skulde altsaa være, at hvis ikke Hovedstaden voksede ved *Tilflytning*, saa vilde den kun have vokset meget langsomt, medens den nu faktisk er vokset hurtigere end nogen anden Bebyggelse i Danmark — dog nu i 1920erne med Undtagelse af Landets Stationsbyer.

I Henhold til Resultaterne fra sidste Folketælling (Novbr. 1925) var der 22,5 Procent af Landets Befolkning — altsaa *over Femtedelen* — samlet under Begrebet Hovedstaden („Storkøbenhavn“), som omfatter, foruden København, tilføjede Frederiksberg og Gentofte Kommuner. Det er mere end i samtlige Landets Provinskøbstæder tilsammen, og Landdistrikterne i Danmark har ikke det dobbelte Antal, nemlig kun 42,4 Procent.

Til Sammenligning er det interessant at bemærke Forholdet ved Folketællingen i 1890 (den første Tælling efter Ud-

Frivillige Drenges paa Marchtur.

JONAS CO. PIOT.

stillingen i 1888). Da udgjorde Københavns Befolkning 17,9 Procent af hele Landets Indbyggere, medens Provinskøbstæderne havde 17,1 og Landdistrikterne 64,1 Procent.

Og endnu ejendommeliger er det at betragte de saakaldte „absolute“ Tal, d. v. s. Tallet paa de Mennesker, der i 1890 og 1925 levede i Hovedstaden og paa Landet. Det var

i *Hovedstaden* i 1890: 389,000, i 1925: 731,500,
 paa *Landet* i 1890: 1,393,000, i 1925: 1,383,000.

Det vil altsaa sige, at Landbefolkningen i disse 35 Aar skulde være blevet *formindsket* med 10,000 Mennesker, medens Hovedstaden var *vokset* med 342,000, d. v. s. omtrent fordoblet. Landbefolkningen har i Mellemtiden afgivet et betydelig Kontingent til Stationsbyerne og Forstæderne, hvorved disses 20,000 Mennesker i 1890 er bleven til 430,000 i 1925.

Det er altsaa ikke Hovedstaden, som har opslugt hele Landboernes Vækst, men der er vistnok ikke Tvivl om, at den har taget Broderparten. I hvert Fald kan det ikke omdisputeres, at Landbefolkningen har staaet stille med Hensyn til

Kolonihaveforeningen »Bakkehoj».

Tilvækst, medens Storkøbenhavn er gaaet frem i overordentlig stærkt Tempo.

Jeg er mig bevidst, at der her er et Spørgsmaal, hvori der er Sprængstof, baade politisk og erhvervspolitisk. Jeg tør maaske lige nævne Navnet *Pinstrup* for blot at antyde, hvori Sprængstoffet bestaar. Og jeg skal derfor se — saavidt muligt — at omgaaes dette Stof med saa megen Forsigtighed, at Eksplosion undgaaes.

Til yderligere Oplysning om Kendsgernerne skal jeg endnu anføre en statistisk Bekræftelse paa den Talemaade, som ofte anvendes i Jylland — at København er „den største jydsk By i Danmark“. I Følge Folketællingen 1921 viste det sig, at der i Hovedstaden levede noget over 94,000 Mennesker, som var født i Jylland (Købstæder og Landdistrikter). Til Sammenligning tjener, at Aarhus har omkring 75,000 og Aalborg omkring 45,000. Født paa Øerne var endelig ca. 150,000 af Hovedstadens Indbyggere.

Hvorafter kommer nu den store Indvandring til København, uden hvilken den altsaa ikke tilnærmelsesvis havde udvidet og udviklet sig, som det nu er sket.

Kolonihaveforeningen »Bakkehoj».

Man nævner fra visse Sider, at Storbyens lettere Adgang til Forlystelser øver sin Tiltrækning paa mange, især blandt Ungdommen. Det er muligt, at der er *noget* om det, dog vist ikke ret meget, da Folk, der flytter til Byen af den Grund, hurtigt kommer til den Erkendelse, at man ikke kan leve af at gaa paa Forlystelser.

Adskillige kommer til Storbyen under deres Jagt paa Chancer eller — hvad der efter nyere Sprogbrug skal betyde adskilligt mere: *Tjans* — og det er dem, der i og for sig er lige glade med, hvori Tjansen bestaar, bare de slaar sig igennem. Nogle af dem gaar „til Bunds“, forsaavidt det i det moderne Samfund er muligt at faa Lov dertil, andre er heldige og bliver hængende, atter andre vender Næsen en anden Vej, hvis ikke Tjansen viser sig straks.

En tredje Gruppe er dem, der søger til Storbyen for at gemme sig, fordi de af en eller anden Grund ønsker at afbryde Forbindelsen med deres Fortid. Thi gemme sig, det kan man i en Storby som ingen andre Steder i Landet.

Saaledes kunde der nævnes ubegrænsede Antal af Motiver til at søge til Hovedstaden, men ingen af disses forskellige

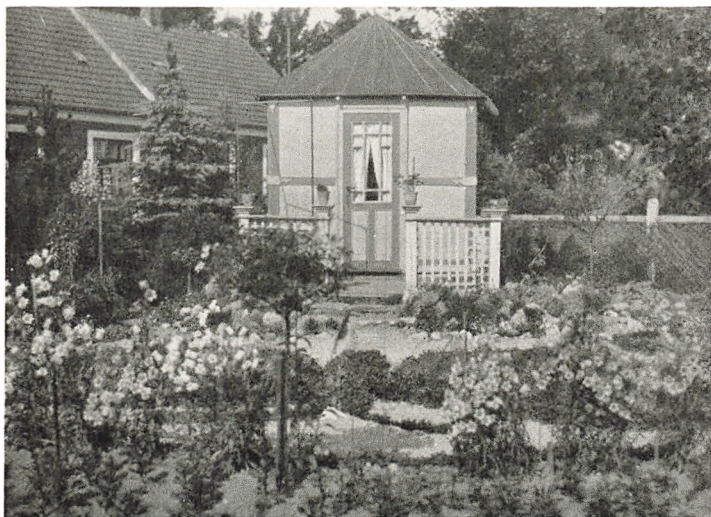

Besøg i Sommerhuset.

Grupper tæller synderlig til i Sammenligning med det overvejende Flertal af Tilflyttere, som kommer i Bevidsthed om, at Storbyen fremfor alt er de utallige Muligheders By, især for hvem, der ikke er bange for at tage fat paa hvadsomhelst. Der er den Forskel paa dem og paa Chancejægerne, at medens disse ikke gør sig synderlige Anstrengelser for at bide sig fast, men holder mest af at „flyde“ paa det tilfældige Sjøv, saa kommer de andre med det faste Forsæt at skabe sig en Livsstilling ved Arbejde — det være sig nu ved Industri, Haandværk, Handel, Transport eller andre af alle de Leveveje, som trives, hvor der er en stor og blandet Befolkning.

Det interesserer mig ved Lejlighed at høre, hvorledes det er gaaet til, at Jyder — hvis Maal jo røber dem — er kommet til Byen. Og blandt de mange Svar, jeg i Tidens Løb har faaet, kan et, som en Sporvognsstyrer gav mig, anvendes som Illustration for en vis Gruppe af Tilflyttere.

Han var Gaardmandssøn fra Vendsyssel og havde ingen anden Udsigt som Landmand end den, som et Husmandssted kunde byde ham, og det fristede ham ikke. Saa rejste han efter endt Soldatertid i Aalborg til København og fik — efter

Blomsterflor i Haven.

nogen Ventetid — Plads ved Sporvognene. Han fortalte mig yderligere, at der fra hans Fødesogn var forskellige andre Gaardmandssønner, som havde Plads under Kommunen, dels ved Sporvejene og dels ved Politiet. Interessant var det, at fire Brødre, der ogsaa var Sønner af en stor Gaardmand i Sognet, var rejst til Storbyen, fordi Landbruget derhjemme ikke havde Plads til dem — ikke engang som Tjenestekarle — efter at Maskinerne nu udførte det meste Arbejde. Det var — fortalte min Hjemmelsmand — helt hyggeligt at have saa mange Barndomsbekendte i Byen. „Wi er en hel Wend-syssekoloni, naar wi bliver samlet.“

Efter min Mening er vi her ved en af *Hovedaarsagerne* til Storkøbenhavns Vækst. Landbrugets bristende Evne til at beskæftige sine egne Børn. Maskinerne gør dem brødløse og overflødige paa Landet. Og saa kommer de til Storbyen og bliver de ivrigste Dyrkere af — *Kolonihaver*. Derved holder de Forbindelsen vedlige med den Jord, hvorfra de er kommen, og bliver det sunde, jordfaste Element i Byens brede Lag.

At de ogsaa — og i meget høj Grad endda — bliver Brobyggere mellem det eksklusive Københavneri og det ultra-

agrарiske i Landbefolkningen, har man ikke lagt tilstrækkelig Mærke til, bl. a. fordi dette Punkt ikke endnu har kunnet anvendes partipolitisk. Men der er Gudskelov mere mellem Himmel og Jord, end man læser sig til i Rigsdagstidende og hører om paa Vælgermøder. Dette være kun sagt i Forbigaaende, selv om ingen vil kunne paastaa, at det er Æmnet uvedkommende. Tværtimod — det har i høj Grad med Byens Udvikling at gøre, og dette Træk af Tilflytningens Psykologi burde maaske i noget højere Grad end Tilfældet hidtil har været, lægges de politiske Hedsporер paa begge Sider paa Sinde.

IV.

Man hører overalt i Landet, hvor man kommer hen og kommer i Snak om København, at Byen er altfor stor i Forhold til Riget. I hvert Fald har jeg ikke truffet en eneste Person, der har udtalt sig om denne Ting, som ikke har forfægtet den Anskuelse: „Ja — København er jo altfor stor i Forhold til Landet.“

Det ser ud til, at det er en Slags Børnelærdom, som enhver uden videre godkender som uangribelig fastslaaet.

Men det er ikke muligt at blive klog paa, *hvorfra* Folk har den Mening, bl. a. vistnok af den særlige Grund, at ingen ved det. Det synes at være noget, man har lært sig til at sige, ligesom det sædvanlige: „Goddag, hvordan har De det?“ — som man jo heller ikke mener noget alvorligt med.

Det viser sig da ogsaa, at Folk øjeblikkelig gaar i Staa, saasnart man f. Eks. spørger om, *hvor* stor en Hovedstad maa være i Forhold til Landet for ikke at være *for* stor. Derom staar der vistnok ingen Ting nogen Steder, i hvert Fald ikke noget „evangelisk“ eller i den Retning, og altsaa faar man ikke noget Svar paa det nævnte Spørgsmaal.

Problemet er vistnok af samme Art som Problemet, hvor stor en Myretue maa være eller kan blive. Jeg formoder, at de særlig myrekloge vil sige, at det ved man ikke noget om, det er noget, Myrerne selv bestemmer. Og paa samme Maade gaar det vistnok ogsaa med de Myretuer, man kalder Stor-

byer. Disses Størrelse bestemmes af hver enkelt Indbygger i dem — forsaavidt de da faar Lov til det af de andre.

Man bliver da nødt til i Praksis at lade en Storbys Størrelse komme af sig selv og regulere sig selv. Saa længe Byen yder hver enkelt arbejdende Individ Mulighed for Eksistens og for at forsørge dem, han har Pligt overfor, saalænge er der jo ikke noget at gøre Vrøvl over for den enkelte. Og da det gælder *hver* enkelt af dem, saa bliver det samlede Resultat, at Byen vokser. Slipper disse Muligheder op, og nogle af Indbyggerne ser deres Regning ved at flytte andre Steder hen, hvor der er flere Muligheder, saa holder jo Byen op at vokse.

Men nu er Forholdet vel nok dette, at jo flere Mennesker, der er samlet i en By, des flere Muligheder er der for at finde en Maade at slaa sig igennem paa — naar ellers de enkelte faar *Lov* til at slaa sig igennem. Man kan tænke paa saadanne smaa Byer som Mariager, der gennem Menneskealdre har staaet helt stille i Væksten, fordi der er for faa Muligheder.

Det er nemlig saaledes i en By, at Mennesker lever ved Hjælp af hinanden, fordi de byder hinanden *forskellige* Goder, og Pengene derved tildels løber rundt i en snæver Kreds fra den ene til den anden. Et karakteristisk Eksempel har jeg haft Lejlighed til at iagttage i det Nybyggerkvarter, jeg tilhører, og hvori jeg var en af de første Beboere. Her er nu efterhaanden samlet en Mængde Handlende af alle mulige forskellige „Brancher“, og hver af dem klager naturligvis over, at der er for lidt for dem at fortjene — fordi de har for faa Kunder. Det hænder heller ikke saa sjældent, at en giver op og flytter et andet Sted hen, men alligevel sidder der i hver Butik en Familie og lever. Hvis det nu havde været f. Eks. Smørforretninger allesammen eller Manufakturhandlere eller Urmagere, eller hvad man nu vil, saa kunde det jo ikke gaa. Men den Omstændighed, at de forskellige Forretninger er indbyrdes hinandens Kunder, gør, at hver af dem har en Kundekreds, som tillader hver af dem at leve, — ikke flot, som hver af dem gerne vilde, men de „eksisterer“ og er „i disse Tider“ glad ved *det*.

Det er ikke min Mening, at hele Forklaringen ligger i dette gensidige indbyrdes Kundeforhold, men det spiller saa stor en Rolle, at det maa tages med i Betragtning over Betingelser for en Bys Udvikling.

Jeg tror altsaa ikke, at man har eller kan skaffe en Maalestok for, hvad det vil sige, at en By er „for stor“ til et Land. Den enkelte private Borger kan skønne over, hvor han har de bedste Betingelser for at kunne klare sig, og naar han faar Lov til det, saa kommer Byens Størrelse af sig selv. Fra denne ligesaa simple som naturlige Regel gives der ingen Undtagelser, og det er da ogsaa i Kraft deraf, at Hovedstaden i Danmark er bleven det, den er.

Kuriøst er det ogsaa at se, hvorledes det virkede med Hensyn til Regulering af Tilflytning, da Københavns Styrelse for nogle Aar siden troede at sætte Pigtraad om Kommunen i Anledning af Bolignøden. Da viste det sig egentlig bedst, hvor stor Byen var bleven, for det var nemlig umuligt at spærre af for udefra kommende. Naa — nogle lykkedes det vel at forhindre Adgang, men der viste sig for de opfindsomme saa mange Smuthuller gennem Pigtraaden, at denne ingen praktisk Betydning fik. — —

Jeg brugte ovenfor i første Kapitel Udtrykket „Kvartierer“ som Maal for, hvad Hovedstadens Beboere er i Stand til at kende i Enkeltheder. Og dette Ord vender jeg nu tilbage til som Udgangspunkt for nogle Bemærkninger om Storbyens Styrelse.

Paa dette Punkt synes Hovedstaden — ligesom med Kendskabet til Gaderne og Vejene — at være vokset os over Hovedet.

Ganske vist er Begrebet Storkøbenhavn delt i tre Styrelsesomraader, nemlig foruden Kommunen København, i Gentofte Kommune og Frederiksberg Kommune, der maa samarbejde om større og vigtigere Fællesanliggender. Men navnlig inden for den største Enhed, Københavns Kommune, er der saa betydelige og folkegeografisk forskellige Omraader, at det er vanskeligt at opnaa en ensartet Centralledelse for dem alle.

Saa stor er Kjøbenhavn nu bleven, at hver større Bydel har sit eget sociale, folkelige og stedbundne Særpræg — ganske som Landsbyer, Sogne og Kommuner ude paa Landet — med tilhørende lokalpatriotisk Samfølelse og Sammenhængsfølelse. For at hver Bydel derfor kunde faa Lejlighed til at udvikle sit eget Præg og sine egne Interesser i Frihed, vilde det være naturligt, at Kommunen deltes i flere selvstændige Omraader med en Fællesregering om de Anliggender, hvor Samvirken var nødvendig af Hensyn til alles velforstaaede Interesser. I London har man som bekendt altid haft saadanne lokalt begrænsede Styrelsesomraader med et fælles Raad for de fælles Anliggender.

Allerede nu mærker man, at det kniber med Centralstyrelsens Oversigt over hele Kommunen, bl. a. af den Grund, at Borgerrepræsentationen vælges af hele Kjøbenhavn som en eneste Valgkreds, hvorved de lokale Omraaders Repræsentation beror paa rene Tilfældigheder. Det er jo partipolitiske Linjer, der vælges efter, og de tager kun ringe Hensyn til „de lokale Forhold“.

At denne Lokalstyrelse vil komme med Tiden, er der næppe Tvivl om, og derfor er det ganske imod den naturlige Fremgangslinie, at der fra visse Sider er arbejdet paa at faa Frederiksberg smeltet sammen med Kjøbenhavn. Storbyen er allerede nu saa forskellig sammensat, at den samme Bevægelse, som gør sig gældende overalt i Landet (med Adskillelser mellem uensartede Dele i en Kommune) ikke i Længden vil kunne standses inden for Kjøbenhavns Kommunes Omraade.

At give en Beskrivelse af de folkelige Ejendommeligheder i de forskellige Dele af Kjøbenhavn var ikke nogen kedelig Opgave, men den falder uden for disse Bemærkninger Ramme, og det skal derfor blot siges, at denne Forskellighed findes — for at aabne et Perspektiv ind i Forhold, som ogsaa hører med under Begrebet Udviklingen af Storkjøbenhavn.

KUNSTEN I KJØBENHAVN

Af HARALD SLOTT-MØLLER

JA! Nu er vi snart inde“, siger jeg til min Medrejsende, da vi nærmer os Kjøbenhavn: „nu har De været mig en udmærket Cicerone over Sjællands grønne, bølgeformede Sletter, nu skal jeg gøre Gengæld og give Dem et Overblik over Kunsten i Kjøbenhavn, den der sammen med Videnskaben tydeligst skiller Hovedstaden og Provinserne fra hinanden; Handel, Industri og Haandværk og andet Erhvervs-Initiativ træffes lige saa udmærket i Provinserne. Men som Videnskaben indadtil giver Kunsten udadtil Hovedstaden dens Særpræg.

Vi kommer op ad Bernstorffsgade til Vesterbrogade. Der staar Frihedsstøtten. Da den i 1797 blev rejst, maa den have taget sig ganske anderledes anselig ud, da stod den uden for Voldene i en Allé af ganske unge Træer med Marker til begge Sider, nu er høje Huse vokset op omkring den og har gjort, at den virker saa temmelig uanselig af Fremtoning, men skøn er den, som den staar der paa sit Fodstykke af norsk Marmor med dets fire dejlige Statuer af gammeldags Dyder: Troskab, Tapperhed, Fædrelandskærlighed og Bondeflid og de to skønne Relief'er med Retfærdighedens Genius og Frigørelsen. Det er det 18de Aarhundredes store Kunstner Wiedewelt, der er Mester for dette, et taknemmeligt Folks Mindesmærke for Stavnsbaandets Løsning.

Vi gaar videre mod Øst Nordøst ad Vesterbros Passage til Raadhuspladsen, der helt beherskes af Raadhuset.

Dette Hus, som Hovedstaden lod Martin Nyrop bygge

fra 1893 til 1905, er til nu den højeste Blomstring af moderne dansk Arkitektur. Med dybe Rødder i vor nationale Arkitektur, med sine Taarne og Spir, med sine Gavle og Gaarde, med Granit-Sokkelen, de røde Sten og hvide Kridtstens Baand bringer det Drøm og Minde om vore Herregaarde og gamle Kirker. Det er personligt og nationalt som intet andet nutidigt Hus i Danmark.

Og nu gaar vi videre ad Vestre Boulevard langs Raadhushaven og Anlæggene midt ad Boulevarden, hvor Statuer mellem Buske og Blomster ligesom forbereder Glyptotheket. Her ligger det, paa højre Haand, Carl Jacobsens storslaede Gave til Byen, til Landet, til alle Danske nu og i kommende Tider. Dets pyntelige Forbygning er opført efter Tegning af Dahlerup, dets sværere og mere monumentale Tilbygning mod Sydvest er bygget af Kampmann. I skønne og rige Marmorsale rummer det en baade stor og dejlig Samling antik Billedhuggerkunst, vist den største og mest instruktive Nord for Alperne. Fra de tidligste Tider, fra Billedhuggerkunstens Barndom i Ægypten og dens tidlige frodige Ungdom i Grækenland, over dens videre hellenistiske Udvikling føres den Besøgende gennem det antikke Roms Kunst med en Mængde uforlignelige Portrætbuster op til vor egen Tid til den franske Skulpturs Blomstring i Slutningen af det 19de Aarhundrede.

Vel er ikke alle Tider efter Antikken repræsenteret i Samlingen, men som den er, stor og fyldig og med Værker, som Verdens bedste Musæer maa misunde og misunder os, har den ikke alene Krav paa, men omfattes ogsaa af alle Danskes Taknemmelighed.

Vi gaar nu videre ud ad Stormgade og over Stormbroen, og nu befinder vi os paa saa at sige national hellig Jord — paa Slotsholmen. Lige for os ser vi da en, ikke særlig stor, men ejendommelig og harmonisk Bygning, paa hvis grønne Kobbertag Sejrgudinden kører frem med sit vælige Firspand. Det er Thorvaldsens Musæum. Er det Sommer, staar Portene aabne, og paa Rummets mørke Baggrund ly-

ser Jason, den eventyrlige, sejrige Sagnhelt, Thorvaldsens Ungdoms eventyrligt sejrige Statue, en dejlig, ædel og harmonisk Figur, skøn, som kun det harmoniske Sinds harmoniske Værk er.

Sejr og genial Harmoni præger Thorvaldsens Livsværk, der her er samlet i Musæet, samlet om hans Grav midt i Musæets Gaard, det skønneste Mausolæum nogen Kunstner, som nogen Helt, i Verden har faaet.

Som der er Storhed og Fred over Kristus-Figuren og Daabsenglen, er der Storhed og Fred over Pave Pius VII's Monument, som over Rytterstatuen af Fyrst Poniatowski, som over Relief'et af Natten. Men Thorvaldsens Storhed udelukker ikke Ynde; yndefulde er Gratierne, yndefuld er Danserinden og Hebe og Ganymed med Ørnen, Ynde, Storhed og Uskyld, det er Thorvaldsens Genius' Væsen.

Verden forekommer saa urolig og smaaborgerlig, naar vi kommer ud af Musæet. Sporvogne klemter, Automobiler brøler, og Menneskene styrter af Sted, som om de alle havde travlt.

Ude foran Christiansborg, den store Bygning, der behersker Slotsholmen, ser vi saa Kong Frederik VII's Rytterstatue; der er i denne endnu Ro og Harmoni, men Herman Vilhelm Bissen, som formede den, var ogsaa Thorvaldsens Elev, dog en ny Tid med andre Idealer stillede andre Krav, saa med al sin Ro og Majestæt er den maaske lettere tilgængelig for den nulevende virkelighedskære Almenhed end Thorvaldsens lidenskabsafdæmpede Gudeverden.

Der er af Herman Vilhelm Bissen endnu en Portrætstatue her i Kjøbenhavn, men den naar vi ikke ud til paa denne hastige Rundtur i det kunstneriske Kjøbenhavn; det er Kong Frederik VI's Statue i Frederiksberg Have. Bramfri, ærlig og tilforladelige er denne Figur af den elskelige, jævne og velmenende Konge, der styrede Landet paa en Tid, da et Verdens-Uvejr rasede over Europas Politik. Som denne Konge i bedste Forstand var jævn og dansk af Væsen, er denne Figur fin og bramfri og dansk.

Men vi er i Øjeblikket ikke i Frederiksberg Have, vi er paa Slotsholmen, hvor først Absalons Borg stod, hvor Kjøbenhavns Slot stod, hvor det ene Christiansborg efter det andet har staaet og er brændt og har rejst sig af det forriges Aske indtil det nuværende, der er opført i vor Tid, bygget af Thorvald Jørgensen. Et smukt Hus, en værdig Regeringsbygning, bygget med Pietet for, hvad der før har staaet her paa Holmen. — Da man gravede Grunden til Bygningen, stødte man i ret stor Dybde paa gamle Bygningsrester, og det viste sig snart, at man her havde fundet Fundamentet af Absalons Borg —. Og nu ser man nede under Slottet de hvide Kridtstens-Murrester af „Hafn“s Borg, selve Grunden det har staaet paa, Strandstenene og Gruset, hvor en Gang Sundets Bølger skyllede ind, det Dyb, hvorfra Absalons Skibe foer ud og fæstnede Danmarks Magt og bragte Riget i Vækst. Sideordnet med Danevirke er disse Stene det Fundament, hvorpaa Danmarks Historie hviler. —

Er vi igen oppe paa Slotspladsen og vender os mod Øst, ser vi Børsen, Formuernes Yngleplads, et langt, lavt, gavlrigt, stateligt Hus, et arkitektonisk Mesterværk, bygget paa Initiativ af den initiativrige Kong Christian IV og under hans begavede personlige Indgriben. Ude bag dets slanke Dragespir ser vi endnu et ejendommeligt Spir opført under en anden byggekær Konge, Kong Frederik V, det fantastiske spiralformede Spir paa Vor Frelses Kirkes Taarn. Grønt af Ælde og straalende af Guld tindrer det muntert i Solskinnet.

Vi forlader nu Slotsholmen og gaar over Holmens Bro, forbi Holmens Kirke og videre forbi Niels Juels Statue, modelleret af Stein, og staar saa straks paa Kongens Nytorv med Christian den V's Rytterstatue. God er denne Statue ikke, den jagtglade, lovgivende Konge kunde vel fortjene en bedre. Dog ubilligt dømmes maaske vor Tid; Datidens kunstneriske Tankegang, dens Smag for Personifikationer af Dyder og alt muligt er vor rationalistiske Tid saa fjern som vel mulig. Om end overlegent, fjendtligt ser vor

Tid ikke paa den, og har vi end ikke forgyldt den, hvad der Gang paa Gang har været Planer oppe om, saa har vi bekranset den med det yndigste Blomster-Anlæg, et helt Udsnit af en dejlig Herregaardshave —.

Vender vi os nu mod Øst, ser vi en statelig og smuk Bygning i festlig fornem Renæssance-Stil, med en aaben Loggia ud mod Torvet, det er „Det kgl. Teater“. Fra 1872—74 opførtes det efter Tegning af Arkitekterne Dahlerup og Ove Petersen i Stedet for det gamle, der trods Ændringer og Udvidelser i Tidernes Løb var blevet for lille og utidsvarende. Foran den skønne og monumentale Bygning staar Broncestatuer af Holberg og Oehlenschläger, og inde i Vestibulen Marmorfigurer af Ewald og Wessel, men den rigeste Skønhedsværdi, Huset ejer, er det dejlige og geniale Fortæppe, komponeret af Maleren J. L. Lund i 1828, sikkert Verdens ædleste og mest poetiske Teatertæppe —.

Den ikke særlig anselige, mørkladne, røde Bygning med de fine arkitektoniske Forhold, vi har til venstre for Teateret, er Charlottenborg. Her har Kunstakademiet til Huse, siden det den 31. Marts 1754 stiftedes af Kong Frederik V. Bygningen, der er et Hundrede Aar ældre, er opført af Ulrik Frederik Gyldenløve fra 1672—83. Sammen med Thotts Palais, der oprindeligt var i Familien Juels Eje, bygget af selve Niels Juel fra 1683—86, giver disse Bygninger Kongens Nytorv dets paa een Gang fornemme og hjemlige inderligt danske Præg.

Men vi maa videre. — Ud gennem Bredgade ud til Sanct Annæ Plads; her ved Begyndelsen til den solbeskinnede, langagtige Plads, der fører ned mod det blaa Vand ned til Havnen, staar en Statue af N. W. Gade, og lidt længere nede er der en anden af I. P. E. Hartmann, dansk Musiks to store Mestre. Men snart er vi paa Hjørnet af Amaliegade, den gamle, fornemme Adelsgade med de smukke 18de Aarhundredes Palæer. Skønnest blandt dem er de fire smaa Rococo-Slotte, der tilsammen danner Amalienborg, samlede til en Helhed ved Harsdorffs fine Colonnade. Paa Frederik den

V's Initiativ er de i Aarene 1754—60 opført af fire Adelsfamilier og vidner ved deres Pragt og Skønhed om Adelens Storhed, fine Smag og høje Kultur-niveau i hin Tid. Midt paa Pladsen, Amalienborg Plads, staar saa, som rimeligt er, i værdig, pompøs Majestæt Frederik den V's Rytterstatue, udført af den navnkundige franske Billedhugger Saly og rejst af det den Gang rige og mægtige „Asiatiske Compagnie“. Mere storslaet og harmonisk Plads findes ikke her i Byen og selvsagt ikke heller her i Landet, en Fryd for Øje og Sind.

Gaar vi nu videre ud ad Amaliegade forbi Fødselsstiftelsen og Frederiks Hospital, naar vi snart ud til Lange-linie, vor saltfriske, havaabne Promenade. Vi kommer forbi „Gefion Springvandet“, der saamænd er helt kønt, naar det springer, forbi Mindesmærket for Ivar Huitfeldt, men da det er Kunsten her i Byen, vi skal se paa, lader vi os ikke friste til at fortsætte Turen helt ud til Frihavns-Molens Fyr, men drejer af ned forbi den svenske Kirke og forbi Nyboders lave Huse med den temmelig lille og beskedne Statue af Kong Christian den IV. Naa! Han behøver den for saa vidt heller ikke større, han har sat sig tilstrækkeligt Minde ikke alene i vor Historie, men i Bygningsværk paa Bygningsværk spredt i hele vor By.

Snart er vi naaet til Kunstens Hovedkastel „Statens Museum for Kunst“, som dets officielle Navn er. Vi giver os ikke Tid til at fordybe os synderlig i dets Ydre, skønt det for saa vidt baade er festligt og monumentalt, heller ikke lader vi os opholde af de anstødelige Kai Nielsen-Statuer i Rosenanlægget uden for Bygningen, men begiver os straks op ad dens brede Trappe ind i Samlingen.

Og her er meget at se, meget at nyde for Timer, ja for mange Dage. Samlingen falder i tre Dele, en Afstøbnings-samling, der, hvor udmærket den end er, mulig burde nøjes med et mindre fordringsfuldt Lokale i Betragtning af, at den i det væsentligste er erstattelig, og fordi den øvrige Samling i høj Grad lider af Pladsmangel. Denne, Maleri-

samlingen, falder i to Afdelinger, en Afdeling af gammel, overvejende nederlandsk Kunst og en stor dansk Samling, der giver et fyldigt om end ikke fuldt paalideligt Billede af vor Kunsts Udvikling, idet enkelte nutidige Kunstnere efter et vilkaarligt, rent personligt Skøn er helt eller delvis udelukkede. Saaledes er Lorenz Frølich skønt en af Landets allerstørste Kunstnere saa at sige ikke repræsenteret i Samlingen.

Sammenlignet med Europas mægtige og udsøgte Musæer af gammel Kunst er vort vel nok fattigt, yderst beskedent og tillige tilfældigt sammensat; dog indeholder det Perler, som Verdensmusæerne maa misunde os, Landskaber af Ruijsdael og Hobbema, Rembrandts Emausbillede og hans to Portrætter, Rubens Salomons Dom og Biskoppe-Portrættet, det store Færgbillede af Jordaens og grumme meget mere, som det er uoverkommeligt at nævne her. I den seneste Tid er der, navnlig ved rige Gaver fra „Ny Carlsberg-Fondet“, kommet ogsaa en lille Afdeling straalende dejlig italiensk Kunst til, først og fremmest et Par Billeder af Tizian, som ikke findes *bedre* i noget af Verdens Musæer.

Den anden Del, vor egen Kunst, begynder helt tilbage i det attende Aarhundrede, saa tidligt som der overhovedet kan være Tale om en selvstændig „dansk“ Kunst, med Abildgaards sælsomt fantastisk romantiske Billeder, saa følger Jens Juels klare, kloge og elskværdige Portrætter, og efter ham Eckersbergs lige saa danske, lige saa klare og kloge om end næppe saa smukke Skildringer af Datidens Mennesker. Dog maa herfra undtages et enkelt Portræt, der rager langt op over ikke alene Eckersbergs, men ogsaa over Jens Juels Produktion, Eckersbergs uforlignelige Portræt af Thorvaldsen. Vi maa ikke glemme det, fordi det ikke findes her i Samlingen, men ejes af Kunstakademiet; det er et af de ædleste, mest poetiske Portrætter i dansk Kunst, det er, som havde Thorvaldsens Genius her rørt Eckersbergs noget prosaiske Haand med sin Vinge. Men foruden at være Portrætmaler var

Eckersberg ogsaa Marinemaler eller egentlig snarere Skildder af Skibe, om hvilke man faar mer at vide i hans Kunst end om Sund og Hav.

Det er maaske tvivlsomt, om denne tørre, denne urimelig ligevægtige Aand, om den var vedbleven at beherske dansk Kunst, havde formaaet at bringe den i Blomst. Men Tidsaanden op i Aarhundredet blev Kunsten gunstig, og Eckersbergs Elever, der havde hans sikre Skoles Grundlag, udfoldede sig og udfoldede Kunsten. Med Marstrand kom der Frigjorthed over vor Kunst, mange Strenge havde han paa sit Instrument, og selv om de elskværdigt muntre klinger oftest, som her i hans to Holberg-Billeder, er det dog ogsaa ham, der er Mester for „Den store Nadver“, „Christian IV paa „Trefoldigheden“ og „Christian I's Indstiftelse af Universitetet“ i dettes Solennitets Sal.

Om man fra et overnaturligt ophøjet Stade saa vor Kunst, kunde jeg tænke mig, at den maatte tage sig ud som en Høne med Ællinger, med Eckersberg som forsigtig Hønemoder og hans Elever med baade Lyst og Evne til at svømme paa Poesiens Vandflade, selv om der just ikke er mange Dykænder iblandt dem. Vi ser her paa Musæet storladne Landskaber af P. C. Skovgaard og Lundbye, Landskaber hvis Tone klinger pathetisk som Fædrelandssange. Vi ser Constantin Hansens dramatisk fortalte Billede Lokes Besøg ved Ægirs Gæstebud og mindes hans monumentale Udsmykning af Universitetets Vestibule, i det hele taget hans antik forenklende Forms Storhed. Der er blandt Flokken Jørgen Sonne, hvis Hovedværk ogsaa er inden for Kjøbenhavn, den mægtige monumentale Frise af „Thorvaldsens Hjemkomst“ paa Musæets tre ydre Mure, og her i Statens Musæum for Kunst har han eller rettere havde han en Række Billeder fra vore Krige, men som nu af en mere international- end national-sindet Ledelse er fjernet. Der er Dalsgaard med sine Billeddigtninge af „Folkelivet“, i hvilke der er Samtidigheds-Lighed med Bjørnsons Bondefortællinger, og der er Exner, som kendes af hvert Barn Landet over.

— Ja, Flokken er stor, Købke, Rørbye, Kølle, Roed, Kjeldrup, Dalgas, Ernst Meyer, Kyhn, Rump og La Cour og mange flere.

Men medens vi vandrer gennem Salene, bliver vi var, at der mellem 1850 og 75 begynder at vise sig Tegn paa en ny Tid. Maalt med denne Tid kan Eckersbergs Periode forekomme barnlig, som Barndommen uskyldig, som Barndommen spæd, ikke ret udvokset. Den nye Tid straalere af Kraft; den er fuldvoksen. — Se her Carl Blochs „Samson hos Filistrene“, se „Christian II i Fængslet“, se Otto Baches „Vildsvinejægeren“ og hans store, friske Billede med „Hestene paa Strandengen“ men langt bedre kunde han være repræsenteret; vil De rigtig se ham og lære ham at kende, maa De tage ned til Frederiksborg-Musæet og glæde Dem over Billedet af „Admiral Suenson om Bord i Fregatten Jylland under Slaget ved Helgoland“ og det pragtfuldt episk-lyriske Portræt af „General Schleppegrell“ samt hans skønne, festlige Billede af „Troppernes Indtog i Kjøbenhavn i 1850“.

Vist i 1877 rejste en dengang ung Maler, P. S. Krøyer, til Paris, Spanien og Italien. Han havde allerede da gjort en højst bemærkelsesværdig Indsats i dansk Kunst, dog i ren Eckersbergsk Aand, men da han nogle Aar efter vendte hjem, bragte han en ny og meget større kunstnerisk Maalestok med, en Maalestok, der ikke før var maalt med i dansk Kunst; saa pragtfuldt og straalende var der ikke før malet i Danmark. Altfor svagt i Forhold til den overvældende Betydning, han har haft i vor Kunst, er han repræsenteret her i Musæet. Men et og andet er her dog, det mandige, monumentale Portræt af Kammerherre Meldahl, det lige saa levende Portræt af Lensbaron Rosenørn-Lehn, Billedet fra Granada fra de ganske unge Aar: „Uden for en Gitanaboliv“ med de to Kvinder og det fortryllende nøgne lille Barn, det af Sommernatsstemning fyldte Billede af Fiskerne, der venter paa Skagens Strand, og endnu mere. Dog kunde man have ønsket, at de „Italienske Markarbejdere“, som nu er havnet i Odense, havde været her, og hans Ungdoms Hoved-

værk: „Italienske Hattemagere“, men det maa vi trøste os med er i „Hirschsprungs Samling“, et Slags Supplement til Samlingen her. Der er en forfriskende, strømmende Sundhed og vaagen Livskraft i disse ungdomsstraalende Billeder, og den blev ikke tilsat, før Sygdommen indhentedede ham i hans sidste Leveaar, og saa endda knapt.

Ved Siden af Krøyers Kunst fylder Anchers os med Glæde og Stolthed. Ancher er en anden Personlighed, knap saa pragtfuld i sit maleriske Foredrag, men med et maaske nærmere menneskeligt Forhold til sine Emner. Saa længe der lever en dansk Kunst, vil hans Billeder være blandt dens Hovedværker. Billeder som „Redningsbaaden køres ud gennem Klitten“, „Blinde Kristian ved Vuggen“ i Supplementsamlingen „Hirschsprungs Samling“ og ikke mindst det med „Den Drukne“ her i Musæet, som man maa haabe, Ledelsen snarest vil give en bedre Plads, og mange flere hører alle til vort bedste kunstneriske Eje.

Mindre i Stilen, men ogsaa i inderligt Forhold til sine Emner er Viggo Johansen. Hans „Aften i Kunstnerens Hjem“ vil ogsaa altid nævnes, naar Hovedværkerne i Dansk Kunst omtales.

Men Rækken af betydelige Talenter, der hører til det Slægtled af danske Kunstnere, som præger dette Tidsrum, er lang: Anna Ancher, Zahrtmann, Julius Paulsen, Mols, Godfred Christensen og mange flere. — Lidt udenfor, lidt af et andet Fysiognomi, er Hans Smidth og L. A. Ring. Skønt samtidige og væsentlig jævnaldrende med de nys nævnte er der ligesom mere Eckersberg i dem — Og dog —! De er saa tydelig en helt anden Tids Børn med dybere Naturfølelse, med dybere psykologisk Forstaaelse.

De to sidste Billeder, vi ser her paa Musæet, er Joakim Skovgaards. Af Alder tilhører han omtrent dette store Slægtled, men hans Livsværk indvarsler en ny Periode i vor Kunst. Hvor denne vil føre vor Kunst hen, kan intet Menneske paa dette Tidspunkt overse.

Joakim Skovgaards Evner er enestaaende store. Som

værdig Søn af P. C. Skovgaard begyndte han i en meget tidlig Alder at frembringe og udstille. Hans tidlige Billeder, af hvilke der findes typiske Eksempler her i Samlingen, er prægede af en øm Følelse for og et indgaaende Studium af Naturen. Men hvor ypperlig en naturalistisk Skildrer af Natur og Mennesker Skovgaard end var og endnu er, er det dog ikke som saadan, han vil komme til at staa i den danske Kunsts Historie. Det er Udsmykningen af Viborg Domkirke, der giver hans kunstneriske Personlighed dens Præg, og efter dette Værk vil Nutid og Eftertid værdsætte ham.

Et Størværk er Viborg Domkirkes Udsmykning, alene af Omfang det største i dansk Malerkunst. Vi skulde naturligvis ikke dvæle ved dette, om han ikke her i Musæet var repræsenteret netop med et af Billederne fra Viborg-Katedralen, et Billede, der blev nedtaget derfra og overført her til Musæet, fordi Væggen efter Sigende ikke var tilstrækkelig holdbar. Det forestiller, som De ser, „Kongesønnens Bryllup“.

Skovgaard har med Rette ment, at der stilles andre Krav til et stort, udsmykkende Kirkebillede end til et Staffelibillede i et privat Hjem, men det forekommer, at han overdrevent har imødekommet dette Krav. Værket er paa mange Punkter stødende arkaiseret. Det vil sige, at dets Udtryksform er af en paataget Barnlighed, at det fremtræder med en foregiven Ubehjælpssomhed, saa Værket føles som en kunstnerisk Anti-Datering. Gamle Tider, hvis Udtryksform kan synes vor Tid naiv og ubehjælpssom, er alligevel altid i god Tro ærlig Gengivelse af Naturen. Den kunstigt „barnlige“ „Ubehjælpssomhed“ vil bestandig virke delvis som laante Klæder, som en Rolle.

Skovgaard opfattes vist i den almindelige Bevidsthed som et religiøst bevæget Kunstner temperament, medens i Virkeligheden hans Kunst snarere viser ham som en Æstetiker, en temmelig kølig Kunstnerpersonlighed, for hvem overraskende kunstnerisk Form ofte synes at være Hovedsagen. Tydeligt kommer dette frem i hans overmaade beundringsværdigt levende Billede: „Engelen rører Vandet i Bethesda-

dam" ovre i den Hirschsprungske Samling, hvor Engelen er blevet et pragtfuldt straalende Lysfænomen, og Staklerne, der venter Miraklet, en uudredelig Menneskeklump i vildt Slagsmaal, en Kamp for Tilværelsen mere end et religiøst Billede.

Det andet store, monumentale Skovgaard-Billede her i Samlingen er „Kristus i de Dødes Rige“. Dets Undertitel eller vejledende Motto: „I Kvæld blev der banket paa Helvedes Port“ frier naturligvis Skovgaard for det fulde Ansvar for den Indvending, at Billedet er, skønt et religiøst Emne, meget lidt religiøst, meget lidt kristeligt af Aand. Skovgaard kan med fuld Ret kræve, at Beskueren halvt lægger Ansvaret paa Grundtvigs Skuldre, idet Billedet jo er en Fremstilling af Grundtvigs Digt, der mere virker som en personlig Vision end som Kristendom. Naar Opgavens Løsning trods den uhyre Fordringsfuldhed, Fremstilling af en Guddom, tilmed en sejrrig Gud, er lykkedes, kan man selvsagt ikke undlade at beundre Skovgaards rige Evner, selv om man umulig kan godkende denne atletiske Kraftkarl som Kristus — Kærlighedens milde, sejrriige Fredsfyrste! Dog, Joakim Skovgaards Geni straalere trods alle alvorlige Indvendinger fra disse Billeder.

Blandt de Kunstnere, som Musæets skiftende Bestyrelser har forsømt at skaffe typisk repræsenteret i Samlingen, er Broderen Niels Skovgaard. Vil vi have et forholdsmæssigt Indtryk af hans rige Evner, maa vi ulejlige os ud over Kjøbenhavns Kommunes Grænser ud til Emanuelskirken i Forhaabningsholms Allé, thi her er hans Hovedværk det mægtige, det alvorlige og festlige Pinsebillede. Paa mange Maader er dette Værk mere umiddelbart tiltalende end det meste af Joakim Skovgaards Kunst. Niels Skovgaard synes at staa i et varmere, mere inderligt, noget mindre artistisk Forhold til sine Emner end den ældre Broder, og hans Form forekommer ogsaa mere naturlig ligetil, mindre artistisk konstrueret end Broderens.

Medens Niels Skovgaard ikke synes at have haft paavi-

selig Indflydelse paa den unge Kunsts Fysiognomi, har Joakim Skovgaard dels som Vikar paa Zahrtmanns Skole, dels og rimeligvis endnu mere som Mester og Arbejdsleder for en stor Stab af unge Medhjælpere ved Udførelsen af Viborg Domkirkes Udsmykning haft en overordentlig stor Indflydelse paa Slægtledet efter ham.

En stor Kunstners Gerning bliver ofte Vendepunkt i Kunstens Udvikling enten til Opgang eller til Nedgang. Saaledes indvarslede Cimabue i Italien den straalende Opgangstid i det 14. og 15. Aarhundrede som Rafael og Michelangelo Nedgangstiden i det 16. og 17., og saaledes tyder meget paa, at Joakim Skovgaard vil blive Begyndelsen til Enden for dansk Kunst for lange Tider.

Demokratiske Frihedsteorier og Frihedstilstande, der i denne Periode præger Tidsaanden, er ikke Kunstens Udvikling gunstig, og den demokratisk letnøjede, tarvelige Ufuldkommenhed, Skovgaard har tolereret hos sine unge Medarbejdere i Viborg Domkirke, sammen med Ungdommens Paa-virkning fra J. F. Willumsens formopløsende, uklare Autoritets- og Traditionsfjendskab har virket som Gift paa *den* danske Kunst, tidligere Tider havde.

Frygtelig viser Virkningen sig allerede her i Musæets sidste Værelse, hvor Eksempler af de sidste Dages Kunstnere er grupperede om Willumsens „Bjergbestigerske“.

Skovgaards og Willumsens store Begavelser bærer meget af det, de selv frembringer, frelst igennem. Men naar smaa Begavelser anvender Mestrenes taabelige Teorier, bliver Resultaterne taabelige og kun taabelige.

Det er, som om man i dette Værelse overværede den danske Malerkunsts Ligbegængelse!

Men — uden for straalere Solen! Og vi gaar ad Sølvgade mod Nordvest langs Østre Anlæg og naar paa faa Minutter Hirschsprungs Samling, som har til Huse i den smukke, lille Bygning i Anlægget. Et udmærket Supplement til Statens Musæum er den, et smukt Vidnesbyrd om en rig Borgers Kærlighed til og Forstaaelse af vor Kunst og den glæde-

vækkende Kulturfaktor, den er. Fyldig og harmonisk er denne mindre Samling af dansk Kunst, der slutter af, inden Ødelæggelsen begynder.

Der er her i Byen endnu en privat Samling: Generalkonsul Johan Hansens Samling ude paa Kastelsvej, i hvis mange udmærkede smaa Billeder det er en Glæde at fordybe sig, en Samling, der som den Hirschsprungeske altid vil staa som et Æresminde for en kjøbenhavnsk Borgers Forstaaelse af og Kærlighed til vor Kunst.

Vi vender tilbage ad Sølvgade. — Kongens Haves Træer dækker som et helt lille Stykke Skov Horisonten, og op foran dens blaanende Linie rejser Rosenborgs yndefulde og festlige lette Taarne sig. Som et Minde om Land, som en dejlig Herregaard ligger denne lille Perle af et 17. Aarhundredes Bygningsværk her midt i Kjøbenhavn. Hvad den indeholder af synlige, haandgribelige Minder om vor Historie, hvad den indeholder af Kunst og Kunsthaandværk, vilde kunne fylde bindstærke Værker; her er saa kosteligt Kunsthaandværk, som ingen af Europas Musæer, for ikke at tale om Amerikas, har Mage til. Vi gaar gennem Haven, hvis Blomster og Laurbærtræer og Kanaler er den fuldkomne Herregaardshave, et helt Stykke dansk Land. Skade kun, at demokratisk Uforstand har nedlagt Frugthaven. — Den utilgængelige Have gav Perspektiv, vakte Anelser om noget ukendt herligt, flyttede Havens Grænses ud i et Drømmelands Uendelighed, som den sølle folkelige Græsplæne, der er kommet i Frugthavens Sted, saavist ikke formaar at erstatte.

Vi fortsætter nu gennem Kongens Have ud til Gothersgade og krydser ned gennem alle de smalle Gader i det gamle Kjøbenhavn, indtil vi pludselig staar paa „Vor Frue Plads“ med Universitetet paa den ene og Kirken paa den anden Side. Om man synes om „Vor Frue Kirke“ er jo en Smags-sag, dog kan jeg ikke tro, at nogen vilde betænke sig paa Valget, om Lampens Aand vilde fjerne den og sætte den gamle gotiske Kirke paa dens Plads, den med det himmel-

stræbende Spir, som Englænderne i 1807 skød i Brand, og hvis betydelige Rester Arkitektærgerrighed nedrev.

Et besynderligt Barn af Empiretiden er i hvert Fald det Gudshus, der nu staar. Heldigere har Arkitekten været med Domhuset ovre paa Nytorv. Det er, som har C. F. Hansen haft mere Forstaaelse af, hvorledes et Domhus med tilstødende Fængsler burde se ud. Romersk Kulde, Strenghed og Orden er hans Væsen, derfor synes han ikke at være født til at bygge Kirker.

Og nu tror jeg, at vi i det væsentlige er færdige med dette lille Overblik over Kunsten i Kjøbenhavn. — Vi forsætter nu ud ad Frederiksberggade og er snart igen ved Banegaarden. Her vil vi skilles: De tager tilbage til Deres Hjemegn, jeg bliver her i min Fødeby. Bevar nu et venligt Indtryk af denne By og dens Kunst, der er alle Danskes Eje, ogsaa Deres.

NY CARLSBERG GLYPTOTEK

Af V. BRUNCKHORST

NY Carlsberg Glyptotek er et Museum, der er bestemt til at rumme 3 Samlinger af meget forskellig Art, en Antiksamling, en Samling af nyere Skulptur og en mindre Samling af danske og franske Malerier. Denne Bygning er ikke den første, som Carl Jacobsen har rejst til sine Kunstværker, i 1882 havde han ladet opføre et Anneks til sin Villa i Valby, hvor han opstillede de Skulpturer, som han havde samlet; oprindelig havde han tænkt sig at bygge en Vinterhave, „hvor Statuer kunde staa mellem grønne Træer“; men denne Plan maatte han opgive, da han erhvervede Jerichaus Frise, „Hektor og Ajas' Kamp“, den passede ikke til en Vinterhave, og i Stedet for byggede han en Sal, som blev indviet ved en Familiefest. Paa Gæsternes Opfordring besluttede han og hans Hustru Ottilia at gøre deres Samling offentlig tilgængelig, og Søndag den 5. November 1882 blev Glyptoteket i Valby for første Gang aabnet for Publikum. Det var Begyndelsen til den Samling, som Carl og Ottilia Jacobsen skænkede deres Fædreland, en storslaet og enestaaende Gave, hvorved „Byen med de skønne Taarne“ har faaet et af Europas betydeligste Skulpturmuseer.

Ved Christiansborgs Brand i 1884 blev Størstedelen af Nationalgalleriets Skulpturer ødelagte, og det gav Stødet til, at Carl Jacobsen og hans Hustru besluttede at tilbyde deres Samling til deres Fædreland. Til Gennemførelse af en saadan Plan var en større Bygning nødvendig, og Beliggenhe-

den maatte være central. Jacobsen gjorde selv et Udkast til en Bygning af Størrelse som Glyptoteket i München, han henvendte sig til Borgmester H. N. Hansen, der blev meget interesseret i Planen, men raadede til at se Tiden an. Da Carl Jacobsen ikke kunde faa den Bygning, han ønskede, var han henvist til at udvide de Bygninger, som han allerede havde i Forbindelse med sin Bolig, og i 1885 opførtes en ny Fløj med 4 Sale, der blev aabnet i 1886. I 1887 byggedes Kejserindesalen, en Mellembygning, 6 Kabinetter og en fransk Sal.

Det var naturligt, at der i disse Aars Byggeplaner stadig opdukkede Spørgsmaal, om hvilken Belysning og Opstilling, der var den rigtige for Skulptur. At en Skulptur kommer til at leve afhænger af det Lys, den faar; naar Lyset falder lige paa en bevæget Flade f. Eks. et folderigt Gevandt, vil det ligefrem trænge ind i Folderne og tage deres Skygge fra dem, Figuren vil da gøre et fladt og dødt Indtryk. Det kommer med andre Ord an paa, at Lyset paa hvert Sted af selve Skulpturen frembringer en saadan Skygge, at Skyggerne gengiver, modellerer Statuens Form. Er det i Forvejen vanskeligt at dirigere Lyset paa den rette Maade, saa kommer dertil den Vanskelighed, at Skulpturernes Karakter er meget forskellig. For at et Arbejde af Rodin kan vise sin følsomt bevægede Overflade, skal der en ganske anden Belysning til end for en græsk Statue, der vil virke ved sin strenge, velafvejede Form.

Det var Problemer af denne Art, Carl Jacobsen mødte under de mange Nybygninger, han var nødt til at foretage i disse Aar, og han tog det meget alvorligt, han søgte Forbilleder i Udlandet, og netop dengang var han begejstret for den Hal med Skulpturer, som han havde set hos Hertugen af Devonshire i Chatsworthhouse i England, hvor Lyset falder skraat fra oven gennem en Lanterne. Han benyttede den straks til sin Midtsal, der blev bygget i 1885.

Til den Samling, som var opstillet paa Ny Carlsberg, var der i Aarenes Løb kommet en Del Antiker, og Jacobsen mente nu, at han med mere Vægt kunde gentage det Til-

Vinterhaven i Glyptoteket.

SOPHUS BENGTSOON PHOT.

bud, som han og hans Hustru tidligere havde gjort. Professor Dahlerup havde udarbejdet en Plan til en Bygning med Kuppel i Midten; Grunden, hvorpaa den skulde opføres, maatte Kommunen afgive, og Kommune og Stat maatte hver give 500,000 Kr. til Opførelsen. Endvidere skænkede Jacobsen 250,000 Kr. til Udstyrelsen. Baade Magistrat og Borgerrepræsentation ligesom ogsaa Rigsdagen viste sig gunstig stemte, og Jacobsen fik Tilladelse til personlig at forelægge Planen i et Møde i Finansudvalget, hvor den blev velvilligt modtaget. Gavebrevet blev undertegnet og indgivet den 8. Marts 1889. Nu gjaldt det at finde en Plads til Bygningen, forskellige Steder blev foreslaaet, endelig bestemte man sig for den Plads bag Tivoli, hvor Glyptoteket nu ligger.

Den 23. September 1889 blev Forslaget vedtaget i Borgerrepræsentationen, og der blev nedsat en „Komité til Ordning af Ny Carlsberg Glyptoteks Bygnings- og Bestyrelsesforhold“. Udførelsen blev overdraget Professor Dahlerup, i Foraaret 1897 var Bygningen færdig, og den 1. Maj s. A. blev den indviet.

Denne Bygning svarer omtrent til Carl Jacobsens første Udkast, kun Kuplen kunde ikke gennemføres, som han havde tænkt sig. Den bestaar af en Hovedfløj, der er 64 m. lang, og to Sidefløje, opført i Renæssancestil af lyse røde Mursten, med Granit til Sokkel og Pilastre. Det er et udpræget Skulpturmuseum; den store Indgangshal deler Midtfløjen i to lige store Halvdele, hvor til den ene Side dansk og til den anden nyere fransk Billedhuggerkunst er opstillet i ganske tilsvarende Sale. Den øverste Etage blev bestemt til at indeholde den lille Samling Malerier, som hidtil havde været i Carl Jacobsens Hjem.

Dette det „Ny Glyptotek“ indeholdt kun to af de tre Hovedafdelinger, Antikerne blev foreløbig i Valby; Carl og Ottilia Jacobsen udstedte da et nyt Gavebrev den 14. Januar 1899, hvorved de skænkede alle Kunstværker i det gamle Glyptotek til det Offentlige paa den Betingelse, at Staten og Kommunen atter traadte til, hver med 500,000 Kr., og Kommunen afgav Grund til den ny Bygning. Rigsdagen gik straks ind herpaa, men Borgerrepræsentationen gjorde Vanskeligheder. Saa tilbød Giveren yderligere en Million Kr. til Udsmykning, og „dette virkede som Sæbe under Kjølen. Nu gled Skibet“ — skrev Carl Jacobsen. Forslaget blev vedtaget den 26. November 1900. En Kommission paa syv Medlemmer blev nedsat, og tre Arkitekter blev indbudt til at udarbejde Planer; man valgte Hr. Kampmanns, og nu kunde Byggeriet begynde.

Samtidig havde Carl Jacobsen en anden Plan; den Vinterhave, han vilde have haft, da han byggede sin første Sal, skulde nu blive til Virkelighed, og Professor Dahlerup skulde være Bygmesteren. Han havde ikke kunnet føje den Kuppel til sin Bygning, som havde været projekteret, Planen herom var strandet af Mangel paa de fornødne Midler, nu kunde det af Carl og Ottilia Jacobsen 1902 stiftede Ny Carlsbergfond udrede Omkostningerne. Det blev en stor Kuppelbygning med Vinterhave, to tilstødende Loggier og en Indgangshal, der forbinder det ældre Glyptotek med det nye. Denne

Festsalen, Glyptoteket.

Vinterhave er noget ganske enestaaende, den er et vidunderligt Hvilested og giver Glyptoteket dets særegne Karakter.

I 1901 begyndte Professor Kampmann Arbejdet paa den ny Bygning, en Blok, som bestaar af fire sammenbyggede Fløje og en Midterfløj. Det underste Stokværk er bygget op i Granit og danner en tung Sokkel for de lange, lige Murmasser af røde Mursten. Facaden vender mod Vest, over dens Midtparti hæver Trinpyramiden sig, kronet af en gylden Athena. Dette nye Museum rummer en Indgangshal, 5 lange Sale, 4 Hjørnesale og 5 Kabinetter, Kernen er den pragtfulde Festsal, opført af Granit og forskelligt farvet Marmor. Romerske Kejserstatuer er opstillede mellem høje, slanke Søjler, og i Midten er den berømte Europa-Mosaik nedlagt i Gulvet. Fra denne Sal fører nogle Trin op til det saakaldte Mausoleum under Trinpyramiden, pompøst virker det opstigende kassetterede Loft, ogsaa her beror Virkningen paa den ægte Sten, slebet mørk Granit til Vægge, Dørindfatninger og Søjler, Marmorgulv m. m. Fra Festsalens Søjlegang fører en Trappe ned til den underste Etage — Helbig-Museet.

Indvielsen af denne ny Bygning fandt Sted d. 27. Juni 1906.

Naar man foretager en Vandring gennem Salene og begynder til venstre for Indgangen, føres man tilbage til andre Tider og Lande paa en saadan Maade, at man efter endt Rundgang har faaet et klart Indtryk af Kunstens Udvikling i de vigtigste Epoker af Oldtidens Historie. Der er gjort Forsøg paa at repræsentere de vigtigste Epoker ved udsøgte Eksempler af Kunsten i de Lande, som var de førende gennem de forskellige Tider, Ægypten, Grækenland, Rom.

Fra den Dag Glyptoteket blev aabnet, stod det som et fuldendt Hele; men det var ikke Carl Jacobsens Mening, at Værket hermed skulde være afsluttet, han foretog stadig nye Indkøb og Udvidelser, og han sagde selv, at han haabede, at hans Efterkommere maatte faa Held til at erhverve Kunstværker, der vilde kunne faa Plads i Nybygninger i de indre Gaarde. Dette Haab er ikke blevet skuffet, en ny Ægyptersal er blevet bygget og indviet i 1921. En anden Bygning blev fuldført i 1925, den rummer Administrationslokaler, Studier og et Bibliotek, som er offentlig tilgængeligt.

Carl Jacobsen døde i 1914. Hans ældste Søn, Hr. Helge Jacobsen, indtager nu sin Faders Plads som Formand i Bestyrelsen og fortsætter de gamle Traditioner med stor Veneration.

Carl Jacobsen var vokset op i et smukt og rigt Hjem, hvor han havde lært Respekt for Arbejde og Kærlighed til Kunst, især til Thorvaldsens Kunst, det var derfor naturligt for ham at samle paa Arbejder af Kunstnere, som havde været Thorvaldsens Elever eller var paavirkede af ham. Thorvaldsen har sit eget Museum, og Glyptoteket ejer kun faa af hans Værker, men Bissen og Jerichau, der hver paa sin Vis supplerer Thorvaldsen i dansk Billedhuggerkunst, har hjemme i Glyptoteket.

Da Carl Jacobsen i 1878 rejste til Paris for at se Verdensudstillingen og gøre Indkøb paa Salonen, var den nye franske Kunst ukendt i Danmark, og den gjorde et overvældende Indtryk paa ham. Den første Statue, han købte, var Delaplanches „Musiken“, derefter bestilte han Paul Dubois'

„Eva“ og Gautherins „Det tabte Paradis“. Paa en stor Auktion lykkedes det ham at erhverve Millets „Brændehuggeren og Døden“, og i 1885 opnaede han, at de to franske Billedhuggere Chapu og Gautherin fik Tilladelse til at modellere vore Kongedøtre, Dronning Alexandra og Kejserinde Dagmar under deres Ophold paa Fredensborg. Det var til disse to Statuer, at han byggede Kejserindesalen i Valby, nu har de faaet Plads i Glyptotekets franske Afdeling, og intet andet Sted i Verden undtagen i Luxembourg Museet i Paris findes der en saadan Samling af nyere fransk Skulptur som her.

Barrias, Delaplanche, Dubois, Marqueste, Mercié og mange andre franske Kunstnere bør ogsaa nævnes, de er alle repræsenterede ved Hovedværker; men de mest interessante Afdelinger er de, hvor man finder Carpeaux' og Rodins Værker. Af belgisk Kunst fra denne Periode findes mange Broncer af den mest fremragende Kunstner, Constantin Meunier. Et trofast Venskab knyttede Carl Jacobsen til den norske Billedhugger Stephan Sinding, der i mange Aar levede i København; man finder en Række af hans Arbejder i Glyptoteket, der viser, som han selv siger, „hvilken mægtig Beskytter“ han havde i Carl Jacobsen.

Ogsaa Malerisamlingen er vokset og det i en saadan Grad, at man nu kan studere fransk Malerkunst i Glyptoteket fra Davids Tid til vore Dage, og den er blevet noget andet og mere, end hvad Carl Jacobsen tænkte, da han sagde: „Glyptoteket er ikke et Pinakotek; men er De træt af at se de mange Marmorfigurer, gaa saa op i Malerisalen og glæd Dem over de skønne Farver“.

Antiksamlingen er nu den vigtigste i Glyptoteket. Dens Historie begynder i 1882. Blandt de faa antike Skulpturer, som Carl Jacobsen ejede paa den Tid, var der i det mindste en af største Betydning, et græsk Hoved fra det 6. Aarh. f. Chr., som Carl Jacobsen havde erhvervet paa en Auktion over den franske Kender Olivier Rayets Samling, deraf Navnet „Tête Rayet“. Foruden denne første Klasses Ori-

nal ejede Carl Jacobsen ogsaa andre Antiker, især Palmyra-Samlingen, og Købet af Casali-Sarkofagen var en heldig Forøgelse. Det vakte Fortrydelse i Italien, at dette skønne Stykke gik ud af Landet, og mange Aar efter gik Sagnet, at det var købt af en norsk Hvalfanger.

I det hele var Omstændighederne Carl Jacobsen gunstige, han traf Videnskabsmænd, der blev hans Medarbejdere og Hjælpere. Fra Italien, Frankrig, Ægypten og andre Lande sendte Professor Helbig, Dr. Paul Arndt og Professor Valdemar Schmidt ham alt, hvad de fandt værdigt til Glyptoteket. Statuer blev købt paa Auktioner, i Paris blev der købt 3 store ægyptiske Statuer og et Hoved, som mange Aar senere er blevet bestemt som et Portræt af Kong Tutankhamon, men det vigtigste Stykke i den ægyptiske Samling er et Hoved med den spidse ægyptiske Sydkrone, der er vidunderligt paa Grund af sin Skønhed og mærkeligt paa Grund af det sorte, haarde Materiale, der er lige saa ukendt som Tiden for dets Oprindelse (maaske 12. Dynasti).

En Mængde Buster, græske og især romerske, har gjort Samlingen af antike Portræter til en af de rigeste i Verden. At romerske Billedhuggere fortjener deres Ry som Mestre i Portrætkunst, ser man straks i Busterne af romerske Kejsere, der er opstillede langs Væggene i de romerske Bustesale, de forestiller Kejsere i Rom fra de første tre Aarhundreder af vor Tidsregning og viser Udviklingen af Stilen i dette Tidsrum lige saa vel som de forskellige Typer af de Mænd, som regerede den romerske Verden. Paa den modsatte Væg finder man Buster fra Republikens Tid, Personligheder med markerede Træk, der er karakteriserede ved simple, klare Linier, og private Personer fra de forskellige Dynastiers Tid til Dekadencen, den sidste Fase af romersk Kunst. Samlingerne vokser stadigt, den etruskiske Afdeling, Broncer, Terracottaer, Vaser etc. bidrager til at opfylde Carl Jacobsens Ønske, at Oldtiden skulde repræsenteres i sin Helhed i hans Museum.

KØBENHAVNERVISE

PLACÉR dig en Morgen, naar Sporvognen gaar,
saadan omtrentlig, hvor Frihedsstøtten staar,
da møder du, endnu før Fanden faar Sko,
alle de cyklende Pi'er fra Vesterbro.

Aah, det blinker og funkler fra Eger og Styr,
se, Lokkerne ryster, og Skørterne fly'er!

Og de'er det gode ved det, at alle disse Smaa
er li'som du og jeg Københavner med *K*!

Jeg kan kende en Køvnhavner paa det lille *k*,
det er der fanme ikke mange Kruseduller paa!

Det er det *K* i *Knas* og *Kvaj*

og i *Panek* og *Nikkelaj*,

og *Kys* og *Klap* og alt det der

og *Kammesjuk* og *Kongens Klæ'r*.....

Om saa jeg skulde li'e til Melbourne eller Honkong naa,
ku' jeg kende en Køvnhavner paa det lille *k*.

Køv'nhavn! Er jeg borte og tænker paa dig,
straks tænder Solen sit Guld i *Nikkelaj*.

Jeg lytter — saa hører jeg li'e med det vons
Spurvene kvidre omkap ved *Helligaands*.

Saa tænker jeg ofte: Ja, hvem der var Spurv,
da fløj jeg til *Børsen* og *Amagertorv*

og hilste *Langelinje* med tusind hvide Sejl,
og nikked til mit Billed i Sundets hvide Spejl.

Emil Ressen.

Marcia.

SANG. 1. Pla - cer dig en Mor - gen, naar

PIANO. *f* *mf*

Spor - vog - nen gaar, saa - dan om - trent - lig, hvor Fri - heds - stul - ten staar, da ma - der du, end - nu før

Faa - den faar Sko, al - le de cyk - len - de Pler fra Ve - ster - bro, Aah, det blin - ker og funk - ler fra

E - ger og Styr, se, Lok - ker - no ry - ster, og Skør - ter - no fly'er! Og do'er det gu - de véd det, at

al - le dis - se Smaa er li - ærm - du og jeg Kø - bes, hav - no - re med A: Jeg kan

ken - de en Kævn - hav - ner paa det lil - le ø, det er der fan - me ik - ke man - ge Kru - sø -

dul - ler paa! Det er det ø i Knaa og Kvaaj og i Pa - rusk og Nik - ke - laj, og Kga og

Klap og alt det der og Kom - me - øjet og Kon - gns Kja'r. Om saa jeg skul - de live til Mel - bourne el - ler

Hoa - kong naa, ku' jeg ken - de en Kævn - hav - ner paa det lil - le ø. Jeg kan lil - le ø.

Der er intet Sted paa Jor'n for mig som Kjøbenhavn,
det er Paradiset selv med hjemmestrikket Navn.
Jeg elsker *Kongens Haves* Træer
og *Tivoli* og *Fredriksber'*,
den gode gamle *Søndermark*,
den unge, glade *Fælledpark*,
og jeg vil døje saadan næstendels enhver Slags Savn,
naar jeg bare aldrig helt maa miste Kjøbenhavn.

De snakker om London, de roser Paris!
Naa ja — enhver sin *Sjakøng*, som der jo si'es —
jeg ofred dem gerne til Baal og Brand,
blot for lidt Solskin en Dag ved *Gammelstrand*.
Aah, der dufter, der dufter af Sol og af Sild,
af Blomster og Havtorsk og af Krebs og af Dild,
dér vugger Pæreskuderne i Kanalens Vand,
dér hvisker hele Danmark saa sødt ved *Gammelstrand*.
Aah, der mærker en Kjøvnhavner med det lille *k*
den Fornemmelse, som Ingen andre kan forstaa.
Her er Bud fra salte Søer,
fra alle Danmarks Solskinsøer,
her ringer hele Byens Sang
i Raadhustaarnets Klokkeklang,
og her er Liv og Salighed — ja, her er godt at staa
for en gammel, god Kjøvnhavner med det rigtige *K!*

MOGENS DAM

KØBENHAVNERE

Af THORKILD GRAVLUND

HVAD der end Landet over kan siges og menes om Københavnerne: At det er de fineste Folk, vil ingen nægte. Alt hvad der er stort og fint og moderne hører hjemme derinde og maa hentes derfra, om det skal findes andetsteds.

Ude i „Provinsen“ er der ogsaa fornemme Folk, men de gælder for Københavnerne. Og langt ude paa „Bondelandet“ sidder Akademikere, som er det, de er, fordi de har lært i København.

Skulde noget kunne tænkes, som var fint, fornemt og ikke københavnsk, maatte det være Landadel. Sligt kan tænkes, men ses sjældent. En som Forbillede virkende stedbundet dansk Adel gives næppe mere.

Vort store Forbillede er Københavnerne. Vi taler og klæder og fører os saavidt muligt københavnsk — og tænker frit fra Hovedstaden. — Men hvem er da disse Københavnerne? Det maa der vel spørges om.

Landsdelenes Folk vil gjerne vide det. Til Gengæld er Københavneren som oftest aldeles ligeglad med, hvem der bor ude i Landet.

Men vil man søge efter en almen Type i København, bliver det svært at finde den.

Overklassen: Byen med de skønne Spir har en Overklasse — og de skønne Spir har hver sin Aand, som lever højt deroppe. Men hvis man ikke spejder efter Aander, ser man bort fra, hvad der sjælden færdes paa Gaden.

Underklassen: I Byens Huler lever mangt, som ingen kender, og ingen ved, hvad disse Bunker, „Masser“, maaske Mennesker, egentlig lever af. De ses ikke. Mærkeligt sjældent ses i Byen en ret arbejdsklædt Mand.

Alt er velklædt Middelstand.

Kontormanden og Haandværkssvenden ser nogenlunde ens ud, naar de kommer paa Gaden. Kun Murersvenden gaar i sit Arbejdstøj og med Træsko, men han maa hævde sig, højtideligt sindig vandrende som en Bisp, for at kunne gaa med Træsko. Han alene, som bygger Husene og kan kalde Byen sin, er fri for Flip. Alle andre maa bære den som Tegn paa Middelstand. Ellers er man ikke noget.

Det kan minde om afsides Bondesamfund, hvor alle maa være ens for at være.

Men Hovedstaden har ogsaa hentet sine Folk derudefra.

Der var et gammelt København bag Voldene med Herre og Tjener, med Kramboder og Værksteder, med Stænderne skilte udadtil og lavsdelte indadtil. Det var Købmændenes Havn. Men Handelen blev for stor, og Voldene sprængtes. Saa voksede Broerne, disse store Bondebyer, op ad de alfare Handelsveje og tog sig Mærke af Vejene.

Østerbro er den fineste, den fører ud ad Strandvejen og ad Lyngbyvej, Fisker- og Kulsviervejene i det Nordsjælland, som København særlig elsker.

Nørrebro fører ud i Frederikssundsvej, paa Grænsen mellem den sjællandske Slettekultur, Hedebo, og det nordlige Skovland, Kulsviereggen. Nørrebro blev den jævreste Bydel. Ad den Side til ligger kun Bondeveje, og der færdes ingen fine Folk.

Vesterbro gaar over i Roskildevej, det er mere, Vejen til Domkirken og videre ud i Landet. Det er Landets store Færdselsvej til Hovedstaden. Men det blev en blandet Skare, der slog sig ned paa Vesterbro, til et evigt Sommermarked.

Østerbro er værdig som det gamle København, stilig, helt svensk. Vesterbro er glad og kaad. Nørrebro skøtter sig selv og sit Arbejde.

Der skal føre fire Veje tilby, siger Jyske Lov. Københavns fjerde Vej gaar tilsøs over Christianshavn. Men Frederiksberg Allé fører ingensteds hen. Der kan de bo, som er nær ved Dagenes Ende.

Hovedstaden er bygget over sin Havn og sine Veje, og Folkefærdet ligner hver sin Vej.

Byens store, stærke Middelstand er almuegroet og viser det ved, at alle og enhver, der har Raad til at faa en Flip vasket, vil — med Fandens Vold og Magt — være af Middelstand — lige ens, lige gode, velagtede og velfornemme Borgere. Byd ikke disse Bønderbørn Proletariatets Stilling. Slægterne har i tusind Aar siddet som gode Folk paa Landets Gaarde.

Men Byen har optaget alt muligt andet Blod end det, der hører dens egne Veje til, og ren Race faar ikke Lov at leve mange Aar i København.

Race er en underlig Livskraft. Omend dens Særmærke er borte, kan dens Dragning være til, og det blandede Blod, der mødes ad flere Veje, vil ofte drages stærkest ad een.

Særlig i den højere Middelstands længe krydsede Slægter kan en Draabe Bondeblod virke sjæleligt afgørende. Blods-blandet fra alle Verdenshjørner hænder det, at man bliver sellig i jysk, fynsk eller sjællandsk Ynde, fordi man her et-sted har den Rod, der samler det spredte til Stamme. Fæstet i dansk Aand findes i Mulden, og dette Fæste, som er Nationaliteten, giver ofte den stærkeste, dybeste Dragning i det blandede Blod.

Det er ikke let at kende, hvem Københavneren er, for han — og hun — er i Slægterne faret vide om Land, før de kom her. Hvem har blot sine fire Aner til fire Sider indenbyes?

Men det ved vi, at der er et københavnsk Vid.

Et Folkesind viser sig i legende Humor eller i truende Skæmt, Satire. Humoren og Satiren er som Sagnet og Eventyret, den første stedbundet, den sidste vandrende. Og Københavneren skønnes af stedbundne Bønder at være stærkest i Satire, man frygter det københavnske „Grin“ og Overlegenhed, men finder lidet deri af Lune, Humor.

Satiren kan trives uden Rødder i Muld, den finder altid som Eventyret et Sted at slaa Lejr og fange Lyttere. Den virker allevegne nogenlunde ens ved sin villende Spot og sin ivrige Søggen efter det latterlige.

Men Humoren, der modsætter Tingene uden Latter, er i sit skiftende Smil bundet i forskellige Folkesind. Lunet er aldrig ens to Steder, det har altid ett Sted hjemme.

Synes det udefra, at Satiren er stærkest i den sammenblandede Storby, vil det indefra kunne ses, at Humoren, mindre overlegen, men mere kvik, sjælden savnes, og maa være det sidste, der skulde savnes i København.

Af sit lykkelige Lune er Byen rolig — baade paa dansk og paa svensk — og rig, det strømmer til den fra alle Sider. Lunet stammer fra alle Landets Dele.

Naar det stille turrer og ærter, kan vi ha det østfra — Bornholm og Skaane.

Vestfra er det rapt, rammende, værgende, jysk.

Sjællandsk er det fastsættende, billeddannende.

— En Kusk taber sin Pengepung paa Gulvet i et Værts-
hus, og mens han rager omkring paa det sandstrøede, skidne Gulv efter Skillinger, siger han roligt: Ku man bare blive ved en Davstid. — Saadan tager en Sjællænder Modgang og Uheld. Han sætter fast, at det er ikke saa galt, og tegner et komisk Billede af sig selv, kravlende paa alle fire hele Dagen med at samle Penge,

En anden Kusk svarer en Dame, der spørger ham, om hans Heste bider: Næ, de gnaver ikke Ben. — Damen var mager. Og Kusken værgede for sine Heste som en Jyde, der helst i sit Lune vil ta Ordet fra Modstanderen.

Ingen ved Tal paa Jyder i København, men de kendes. Blot en Mand paa Gaden siger: Um Forladelse, ved man, hvor han er fra. Det siger Jyden ikke hjemme, han har lært det her, men ikke at sige „om“. Hvor lidt der end bliver tilbage af ham, har han dog sig selv med, og i Lunet bliver han den, han altid var.

— Jysk — mer eller mindre — tales der overalt i Køben-

havn, og dette Folkemaal, som man mener skal svinde, borer sig ind i Skriftsproget „snart sagt“ (en jysk Vending, der er ved at udrydde Ordet „næsten“ allevegne. Naar jeg hører en ung Pige i Glæde over nogle Blomster sige: Hvor er de *altsaa* smukke! tænker jeg, at Sprogbrugen er faldet efter Jysk, hvor det kunde hedde: To de er da saa skjønne!

Sproget østfra synes mig lyder sjældnere i det københavnske, men maaske ligger det her som et meget ældre Lag. Skaanskens Virkning i vort Skriftsprog og Talesprog har man desværre ikke faaet Rede paa. Det høres kun, at skaansk og sjællandsk Maal hviler trygt sammen i deres trevne og knappe Talemaade, hvor Ordene drages langt ud og føjes i faste Sætninger uden de jyske Fyldeord og Bogstavtab. Af dette Leje er Københavnsk vokset op, det blev fedt, klangløst og skurrende af Fremmedord, men kvikt og kraftigt i Ord-faldet, lidt overmodigt efter Skaansk og lidt gabvorent efter Sjællandsk.

Du sku ud at trække Svenskharve, min Ven, ude paa Amar, sa Manden til Konen, der havde gjort en daarlig Handel.

Det er ikke jysk eller sjællandsk, men det tirrende, trevne skaanske Vid.

Men sjællandsk, gabvorent, svarer Fiskerkonen, naar det siges, at Fiskerne er raa Folk:

Ja, vi er fanædemæ itte kogte!

Det samme gælder en tyk Amagerkone, der siger til en bugnende Opvartningspige i en Nyhavnskælder: Det gaar med dig som med mig — vi hører til Københavns Mælkeforsyning.

Jysken er ikke saa kaad, men mere rap, naar der skal føres et Slag. Sjællandsk Vid afbøder kun Slaget, retter ikke et nyt straks. Skaansken rører sig ikke for at sige noget morsomt, men af dyb Alvor bryder hans Vid ud.

Det københavnske Lune samler sig i Visdomsord malede paa Loftsbjælkerne i en Nyhavnskælder: „Kvinder er søde som svensk Banko, men svensk Banko er en lumsk Drik“; som om

Skraaningen havde sagt det. — „Her handles ikke med Narrestreger!“ kunde være Jydens Valgsprog. Men: „De gamle Viskinger drak altid et Glas til, førend de gik“ — det er sjællandsk Lune. Saa kan man tænke over, hvornaar de kom af Sted. — Her staar ogsaa skrevet: „Der er Fut, der er Krudt, der er Fallera, i alt som er fra Sverrig a.“ — Dertil slutter sig i Glas og Ramme, Paabudet: Publikum bedes høfligst om ikke at synge i Lokalet.

Trods den skaanske Alvor kan der meget let gaa Krudt og Fut i det rolige Samvær, isaafald bedes man høfligst slaas med Jyden uden at synge dertil.

Hvad der end sker, det er ilde hørt at skraale sin Glæde ud. Men af Slagsmaal mellem Landsmaal stiger de Sange, Københavnerne kvæder bedst: Det mundrappe Vid i Ordskiftet, der er som Viser uden Rim og Tone — Viddet, det helt københavnske, der ikke lader se, hvilken Landsmand der til sidst bar Sejren hjem.

Københavneren har Ord for at være vittig altid, og der sker vel intet mærkbart, uden at det smykkes til Smil — lad saa Smilet kaldes Grin af dem, der ikke kender det. „Det københavnske Grin“ giver Byen Fest.

Men det skraaler aldrig op. Skriger det, er det ikke vort.

Det kan være som „Tankesteg og Thevandssovs“, Middagen i et fattigt Hjem, hvor der kun er en Tanke af Steg og Sovsen tynd som The. Latteren kan slaa ud i øredøvende Omkvæd uden at skurre. Ofte gemmes dog Lunet, hvor man mindst skulde vente det.

„Jeg maa træde paa de hure (haarde) Sten“, sagde en gammel Sjællænder, der i mange Aar havde været Københavner — med Kummer i Røsten, men med Lune i Ord-faldet.

Naar jeg paa en Fortovskafé en Aften fristes til at købe Skobaand af en gammel, snøvlende Stodder, breder han sit Varelager ud i en Papirslap: „Det er hele min Ejendom — hvad jeg har — andet har jeg ikke at handle med.“ Sørge-ligt, men ikke kedeligt.

Man klynker med Lune, man jamrer ikke.

Kosten kan være sløj — det er meget slemt — Paalægget paa Smørrebrødet er tørt, lige efter at det er købt: „Fem Minutter efter vender det Enderne i Vejret: Goda — Farvel.“

Saa er den klarer uden Skade paa Humøret.

Ingen Ynk: „Hvile? — Det kan man gøre, naar man er død!“ sa en københavnsk Arbejderkone til mig. — Gud give, hun maa leve længe og faa mange Børn! Særlig Pigebørn — smaa sikre cyklende Piger ad Strøget. Dem der klæder sig godt og glæder sig meget og aldrig falder af Cyklen.

Der er talt saare mange Lovord om Københavnerinden, skønt man ikke rigtig ved, hvem hun er. For hun kan ifølge sin Afstamning være noget nær hvadsomhelst. Det føjer sig nu saa, at hun skal være selvstændig og sikker og helst se ud, somom hun færdedes paa en Scene altid.

Hun er gadevant og stuevokset — men særegen og sødest, naar hun med ett staar i slemt Vejr. Saa brister hun ud, glemmer sig, jubler.

Hu, det regner!

Hvor er det yndigt!

Det er to smaa Piger, der frydes til Himlen over lidt vildt i Vejret.

De er glædest, naar det sneer.

København er skønnest i Snevejr — og Københavnerinden! Mandfolket gaar og tværer under Frakkekraven — men hun liver op, hendes Røst bliver Sang, Ordene kvidrer i Fryd, mens Sneen falder. Det var den, hun længtes efter hele Aaret — mon ikke? Vi har altfor lidt Sne for vore nordiske Piger. Graa er Byen og sløvt det skærende Lys, men naar Sneen lyser og kaster sit bløde, hvide Væld over Tagene, bliver hun med ett saa lykkelig, af et eget Vildsind — som ingen kender — glemmer sig selv — og er sig selv, en lille Pige i et stort Vejr.

Det er Københavnerinden. Hun har Eventyrmod, men hvad ved hun om det?

Ja, der er noget der lumrer! sa en ung Pige, da hun hørte, at der kunde være Taterblod i Slægten. Som et Barn talte

hun. Ord og Lune brast ved Tanken om Drømmen, hun fulgte.

Men hvad bliver der af Pige­drømme i Sne, naar Byens unge Mænd tænker graat i Tøvejr.

Jeg hører en sige til en anden paa Gaden: „Det ka sku'tt nytt noet at gaa paa en ussel Gage og leve paa en stor Medalje.“

Han taler for mange, klog er han, og hans Lune brister ikke, men Eventyret er langt fra ham.

Skulde det være nærmere en anden Røst fra Gaden: Jeg var lige ved at græde — men saa blev det til Benefice.

Hans „Benefice“ ligger vel næppe i det vidunderlige.

De unge Mænd er skoletæmmede, lærekloge, vittige i deres Baas. Pige­børnene er ikke saa taalsomme Byens Børn. De kan frydes i Regn og juble i Sne, og saa snart det bliver Sommer, flyer Københavnerinden, hvis hun kan, sin tørre By og farer paa Landet og i Vandet fra hver en Krog og hver Strime Strand paa hele Rigets Kyst.

Hvor længe vil det vare, før Storbyen har skabt en Kvin­detype, der aldrig ønsker sig uden for den? Før det er sket, vil Byen folkepsykologisk ikke have skilt sig ud fra Bonde­landet.

Det særtegnede københavnske er vel egentlig ikke særkø­benhavnsk.

En stor Del, maaske den største, af Arbejdet i Hovedsta­den udføres af indvandrede Landboere. Og det glade Liv der­inde stilles op for tilrejsende. Det er vist Provinsboer flest, der morer sig i København.

Hvad har København alene for Københavnerne? Byens Sjæl, som ingen udenbys trænger ind i. Jeg synes at skelne den, hvor der er Sammenstimlen.

Det hænder i København hver Dag og intet andet Sted i Riget, at der bliver Opløb.

Ti tyve Mennesker kunde samles uden at vide for hvad i enhver bitte By — men de gør det kun her blandt Køben­havnerne.

Gud ved hvorfor, ingen ved, hvad det kom af, de staa her, og man fanges ind i noget, der ligner en Andagt. Hvad sker. — Der hviles. Byen stilner i en Drøm.

Jeg spurgte engang, hvad der var paafærde — det skal man ellers aldrig spørge om, for det er som at ville tyde Drømme — og jeg fik Svaret af en, der heller intet vidste.

„Jeg kom med Sporvognen,“ sa han, „og jeg skulde videre bort, men saa fik man jo Paamindelse om at staa af.“

Det er en god Mand, der staa af Sporvognen for at slutte op i Flokken og deltage i en af de højtidelige Stunder, hvor Københavneren sjældent lader sit Vid løs.

— Saa stander vi stille, tavse over for det løndybe, der hændte i Byen.

— — Jeg har altid fulgt Opløbene, men kun een Gang har jeg set et Opløb blive afværget.

Det var hende, der gjorde det.

Hun faldt med Cyklen en Nat paa Strøget, og mens hun og en Herre, der fulgte hende, fik samlet sig op, mødte Deltagerne hastigt.

„Hvor Folk er dumme!“ sa hun kvikt.

.....Saa holdt vi os lidt tilbage. Der var ingen dumme.

Københavnerinden kunde styre Københavnerne.

Men hun talte som Jyde, for Jyder vil gjerne kalde Opløbet dumt. Sjællændere lader det nødtigt gaa fra sig. Og nu er denne morsomme og hyggelige Sammenstimlen særkøbenhavnsk og hverdagslig trods alle Bysens Jyder — men i sin Grund er den gammelsjællandsk. Saadan vil Sjællænderen aldrig stræbe stærkere, end at han kan staa stille og være med og se til, naar der sker noget paa Vejen. Den Mand, der stod af Sporvognen, paamindet ved at se en Sammenstimlen, skal vist have sin Rod paa Sjællands Ø. Og herfra er København rundet op, det Kendemærke udryddes aldrig.

— — —

Paa et Fortov over for Kristiansborg stod jeg og kiggede efter, om der skulde være Opløb et Sted, da en pæn ældre Mand udsaa mig som Tilhører.

Han talte klogt og dannet om flere Ting.

Først var han ked af, at Slotskirken var lukket, og han syntes heller ikke om, at næsten alle Byens Borgmestre var fra Landet. Han talte for, at Tivoli burde udvides med en Bro over til den gamle Banegaards Sted. En Kanal skulde graves fra Kastrup til Sydhavnen. Hovedstaden burde rigtig kæle for sin Havn. Dette og en Del mere tog Tid at gaa igennem, endskønt jeg magelig kunde gi ham Ret i det hele, som jeg aldrig havde drømt om før. Til sidst sa jeg mit Navn, ukendt for ham, for at faa hans at vide, og jeg spurgte om det. Han svarede mig blot, idet han hilste og gik: Jeg er en gammel Rekrut fra Første!

Hvad mere skulde jeg heller vide om ham. Han var menig Mand og god Borger fra første Regiment i Kastellet — han var ægte indfødt helblods Københavner, altid gammel Rekrut.

Kunde han særkende sig skarpere.

Københavneren, gammelklog og evig ung, jævn og stadse- lig, gladsindet og tapper — Byens Søn og Soldat. Rekrut, saa- længe Byen stod.

Det som er ægte, er elskeligt, og det er der saa meget af i København, mellem alt muligt Hovedstadsgøgl for Tilrej- sende. Det ægte er Sjælenes Sammenhæng gennem Tiderne og under Stedgrænserne.

Det er Billedet af Opløbet, hvor nogle slutter til, og andre skynder sig andetsteds hen.

Det er den navnløse Menigmand, der kender sig som den, han var gennem Slægten: Livets Rekrut.

Ægte er det og ses paa mangfoldig Maade, at Byen holder fast ved sit Land, hvoraf den er kommen. Den dra- ger Landets Børn til sig med mer end Pynt og Penge. Og de skønneste Minder for Byens fattige Børn er den Som- mertid, de var paa Landet.

Naar jeg gaar inde paa Nationalmuseet i de gamle, skygge- dybe Rum, møder jeg altid en egen Slags Stamgæster. Det er de fattigste Københavnerdrengene. De gaar og kigger ind i Ska-

bene paa de mærkelige Oldtidsvaaben, og saadan en Unge er saa optaget, at han knapt hører, hvad man siger til ham.

Hvad han ser, det ved han ikke, for han har ingen Lærer med, og det er godt. Helt umiddelbart lever han sammen med en uendelig Fortid, der er hans, for det er i den danske Samling, han dukker ned, og naar han engang rejser sig til Daad, til dansk Arbejde, saa er han den, til hvem dansk Kultur maa sætte sin Lid.

En af disse Drenge skænkede siden en Million til sit Museum — en Københavnerdreng, gammel Rekrut!
